

**KISEBBSÉGI ÉRDEKKÉPVISELET VAGY
PÁRTPOLITIKA?
A ROMÁNIAI MAGYAR NÉPI SZÖVETSÉG TÖRTÉNETE
1944–1953**

SZERZŐ:

Nagy Mihály Zoltán

TÉMAVEZETŐ:

Dr. Gyarmati György egyetemi tanár

PÉCS

2011

TARTALOM

1. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK, ELMÉLETI FELVETÉSEK.....	4
2. AZ MNSZ A MAGYAR ÉS A ROMÁN TÖRTÉNETI DISKURZUSBAN	12
3. AZ MNSZ TÖRTÉNETÉNEK KORSZAKOLÁSA	17
4. A ROMÁNIAI MAGYAR NEMZETI KÖZÖSSÉG KISEBBSÉGPOLITIKAI STRATÉGIÁJA 1919–1944 KÖZÖTT	19
4. 1. PÁRTPOLITIKAI STRATÉGIÁK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT	21
4. 1. 1. <i>Az Országos Magyar Párt tevékenysége</i>	21
4. 1. 2. <i>A Magyar Népközösség megalakulása</i>	23
4. 2. AZ ERDÉLYI MAGYAR MUNKÁSMOZGALOM	24
4. 2. 1. <i>A Romániai Szociáldemokrata Párt tevékenysége</i>	26
4. 2. 2. <i>A Kommunisták Romániai Pártjának nemzetiségi politikája</i>	29
4. 2. 3. <i>A MADOSZ politikája</i>	30
4. 3. ÚJ TÁRSADALOMPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEK	32
4. 3. 1. <i>A „második erdélyi nemzedék” színrelépése</i>	32
4. 3. 2. <i>Az Erdélyi Fiatalok mozgalma</i>	33
4. 3. 3. <i>A Hitel köre</i>	35
4. 3. 4. <i>A kommunista orientációjú értelmiség</i>	36
4. 3. 5. <i>A Vásárhelyi Találkozó. A nemzedéki összefogás színtere?</i>	39
4. 4. A DÉL-ERDÉLYI MAGYARSÁG JOGÁLLÁSA 1940–1944 KÖZÖTT	41
5. A KISEBBSÉGI KÉRDÉS NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁSA ÉS A HATÁRON TÚLI MAGYAR KÖZÖSSÉGEK JOGI HELYZETE 1944–1953 KÖZÖTT	43
6. A ROMÁNIAI MAGYARSÁG INTEGRÁCIÓJÁNAK ROMÁN ÁLLAMI KERETEI (1944– 1953).....	52
6. 1. A HÁBORÚ UTÁNI ÁLLAMHATALOM ÉS POLITIKAI RENDSZER KIÉPÜLÉSE ÉS ÁTALAKULÁSA ROMÁNIABAN.....	52
6. 2. A ROMÁN KORMÁNYOK MAGYARSÁGPOLITIKÁJA ÉS A MAGYARSÁG JOGSÉRELMEI.....	62
6. 3. A ROMÁN PÁRTOK MAGYARSÁGPOLITIKÁJA	85
7. A MAGYARORSZÁGI KORMÁNYOK ÉS PÁRTOK ÉS A HATÁRON TÚLI MAGYAR KÖZÖSSÉGEK VISZONYA	92
8. KISEBBSÉGI ÉRDEKKÉPVISELET ÉS/VAGY PÁRTPOLITIKA.....	94
8. 1. AZ ÉSZAK- ÉS A DÉL-ERDÉLYI MAGYARSÁG ELTÉRŐ POLITIKAI SZERVEZKEDÉSE	94
8. 2. AZ MNSZ DÉL-ERDÉLYI CSOPORTJA ÁLTAL MEGHATÁROZOTT POLITIKAI IRÁNYVONAL.....	104
8. 3. AZ MNSZ ÉSZAK-ERDÉLYI SZERVEZKEDÉSE. ELTÉRŐ POLITIKAI CÉLKITŰZÉSEK	109
8. 4. A KOLOZSVÁRI KONGRESSZUS: A POLITIKAI KÖZÖSSÉG MEGTEREMTÉSE ÉS A POLITIKAI CÉLOK MEGHATÁROZÁSA	119
8. 4. 1. <i>A magyar–zsidó viszony</i>	120
8. 4. 2. <i>A csángók integrálása</i>	121
8. 4. 3. <i>A tömegszervezeti funkció</i>	122
8. 4. 4. <i>Az érdekvédelmi szerepkör</i>	125
9. VITÁK A ROMÁNIAI MAGYAR EGYSÉGRŐL ÉS AZ MNSZ REPREZENTATIVITÁSÁRÓL.....	131
9. 1. AZ RSZDP OMB KRITIKÁI.....	132
9. 2. A MAGYAR „JOBBDAL” AKTIVIZÁLÓDÁSA	134
10. KÍSÉRLET A POLITIKAI EGYSÉG HELYREÁLLÍTÁSÁRA	136
10. 1. A „KISZÉLESÍTÉSI” POLITIKA	136

10. 2. AZ „ÖNVÉDELMI” POLITIZÁLÁS (1946. MÁRCIUS – 1946. NOVEMBER).....	137
10. 2. 1. A <i>Groza-kormány magyarságpolitikájának bírálata</i>	138
10. 2. 2. A kisebbségvédelmi rendszer kidolgozása.....	141
10. 2. 2. 1. A kisebbségi jogok nemzetközi szavatolása	142
10. 2. 2. 2. A nemzetiségi törvénytervezet	145
10. 2. 2. 3. Az MNSZ érdekképviseleti intézményrendszere	151
11. POLITIKAI IRÁNYVÁLTÁS: A TÖMEGSZERVEZETI JELLEG ELŐTÉRBE KERÜLÉSE	157
11. 1. VITA A MAGYARSÁG VÁLASZTÁSI TAKTIKÁJÁNAK KIDOLGOZÁSÁRÓL	157
11. 2. A MAGYAR INTÉZMÉNYRENDSZER FELSZÁMOLÁSA ÉS A SZERVEZETI ÖNÁLLÓSÁG MEGSZÜNTETÉSE	158
12. A „MŰKÖDTETŐK” ÉS A SZERVEZETI STRUKTÚRA	164
12. 1. AZ ELNÖKÖK	164
12. 2. AZ ORSZÁGOS SZINTŰ VEZETÉS, A „FENTI VILÁG”	166
12. 3. A KÖZÉPSŐ SZINT: AZ AKTIVISTÁK VILÁGA	168
12. 4. A HELYI SZINTŰ VEZETÉS, A LENTI VILÁG	169
12. 5. A TAGSÁG	170
13. TÖMEGSZERVEZET VERSUS ETNIKAI PÁRT	172
13. 1. A „HATALMON BELÜL KERÜLT KISEBBSÉGI OKOSSÁG”	172
14. MELLÉKLET	178
14. 1. A MAGYAR NÉPI SZÖVETSÉG SZERVEZETI SZABÁLYZATA, 1945	178
14. 2. A MAGYAR NÉPI SZÖVETSÉG 1945. ÉVI KONGRESSZUSÁNAK HATÁROZATA. KOLOZSVÁR, 1945. MÁJUS.....	190
14. 3. A MAGYAR NÉPI SZÖVETSÉG 1948-BAN ELFOGADOTT ÚJ SZERVEZETI SZABÁLYZATA, 1948	208
IRODALOM	216

1. Kutatási előzmények, elméleti felvetések

A kisebbségtörténeti munkák abból a premisszából indulnak ki, hogy a kisebbségi léthelyzetbe került magyar nemzeti közösségek¹ pártjai „az identitáspolitikai célok teljesülését” és „a nemzeti megmaradást” tartották a legfontosabb feladatuknak.² Továbbá megállapítják, hogy ezek a magyar közösségek arra törekedtek, hogy az új államhatalmi realitások közepette a többségi nemzettel szemben mint különálló *identitásközösségek* fogalmazzák meg önmagukat, és ennek kihangsúlyozása érdekében a kisebbségi elitek célja a nemzeti identitáson alapuló *politikai közösség*³ megteremtése volt. Az így létrejött politikai közösségek kohéziós erejét – többek között – a *nemzeti alapon szervezett intézményrendszer* képezte. Ebből egyértelműen következik, hogy a nemzeti/etnikai alapon szervezett pártok *intézményépítő* és *intézményvédő* politikai stratégiát dolgoztak ki, vagyis a magyar közösségek és az adott nemzetállam viszonylatában *érdekképviselői/érdekvédelmi* funkciókat láttak el.

Doktori disszertációmban arra keresem a választ, hogy az 1944 őszén megalakult Romániai Magyar Népi Szövetség (a továbbiakban MNSZ):

1. Milyen ideológia mentén törekedett egy pártba szervezni a romániai magyar nemzeti közösséget, és céljai elérése érdekében mely román pártokkal épített ki szövetségi, partneri viszonyt.

¹ Az utódállamok területén élő magyarság esetében azért használom a *magyar nemzeti közösség* fogalmát, mert a többségi nemzettől eltérő, fejlett nemzettudattal, széles körű, önálló kulturális és gazdasági intézményrendszerrel rendelkező népességgel állunk szembe. A határon túli magyarságra vonatkozó fogalomhasználat összefoglalást lásd Bárdi Nándor: *Tény és való. A bukaresti kormányzatok és a határon túli magyarok kapcsolattörténete*. Pozsony, 2004, Kalligram, 19–24., valamint *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Szerk. Szarka László – Vizi Balázs – Majtényi Balázs – Kántor Zoltán. Budapest, 2007, Gondolat Kiadó. Azonban el kell fogadnom Mikó Imre, a nemzetiségi kérdés egyik erdélyi szakértőjének meghatározását: „amit a háború előtt »nemzetiségi kérdés«-nek neveztek, az közjogi és politikai szempontból a kisebbségi szerződések megkötése óta »kisebbségi kérdés« (helyesebben nemzetkisebbségi kérdés) elnevezést kapta...” Mikó Imre: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Csíkszereda, 1998. (először: Kolozsvár, 1931.) <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=1064>.

² Szarka László: Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila.) Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 25.

³ Figyelembe véve a történelmi realitást és az utódállamok magyar lakosságának a két világháború között tett politikai nyilatkozatait, láthatjuk, hogy nemcsak *nemzetkisebbségként*, hanem *politikai közösségként* fogalmazták meg önmagukat. A nemzeti identitás és a politikai közösség kialakulása közötti összefüggések vitájának összefoglalását lásd Bakk Miklós: *Politikai közösség és identitás*. Kolozsvár, 2008, Komp-Press Kiadó.

2. Az MNSZ által létrehozott intézményi struktúra mennyire volt képes ellátni az érdekképviseleti funkciót?

3. Az ideológiai hasonlóságok, a pártszövetségből fakadó kötelezettségek és a személyi összefonódások miatt az MNSZ-nek milyen mértékben sikerült megőriznie szervezeti függetlenségét a Román Kommunista Párttal szemben, s az RKP részéről támasztott és évenként változó igényeknek megfelelően miben nyilvánult meg az MNSZ tömegszervezeti szerepköre.

A) A romániai magyar nemzeti közösség a politikai szervezkedés területén rendelkezett kollektív tapasztalattal, és pedig a nemzetiségi alapon szerveződő politikai érdekvédelem hagyományával. Ennek jellegzetessége abban is megnyilvánult, hogy a politikai érdekvédelmi szerepkört mindig egy politikai párt (Országos Magyar Párt, Magyar Népközösség, Erdélyi Párt) vindikálta és sajátította ki magának.⁴ Azonban az erdélyi magyar baloldali (szociáldemokrata, illetőleg kommunista) pártok képviselői már a húszas évektől kezdődően elutasították a magyar kisebbség egységes politikai képviselőének eszméjét.⁵ Az etnikai alapú politikai közösség kialakításának igénye az erdélyi magyarság körében 1944 őszén újra felmerült, ellenben hol nyilvánosan, hol pedig a színpalak mögött kemény viták zajlottak arról, hogy a létrehozandó párt vezetését kik fogják magukhoz ragadni, és milyen ideológia mentén politizáljanak, s nem utolsósorban a nemzetiségi célok eléréséhez melyik román politikai pártot nyerjék meg szövetségesüknek.

B) A politikai közösségek kialakulása és a nemzetiségi/etnikai pártok érdekképviseleti, -védelmi szerepfelfogásának vizsgálata esetében a nacionalizmuselméletekre (is) támaszkodhatunk, mivel a „nacionalizmuselméletek azok – állapítja meg Kántor Zoltán –, amelyek kiemelt figyelmet szentelnek a nemzeti alapon való szerveződésnek, ami a nemzeti kisebbségek jellemzője is”.⁶ A nemzeti

⁴ A kérdést feldolgozó legfontosabb szakmunkák Bárdi Nándor: A romániai Országos Magyar Párton belüli irányzatok (1922–1938) Vázlat. In: *Közép-Európa az integráció küszöbén. I. Közép-Európa Konferencia*. Szerk. Kovács Éva – Zsinka László. Budapest, 1997, Teleki László Alapítvány, 89–96.; Horváth Sz. Szabolcs: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print Könyvkiadó; György Béla: *Iratok a Romániai Országos Magyar Párt történetéhez 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei*. Csíkszereda–Kolozsvár, 2003, Pro-Print Könyvkiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület; Egry Gábor: *Az erdélyiség „színeváltozása”*. *Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944*. Budapest, 2008, Gondolat Kiadó.

⁵ Horváth Sz.: *i. m.* 105.

⁶ Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000. 3. sz. 220.

identitást a kisebbségek politikai és kulturális elitjei az általuk létrehozott (oktatási-kulturális, gazdasági, egyházi, politikai, egyesületi stb.) intézményrendszeren keresztül alakítják. A nemzeti alapon való intézményesülés a kisebbségek számára nemcsak az identitás erősítését szolgálja, hanem azokon keresztül (például a pártok segítségével) politikai célokat is fogalmazznak meg. A politikai célok kijelölésekor a kisebbségi eliteknek figyelembe kell venniük azt a tényt, hogy társadalmilag egyetlen kisebbség sem homogén képződmény, a különböző társadalmi rétegek más és más igényeket megfogalmazznak. A kisebbségi nemzetépítés⁷ során megfogalmazott követelések a gyakorlati politika szintjén két fő célkitűzést foglalnak magukba: az államon belüli kisebb közigazgatási-területi egységek megteremtését és a nemzeti alapú magyar intézményrendszer kialakítását és fenntartását.⁸ Ugyanakkor minden rendszerváltozás (háború, forradalom stb.) arra kényszeríti az elitet, hogy újrafogalmazza a nemzeti kérdést. A nemzeti kisebbségek számára ezek az időszakok számtalan egyéni és kollektív megrázkódtatással járnak (tömeges atrocitások, internálások, deportálások, a nemzeti identitás megvallásának korlátozása és a kisebbségi jogok szűkítése stb.).

A kisebbségi nemzetépítés folyamatának⁹ vizsgálata azonban nem szűkülhet le a nemzeti kisebbségek *önszerveződési, intézményépítési képességének* elemzésére. A nacionalizmuskutatók szerint a kisebbségi nemzetépítésre befolyást gyakorolnak: 1. a nemzetközi kisebbségvédelmi szabályozás és a nemzetközi politikai erőviszonyok; 2. a nemzetállam nemzetépítő nacionalizmusa/politikája; 3. az anyaországi nacionalizmus.¹⁰

Ezt az értelmezési keretet alapul véve a továbbiakban rámutatok arra, hogy az MNSZ kettős *szerepvállalását* (ezen az érdekképviselői és tömegszervezeti

⁷ A gyakorlati politika szintjén Kántor Zoltán kétféle nemzetépítést különböztet meg: többségi és kisebbségi nemzetépítést. Uo. 227.

⁸ Kántor Zoltán: *Nemzet és intézményesülés*. In: *Nemzet a társadalomban*. (Szerk. Fedinec Csilla.) Budapest, 2004, Teleki László Intézet, 282.

⁹ A kisebbségi nemzetépítés esetében is folyamatról, úgynevezett dinamikáról beszélhetünk, mivel a társadalmi változások a kisebbségi elitet állandóan új kérdések elé állítják. Kántor: *Kisebbségi nemzetépítés*. uo. 227–230.

¹⁰ Kántor: *Nemzet és intézményesülés*. uo. 287. A nacionalizmus egyik nemzetközileg elismert kutatója, Rogers Brubaker a közép- és kelet-európai térségben az I. világháborút követően létrejött nemzetesítő folyamatok vizsgálatát egy hárompólusú viszonyrendszerben képzele el, melynek pólusai kölcsönösen függnek egymástól. A „politikai mezők” szereplői: a nemzeti kisebbségek, a nemzetesítő államok és az anyaországok. Rogers Brubaker: *Nemzeti kisebbségek, nemzetesítő államok és az anyaországok az új Európában*. *Regio*, 2006. 3. sz. 3–29.

szerepkört értem) minként befolyásolták 1. a *nemzetközi kisebbségvédelem* új elvei (dolgozatomnak ezen fejezetét a határon túli magyar közösségek helyzetének rövid leírásával egészítem ki), 2. Magyarország *külpolitikai mozgástere* és a határon túli magyarsággal kapcsolatos politikája, 3. a romániai hatalmi viszonyok változása, valamint a román állam, illetve a román pártok *kisebbségpolitikája*¹¹.

Az érdekvédelmi és tömegszervezeti szerepkör elemzése ugyanakkor segít annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogy az MNSZ milyen politikai stratégiát dolgozott ki a romániai magyar kisebbség *integrációjára*¹² vonatkozólag, s mindezt milyen *intézményi* keret megtartásával vagy annak átalakításával szándékozott megvalósítani. Az intézményességet a *funkcionalitás* szemszögéből vizsgálom, vagyis az MNSZ mint politikai párt hatékonyságának elemzésére koncentrálok.

A fenti tételek vizsgálatát bőséges *levéltári iratanyag* felhasználásával végezhettem el. Hosszas kutatómunka után, 2006 őszén előkerült az MNSZ korábban „elveszettek” vélt központi irattára. A bukaresti *Országos Központi Történeti Levéltárban* (Arhivele Naționale Istorice Centrale) található 27-es számú fondba nemcsak az MNSZ iratait helyezték el, hanem ide gyűjtötték össze a Magyar Dolgozók (Országos) Szövetsége (MADOSZ) dokumentumait is. Az MNSZ-re összesen 66 iratcsomó vonatkozik. Ezek feldolgozása révén végigkövethetjük az MNSZ központi szerveinek (Országos Végrehajtó Bizottság, Politikai Titkárság, Végrehajtó Iroda, a különböző szakbizottságok) működését éppúgy, mint a Központi Intézőbizottság ülésein, illetve a kongresszusokon elhangzott vitákat. Az MNSZ központi irattárának „megtalálása” több szempontból is nagy jelentőségűnek tekinthető. Egyrészt ezek az iratok mindeddig a szakma előtt is ismeretlenek és hozzáférhetetlenek voltak, ennek következtében azok a kutatók, akik korábban az

¹¹ Dobos László a kisebbségpolitika fogalmán: „egy olyan komplex és *integrált szakpolitikát*” ért, „amely az adott állam és a kisebbségek közötti térben számos, többek között politikai döntéshozói, adminisztratív, civil, valamint szakértői szereplőt, továbbá ezek elméleti és gyakorlati megfontolásait, stratégiáit, eszközeit és erőforrásait vonultatja fel. Kifejezetten a kisebbségekre mint egyénekre, azok csoportjaira és jogi személyekre irányul, azokat nemzeti, etnikai minőségében, beleértve a közpolitikai folyamat minden döntését az ügy napirendre kerülésétől egészen a döntés kihatásának értékeléséig.” [Kiemelés tőlem – N.M.Z.] Dobos László: Kisebbségpolitika és kisebbségpolitikai intézményrendszer Magyarországon 1948–1993 között. *Regio*, 2007. 3. sz. 147.

¹² Az MNSZ arra törekedett, hogy a romániai magyarság integrációja az általa megfogalmazott program szerint valósuljon meg. Integráción azt a folyamatot értem, „amikor a kisebbségi lakosság beilleszkedik annak az államnak a társadalmi, gazdasági, politikai viszonyai közé, amelyben él, de egyúttal megtartja nemzetiségi, etnikai sajátosságait, tehát nem asszimilálódik”. Fábíán Gyula – Ötvös Patricia: *Kisebbségi jog*. I. kötet. Kolozsvár, 2003, Komp-Press – Korunk Baráti Társaság 24.

MNSZ, illetve a romániai magyar kisebbség 1945 utáni történetének egy-egy részkerdését dolgozták fel, elsősorban a magyarországi levéltárakban őrzött iratokat hasznosíthatták. Másodsorban a 2000-ben elindított levéltári gyűjtőmunka alkalmával viszonylag kevés, mindössze öt megyei MNSZ szervezet (Bihar, Kolozs, Szolnok-Doboka, Aranyos-Torda, Maros, Kisküküllő megye) iratait sikerült megtalálnom. Az MNSZ politikai mozgásterének határait – többé-kevésbé és korszakonként változó intenzitással – az RKP jelölte ki. Témánk szempontjából ezért nélkülözhetetlennek bizonyult az RKP *Központi Bizottsága Titkársága* (Comitetul Central al Partidul Comunist Român, Cancelarie) és *Szervezeti Osztálya* (Secția Organizatorică) iratainak tanulmányozása. A romániai rendvédelmi szervek külön megfigyelték és elemezték az MNSZ tevékenységét. Az *Országos Csendőrfelügyelőség* (Inspectoratul General al Jandarmeriei) és az *Országos Rendőrigazgatóság* (Direcția Generală a Poliției) irataiból egy olyan szervezet képe tárul elénk, amely a „kommunista propaganda” álarcát magára öltve „nacionalista” célokért küzd, „mentsváraként” szolgál az erdélyi „magyar reakciónak”, s mi több, együttműködik a magyarországi „irredentistákkal”. Ezeket az iratok csak nagy körültekintéssel lehet felhasználni. A dolgozat elkészítése során hasznosíthattam a *Securitate Irattárát Vizsgáló Nemzeti Tanács Levéltárában* (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității) található forrásokat, amelyek elsősorban az MNSZ vezető politikusaira és a szervezetre vonatkoznak. A megfigyelési iratok feldolgozása nem vetett fel komoly módszertani kérdéseket, ellenben a kihallgatásokon jegyzőkönyvezett tanúvallomások számos nehézséget támasztottak. Az MNSZ egykori vezető politikusai a kihallgatások során olyan történésekről számoltak be, amelyekről más – korábban feltárt és tanulmányozott – források csak utalásszerűen tettek említést. Éppen ezért ezeket az értékes iratok a forráskritika alkalmazásával felhasználtam az események rekonstruálásra. Márton Áron társadalmi szerepvállalása indokolta tette, hogy kutatásokat végezzek a *Gyulafehérvári Érseki- és Főkáptalani Levéltárban* is. Az *Erdélyi Múzeum-Egyesület Levéltárába*, illetve a *Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményébe* a korszak számos magyar közszereplőjének (Jordáky Lajos, Demeter János, Bözödi György, Méliusz József stb.) hagyatékát helyezték el. A naplóból és a levelezésekből nyomon követhetjük azokat a belső vitákat, amelyek az ön- vagy a hivatalos cenzúra miatt nem kerültek felszínre.

A romániai gyűjtőlevéltárakban található iratok mellett támaszkodhattam a *Magyar Országos Levéltárban* (MOL) és a *Politikatörténeti Intézet Levéltárban* (PIL) található iratokra. A MOL-ban őrzött iratok közül a legértékesebbek a bukaresti Magyar Misszió és (1947-től) a Nagykövetség jelentései, elemzései, amelyek a Külügyminisztérium adminisztratív iratai Románia, illetve a Külügyminisztérium titkosan ügykezelt Románia-állagokban találhatók. A bukaresti magyar diplomáciai kirendeltségről származó iratokat is megfelelő forráskritikával kell kezelni. A kisgazdapárti Nékám Sándor vezette bukaresti Magyar Misszió jelentései (1945–1947) nemcsak az illetékes magyarországi kormányzervekhez jutottak el, hanem mint bizonyító anyagot felhasználták a békeelőkészítés alkalmával is. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a külképviselet tagjainak pártpolitikai kötődését sem, mert sokan kisgazdapártiak lévén az MNSZ-re nem mint szövetséges politikai szervezetre tekintettek,¹³ és számos esetben az MNSZ-t bíráló csoportok véleményét tolmácsolták Budapest felé. Az első időszakban a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Magyar Szociáldemokrata Párt (MSZDP) megfelelő osztályain (MKP Külügyi Bizottság, MSZDP Külpolitikai és Nemzetiségügyi Osztály) keresztül adatgyűjtést végeztek a romániai magyarság politikai, gazdasági viszonyairól, és szoros kapcsolatot tartottak fenn a romániai magyar baloldali politikusokkal. Ezek a források a PIL-ben találhatók.

A korabeli romániai magyar és román nyelvű sajtó, valamint az országos terjesztésű magyarországi napilapok feldolgozását nélkülözhetetlennek tartom. Mivel a romániai napilapok valamely párthoz vagy éppen a kormányhoz kötődtek, nyomon lehet követni, hogy az adott párt, hogyan viszonyult a kisebbségi kérdéshez, milyen javaslatokat dolgoztak ki annak megoldására, közölve egyúttal azt a saját választói bázisával. A romániai magyar sajtó az MNSZ felügyelete alatt fejtette ki tevékenységét, ezért a cikkek tartalmi elemzése egyik legjobb lehetőség az MNSZ kettős funkciójának (érdekképviselet, tömegszervezet) bemutatására. Miközben az erdélyi magyar sajtó „tartózkodott” attól, hogy leközlje a kisebbségi kérdésben kifejtett moszkvai nyilatkozatokat, addig a magyarországi lapokban számos alkalommal „megszólaltatták” a nemzetiségi kérdés szovjet „szakértőit”. Ezek az

¹³ Ennek alátámasztására elég csak rámutatnunk arra a tényre, hogy az 1945. évi magyarországi parlamenti választási kampányban a Magyar Kommunista Párt kérésére részt vett a romániai testvérpártnak egy agitációs csoportja, amelynek tagjaként Kurkó Gyárfás, az MNSZ elnöke az MKP támogatására buzdította a magyar szavazókat.

újságok, ha nem is nagy példányszámban, de eljutottak az erdélyi újságárusokhoz, valamint pártpolitikai kapcsolatokon keresztül a vezető magyar értelmiségiek és politikusok is kézhez kapták azokat.

A húszas-harmincas évek társadalompolitikai elképzeléseit meghatározó eszmei áramlatok és főként a társadalmi és politikai változások következtében létrejött nemzedéki vagy ideológiai csoportosulások ismerete elengedhetetlen az 1944 őszét követő korszak politikai szervezkedéseinek, az erdélyi magyar nemzeti közösség politikai és társadalmi integrációjának megértéséhez.

A dolgozat elsősorban kisebbségtörténeti munkának tekinthető, amelynek megírása során támaszkodtam a politikaelmélet, a nacionalizmuskutatások és a társadalomtörténet módszereire. Azonban a kutatási horizont nem szűkült le egy pusztán kisebbségtörténeti léptékre, hanem megvizsgáltam a térséget irányító centrumban (Moszkvában) kidolgozott politikai terveket is. Ezek egy részét orosz kutatók már korábban publikálták.¹⁴

Eleve elutasítom a totalitárius narratívát, amely az autonóm döntés megszüntetését, „elvételel” hangsúlyozza, helyette megpróbálom nyomon követni, hogy meddig terjedt a vezető politikusok önállósága, s az adott rendszeren belül milyen összetevők hatására mondtak le autonómiájukról.¹⁵ Nem áll szándékomban pellengére állítani egyetlen vezető politikust sem, s nem szeretnék az utólagos előrelátás „bűnébe esni”, vagyis az események végkifejletének ismeretében pálcát törni felettük. A megváltozott politikai körülmények között az egykoron magas

¹⁴ A következő orosz, magyar és román nyelvű forrásgyűjteményeket ajánljuk: *Transilvanszkij voproz. Vengero-ruminszkij territorialnij szpor i SZSZSZR 1940–1946. Dokumenti rosszizszkih archivov.* Red. kollegija T. M. Iszlamov – T. V. Volokityina – T. A. Pokivajlova. Moszkva, 2000, RPSZPEN.; *Vosztocsnaja Jevropa v dokumentah rossziszkoj archivov 1944–1953.* Tom. I. 1944–1948. Red. kollegija T. V. Volokityina – T. M. Iszlamov – G. P. Murasko (otvetsztyennij redaktor), A. F. Noszkova, L. A. Rogovaja. Moszkva–Novoszobirszk, 1997, „Szibirszkij hronograf”; *Szovjetszkij faktor v Vizstocsnoj Jevrope 1944–1953.* Tom I. 1944–1948. Dokumenti. Red. kollegija T. V. Volokityina – G. P. Murasko – O. V. Naumov – A. F. Noszkova – T. V. Carevszkaja. Moszkva, 1999, ROSZPEN; *Tri vizita A. Ja. Visinszkovo v Buhareste 1944–1946. Dokumenti rosszizszkih archivov.* Red. kollegija: T. V. Volokityina – G. P. Murasko – A. F. Noszkova – T. A. Pokivajlova (otv. red.). Moszkva, 1998, ROSZPEN. Ugyanez román nyelven: *Misiunile lui Vâșinski în România. Din istoria relațiilor româno-sovietice, 1944–1946. Documente secrete* Red. Ciuceanu, Radu – Chiper, Ioan – Constantiniu, Florin – Vărătic, Vitalie. București, 1997, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.

¹⁵ Horváth Sándor: A mindennapi szocializmus és a jelenkortörténet. Nézőpontok a szocialista korszak kutatásához. *Századvég*, 2006. 2. sz. 5.

politikai tisztséget betöltő személyek közül egyesek és egynéhány vezető értelmiségi elkészítette „számadását”, megvonván erkölcsi és politikai felelősségük mérlegét.¹⁶

A dolgozat szervesen kiegészíti vagy éppen pontosítja az elmúlt közel harminc évben az e témában készült három doktori dolgozatot és a napvilágot látott számos tanulmányt.¹⁷

¹⁶ Tompa István: *Hogyan történhetett?* Kolozsvár, 1995; Gáll Ernő: *Számvetés*. Kolozsvár, 1995; Uő: *Az erdélyi magyar baloldal a mérlegen*. *Eszmélet*, 36. sz. 160–179.; Robotos Imre: *Pengeváltás. A csapdákat nem lehet elkerülni*. Nagyvárad, 1997, Literator Könyvkiadó.

¹⁷ Ezekről a munkákról a következő fejezetben ejtek szót.

2. Az MNSZ a magyar és a román történeti diskurzusban

Az MNSZ történetének a feldolgozása Magyarországon már a rendszerváltás előtt megkezdődött. A nyolcvanas években Töttössy Magdolna és Lipcsey Ildikó egy-egy doktori disszertáció keretében összegezték kutatásaikat.¹⁸ A két kutató munkájának jelentőségére az a tény is rávilágít, hogy folytatták azt a kutatási irányvonalat, amelyet Csatári Dániel indított el. A disszertációk értelmezési keretét nem lehet függetleníteni a korszak politikai eseményeitől: a budapesti kormánynak a határon túli magyar kérdésben tanúsított magatartásától, elsősorban az erdélyi magyarság iránti érzékenységének a növekedésétől és a vele párhuzamosan tovább erősödő romániai nemzetiségellenes intézkedésektől. Az így létrejött történeti diskurzusban az MNSZ mint hivatkozási alap jelent meg: Magyarország felé a baloldali ideológia nemzeti hagyományainak, „nemzetépítő” jellegének az alátámasztására, míg Románia irányába az egykoron sikeresen működött román baloldali nemzetiségpolitika, illetve a román–magyar békés együttélés bizonyítására. A politikai legitimáció és a történeti diskurzus ilyen mértékű – tudatos vagy tudattalan – összefonódásának a következményeként alakult ki az az MNSZ-kép, amelyben a szervezetet úgy jelenítették meg mint a nemzeti értékeknek és a sajátos nemzeti jellegű intézményeknek a megmentőjét, sőt azok átörökítőjét; az MNSZ történetét beemelték a nemzet történelmébe, mely – szerintük – szerves folytatása volt a kisebbségi létből fakadó nemzeti útkeresésnek.¹⁹ A két szerző nem kezelte differenciáltan az MNSZ kettős funkcióját, a tömegszervezeti versus érdekvédelmi

¹⁸ Töttössy Magdolna 1986-ban védte meg disszertációját, címe: *A Magyar Népi Szövetség története 1944–1953*. A disszertáció 2005-ben jelent meg, az eredeti szöveg módosítása nélkül. Töttössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története 1944–1953*. I–II. kötet. Csíkszereda, 2005, Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Lipcsey Ildikó 1988-ban védte meg disszertációját, és 1998-ban, az eredeti szöveg helyenkénti átdolgozása után könyv formájában is megjelentette. Lipcsey Ildikó: *A Romániai Magyar Népi Szövetség az önfeladás útján (1944–1953)*. H. n., 1998, Possum Lap és Könyvkiadó KFT.

¹⁹ „Ezért képezi szerves részét a magyarság nemzeti történelmének – fogalmaz Töttössy –, és híd-feladatának teljesítésével ezért válik példává...” Töttössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története* 272.

szerepét, és felcserélték azok időbeli megjelenésének sorrendjét.²⁰ A disszertációk szemléletmódját a forrásadottságok is nagymértékben meghatározták. A két politikatörténeti disszertáció a források tekintetében az Országos Központi Levéltárban (ma Magyar Országos Levéltár) és a Párttörténeti Intézet Levéltárában (ma Politikatörténeti Intézet Levéltára) őrzött diplomáciai iratokra, valamint a romániai magyar baloldal prominens személyeinek kimenekített hagyatékaira és a velük készített interjúkra támaszkodhatott.

Az MNSZ történetéhez fontos adalékul szolgáltak azok az 1989 előtt megjelent visszaemlékezések, amelyeket a korabeli események szemtanúi, az MNSZ pártstruktúrájában egykoron vezető szerepet betöltött személyek vetettek papírra.²¹ Annak ellenére, hogy a visszaemlékezések esetében nem tekinthetünk el attól a tényezőtől, hogy azok nem léphettek túl a korszak nyilvánosságának határait, mégis felfedezhető bennük némi „ideológiai verem”.²² Főszereplőik, a baloldali eszme elkötelezett hívei és a koncepciók perke elszenvedői az MNSZ történetével kapcsolatban felmerült dilemmájukat azzal oldották fel, hogy ők a magyar közösség érdekében vállaltak tisztségeket, tevékenységük szerves folytatása volt a kisebbségi útkeresésének,²³ és továbbra is fenntartották azon meggyőződésüket, hogy a kommunista ideológia képes megoldani a nemzetiségi problémákat, a hibákért az egyes személyek felelősek.

A rendszerváltozás után Magyarországon az MNSZ történetét újabb tanulmányokban dolgozták fel. A személyi változásokhoz nem párosult az MNSZ-t bemutató történeti diskurzus elméleti-módszertani alapjának az újragondolása. Azonban a továbbra is politikatörténeti meghatározottságú tanulmányok probléma-centrikusságából adódott, hogy revízió alá vonták a korábbi megállapításokat. Ennek

²⁰ Az újabb források alapján bizonyítható, hogy az MNSZ az első időszakban a romániai magyar közösség feletti politikai hatalom kisajátítására törekedett, s csak később látott hozzá az érdekvédelmi politika folytatásához nélkülözhetetlen intézményi háttér megteremtéséhez.

²¹ Balogh Edgár: *Férfimunka. Emlékirat 1945–1955*. Budapest, 1986, Magvető Könyvkiadó; Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött*. Budapest, 1985. Magvető Könyvkiadó; Demeter János: *Századunk sodrában*. Bukarest, 1975, Kriterion Könyvkiadó. Az utóbbi két szerző visszaemlékezése megszakad az 1944 őszi politikai szervezkedések bemutatásával.

²² Furet, François: *Egy illúzió múltja. Esszé a XX. század kommunista ideológiájáról*. Budapest, 2000, Európa Könyvkiadó 487.

²³ Választásuk helyességének igazolására a magyar történelmi múlt nagy alakjaihoz és eseményeihez nyúltak vissza: „Bethlen Gábor reálpolitikájának útját jártuk, Bem József erdélyi hadjáratának megbékéltető jelszavát tettük magunkévá...” Balogh Edgár: *Férfimunka* 25.

eredményeként Vincze Gábor²⁴ és újabb tanulmányában Lipcsey Ildikó²⁵ is az MNSZ-t már a hatalom kisajátítására törekvő pártállam képviselőjeként írta le, mint olyan szervezetet, amely tevékenyen részt vállalt a nemzeti értékek és magyar nemzeti intézmények felszámolásában. A narratívát továbbra is a sérelmi diskurzus uralta, amelyben új elemként megjelent a felelősség kérdésének a boncolgatása – az MNSZ politikusainak a számonkérése. A szemléletváltás szorosan összefüggött a forrásadottság jelentős kibővülésével. A bukaresti magyar külképviselet iratanyagának kutathatóvá tétele már lehetőséget biztosított arra is, hogy egy forrásgyűjtemény keretében²⁶ szélesebb kontextusban nemcsak az MNSZ kerüljön bemutatásra, hanem a második világháborút követő erdélyi magyar politikai életben belül létrejött csoportok által megfogalmazott eltérő jövőképek is. Az MNSZ történeti szerepének újraértékelését célozta meg az a konferencia is, amelyet 1997-ben rendeztek a Politikatörténeti Intézetben. A szakmai tanácskozás azzal a tanulsággal zárult, hogy az egykori szereplők (Balogh Edgár, Csákány Béla, Gáll Ernő), a baloldal nemzeti hagyományaiból kiindulva, az MNSZ-ről korábban kialakult nézőpontjukon nem tudtak változtatni,²⁷ az újabb tények ismeretében csak a történészek tanulmányai tették árnyaltabbá, vonták revízió alá az MNSZ-képet.²⁸

A hagyományosan középkor és koraújkor-centrikus erdélyi magyar történetírásban a magyarországi kutatók (Bárdi Nándor, Vincze Gábor) kezdeményezésére indult újra a romániai magyar közösség 20. századi és azon belül is az MNSZ történetének a kutatása. A történészi műhelyteremtő szándék generációs csoportosulás kialakulásához vezetett, azonban az új nemzedék a történeti diskurzus irányítását nem tudta magához ragadni. Az elméleti-módszertani újításokból (a

²⁴ Vincze Gábortól csak a legfontosabb tanulmányokat soroljuk fel: Vincze Gábor: A „marosvásárhelyi Rubicon”. A Magyar Népi Szövetség útja a „nemzetiségi anyaszervezettől” a „kommunista fiókszervezetig”. In: *A Maros megyei magyarság történetéből*. Tanulmányok. Marosvásárhely, 1997, Bernády György Közművelődési Alapítvány – Mentor Kiadó; uő: Az RSZDP Országos Magyar Bizottsága és az MNSZ vezetőségének vitája 1946-ban a magyar választási blokk létrehozásáról. *Múltunk*, 1997. 4. sz.; uő: A romániai magyar kisebbség politikai intézményrendszere (1944–1953). *Regio*, 1997. 2. sz.; uő: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Csíkszereda, 1999, Státus Könyvkiadó.

²⁵ Lipcsey: *Az MNSZ az önfeladás útján*

²⁶ Fülöp Mihály – Vincze Gábor: *Revízió vagy autonómia? Iratok a román–magyar kapcsolatok történetéről (1945–1947)*. Budapest, 1998, Teleki László Alapítvány.

²⁷ Szemléletük hasonlóságot mutat a spanyol polgárháborúban részt vett kommunisták nézőpontjával, amelyet François Furet így fogalmazott meg: „sokan közülük, akik szerencsésnek érzik magukat, amiért legalább egy félig jó ügyet tehettek magukévé, nem akarják túl közletről szemügyre venni az ügy másik felét.” Furet: *Egy illúzió múltja* 456.

társadalomtörténet szemléletmódjának megjelenése) és a romániai levéltári iratok kutathatóvá tételéből következett a problémafelvetések újrafogalmazása. Tanulmányaikban az MNSZ tagságának alakulását vizsgálták meg,²⁹ valamint az MNSZ érdekvédelmi funkcióját helyezték új megvilágításba.³⁰ A Babeş–Bolyai Egyetem oktatója, Lönhart Tamás 2005-ben megvédett doktori disszertációjában az MNSZ-kutatások összegzésére tett kísérletet, azonban a nagy terjedelmű összefoglaló munka szemléletmódját továbbra is a magyarországi történeti szakirodalomban, illetve a romániai magyar memoire-irodalomban '89 előtt rögzült MNSZ-kép határozta meg. Álláspontja szerint az MNSZ nemcsak megpróbálta intézményesíteni a magyar politikai érdekképviseletet, hanem – a népfront stratégiájának megfelelően – egy deklarált nemzeti egységfront³¹ keretében egyesítette a MADOSZ-t, az egyházakat, a hagyományos magyar intézményeket és a Magyar Népközösség egyes politikusait.³²

A román történetírás 1989-et megelőzően csak érintőlegesen foglalkozott a témával. Ugyanakkor a marxista történetírás kánonjának megfelelően az MNSZ-re való utalás elmaradhatatlan részét képezte az RKP és tömegszervezeteinek viszonyát taglaló munkáknak.³³ A rendszerváltás után az értelmezési keret merőben megváltozott, az MNSZ szerepét már nem a nemzetiségi együttműködés pozitív bizonyítékaként értelmezték, hanem éppen ellenkezőleg, a kommunista ideológiába bujtatott irredenta szervezet megtestesítőjeként írták le.³⁴ Az ellenségképet valójában a román rendvédelmi és titkosszolgálati szervek jelentései, valamint a korabeli politikai élet ellenzéki oldalán elhelyezkedő történelmi pártok tagjainak visszaemlékezései generálták, amelyeket a szerzők a forráskritika negligálásával történeti tényként

²⁸ A konferencián elhangzott előadásokat közölte a *Múltunk* 1997. 4. száma.

²⁹ Sárándi Tamás: *A Magyar Népi Szövetség politikája a számok tükrében*. Kézirat.

³⁰ Nagy Mihály Zoltán: Érdekvédelem és pártpolitika. Az MNSZ érdekvédelmi funkciója. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila.) Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

³¹ A Komintern 1941-ben a népfrontpolitika stratégiája helyett meghirdette a nemzeti front stratégiáját. A kérdés egyik legjobb kutatója, Eduard Mark szerint a nemzeti front stratégiája azt bizonyítja, hogy a Kremlnek pontos elképzelései voltak Európa szovjetizálásáról. Bővebben lásd: *Mark*, 2001.

³² Lönhart Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării comunismului în România (1944–1948)*. Cluj-Napoca, 2009, Argonaut, 172–173, 416–417, 470.

³³ Fătu, Mihai: *Alianțe politice ale PCR, 1944–1947*. Cluj-Napoca, 1979, valamint Petric, Aron – Țuțui, Gheorghe: *Unificarea mișcării muncitorești din România*. București, 1968.

³⁴ Faur, Antoniu: *Manifestări ale spiritului revizionist în județele din nord-vestul Transilvaniei (1944–1945)*. Studii și documente. Oradea, 2003, Editura Universității din Oradea; Onișoru, Gheorghe: *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944–1947)*. București, 1996, Fundația Academia Civică 165–168.; Onișoru, Gheorghe: *România în anii 1944–1948. Transformări economice și realități sociale*. București, 1998, Fundația Academică Civică 183–189.

fogadtak el. A magyar nyelvismeret hiányában ezek a szerzők írásaik elkészítése során nem használtak magyar nyelvű forrásokat és szakirodalmat. A román történeti diskurzust meghatározó MNSZ értelmezést a Lucian Nastaș szerkesztette forrásgyűjteményben közölt iratok és a második kötetben megjelent bevezető némileg árnyalta, az MNSZ történetét az RKP nemzetiségi politikájának elemeként, valamint a romániai magyar baloldal magyar nemzeti érdekeket védő szervezeteiként írta le.³⁵ A fenti forrásgyűjteménnyel kapcsolatban egy nagyon fontos módszertani kérdés merül fel, nevezetesen az, hogy az MNSZ története feltárható-e pusztán a csendőrségi, rendőrségi iratok alapján. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy a bőséges bibliográfiai és biográfiai adatokat felsorakoztató lábjegyzetektől hiányzik a magyarázó-értelmező tartalom, a kommentár.

³⁵ Nastaș, Lucian (coord.): *Minoritățile etnoculturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)*. Cluj, 2002, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală; Nastaș, Lucian (coord.): *Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1965)*. Cluj, 2003, Centrul de Resurse pentru Diversitatea Etnoculturală, 14–22, 27–30.

3. Az MNSZ történetének korszakolása

A korszakhatárok megvonásakor az MNSZ kisebbség- és pártpolitikai irányvonalán belül végbement módosításokat vettem alapul, ezért azok nem minden esetben tükrözik a romániai magyar társadalomban végbement folyamatokat, és csak helyenként felelnek meg a román politikatörténeti cezúráknak. Ezekre az elvekre alapozva két nagy korszakhatárt és azokon belül több alkorszakot különböztethetünk meg. Az első nagy korszak 1944 őszén kezdődik és az 1947 novemberében Temesváron megtartott MNSZ kongresszussal zárul, míg a második nagy korszak 1948-tól indul, és az MNSZ „önfeloszlatásával” végződik.

Az első korszakon belül az 1944–1945-ös esztendő az integrációs politika elemei kidolgozásának (jogegyenlőség, lojalitás, demokratikus rendszer kiépítésében való részvétel), a szervezeti egység megteremtésének, az „anyaszervezet” struktúrája kiépítésének az évei. A második alkorszak az 1945. novemberi marosvásárhelyi határozat nyilvánosságra hozatalától a Központi Intézőbizottság 1946. márciusi brassói értekezletéig tart. A határok kérdésében hozott marosvásárhelyi nyilatkozat legitimációs válsághoz vezetett, és ez hozta felszínre a választókeresést a kisebbségi politizálásban. A brassói értekezlet és az 1946. novemberi választások határolják be a harmadik alkorszakot. Ez a „kiszélesítés”, az „önálló” önvédelmi politizálás, a jogegyenlőség törvényi biztosítékainak, a gazdasági és kulturális önkormányzatiság irányába mutató intézményi háttér és az annak működését szavatoló jogszabályi feltételek megteremtésének az időszaka. A magyar képviselők parlamenti működésétől veszi kezdetét a negyedik korszak, amelyet az 1947. novemberi temesvári kongresszus zárt le. Ezt az időszakot a belső hatalmi harcok és a szervezet legfelsőbb vezetésében végbement személycserék, az államtól független magyar intézményrendszer önállóságának fokozatos felszámolása jellemezte. A külső beavatkozás az RKP részéről abban nyilvánult meg, hogy meghirdetette az „elvtelen»magyar egység«” doktrínáját.

A második nagy korszak (1948–1953) tekintetében három időszakot különítünk el. Az első alkorszakban (a temesvári és a kolozsvári kongresszus közötti időszakban) felbomlott a kvázipartneri viszony a kisebbség vagy annak politikai reprezentánsai és az RKP között. Ebből az következett, hogy fokozatosan megszűntek

a kisebbségi érdekérvényesítés fórumai, az együttműködést (elvi vagy kisebbségi megfontolásból) továbbra is vállaló magyar politikai vezetőréteg csak a háttérpolitizálásban bízhatott. A második alkorszak 1949-től 1953-ig, a szervezet önfeloszlatásáig terjed. Ebben az időszakban az MNSZ tevékenysége a Román Munkáspárt aktuális céljainak (kollektivizálás, néptanácsi választások, békepapi mozgalom megszervezése stb.) kampányszerű továbbításában merült ki. A harmadik alkorszak 1953-ban, a szervezet „önfeloszlatásával” ért véget. A Magyar Autonóm Tartomány megszervezése után a szervezet elveszítette legitimitációját, a nemzetiségi egyenjogúság „kiteljesedett”, az egységes szocialista társadalom fejlődésének új szakaszában a nemzetiségi tömegszervezetek elveszítették funkciójukat, „önfeloszlatásuk” „időszerűvé” vált.

4. A romániai magyar nemzeti közösség kisebbségpolitikai stratégiája 1919–1944 között

Az 1918-as uralomváltással nemcsak a nemzeti identitás megvallásának formái változtak meg, illetve ennek megőrzése került veszélybe, hanem a *nemzeti azonosságtudat* és *közösségi intézményrendszer* is súlyos válsághelyzetbe került. Habár a gyulafehérvári népgyűlés határozatai bizonyos szintű autonómiát helyeztek kilátásba, ezeknek a gyakorlatba való ültetésük az ókiráltságbeli centralista államszemlélet miatt sohasem valósulhatott meg.

A kisebbségi jogok nemzetközi szavatolását kényszerként elfogadó bukaresti államvezetés az 1923. évi román alkotmány megszövegezésekor figyelmen kívül hagyta a saját maga által is aláírt kisebbségi jogokat biztosító szerződést. A kisebbségi jogokat tartalmazó törvény helyett a polgári jellegű Románia, még ha megszorításokkal is, de *elvben biztosította* a polgári alapjogokat: a személyi szabadságot, az állampolgári jogegyenlőséget és az egyesülési jogot. Ilyen feltételrendszer mellett a kisebbségi léthelyzetbe került magyar nemzeti közösség a már meglévő nemzeti jellegű társadalmi, gazdasági és tudományos intézmények fejlesztését, illetve az változó feladatoknak megfelelően új intézmények kiépítését tartotta a legfontosabb gyakorlati teendőnek.

Románia két világháború közötti magyarságpolitikáját a liberális párt felfogása határozta meg. Programjában a következőket ajánlotta a kisebbségek számára: „A liberális párt a béke és az ország összes lakói közti testvériség politikáját propagálta mindig, át lévén hatva attól a tudattól, hogy az állam java és ereje összes polgárai bizalmában és munkájában gyökerezik. [...] A Nemzeti Liberális Párt a kisebbségi polgárokkal szemben mindig becsületes politikát követett, állandóan arra kérvén őket, hogy legyenek szolidárisak az állam érdekeivel, melynek kötelékébe tartóznak, mert csak így tudhatják saját érdekeiket az állam érdekeivel összhangzásban megóvni.”³⁶ Ám a liberális elvek gyakorlati alkalmazása helyett a *kisebbségellenes intézkedések* jellemezték a korszakot.

³⁶ *Az erdélyi magyar munkásság küzdelme a román uralom alatt.* Budapest, 1942, A Szociáldemokrata Párt kiadása. (Feltételezett szerzők: Jordáky Lajos – Salamon László.) A könyv előszavát Peyer Károly országgyűlési képviselő, pártvezetőségi tag írta. 21–22.

Az 1923. évi alkotmány nem határozta meg a *nemzeti kisebbségek fogalmát*, sőt azok létét. A királyi diktatúra első évében (1938) hozott új, korporatív alkotmány biztosította ugyan a közszabadságjogokat, de nem tért ki a nyelvi különbségekre, és ugyancsak nem ismerte el a nemzeti kisebbségek létét.³⁷ A kisebbségi kérdés rendezése érdekében három, egymástól eltérő jellegű intézkedést hoztak, melyek együttesen *kisebbségi státúmként* kerültek be a közhasználatba. Az első (az 1938. május 4-i) a kisebbségi főkormánybiztosság felállításáról szóló törvény (a kultuszminisztérium kisebbségi ügyosztályát a miniszterelnökséghez helyezte át, és főkormánybiztossági jelleggel ruházta fel), a második (az 1938. augusztus 4-i) az előbbi törvények végrehajtásáról szóló szabályrendelet, a harmadik pedig (ugyanazon a napon megjelent) a kisebbségek kívánságainak elintézésénél a minisztériumok által követendő vezéreelvekről szóló 28 szakaszos minisztertanácsi napló (a tulajdonképpeni „státúmként”).³⁸

Az első világháborút követő impériumváltás után Magyarország és az erdélyi magyarság között természetesen teljesen megszűnt minden *hivatalos* kapcsolat, és ami súlyosabb, az addigi állami támogatás. Ezért nyilvánvalóvá vált, hogy a megváltozott körülményekhez igazodó, új önálló oktatási, kulturális, gazdasági intézményrendszer kiépítésére volt szükség. Ennek megteremtése viszont – éppen a jogegyenlőség elvét sorozatosan felrúgó törvényeknek és rendelkezéseknek köszönhetően – sokszorosan hátrányos anyagi feltételek között kezdődött el.

³⁷ „4. §. Az összes románok faji és vallási különbségre való tekintet nélkül kötelesek a hazát életcéljuk legfőbb alapjának tekinteni és a haza területi épségének, függetlenségének és méltóságának védelmében magukat feláldozni, munkájukkal erkölcsi felmagasztalásához és gazdasági fejlődéséhez hozzájárulni, hűséggel viselni a közterheket, amelyeket a törvények előírnak, és önként hozzájárulni a közfeladatokhoz, amelyek nélkül az állam nem élhet.

5. §. Az összes román állampolgárok faji és vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlők, és ennek tisztelettel és engedelmességgel tartoznak. Senki sem érezheti magát felmentve polgári, katonai, köz- vagy magánkötelességeinek teljesítése alól, akár vallási, akár más meggyőződése alapján.” Közli Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, 1944, Erdélyi Tudományos Intézet. Újra kiadva Székelyudvarhely, 1994. 259.

³⁸ Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig*. Budapest, 1941, „Studium” kiadása 138.

4. 1. Pártpolitikai stratégiák a két világháború között

Az erdélyi magyar közösség politikai életét alapvetően négy, különböző értékek és törésvonalak mentén létrejött irányzat határozta meg: „A (revízió lehetőségét) kiváró, érték- és pozíciót őrző szemlélettel szemben megjelentek a saját kisebbségi társadalmat modernizálva megszervező elképzelések. A politikai passzivitással és a budapesti politikához való szoros kapcsolódással szemben állt az adott ország politikai intézményrendszerébe való integrációt képviselő álláspont.³⁹ [Szerző kiemelései.]

4. 1. 1. Az Országos Magyar Párt tevékenysége

Az első világháborút lezáró békeszerződések következtében az idegen állam fennhatósága alá került romániai magyarság politikai vezetésére vállalkozó elit – a mindenkorai politikai viszonyokhoz alkalmazkodva – független, etnikai alapon szervezett pártokat hozott létre. Ezek a pártok elsősorban az etnikai érdekek védelmét tűzték ki célul. Ebből egyértelműen következett, hogy a magyar közösség és a román állam viszonylatában érdekképviseleti/érdekvédelmi funkciók betöltésére vállalkoztak.

Az Országos Magyar Párt (a továbbiakban OMP) legitimitását az önkormányzati és parlamenti választásokon szerezte meg. A párt az alkotmányos keretek tiszteletben tartásával fogalmazta meg *pártpolitikai stratégiáit* (paktumpolitika, kisebbségi blokk létrehozása, önálló kisebbségi magyar politizálás, korporatív rendszer kereteinek vállalása). A magyar lakosság nevében fellépő OMP programjában a kulturális *önazonosságtudat ápolását* tűzte célul, míg a román állammal szemben a román gazdasági és társadalmi életben elfoglalt *pozíciói megőrzésére*, konzerválására, illetve a nemzeti jellegű intézmények fejlesztésére törekedett. Az OMP által képviselt politikai egység programja „önállósodva néha már

³⁹ Bárdi Nándor: A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiája a két világháború között. *Regio*, 1997. 2. sz. 49. A szerző ezt a megállapítást az utódállamokban élő magyar közösségek egészére vonatkoztatja.

öncéllá, sőt önértékké nőtt, és képes volt nem kívánt eszméket csírájukban megfojtani.”⁴⁰ [Szerző kiemelés.]

Kisebbségpolitikai stratégiáját a *sérelmi és védekező politikai magatartás* határozta meg. Legfontosabb célként a magyarság társadalmi és politikai integritásának megőrzését jelölték meg, a megoldást kívülről, a nemzetközi viszonyok kedvező alakulásától várták. Ezzel szemben a trianoni traumát gyermekként megtapasztaló nemzedék a *politikai aktivitást* hirdette, a gyakorlati politizálásban a tekintélyelvű szemlélet helyett a *népfelség elvű felfogás* átvételét, az erdélyi magyar társadalom belső megújulását, saját intézményrendszer kiépítését szorgalmazta annak érdekében, hogy megfelelő módon tudjanak reagálni a román modernizációs és nemzetépítés kihívásaira.⁴¹

Az OMP szervezeti struktúráját tekintve az *alulról felfelé szervezkedés* elvét tükrözte. A párt legfelsőbb vezető testülete az Elnöki Tanács volt,⁴² majd 1924-től megalakították a szakbizottságokat és a széles jogkörrel felruházott Központi Intézőbizottságot.⁴³ Helyi szinten a megyei és törvényhatósági városok tagozatai képviselték a pártot, de csupán a választások időszakában fejtettek ki nagyobb tevékenységet.

A nemzetiségek önálló politikai szervezkedése és jogkövetelő magatartása komoly ellenszenvet, sőt gyanakvást váltott ki a többségi nemzetben, és az állambiztonsági szervek jelentéseivel egybehangzóan úgy vélték, hogy az ilyen irányú tevékenység, illetve célok veszélyeztetik Románia területi integritását és nemzeti egységét. Az Állambiztonsági Hivatal és a Csendőrségi Ügyosztály vezetőinek 1936. július 26-i 32. számú jelentése a következő „veszélyes” jelenségekre mutatott rá: „Az Országos Magyar Párt különböző szervezeteken keresztül, kulturális tevékenység

⁴⁰ Horváth Sz: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 74.

⁴¹ Bárdi: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiája* 37.

⁴² „9. § Az elnöki tanács letéteményese az intézőbizottság teljes bizalmának, és mint ilyen, előkészíti az intézőbizottság ülésein eldöntésre kerülő ügyeket, gondoskodik az intézőbizottság határozatainak végrehajtásáról, és az intézőbizottságtól nyert felhatalmazás keretein belül – az intézőbizottság együtt nem léte idején – végzi az intézőbizottság hatáskörébe utalt összes teendőket, és tett intézkedéseiről az intézőbizottságnak jelentést tesz.” Lásd György Béla. *Iratok a Romániai Országos Magyar Párt történetéhez* 17.

⁴³ „8. § Az intézőbizottság a pártnak politikai feladatai ellátására rendelt fő szerve. [...] Figyelemmel kíséri a politikai élet minden megnyilvánulásait, előkészíti az ügyeket a nagygyűlésre, és a határozatok végrehajtásáról gondoskodik. Az intézőbizottság mint előkészítő, végrehajtó és közben intézkedő szerv közvetlenül a nagygyűlésnek felelős.” Uo. 18.

leple alatt, erős irredenta propagandát folytat, hogy fenntartsa és beoltsa a kisebbség lelkébe a magyar revizionizmus gondolatát.”⁴⁴

A királyi diktatúra bevezetéséig, egy-két eredménytelen pártalapítási kísérletet leszámítva, az Országos Magyar Párt maradt az egyetlen olyan politikai szervezet, amely a magyarságot politikai közösséggé formálta, és érdekeinek érvényesítését a törvényhozás szintjén ellátta.⁴⁵

4. 1. 2. A Magyar Népközösség megalakulása

A politikai pártok működésének megszüntetése és a Nemzeti Újjászületés Frontjának 1938 decemberi megalakulása fordulópontot jelentett a magyar kisebbségi politizálásban. A Frontban való esetleges magyar részvétel komoly vitát váltott ki a magyarság politikai vezetőrétegén belül. Bethlen György és az őt támogató csoport tartózkodott egy korporatív alapon szerveződött állampárthoz való csatlakozástól, ahol a politikai képviselőket nem pártok, hanem hivatásszervezetek látják el. A nemzetközi fejlemények tükrében a kérdés eldöntése valóban aggodalomra adott okot. Az egyházi vezetők és az OMP reformista, aktivista szárnya a magyarság Románia iránti *lojalitása jeleként* a belépés mellett foglalt állást, és 1939. január 10-én megalakították a Romániai Magyar Népközösséget (a továbbiakban MNK), amelynek élére a csatlakozási tárgyalásokat vezető Bánffy Miklóst választották meg. A belügyminiszterrel kötött megállapodásnak megfelelően kidolgozott és elfogadott alapszabályzat értelmében az MNK célja: „kulturális, gazdasági és szociális téren a Romániában élő magyarok egységes képviselője, érdekeinek megóvása és előmozdítása. Ennélfogva feladata a *keresztény* szellemben ápolni a magyar kultúrát, megvédeni és kielégíteni a magyar nép gazdasági és szociális szükségleteit.”⁴⁶ [Kiemelés tőlem – N.M.Z.] A népközösségi alap lehetőséget adott a szélesebb társadalomszervezésre is, amely a magyarság körében a Magyar Szövetség eszméjét élesztette fel újra.⁴⁷ A magyar honvédség kárpátaljai bevonulása után elrendelt

⁴⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale (a továbbiakban ANIC), Fond (a továbbiakban f.) 1474. Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar (a továbbiakban d.) 24/1936. 27.

⁴⁵ Bárdi: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiája* 32–67.

⁴⁶ Mikó: *Huszonkét év* 226.

⁴⁷ Albrecht Dezső: Magyar Népközösség. In: *Hitel Kolozsvár 1935–1945*. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta, és a repertóriumot összeválogatta Záhony Éva. I. kötet. Budapest, 1991. 135–144.

romániai mozgósítás a nacionalista közhangulatnak kedvezett, és az MNK csak látszateredményeket mutathatott fel a kisebbségi jogok bővítése területén.

Az 1940-ben bekövetkezett külpolitikai változások a román politikai életben korábban is tapasztalt autoriter államszervezési formának kedveztek. A Nemzeti Újjászületés Frontját felváltó Nemzet Pártja olyan nyílt diktatórikus célokat fogalmazott meg, amelyeket a magyarság – a németektől eltérően – nem fogadott el, és a Magyar Népközösség elnöksége az 1940. július 15-én kibocsátott hirdetményében minden további együttműködéstől elhatárolódott.⁴⁸ A területveszteségek következtében kialakult belpolitikai válság kezelésére képtelen II. Ferdinánd a trónt fiának, I. Mihálynak adta át, a miniszterelnöki széket pedig Ion Antonescu tábornok foglalta el. Az Antonescu vezette legionárius állam, majd a legionárius lázadás után bevezetett katonai diktatúra tovább nehezítette a nemzetiségek életkörülményeit.

4. 2. Az erdélyi magyar munkásmozgalom

A 19. század utolsó negyedében és a 20. század első felében Erdély területén, leszámítva a túlnyomórészt agrártevékenységet folytató székelyföldi megyéket, a Bánságban és a Partiumban erős *ipari centrumok* jöttek létre. A földrajzi fekvést követve ide kell sorolnunk a nyugati határsávban elterülő nagyvárosokat (Nagyvárad, Arad, Temesvár), a Déli-Kárpátoktól északabbra fekvő ipari centrumokat (Resica, Meggyes, Nagyszeben, Brassó), valamint a központi régióban található urbanizációs központokat (Kolozsvár, Marosvásárhely). Az első világháború után a statisztikai adatok nemzetiségi többséget mutattak ezekben a városokban, míg a román ajkú lakosság alulreprezentált, számbelileg jóval kisebb populációt képviselt. Az 1930-as népszámlálás során összegyűjtött és feldolgozott statisztikai adatsorokból az is kiderül, hogy Erdélyben az ipari foglalkozást űző lakosságnak 40 százalékát, a kereskedelem és hitelélet 39,9 százalékát, a szabadfoglalkozásúak 41,5 százalékát adták a magyarok.⁴⁹

A baloldali pártok elutasították a kisebbségek kettős lojalitását, mert úgy vélték, hogy az idegen érdekek szolgálatát jelenti, ami a revízióhoz, az „imperialista”

⁴⁸ Mikó: *Huszonkét év* 258.

⁴⁹ Bárdi: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiája* 62.

igények kielégítéséhez vezet. Nem fogadták el a román állam kisebbségpolitikai gyakorlatát, a nemzeti/nemzetiségi a kérdés megoldását azonban a politikai rendszer megváltoztatásával kapcsolták össze. Az új „demokratikus” államberendezkedés megszületésétől azt remélték, hogy az nem csupán a nemzetiségi kérdést fogja megoldani, hanem a nemzetek közti ellentétekre is gyógyírként fog szolgálni. A baloldali pártok nem értettek egyet a fennálló államrendszerrel, az állampolgári lojalitást a pártlojalitással helyettesítették, amely egyet jelentett a teljes odaadással, a „párt” által kitűzött célok megkérdőjelezhetetlenségével. Ennek felismerése, valamint a politikai életben kifejtett másodlagos szerepük, a kommunista párt esetében a törvényenkívüliség miatt kevesen csatlakoztak a baloldali pártokhoz. A baloldali eszméknek ellenben nagy hatása volt a magyar társadalompolitikai elképzelésekre, mindenekelőtt a harmincas évek eleji nemzedéki szervezkedésekre.

Önálló magyar baloldali pártok nem jöhettek létre, mert ez ellent mondott volna az adott pártok ideológiájának, azonban a baloldali pártokon belül léteztek magyar tagozatok, vagy taktikai megfontolásból magyar fedőszervezeteket hoztak létre. A magyar nemzetiség társadalmi tagozódásából és politikai kultúrájából következett, hogy nem utasították el a baloldali értékeket, azonban a baloldali eszmékkel azonosuló személyek között különbséget kell tenni. Nem egyeztethető össze Gyárfás Elemér baloldalisága a kommunista Fóris István által vallott marxi tanításokkal, ugyanígy disztिंगválunk kell Mikó Imre, Tamási Áron és az ellenpólus Bányai László vagy Balogh Edgár esetében is. A baloldali pártok több okból kifolyólag sem jelentettek politikai alternatívát, de az erdélyi magyarságra kifejtett hatásuk, legfőképpen az 1944 utáni politikai események tükrében nem elhanyagolható.

A baloldali pártok – kihasználva a magyar munkásság kettős kisebbségi helyzetét (mint magyar nemzetiségű kevesebb jogot élvezett, mint magyar munkás könnyebben elveszíthette munkahelyét) – széles propagandatevékenységet folytattak körükben. Erdélyben a munkásmozgalmi tevékenység, a marxi–lenini tanoknak megfelelően, nem szorítkozott a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek felszámolására; a nemzetiségi jogok csorbítását korlátozó kormányintézkedéseket is elítélték. A nemzetköziség talaján állva mindvégig hirdették a román–magyar munkásság együttes küzdelmét a fenti célok elérése érdekében.

A munkásmozgalommal szemben megfogalmazott legfőbb ideológiai kifogás a *nemzetköziség* és a *nemzetiségi hovatartozás megfeleltetéséből fakadt*, vagy másképpen fogalmazva, az osztályharcos elvek elfogadása nem vezet-e a nemzetiségi hovatartozás, a nemzetiségi/nemzeti érdekek megtagadáshoz. Ugyanakkor sokak számára egyértelmű volt, hogy a Komintern utasításait végrehajtó, illetve annak felügyelete alatt működő Kommunista Romániai Pártját⁵⁰ egy idegen ország, a Szovjetunió érdekeit képviseli.

Romániában a 19. század végi munkásmozgalomból kinőtt pártok az 1920-as szakadás nyomán kettéváltak: a parlamentáris demokráciát előnyben részesítő szociáldemokratákra és a hatalom megszerzését forradalmi úton elképzelő kommunistákra.

4. 2. 1. A Romániai Szociáldemokrata Párt tevékenysége

A magyarországi politikai események következtében az erdélyi szociáldemokraták fontos kulcspozíciókban kerültek 1918 októbere–decembere folyamán.⁵¹ A gyulafehérvári népgyűlés határozatainak ellentételezésére december 22-ére összehívott kolozsvári népgyűlés irányítását a szociáldemokrata párti vezetők vették kezükbe. A résztvevők egyöntetűen megszavazták a párt kolozsvári szervezete elnökének, Vincze Sándornak a határozati javaslatát. A kézfelemeléssel elfogadott határozatban a magyar állam integritása mellett foglaltak állást: „Kelet-Magyarország 1918. december 22-én, Kolozsváron összesereglett, különböző fajú és vallású népei kijelentik, hogy a Wilson-féle elvek értelmében gyakorolt önrendelkezési jogok alapján továbbra is a magyar népköztársaság és a magyar állam keretében kívánnak élni s *az egységes és csorbítatlan Magyarország keretein belül követelik* minden itt lakó nemzet számára a teljes egyenlőséget, szabadságot és önkormányzatot.”⁵² [Kiemelés az eredetiben.] A román megszállást elutasítva 1919. január 20-tól

⁵⁰ A párt hivatalos megnevezése az általam vizsgált korszakban: 1921–1943. Kommunista Romániai Pártja, 1943–1945. szeptembere között Romániai Kommunista Párt; 1945 októbere – 1948 februárja: Román Kommunista Párt; 1948 márciusa – 1965: Román Munkáspárt.

⁵¹ Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919*. Budapest, 1997, Magvető Kiadó, 169.

⁵² *Az erdélyi magyar munkásság küzdelme...* 17.

négynapos sztrájkot szerveztek,⁵³ amelyben részt vett a teljes vasúti személyzet, ezzel is akadályozva a román csapatok előrehaladását. Természetesen a retorziók sem maradtak el. Egyes vezetőket börtönbüntetésre ítélték, míg másokat magas pénzbüntetéssel sújtottak. Az 1920 októberében kezdeményezett sztrájkhoz az erdélyi, a bánáti, a bukovinai, a besszarábiai és az ókirályságbeli munkások is csatlakoztak. A rövid munkásmozgalmi tradíciókra visszatekintő, illetve gyenge szervezettel rendelkező regáti munkások a király proklamációjának hatására, amelyben az uralkodó az erdélyi és bánági munkásokat irredenta tevékenységgel vádolta, újra felvették a munkát.⁵⁴ A bebörtönzések, a belső széthúzás és pártszakadás eredményeként a munkásmozgalom meggyengült. A szociáldemokrata párt 1921. május 8–12. között lezajlott kongresszusán megszavazták a Kominternhez való csatlakozást, és megalakították a Kommunisták Romániai Pártját.⁵⁵ Egy hónappal később, 1921. június 21-én a három erdélyi, a regáti és az öt bukovinai szocialista pártból megalakult a *Romániai Szocialista Pártok Föderációja*. Ez a ploiești-i konferencia határozata értelmében a „polgári demokrácia, a parlamentarizmus, a szakszervezeti autonómia mellett foglaltak állást”.⁵⁶ A szociáldemokrata párt nem tekinthető a román politikai élet meghatározó tényezőjének, ennek ellenére figyelemre méltóak azok a megnyilatkozások, amelyeket a nemzetiségi politika terén tettek. A nemzeti kisebbségek számára kulturális *autonómiát* és *közigazgatási decentralizációt* követeltek, ez utóbbi szoros összefüggésben állt a nyelvhasználat minél szélesebb területen való biztosításával, ugyanakkor a *regionális autonómia gondolata* is megjelent tervezeteikben.⁵⁷

Az 1936. április elején megtartott országos kongresszuson azzal a céllal hozták létre az *Országos Magyar Bizottságot*, hogy „olyan vidékeken, ahol különböző nemzetiségek élnek együtt, a parasztszervezetek keretein belül nemzetiségi szervezetek alakítandók, amelyek hivatása, hogy a szervezeti, a kulturális, az agitációs és propagandamunkát az illető nyelven végezzék”.⁵⁸

⁵³ Román Ildikó: A Romániai Szociáldemokrata Párt és a kisebbségi kérdés (1921–1948). *Múltunk*, 1993. 4. sz. 92.

⁵⁴ Uo. 18–19.

⁵⁵ Deletant, Dennis: *România sub regimul comunist*. București, 1997, Fundația Academică Civică, 11.

⁵⁶ Román: *A Romániai Szociáldemokrata Párt...* 93.

⁵⁷ Uo. 94.

⁵⁸ Román: *i. m.* 102.

Az „osztályérdekeiken” felülemelkedő szociáldemokraták és a szakszervezetek tagjai csatlakoztak a Nemzeti Újjászületés Frontjába belépő Magyar Népközösséghez. Az erre vonatkozó határozatot a romániai magyar munkásság 1939. december 3-án Bukarestben megtartott országos értekezletén fogadták el.⁵⁹ A párthatározatban egyrészt a jogvédelemre helyezték a hangsúlyt, másrészt arányos képviselket követeltek. „A magyar munkások és alkalmazottak, szem előtt tartva azokat a népi és kulturális kapcsolatokat, amelyek a magyar nép egyeteméhez kötik, *másrészt nemzetiségi jogainak és minden téren való egyenjogúsításának elérése érdekében* szükségesnek tartják, hogy a magyar ipari munkások és alkalmazottak tömegesen belépjenek a Romániai Magyarok Népközösségébe.

A romániai munkások és alkalmazottak a Népközösség keretein *belül részt akarnak venni a magyarság minden intézményében* és szervezetében s kívánják, hogy a Romániai Magyar Népközösség vezetésében a romániai magyar népi rétegek közötti együttműködés és építőmunka előmozdítása érdekében minden fokon méltányos képviselket nyerjenek.”⁶⁰ [Kiemelések az eredetiben.]

A második bécsi döntéssel kapcsolatban megfogalmazott szociáldemokrata álláspontot a kolozsvári lapokban tették közé. Az 1944. szeptember 7-én megjelent felhívásukban kijelentették: „A kolozsvári szakszervezetekben tömörült fizikai és szellemi munkások őszinte örömmel fogadják a magyar nép felszabadulását a nemzetiségi elnyomás alól. [...] A magyar munkásság soha a múltban, még súlyos gazdasági és szociális harcok közepette sem feledkezett meg és tagadta meg magyarságát.” De nem feledkeztek meg arról sem, hogy megnyugtassák a román munkásságot: „A mai történelmi napokban, az öröm óráiban, a magyar munkásság nem feledkezik meg más nemzetiségű testvéreiről, biztosítja őket a közös sorsból folyó együttérzésről és kijelenti, minden erejével azon lesz, hogy ne az a sors jusson a románság osztályrészéül, amely ellen az erdélyi magyar dolgozók annyi éven át hiába küzdöttek.”⁶¹

A nemzeti érdekek védelme nem jelentett kizárólagosságot szociáldemokraták a nemzetiségi szolidaritást és a román–magyar együttműködést egyaránt hirdették. Úgy vélték, hogy a kisebbségi léthelyzetbe került erdélyi magyar közösség, az erdélyi

⁵⁹ Uo. 80., valamint *Az erdélyi magyar munkásság küzdelme* 80.

⁶⁰ Uo. 81.

⁶¹ Uo. 90–91.

magyar munkásság nem maradt egymagában a jogokért folytatott közdelemben, mert „Erdély munkássága, mégpedig nyelvre való tekintet nélkül, *egységesen harcolt a kisebbségi jogokért.*”⁶² [Kiemelés az eredetiben.]

4. 2. 2. A Kommunisták Romániai Pártjának nemzetiségi politikája

A KRP 1924-es törvényen kívül helyezésének természetes következménye volt a párt marginalizálódása. A szervezés első szakaszában eredménytelennek bizonyult az a kísérlet (ez azonban végig meghatározta a párt történetét), hogy egységbe tömörítse a területileg és ideológiailag heterogén csoportosulásokat. Hasonlóképpen kudarcot vallott az a szándék is, hogy a kommunista párt legyen a romániai munkásság kizárólagos képviselője. A párttámogatás elmaradásának egyik meghatározó tényezője a Komintern sorozatos beavatkozása volt. A Moszkvából érkezett utasítások nem számoltak az ország domináns agrárjellegével, a munkásság ideológiai felkészületlenségével. Legfőképpen a határok kérdésében tanúsított álláspontjukkal a kommunisták nagyfokú ellenszenvet váltottak ki a román társadalomban.⁶³ A kommunista propagandában a határok megkérdőjelezése szorosan összekapcsolódott a nemzetiségi probléma megoldásával, ámbar egy igencsak homályos és különböző módon értelmezhető megoldást javasoltak. A „elnyomott nemzetiségekre”⁶⁴ mint forradalmi erőre tekintettek, amelyek a jogegyenlőségük kivívása érdekében szövetkezni fognak az adott ország munkásosztályával, hogy együttesen döntsék meg a fennálló államhatalmat. A nemzetiségi kívánságok az önrendelkezési jogtól egészen az elszakadásig terjedhettek. Ugyanakkor azonban elvetették a revíziós törekvéseket, mert azok – véleményük szerint – csak az „imperialista hatalmak” igényeit szolgálják. Ebből az eszmefuttatásból egyértelműen kiderül, hogy az elszakadás nem jelentett „elcsatlakozást”, csupán azt, hogy a függetlenség kivívása után – szovjet mintára – „önként” beléphetek a

⁶² Uo. 4.

⁶³ Tănase, Stelian: *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965*. București, 1998, Editura Humanitas, 30–31.

⁶⁴ A Komintern és a kommunista pártok a két világháború között nem a *nemzeti kisebbség* kifejezést, hanem a *nemzetiség* fogalmát használták. A kisebbségi kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásaikat a nemzeti kérdésben hozott határozatokban kell keresnünk. Olti Ágoston: A Romániai Kommunista Párt és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között. *Regio* 2007. 1. sz. 113.

szovjetköztársaságok sorába. A „nemzeti forradalmi harc” az internacionalizmus jegyében zajlott, nem a nemzeti kizárólagosság alapján. Ez a harc Kelet-Közép Európában összekapcsolódott a Duna-völgyi összefogás igényének és történelmi szükségszerűségének hangoztatásával.

4. 2. 3. A MADOSZ politikája

A KRP V. kongresszusán (1931) elfogadott határozatok új téziseket fogalmaztak meg a nemzeti/nemzetiségi kérdés kezelése tekintetében. Háttérbe szorították „a nemzeti önrendelkezéstől egészen a területi elszakadásig” elv hangoztatását, ismételten elítélték a kisebbségellenes rendelkezéseket, és követelték az anyanyelv széles körű használatát, de a fő hangsúly áttevődött a román nép és a nemzetiségek összefogására, valamint az ún. „nemzeti-forradalmi” szervezetek létrehozására.⁶⁵ Az új taktikának megfelelően ellenzéki csoportosulásokat próbáltak létrehozni a kisebbségi szervezeteken belül. A romániai magyar kisebbség esetében az 1933-ban megalakult Országos Magyar Párt Ellenzéke (OMPE) nevezetű csoportosulásra hárult az a feladat, hogy az OMP politikáját új irányba terelje. Az OMPE létrejötté egyben az OMP gyöngeségére is rámutatott. Annak ellenére, hogy az OMP politikusai a harmincas évek elején parlamenti hozzászólásaikban számon kérték a magyar munkáságot ért jogsérelmeket (pl. a vasúti alkalmazottak elbocsátását), és az egyetlen kisiparos parlamenti képviselője, Szabó Béni az OMP frakciójában foglalt helyet, a magyar pártnak nem sikerült megszólítania a magyar munkásságot.⁶⁶

Az OMPE-nek azonban nem sikerült támogatókat szerveznie a magyar párton belül, ezért 1934 nyarán, a Marosvásárhelyen megtartott értekezleten kimondta különálló, országos szervezeté való átalakulását Romániai Magyar (Dolgozók) Szövetsége néven (MADOSZ). A MADOSZ a kormány kisebbségellenes intézkedései hatására egyre elégedetlenebb magyar munkásságot és parasztságot az osztályharcos jelszavak hangoztatásával próbálta megnyerni.

⁶⁵ Olti: *A Romániai Kommunista Párt és a nemzeti/nemzetiségi kérdés* 124.

⁶⁶ Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 115.

A Petru Groza vezette Ekésfronttal 1935-ben megkötött szövetség⁶⁷ és az 1937-es Vásárhelyi Találkozó megszervezése körül kifejtett madoszos, kommunista részvétel a Komintern VII. kongresszusán elfogadott népfront-ideológiából következett.

A MADOSZ történelmi és politikai súlya mind a magyar politikai életben, mind a román politikai palettán elenyésző volt. A MADOSZ elnökének megválasztott Kurkó Gyárfás kereste az OMP-vel való együttműködést, amit a párt – többek között – azért sem fogadhatott el, mert ezzel – az irredentizmus vádja mellett – magára kellett volna vennie a kommunista megbélyegzést is.⁶⁸ „Párhuzamos politikai szervezet”-ként nem volt része a magyar politikai közösségnek. A korabeli magyar közvélemény nem érezte magáénak, külső hatalmakat, erőket érzékelt a MADOSZ mögött. Működése külső tényezők támogatásától függött: ideológiailag alárendelte magát a KRP-nek, tevékenységét a kormány hallgatólagos támogatásával végezte. A határok kérdésében az adott nemzetközi konstellációnak nem megfelelő, valamint az erdélyi magyar közösségen belül táplált jövőképpel ellenkező megoldást támogatott.⁶⁹ A MADOSZ megyei szervezeteinek 1937. január 3-i brassói ülésén felszólaló Bányai László a szervezet revízióellenességét a következő érvekkel indokolta: „»az antirevizionizmus nem a román hatóságokkal szemben alkalmazott technika. A MADOSZ azért antirevizionista, mert látja, hogy ez háborút jelent. [...] Mind a budapesti, mind a bukaresti rendszer reakciós, ezért nem elfogadható, hogy egy igazságtalanság (az erdélyi magyarok elnyomása) egy másikkal helyettesítődjön (az erdélyi románság egy esetleges revízió esetén való elnyomásával). A revizionizmus nem megoldás, a megoldást nem jelentheti más, mint a MADOSZ végső célja – az erdélyi nemzetek önrendelkezési joga, amelynek keretében az erdélyi magyarságnak lehetősége lenne kifejezni szándékát, úgy, ahogy a románok tették Gyulafehérváron.«”⁷⁰ Az első bécsi döntés hírére a MADOSZ tiltakozó utcai felvonulásokat szervezett, majd a dél-erdélyi csoport hasonló tömegdemonstrációkat szervezett a második bécsi döntés ellen is. A MADOSZ 1940. október 10-én kiadott röpirata a következő megoldási javaslatot kínálta a nemzetiségi kérdés, valamint a területi viták megoldására: „»A

⁶⁷ Lipcsey Ildikó: A MADOSZ és az Ekésfront (Frontul Plugarilor) 1935–1944. *Történelmi Szemle*, 1982. 3. sz. 465.

⁶⁸ Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 172.

⁶⁹ Uo. 238–259, 266–272.

⁷⁰ Olti: *A Román Kommunista Párt és a romániai nemzeti/nemzetiségi kérdés* 128.

magyarországi román munkások és parasztok csak a magyar proletariátussal folytatott együttes forradalmi harcukkal tudják kivívni nemzeti függetlenségüket. A romániai munkások és parasztok felszabadító harca a Romániai Kommunista Párt vezetése alatt, a győzelmes népi forradalom fogja lehetővé tenni a magyar imperializmusnak odadobott több mint egymillió román munkás és paraszt egyesülését a romániai dolgozó néppel a szabad Romániában.«⁷¹ Az ehhez hasonló nyilatkozatok csak tovább növelték az erdélyi magyar lakosság körében a szövetséggel szembeni ellenszenvet.

4. 3. Új társadalompolitikai elképzelések

4. 3. 1. A „második erdélyi nemzedék” színrelépése

Az 1930-as években fellépő nemzedéki mozgalom, a nemzedéki másság *törésvonalat jelentett* a kisebbségi politizálásban. Ezen nemzedék társadalmi és politikai szocializációja új körülmények között zajlott le, így az általa megfogalmazott párt- és társadalompolitikai stratégiák új célokat, elveket tartalmaztak.⁷² A régi jogvédő népkisebbségi szemléletet elvetve a *népközösségi önszerveződés* stratégiájára helyezték a hangsúlyt. Elsődleges feladatnak tekintették az *önazonosság* meghatározását, és egy *új nemzetfogalmat alkottak*, amelynek alapjául a *falusi népet* tették meg. Nagy hangsúlyt fektettek az értelmiség *társadalomszervező szerepére*, ami a kisebbségi élet sajátosságából fakadt, de egyben a gazdasági szükségszerűség következményének is tekinthető. Kelet-Európában a megkésett társadalmi és nemzetfejlődés körülményei miatt a nemzeti kérdés alapján véve elválaszthatatlan volt a parasztkérdéstől. A falukutatás és a szociográfia tette lehetővé, hogy elkötelezze magát a népi-nemzeti eszme és a hivatástudat mellett. Ezt „*népszolgálatnak*” nevezték, és a középosztály helyét kereső értelmiség ebbe vert gyökeret, itt találta meg erkölcsi szerepét. Ennek az ideológiai útkeresésnek legfőbb

⁷¹ Csatári Dániel: *Forgószélben (Magyar–román viszony 1940–1945)*. Budapest, 1969, Akadémiai Kiadó 50.

célkitűzését a következőképpen határozhatjuk meg: „a romániai kisebbségi kérdést mint társadalompolitikai problémát kívánták – különböző ideológiai alapokon – megoldani.”⁷³

4. 3. 2. Az Erdélyi Fiatalok mozgalma

A kolozsvári főiskolai hallgatók kezdeményezéséből alakult meg az Erdélyi Fiatalok Köre. Az 1930. január 18-án indult *Erdélyi Fiatalok* című lap köré szerveződött nemzedéki csoportosulás egy „analógia nélküli történelmi helyzetben kereste az alternatívákat”.⁷⁴ A folyóirat vezetője Jancsó Béla orvostanhallgató, szerkesztője László Dezső református lelkész. Az alapító tagok és a munkatársi gárda tagjai közül témánk szempontjából csak Mikó Imrét, Demeter Jánost, Demeter Bélát, Bányai Lászlót, Méliusz Józsefet, Venczel Józsefet és Vita Zsigmondot említeném. Közülük a későbbiek folyamán sokan irányító szerepet fognak betölteni a társadalmi és politikai átalakulások során.

Célként fogalmazták meg, hogy a lap az *öntudatra ébredt új nemzedéknek* a szócsove, s egy olyan szellemi műhellyé szeretnének válni, amely *világnézeti tájékozódást* biztosít az egyetemi és főiskolai nemzedéknek. A nemzedékiség mellett a *transzszilván népszemléletből* fakadó, nemzetek közötti kölcsönös tiszteletet és együttműködést hirdették.⁷⁵ Az *Erdélyi Fiatalok* első számában László Dezső *A hiányzó tizenöt korosztály* című tanulmányában mélyreható következtetéseket vont le: 1. 10–15 éven belül a „mi fiatal korosztályunk kell betöltse a vezető pozíciókat és erre tudatosan fel kell készülnie, de ezt a mai vezető rétegnek el kell fogadnia”. 2. A „vezető osztály hiánya” a középréteg hiányát fedi – állítja László Dezső –, s ebből következik „az iparos, kereskedő és munkásosztályok emelkedése és vezető szerephez jutása”. Felhívta a figyelmet, hogy a „mai” fiataloknak el kell fogadniuk a 2. pontban foglalt tényeket, és kézfogást javasolt „az ipari és kereskedelmi dolgozók

⁷² Horvát Sz. Ferenc ezt az alapállást így fogalmazta meg: az új nemzedék tagjai a kisebbségi életpaszttal miatt „koraérettnek nevezhető társadalompolitikai tudatosságot fejlesztettek ki magukban”. Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 79.

⁷³ Bárdi: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiája* 54.

⁷⁴ *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940)*. Közzéteszi dr. László Ferenc és Cseke Péter. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Cseke Péter. Bukarest, 1986, Kriterion Könyvkiadó, 7.

legjobbjaival, amelyért nem kell a fiatal nemzedékre a kommunista megbélyegzést szórni”. Cikkét a következő mondattal zárta: „Történelmet csináló nemzedék vagyunk inkább, mint bármelyik kor fiatalsága.”⁷⁶ Jancsó Béla így határozta meg a folyóirat lapindító vezércikkében a transzszilvanizmus eszméjét: „És erdélyiek is vagyunk, annak a földnek a gyermekei, amelyen ezer éveken át politikai változások alatt a különböző fajú népek a munka egyetértésében éltek egymás mellett, amely föld a lelkiismeret-szabadság gondolatát adta és kiáltotta az erdélyiség közös eszményét: a fajok találkozását az emberi értékek magaslatán.”⁷⁷

Szellemi és anyagi függetlenséget hirdettek. Az Országos Magyar Párt politikai irányvonalát túl konzervatívnak tartották, de nem kapcsolódtak be a magyar egyházak munkájába sem.

Társadalomszemléletüket a falu lakói felé fordulás határozta meg, mivel a faluban „nemzetmegőrző” tényezőt láttak. Társadalomszemléletük kialakulására nagy hatást gyakorolt a Magyarországról elinduló „népi mozgalom”.⁷⁸ A beindított népszervezési és népművelő mozgalmak, a falukutatásban elért eredmények a magyarországi kezdeményezéseket is megelőzték. Tovább folytatták az *Erdélyi Helikon* által elindított falukutatást,⁷⁹ de ennek a mozgalomnak a falu életének feltárása, a parasztság életviszonyainak leírása, valamint a falusi lakosság oktatása és felvilágosítása volt a célja. Sajtóorgánukban, az *Erdélyi Fiatalokban* több cikk jelent meg a kisebbségi kérdéstről, főleg szociológiai, néprajzi és történeti tanulmányok.

1933-tól törés következett be a folyóirat és a mozgalom történetében. Az eltérő ideológiai forrásból töltekező kivált tagok új politikai eszmék mentén alakították meg csoportosulásukat. A *Quadragesimo Anno* című pápai enciklika megjelenése után Venczel József a katolikus egyház ifjúsági csoportjához, az Erdélyi Római Katolikus

⁷⁵ *Hitel – Kolozsvár 1935–1945*. 17. Az Erdélyi Fiatalok mozgalmának legújabb feldolgozását lásd Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 82–91.

⁷⁶ László Dezső: A hiányzó tizenöt korosztály. *Erdélyi Fiatalok*, 1930. I. évf., 1. sz. 127.

⁷⁷ *Hitel – Kolozsvár 1935–1945*. 17.

⁷⁸ A magyarországi ifjúság a húszas évek elején elégedetlen volt az ország fejlődése miatt. Úgy érezték, hogy a közhatalom nem fordít kellő energiát a gazdasági problémák megoldására, valamint azzal vádolták az uralkodó osztályt, hogy nem az ország javát szolgálja. A meglévő társadalmi rendszer elutasításából fakadt az az új társadalmi program, hogy forduljanak a parasztság, „a nemzet fenntartó oszlopa” irányába. Az új látásmód kialakításában nagy szerepe volt Móricz Zsigmondnak és *Az elsodort falu* szerzőjének, Szabó Dezsőnek.

⁷⁹ Jelentőségét az is aláhúzza, hogy magyar egyetem és intézmények hiányában nem volt hivatalos társadalomkutatás.

Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztályához csatlakozott.⁸⁰ Mikó Imre az Országos Magyar Párt bukaresti irodájában jutott titkári álláshoz. A marxizmus elveit elfogadó baloldali radikálisokat – Bányai Lászlót, Demeter Jánost – a szervezeti szabályzatra hivatkozva kizárták soraikból. Nem vettek részt a Vásárhelyi Találkozón (1937), mert úgy érezték, hogy a velük szemben álló erők a maguk vezető szerepének megszerzésére akarták felhasználni a konferenciát.

4. 3. 3. A *Hitel* köre

A *Hitel* című társadalomtudományi szemle 1935-ben indult meg Makkai László vezetésével. A folyóirat az erdélyi magyar kisebbség 1929-es nemzedékét követő fiatalabb korosztályának, a húszévesek generációja új szellemi vállalkozásának tekinthető. A *Hitel* köréhez tartozott többek között Bözödi György, Szabédi László, Szenczei László, ifj. Nagy Géza, Venczel József, Vita Sándor és Albrecht Dezső.

A folyóirat első számában így vallottak magukról: „A húsz és huszonöt év közötti korosztály nem titánkodni akar itt, inkább szükségérzetből, mint önbizalomból született a HITEK mozgalma: keresi a lelki elmélyülést, a kritikai önismeretet és európai helyünkön és korunkban a tájékozódást.”⁸¹ A lapban közölt szociológiai, szociográfiai és statisztikai cikkek az erdélyi magyarság gazdaságpolitikai, egészségügyi, társadalomszerkezeti és művelődési viszonyait tárták fel. Ez a munka a programjuk részét képező valós önismeretet szolgált, és ezáltal folyóiratuk a kisebbségi társadalomkutatás legrangosabb műhelyévé vált. Magyarságszemléletüket a *kultúrmagyarság* fogalmára alapozott *népi egység* és a *népvezetés* gondolata határozta meg, és ez választotta el őket az Erdélyi Fiatalok transzszilván szellemiségű mozgalmtól.⁸² Az értelmiségnevelés feladata és célja – a csoport tagjai szerint – a *népvezető intelligencia* kinevelése.⁸³

A „második” *Hitel* programjában a népvezetés gondolatát felváltotta a *hivatásrendiség* eszméje, az új nemesség megteremtése. Úgy érezték, hogy az

⁸⁰ A fiatal katolikusok tevékenységét elemzi Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 91–95.

⁸¹ *Hitel – Kolozsvár 1935–1944* 23.

⁸² Uo., 24.

⁸³ Horvát Sz. Ferenc némileg eltúlozva mond „ítéletet” a *Hitel* köre fölött: „Konzervatív és elitista magatartásuk – pl. küldetés- és vezetéstudatuk – mögött a demokrácia elutasítása és xenofóbia rejlett.” Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 144.

arisztokrácia elveszítette vezető szerepét, ezért a munkásságot és a parasztságot tekintették a magyar társadalom alaprétégének. A társadalom átalakítása, a *nép polgárosítása*, a nép nemzetbe való integrálódása a cél. A népi és polgári kultúrát európai szempontokkal kívánták megerősíteni. Életfelfogásuk, eszmerendszerük Széchenyi *önismeretre* épülő reformrendszellemből gyökerezik: „Az önismeret és az önkritika indította belső reform – a mi magasabb rendű célunk.”⁸⁴ Az önismeret, a nemzeti öntudat revíziója elvezetett az erdélyi magyar társadalomszervezés elméleti megalapozottságához, a kisebbségi lét megfogalmazása elvezetett a kisebbségtudomány megalapozásához, az önismereti helyzetfeltárás elvezetett a cselevési alapelvek, a szociális, a művelődési és a társadalompolitikai reformok megfogalmazásához – derül ki a *Hitel* köre tagjainak felfogásából.

A *Hitel* és az *Erdélyi Fiatalok* köre programjában közös pontokat is felfedezhetünk. Társadalomszemléletüket mindkét esetben a parasztság felemelése határozta meg, egységesen elismerték a nemzeti egymásrataltságot és a békés együttélést.

4. 3. 4. A kommunista orientációjú értelmiség

J. V. Sztálin 1913-ban közölt *Marxizmus és nemzeti kérdés* című tanulmányát a következő mondattal zárta: „Tehát a munkások nemzetközi tömörülésének elve – a nemzeti kérdés megoldásának *szükséges pontja*.”⁸⁵ [Kiemelés az eredetiben.] A továbbiakban azt is kijelentette, hogy „a nemzeti kérdés megoldásának alapja és előfeltétele az ország *teljes demokratizálása*.”⁸⁶ [Kiemelés az eredetiben.] A sztálini tételek értelmében tehát a mozgalom követőinek törekedniük kellett a nemzetiségi kérdés megoldására, de nem téveszthették szem elől azt sem, hogy ez csak akkor érhető el, ha az adott ország politikai rendszerét már átalakították, vagyis átvették az ország feletti kormányzati hatalmat. A húszas évektől kezdődően a kommunista mozgalomban ezek az elvek váltak irányadó tanítássá, ezeket kellett a gyakorlatba átültetni.

⁸⁴ *Hitel – Kolozsvár 1935–1944* 25.

⁸⁵ J. V. Sztálin: *Marxizmus és nemzeti kérdés*. Kiadja a Román Munkáspárt, 1949. Második kiadás, 72.

⁸⁶ Uo. 66.

A baloldali orientációhoz csatlakozó fiatalság egy része a magyarországi Bartha Miklós Társasághoz, illetőleg a felvidéki Sarló mozgalomhoz hasonlóan a szélsőbaloldali kommunista mozgalmakban találta meg a helyét. Az Antal Márk szervezte marxista szemináriumok résztvevői között találjuk Bányai Lászlót, Csögör Lajost, Demeter Jánost, Jancsó Elemért, Méliusz Józsefet és Tamási Áront. A *Korunk* (1926–1940) folyóirat kezdeti nyitottsága és társadalmi érzékenysége ugyancsak nagy hatással volt a baloldali ifjúság világnézetének kialakulására, amely egyben nyilvánosságot is biztosított számára. Az értelmiség egy részének a szocialista-marxista világnézet azért jelentett megoldást, mert egyrészt a kommunista pártok internacionalista és nem etnikai alapon szerveződtek, másrészt azt ígérték, hogy hatalomra jutásukkal megszüntetik a kisebbségi jogfosztottságot és minden típusú elnyomást.

Az *Erdélyi Fiatalok* mozgalmából baloldali elvei miatt kizárt Bányai László a *Korunk* hasábjain megjelent írásaiban Sztálin útmutatásainak megfelelően írt a nemzedéki kérdésről, a nemzeti kérdés megoldásáról. 1933-ban megjelent *Fiatal értelmiség* című írásában elítéli a „vezető köröknek” azon szándékát, hogy „az ifjúságot – támogatásuk révén – ideológiájukhoz kössék”.⁸⁷ Meglátása szerint „a vezetők jobboldali államrendi »ideálokkal« igyekeznek kielégíteni”⁸⁸ a fiatalságot. Természetesen a „burzsoá-polgári” nemzeti mozgalom elveivel, a „nemzeti öntudatra” való ébredés eszméjével próbálják a fiatalságot maguk mellé vonzani, vallotta néhány évvel később megjelent cikkében Bányai.⁸⁹ A polgári nemzeti mozgalom elutasítása megfelelt a sztálini nemzetkeletkezés és -fejlődés teóriájának. Sztálin 1913-ban írt művében ugyanis leszögezte: a történelem a nemzetek két típusát ismerte el – a „polgári nemzeteket” és az „új, szovjet nemzeteket”. A két nemzettípus összehasonlítása után megállapította: „A régi, polgári nemzetek romjain megjelennek és kifejlődnek az új, szocialista nemzetek, amelyek sokkal egységesebbek bármely polgári nemzetnél, mert a szocialista nemzetek mentesek azoktól a kibékíthetetlen osztályellentétektől, amelyek a polgári nemzeteket őrli, és mert sokkal inkább képviselik az egész népet, mint bármelyik polgári nemzet.” Továbbá az „új, szocialista

⁸⁷ Bányai László: *Fiatal értelmiség*. In. uő: *Hosszú mezsgye. Esszék, jegyzetek (1928–1968)*. Bukarest, 1970, Kriterion Könyvkiadó, 70.

⁸⁸ Uo. 74.

⁸⁹ Bányai László: *Makkai Sándor és a kisebbségi jövő*. In. uő: *Hosszú mezsgye* 122. A cikk megjelenési éve 1937.

nemzet” „a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége a nemzetben belül, a kapitalizmus maradványainak felszámolásáért, a szocializmus győzelmes felépítése nevében; a nemzeti elnyomás maradványainak megsemmisítése a nemzetek és a nemzeti kisebbségek egyenjogúsága és szabad fejlődése nevében; a nacionalizmus maradványainak kiirtása a népek közötti barátság megteremtése és a nemzetköziség megszilárdítása nevében”.⁹⁰ Már csak azért is elítélte a polgári nemzeti mozgalmakat, mert: „a *felfelé ívelő* kapitalizmus feltételei közepette a nemzeti harc a polgári osztályok egymás közötti harca. [...] Elvonja a széles rétegek figyelmét a társadalmi kérdésekről, az osztályharc kérdéseiről, s a nemzeti kérdések irányába, a proletariátus és a burzsoázia számára »közös« kérdések irányába tereli.” A polgári nemzeti mozgalom „Az *elnyomás* »rendszeréről« gyakran áttér a nemzetek egymásra *usztításának* »rendszerére«, a mézárások és a pogromok rendszerére.”⁹¹ [Kiemelések az eredetiben.]

Bányai és eszmetársai – Sztálin nyomán – a polgári nemzeti mozgalmakból gyökerező kisebbségi politika elvetésével a polgári rendszer jövőjét és létét is megkérdőjelezték, mert felfogásunk szerint azok csak „imperialista nemzetelméletet” nyújtottak. „A demokratikus kisebbségi politika viszont valóban népérdeket képvisel – állította –, s a tömegek létalapját védi.” Továbbá kijelentette, hogy „a dolgozó tömegekre alapított nemzetiségi közéletet” kell kialakítani, amely „szükséges, törvényszerű önösszeszedés”.⁹²

A nemzetiségi kérdés megoldását nem lehet függetleníteni a gyarmati kérdéstől, a politikai és társadalmi berendezkedéstől – írta Bányai –,⁹³ és ennek a folyamatnak ki kell terjednie az egész világra, amely tulajdonképpen „a nemzeti és társadalmi felszabadulási mozgalmak hátralevő szakaszának az ügye [...], s enélkül a népek jövőbeli zavartalan szabad társulása sem képzelhető.”⁹⁴ A „szabad társulás”

⁹⁰ J. V. Sztálin: *Nemzeti kérdés és leninizmus*. Kiadja a Román Munkáspárt 1949. 10–11.

⁹¹ J. V. Sztálin: *Marxizmus és nemzeti kérdés* 21–22.

⁹² Bányai: *Makkai Sándor és a kisebbségi jövő* 124.

⁹³ Sztálin értelmezése szerint hibát követnek el azok, akik „nem úgy tekintik a nemzeti kérdést, mint a társadalom társadalmi és politikai fejlődése általános kérdésének egy részét”. Lásd Sztálin: *Nemzeti kérdés és leninizmus*. i. m. 19.

⁹⁴ Bányai: *Makkai Sándor és a kisebbségi jövő* 123. Sztálin ezt a korszakot a „szocializmus világméretű győzelmének” nevezte, amely „az összes országokban [...] kiküszöböli a mind a más nemzetek leigázására irányuló törekvést, mind a nemzeti leigázástól való félelmet, gyökerestől kiirtja a nemzeti bizalmatlanságot és viszálykodást, egyesíti a nemzeteket az egységes szocialista gazdasági világrendszerben és így megteremti az összes nemzetek egységes egészévé váló fokozatos összeolvadásához szükséges reális feltételeket.” Sztálin: *Nemzeti kérdés és leninizmus* 13.

jegyében – folytatta Bányai – a baloldali magyar értelmiségnek fel kell vennie a kapcsolatot „a román nép demokratikus erőivel”, hogy így ápolja „a népek közötti testvériséget”.⁹⁵

4. 3. 5. A Vásárhelyi Találkozó. A nemzedéki összefogás színtere?

A gazdasági válság következtében átrendeződött munkaerőpiac, illetve az utódállamokban felnőtt többségi nemzet tagjaihoz tartozó fiatal hivatalnokok és a középosztályba felzárkózni akaró újonnan végzett fiatal román nemzedék megjelenése egyre kevesebb munkalehetőséget biztosított a kisebbségi közösségekhez tartozó ifjú nemzedékek számára. Ennek következtében a kisebbségi közösségek életében fokozatosan felerősödött a közösségi eszme, egyfajta nemzedéki összezárkózás mint cselekvési program.⁹⁶

A találkozó gondolata a kommunista ifjúság csoportjához tartozó Balogh Edgártól származott. A nemzedéktársaitól világnézeti alapon elzárkózott szélsőbaloldali ifjúság részéről kezdeményezett együttműködés pontosan megfelelt a Komintern új politikai programjának. Ugyanis a Kommunista Internacionálé 1935-ben megtartott VII. kongresszusán elfogadott határozatok értelmében a fasizmus elleni harcban minden „demokratikus” politikai erővel fel kellett venni a kapcsolatot.

Nagyobb visszhangot váltott ki Tamási Áron *Cselekvő erdélyi ifjúság* című, 1936 tavaszán a *Brassói Lapok*ban megjelent cikksorozata. Cikkét azzal a ténybeli megállapítással kezdte, hogy „Semmiféle politikai, társadalmi vagy művelődési szervünk sincs, amely legalább egyetlen vezető gondolatával össze tudná fűzni a magyarság különböző rétegeit. [...] Egyedül a cselekvő ifjúságban hiszek.”⁹⁷ Az ifjúsági mozgalmak nemzet- és társadalmpolitikai szemléletének beható elemzése után arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy: „nem tudok más utat ajánlani az épülő jövő felé, mint az Erdélyi Fiatalok népi humanizmusát, a *Hitel*ben hirdetett újraértékelésnek és a »baloldaliak« szocializmusát.”⁹⁸ *Mind magyarok vagyunk* című, 1937 májusában megjelent cikkében mindenkit arra kért, hogy tegyék félre a

⁹⁵ Bányai: *Makkai Sándor és a kisebbségi jövő* 124.

⁹⁶ Bárdi: *Tény és való* 49.

⁹⁷ Tamási Áron: *Cselekvő erdélyi ifjúság*. In. uő: *Virrasztás*. Budapest, 1943, Révai, 262.

⁹⁸ Uo. 287.

világnézeti különbségeket, azért, mivel „a magyarság gerincévé a dolgozó népet kell tenni: a falut és a munkást. Ebből kell új középosztályt kialakítani...”⁹⁹

Az ifjúsági parlament előkészítő bizottságába Tamási Áron, Asztalos Sándor, Vita Sándor és Petrovay Tibor mellett a Nagy István és Jordáky Lajos személyében a baloldal képviselői is helyet kaptak. Az Erdélyi Fiatalok Köre végül elhatárolódott az 1937. október 2–4. között Marosvásárhelyen megrendezett találkozótól.

Az „ifjúsági parlament” záróhatározata, a „vásárhelyi hitvallás” 1944 után széles értelmezésre, politikai legitimációra nyújtott lehetőséget. Az igaz, hogy a kisebbség jövőjét a „népi demokráciában találta meg”, de azt „erkölcsi és nemzeti” alapon képzelte el.¹⁰⁰ Ugyanakkor a határozat leszögezte, hogy „az erdélyi magyar népkisebbségi élet irányítása csakis a *keresztény erkölcsi és demokratikus nemzeti követelmények* szerint történhetik.”¹⁰¹ A továbbiakban megfogalmazták annak követelményét, hogy „népkisebbségi életünk és annak minden intézményét a *nemzeti egység*¹⁰² gondolata és célja hassa át, politikai, gazdasági, közművelődési és egyházi intézményei és azok vezetői között, amennyiben hiányzik, becsületes együttműködés jöjjön létre”.¹⁰³

Kijelentették, hogy a magyar a munkásság és kisiparosok a magyar kisebbség részéhez tartoznak, feladatukat abban jelölték meg, hogy „teljes erejének súlyával küzdjön minden elnemzetlenítő kísérlet ellen és teljes odaadással szálljon harcba összekötéseivel együtt a magyar kisebbségvédelem egyetemes nemzeti érdekei mellett”.¹⁰⁴

Vallották a román nemzettel való kibékülést, de a „lelki kibéküléshez” vezető utat a gyulafehérvári határozatok gyakorlatba ültetésétől tették függővé. Tehát nem zárkóztak el a román államba való integráció elől, csupán bizonyos feltételekhez kötötték azt.

A nemzeti hovatartozás és egység kérdésében világosan megfogalmazták, hogy „a közép-európai magyarság egyetlen nyelvi és kultúrközösséget képez,

⁹⁹ Uo. 291.

¹⁰⁰ Tamási Áron: Hitvallás. A „Vásárhelyi Találkozó” záróhatározata. In. uő: *Virrasztás* 305.

¹⁰¹ Uo. 306.

¹⁰² A „nemzeti egység” a polgári nemzet terméke, amit a marxisták azért vetettek el, mert a polgárság és nacionalista pártjai ezen keresztül akarták az „osztálybékét” megvalósítani. Sztálin: *Nemzeti kérdés és leninizmus* i. m. 9.

¹⁰³ Tamási: Hitvallás. A „Vásárhelyi Találkozó” záróhatározata. In. uő: *Virrasztás* 306.

¹⁰⁴ Uo. 310.

amelynek a romániai magyarság is alkotó részei.¹⁰⁵ Azonban a várt összefogás a következő évek fordulatokban gazdag politikai történései miatt elmaradt.

4. 4. A dél-erdélyi magyarság jogállása 1940–1944 között

A dél-erdélyi magyarság jogállására a *reciprocitás* elvének alkalmazása nyomta rá a bélyegét. A személy- és szabadságjogokat korlátozó intézkedések, a gazdasági retorziók (például az iparendélyek bevonása), a rekvirálások, az iskolák bezárása miatt sokan az elvándorlást választották. A román katonai és polgári bíróságok előtt az irredentizmus és revizionizmus vádja elégséges indokot szolgáltatott a magánszemélyek elítélésére, internálására, valamint a magyar intézmények jogi személyiségének megvonására, illetve vagyontárgyainak állami kisajátítására.¹⁰⁶

A területváltozások következtében a dél-erdélyi magyarság továbbra is az MNK mellett sorakozott fel, habár annak fennmaradása a külpolitikai helyzettől és a magyar–román államközi kapcsolatok „hőfokától” függött.

Az MNK elismeréséért küzdő magyar kormány követeléseit a bukaresti kabinet csak abban az esetben volt hajlandó teljesíteni, ha az Észak-Erdély területén élő románok hasonló érdekvédelmi szervezet létrehozására kaptak volna engedélyt. A diplomáciai alkudozások eredményeként az MNK Nagyenyed központtal megkezdhette működését, de a legionárius lázadás után hozott megszorító intézkedések fennmaradását újra bizonytalanná tették. 1941 januárjában többek között bezárták a nagyenyedi és dévai szervezet irodáját, sőt utóbbi esetében az irattárat is elkobozták. Az irattár elkobzására – a hivatalos magyarázat szerint – azért került sor, mert jelentéseket készítettek a magyarellenes rendelkezésekről, amit a román hatóságok „álhítrerjesztésének” minősítettek. A belpolitikai válság rendezése után a

¹⁰⁵ Uo. 311.

¹⁰⁶ Az aradi Atlétikai Klub ellen a Román Sport Szervezéséért elnevezésű országos sportszövetség 1941-ben bírósági eljárást indított, amelyben a klub törvényszéki bejegyzésének törlését kérte. Az aradi törvényszék a beadványnak eleget tett, és a klub ingatlanának kezelésére a fentebb említett sportszövetséget jelölte ki. A törvényszéki, ügyészségi és rendőrségi jelentésekből kitűnik, hogy a klubon belül folytatott állítólagos irredenta tevékenység miatt kezdeményezték az eljárást. Az esetre vonatkozó iratokat lásd Arhiva Ministerului de Externe (a Külügyminisztérium Levéltára, a továbbiakban AME), f. Transilvania, volum (vagyis kötet, a továbbiakban v.) 255, 28–38, 53. A kötet

román kormány újra engedélyezte az MNK működést, de a döntés háttérében, mint ahogyan azt a külügyminisztériumban készült följegyzés is alátámasztja, politikai megfontolások húzódtak. A román belügyminiszter részére készült följegyzésben a szaktárca egyik magas rangú tisztviselője kifejtette, hogy az MNK a román kormánnyal kötött megállapodás alapján tevékenykedik, további működése „politikai szempontból is fontos, mert az átadott területen élő románok szervezkedése csak úgy biztosítható, ha mi is engedményeket adunk a magyar kisebbségnek”.¹⁰⁷

Az MNK dél-erdélyi szerepvállalása az érdekvédelmi funkció ellátására szorított, de a magyar kormánnyal, illetve Magyarország aradi és brassói külképviseleteivel fenntartott kapcsolatait a román hírszerző szolgálatok úgy értelmezték, hogy idegen érdekeket szolgál, és irredenta, revizionista propagandát folytat.¹⁰⁸ A szigorú rendészeti rendszabályok bevetésével 1941 után megkezdődött az „irredentista”, az „államrendre veszélyes”, a „tiltott határátlépéssel” vádolt magyar személyeknek az internálása, akiket legtöbb esetben önkényesen hurcoltak el, vagy koholt vádak alapján ellenük bírósági eljárást indítottak.¹⁰⁹

A gyülekezést tiltó rendvédelmi intézkedések és a személyi konfliktusok 1943-tól lehetetlenné tették a Magyar Népközösség működését, ennek következtében a teljesen dezorientált dél-erdélyi magyarság csak néma szemlélője volt az új politikai eseményeknek.

még számos magyar intézmény ellen indított eljárás iratait, illetve azok működését szabályozó rendelkezéseket tartalmaz.

¹⁰⁷ AME, f. Transilvania, v. 257., 41.

¹⁰⁸ AME, f. Transilvania, v. 257., 60–62. A Nagyvezérkar II. Részlege 1942. június 13-án kelt 200 867. sz. átírata a Katonai Kabinet számára.

¹⁰⁹ A Nagyváradai Római Katolikus Püspökség tulajdonát képező Belényes környéki erdők gondozását ellátó Dansky István főerdészt, aki az irat tanúsága szerint az egyetlen magyar erdész volt a román fennhatóság alá került Bihar megyei részeken, a belügyminisztérium rendelete alapján mint az államrendre veszélyes egyént a Târgoviște-Teiș-i lágerbe internálták. ANIC, f. 744. Ministerul de Interne (a Belügyminisztérium iratai, a továbbiakban MI), d. 317/1941., 15.

5. A kisebbségi kérdés nemzetközi szabályozása és a határon túli magyar közösségek jogi helyzete 1944–1953 között

A második világháború végnapjaiban és az azt követő néhány évben Kelet-Közép-Európában óriási méretű *kényszermigráció* zajlott le. Ez a folyamat különös mértékben érintette az első és a második bécsi döntés során Magyarországhoz visszacsatolt egykori területek (Felvidék, Észak-Erdély), illetve ugyanebben az időszakban a hadiesemények következtében a Magyar Honvédség által visszaszerzett területek (Kárpátalja, Bácska, baranya-i háromszög, Muraköz, Mura-vidék) magyar ajkú lakosságát.

A magyar közösségek jogállásának alakulását, a velük szemben alkalmazott intézkedéseket elsősorban az adott katonapolitikai helyzet, a Magyarországgal határos országok kormányainak kisebbségpolitikája, a magyar kisebbség nemzetközi megítélése, a kisebbségvédelem nemzeti és nemzetközi jogi szabályozásának új keretei, a három győztes nagyhatalom második világháború utáni viszonyrendszerének alakulása és nem utolsósorban a magyar állam akaratérvényesítő képessége, diplomáciai mozgástere határozta meg.

A második világháború után kialakított új nemzetközi jogrend nem vett tudomást a kisebbségekre vonatkozó nemzetközi szabályozás korábbi kereteiről. Az első világháborút követően a nagyhatalmak képviselői a kisebbségi kérdés átfogó rendezésére törekedtek. A Párizs környéki kisebbségi szerződések¹¹⁰ a közép- és kelet-európai államok területén élő nemzeti közösségeket a Nemzetek Szövetsége védelme alá helyezték, ezáltal a kisebbségek sorsának nemzetközi elrendezése a Nemzetek Szövetsége feladatával szorosan összefüggött. A kisebbségi ügyek ezek után nemcsak az illető államok belügye volt, hanem nemzetközi érdekű ügyekké váltak. A nyugati nagyhatalmak a kisebbségvédelmi rendszertől azt remélték, hogy egyrészt biztosítani tudják a területváltoztatásokat, másrészt nem tévesztették szem elől a szerződésekben

¹¹⁰ A békeszerződések mellett a különszerződések, a kétoldalú egyezmények vagy az egyoldalú deklarációk is tartalmaztak kisebbségi jogi kötelezettségvállalásokat. Bővebben lásd Szalayné Sándor Erzsébet: Nemzetközi jog a kisebbségvédelem szolgálatában 1919 és 1950 között. *Kisebbségkutatás*, 2003. 1. sz. 132–137.

rejlő lehetőséget sem, „amely előkészíti az átfogó nemzeti beolvadást, asszimilációt”.¹¹¹ A közép- és kelet-európai államok szuverenitásuk korlátozásaként és belügyeikbe való beavatkozásnak tekintették a nemzetközi garancia alatt álló kisebbségi szerződéseket. Az érdekelt államok ellenszegülő magatartása, majd a nemzeti szocialisták németországi hatalomra jutása a kisebbségvédelmi rendszer bukásához vezetett.

A második világháború után a nagyhatalmak képviselői nem kívánták újra életbe léptetni a Nemzetek Szövetségének égisze alatt létrejött kisebbségvédelmi rendszert,¹¹² mivel arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az *emberi jogok univerzális tisztelgésében tartásának kötelezettsége*¹¹³ elegendő biztosítékot jelent a kisebbségek számára is.¹¹⁴ Ez abban is megmutatkozott, hogy ellentétben az első világháborút lezáró békeszerződésekkel, a második világháborút követő 1947. évi békeszerződések közül csak az olasz tartalmazott a dél-tiroli német nemzeti kisebbségre vonatkozó rendelkezéseket.¹¹⁵

A kisebbségek helyzetének jogi rendezését hátrányosan érintette a szövetséges nagyhatalmak potsdami konferenciájának 1945. augusztus 2-i határozata. A német lakosok kitelepítésével¹¹⁶ nemzetközi szintre emelték a kollektív felelősségre vonás elvét, amelyet Magyarország északi és déli szomszédai arra használtak fel, hogy egyoldalú kitelepítésekkel és kikényszerített lakosságcsere-egyezményekkel eltávolítsák az országuk területén élő magyar nemzetiségű lakosokat. Az angolszász nagyhatalmak is támogatták a kétoldalú lakosságcsereket, amelyektől a nemzeti-etnikai és az állami-politikai határok „összhangba” hozását remélték.¹¹⁷

¹¹¹ Uo. 131.

¹¹² Vagyis, az ENSZ-nek nem vált feladatává a kisebbségek védelmének nemzetközi szerződésekbe való foglalása.

¹¹³ Az ENSZ 1945. október 24-én hatályba lépett Alapokmánya univerzálissá tette az emberi jogok védelmét. A harmincas évektől elkövetett visszaélések és a háborús vérengzések elkerülése érdekében az emberi jogok nemzetközi védelmét az Egyesült Nemzetek 1942. január 12-én kelt nyilatkozatába is belefoglalták: „[...] az ellenségek felett aratott teljes győzelem elengedhetetlen ahhoz, hogy megvédjék az életet, a szabadságot, a függetlenséget és a vallási szabadságot, és hogy megóvják az emberi jogokat és az igazságot úgy saját földjükön, mint más területeken.» Szalayné: *i. m.* 150.

¹¹⁴ Fábrián–Ötvös: *Kisebbségi jog* 53.

¹¹⁵ Majtényi Balázs: Az ENSZ és a kisebbségek védelme. *Kisebbségkutatás* 2003. 1. sz. 169. A román békedelegáció vezetője, Gheorghe Tătărescu külügyminiszter a békekonferencia 1946. szeptember 2-i ülésén – országa nevében – a következő kijelentést tette: „»Románia kijelenti, hogy [...] mindemellett semmiféle, az első világháború után bevezetett és kevésbé üdvös következményekkel járó kisebbségi szabályozásra emlékeztető rendszert nem tud elfogadni.«” Szalayné: *i. m.* 162.

¹¹⁶ A kitelepítés három országot érintett: Lengyelországot, Csehszlovákiát és Magyarországot.

¹¹⁷ A magyarországi Amerikai Misszió vezetője, Schoenfeld Artur követ a csehszlovákiai magyarság kérdésével kapcsolatban hozzá intézett memorandum átvételekor kifejtette, hogy az Amerikai Egyesült Államok véget akar vetni a Duna-medencében jelenleg zajló népvándorlásnak: „...beható tárgyalások

Az előzetes tervek szerint az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata tartalmazott volna egy kisebbségvédelmi tárgyú cikket, de a tervezet elkészítésével megbízott munkacsoport amerikai tagja, Eleonor Roosevelt ellenzése miatt kimaradt belőle.¹¹⁸ A kisebbségek különleges védelmét támogató nemzetközi jogszabályok és nemzetközi szervezetek együttes hiánya az utódállamok magyarságának teljes kiszolgáltatottságát eredményezte.

A *katonapolitikai helyzet* 1944 nyarától egyértelműen a szövetségesek győzelmét vetítette előre. A magyar katonai és polgári hatóságok irányításával végrehajtott *szervezett áttelepítéssel párhuzamosan megindult a tömeges menekülés*. Első hullámban a magyar köztisztviselők menekültek el, de legfőképpen azok, akik a trianoni Magyarországról származtak. Ezt egy méretében jóval nagyobb – és több esetben mindenféle szervezettséget mellőző – menekültáradat követte. Ennek kiváltója keleten és északon a Vörös Hadsereg önálló, délen pedig a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereggel közös előrenyomulása volt. A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg és Tito partizánjai elől 13 000–15 000 bukovinai székely menekült el Délvidékről, akiket a magyar kormány 1941-ben telepített le a bácskai – az első világháború után oda telepített – dél-szerbiai és montenegrói szerbek helyére.¹¹⁹ Az ezt követő újabb magyar népmozgásokat már a környező országok kormányai kezdeményezték.

A Magyarországgal szomszédos államok kormányai 1944 őszétől erőszakosan léptek fel a magyar nemzetiségű állampolgárokkal szemben. A csehszlovák, a román és a jugoszláv kormány intézkedései mögött elsősorban a *homogén nemzetállam* (Csehszlovákiában a „tisza szláv”, Jugoszláviában a „tisza délszláv”, Romániában az „egységes nemzeti állam”) *megvalósításának szándékát* kell keresnünk. Ennek minél gyorsabb kivitelezése érdekében a környező országok politikusai egyrészt drasztikus intézkedéseket fogantatosítottak, másrészt megpróbálták megvalósítani azokat a kitelepítési-szételepítési vagy lakosságcsere-tervezeteket, amelyeket az adott országok

után intézményesen akarja rendezni a kérdést. Az áttelepítés tulajdonképpen azt a célt szolgálná – állapítja meg Schoenfeld –, hogy a Duna-medencében tömörebb nemzeti egységek jöjjenek létre és a gyűlölködés és viszálykodás ezen a módon enyhüljön.” Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), a Külügyminisztérium vezetőinek irata, Gyöngyösi János, XIX-J-1-1-n, 23. d. sz. n. Gyöngyösi János feljegyzése a Schoenfeld Artur követel folytatott 1945. június 19-i találkozóról.

¹¹⁸ Eleonor Rossevelt álláspontját azzal igazolta, hogy a „kisebbségi kérdés nem általános jellegű», és »csak Európára vonatkozik.« Szalayné: *i. m.* 151.

¹¹⁹ Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, 2004, Napvilág Kiadó, 343.

szakértői a második világháború alatt készítettek a kisebbségi kérdés egy lépésben történő megoldása érdekében.¹²⁰ A magyar kisebbség fennmaradását és jogi státusát tovább súlyosbította az a tényező is, hogy a *kollektív felelősségre vonás elvét* a hitleri Németország büneiért és a háború kirobbantásáért felelősnek kikiáltott német nép mellett egyes országokban – Csehszlovákiában a tárgyalt időszakban mindvégig, míg Jugoszláviában csak 1944 ősze és 1945 tavasza között – kiterjesztették a magyarságra is.

Az újonnan berendezkedő polgári és katonai hatóságok a terület pacifikálásával indokolták az *internálásokat*, amelyek elsősorban a katonaköteles magyar férfilekosságot érintették (Románia),¹²¹ de egyes országokban (Csehszlovákia, Jugoszlávia¹²²) az egész magyar közösség ellen irányultak. A szovjet vezetés esetében azonban az ipari és mezőgazdasági termelés számára szükséges ingyen külföldi *munkaerő biztosítása* volt az elsődleges cél,¹²³ Moszkva a *jóvátétel* részének tekintette az idegen államok polgárainak részvételét a Szovjetunió újjáépítésében, azaz egyes népcsoportok elhurcolását. A szovjet katonai és belbiztonsági szervek az 1944. november 13-án elkezdődött akciójuk során, a „*málenkij robot*” [*malaenkij robota – rövid/kis munka*] keretében Kárpátaljáról a becslések szerint mintegy 20 ezer embert hurcoltak el, és Szovjetunió munkatáborába deportálták őket,¹²⁴ de több ezerre tehető a kelet-szlovákiai területekről elhurcolt magyarok száma is.¹²⁵ A Szovjetunió terjeszkedését legitimizáló szovjet–csehszlovák szerződés (1945. június 29.), valamint az Ukrán SZSZK Kárpátontúli területének 1946. évi hivatalos megalakulása után a kárpátaljai magyarság egy intenzív, a kisebbségi lét kereteit drasztikusan leszűkítő szovjetizáláson esett át.

A délvidéki 15000–20000 áldozatot,¹²⁶ valamint a méreteiben jóval kisebb, ellenben lélektanilag nagy hatást kiváltó, közel 160 áldozatot követelő erdélyi¹²⁷

¹²⁰ A jugoszláv tervekre Sajti: *Impériumváltások* 350–351. A felvidéki magyarokat érintő tervekre vonatkozólag Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó, 38, 41.

¹²¹ Benkő Levente – Papp Annamária: *Magyar fogolysors a második világháborúban*. I–II. Csíkszereda, 2007, Pallas-Akadémia.

¹²² Sajti: *Impériumváltások* 324.

¹²³ Stark Tamás: *Magyar foglyok a Szovjetunióban*. Budapest, 2006, Lucidus.

¹²⁴ Uo. 51–64.

¹²⁵ Uo. 65–71.

¹²⁶ *Rémuralom Délvidéken*. Újvidék, 2004, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantisz Kiadó.

¹²⁷ Gál Mária – Gajdos Balogh Attila – Imreh Ferenc [Vincze Gábor]: *Fehér Könyv az 1944 őszi magyarellen atrocitásokról*. Kolozsvár, 1995, RMDSZ.

bosszúálló akciókat jól behatárolható politikai, hatalmi és társadalmi szempontok motiválták – a pártok és kormányok ezzel is növelni akarták támogatottságukat a többségi nemzet körében, míg társadalmi szinten sokan revansot akartak venni a magyar közigazgatás alatt elszenvedett vélt vagy valós sérelmeikért.

A különböző csehszlovákiai jogalkotó intézmények¹²⁸ – a polgári és baloldali (szociáldemokrata, kommunista) pártok egyhangú támogatásával – a kollektív felelősség elvére alapozva számos olyan kisebbségi vonatkozású jogszabályt fogadtak el, amelyek – hatásukat tekintve – törvényen kívül helyezték a magyar és a német lakosságot.¹²⁹ Az *etnikai tisztogatás* jelleget öltő, Dél-Szlovákiából a *cseh országrészbe történő deportálások* és a *csehszlovák–magyar lakosságcsere* következtében nagymértékben megváltozott a felvidéki magyarság területi megoszlása, (mikro)régiónkénti aránya és nem utolsósorban társadalmi szerkezete. A két hullámban végrehajtott deportálás egyes adatok szerint 42 000, míg más becslések alapján 60 és 100 ezer fő magyart, köztük gyermekeket, nőket és öreget érintett.¹³⁰ A ilyen előzmények után kikényszerített lakosságcsere során (1947 áprilisa és 1948 decembere között) 90 000 magyart telepítettek át Magyarországra, és 72 000 szlovák települt át Csehszlovákiába. Az ehhez társuló tulajdonjogi jellegű intézkedések, mint például a földtulajdon elkobzása, az ún. ellenséges vagyonok konfiskálásáról szóló törvény és közvetve az állampolgárság megvonása – a többségi társadalomhoz képest már korábban és méreteit tekintve súlyosabban – érintették a szlovákiai magyarságot. A *társadalmi deklasszálódással* párhuzamosan megindult ún. *reszlovakizációs* kampány (1946 júniusa) a *társadalmi identitás megváltoztatását* célozta meg. Az önkéntesnek hirdetett akciót hivatalosan az elmagyarosított szlovákok „visszaszlovákosításának” szükségességével indokolták. A megfélemlítések hatására és annak reményében, hogy megmenekülhetnek a jogfosztó intézkedésektől, a több mint 410 000 önként

¹²⁸ Csehszlovákia egész területén a Beneš-dekrétumok (a parlament törvényhozói hatalmát Beneš ún. köztársasági elnöki dekrétumok formájában pótolta), míg a szlovák területen a Szlovák Nemzeti Tanács és a tartományi kormány szerepét betöltő szlovákiai Megbízotti Testület rendeletei tartalmaztak magyarokra és németekre vonatkozó intézkedéseket.

¹²⁹ Popély Árpád – Šutaj, Štefan – Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948. Történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2007, Attraktor Kiadó; Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. (Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről)* Pozsony, 2001, Kalligram.

¹³⁰ Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kérdés „belső rendezésének” eszközei. In: Popély Árpád – Šutaj, Štefan – Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés* 52.

jelentkező magyar közül 326 000-et nyilvánítottak szlovák nemzetiségűnek.¹³¹ A többéves jogfosztó intézkedések után az 1948-as év áttörést hozott a csehszlovákiai magyar közösség jogállásának rendezése tekintetében. A májusban megtartott parlamenti választások után egyeduralkodóvá vált csehszlovák kommunista párt- és állami vezetésnek be kellett látnia, hogy egyrészt a magyar kisebbséget nem „számolhatja fel”, másrészt az ország külpolitikai érdekei is azt kívánják, hogy normalizálja kapcsolatait Magyarországgal.¹³² A magyarkérdés kezelésére létrehozott Magyar Bizottság javaslatára 1948. december 15-én megjelent (először csak hetilapként) az *Új Szó* első száma,¹³³ majd 1949. március 5-én megtartotta alakuló ülését a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete, a Csemadok.¹³⁴ A felvidéki magyarság 1949-től kezdve fokozatosan visszanyerte állampolgári jogait.

A Tito vezette új Jugoszláv állam politikai elitje a magyar kérdést kizárólag hatalmi, politikai érdekei váltakozó prizmáján keresztül szemlélte. Jugoszlávia érdekelt volt abban, hogy Magyarországon minél előbb megtörténjen a kommunista hatalomátvétel, és biztos támogatója legyen Belgrád balkáni középhatalmi törekvéseinek. A hatalmi konszolidációval párhuzamosan Belgrád 1945 tavaszától egyfajta *modus vivendi* kialakítására törekedett a magyarsággal szemben: a kommunista államvezetés nyilvánította, hogy maga gondoskodik a magyar (és nem csak) kisebbségről, s ennek ellenében rendszerhűséget követelt.¹³⁵ A délvidéki magyarok új, kommunista elitje kisebbségpolitikai stratégiaként a *beilleszkedést* választotta, amihez osztársadalmi szinten a megtorlások vonatkozásában kollektív amnézia párosult.

A délvidéki magyarok lakta területeket (Baranya kivételével) magába foglaló Vajdasági Autonóm Tartomány területén a magyar nyelvet hivatalos nyelvnek nyilvánították, és az 1945 júliusában megrendezett tartományi választásokon 36 magyar képviselő jutott mandátumhoz. A novemberben lezajlott alkotmányozó nemzetgyűlési

¹³¹ Uo. 53.

¹³² A külpolitikai háttér bővebb kifejtését lásd Kiss József: A csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete a cseh–szlovák viszony keretei között (1948–1960). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2003. 3. sz. 5–6.

¹³³ Az *Új Szó* megjelenésének körülményeit és a Magyar Bizottság működését bemutatja Popély Árpád: A Magyar Bizottság szerepvállalása az *Új Szó* és a Csemadok megalapításában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2006. 4. sz. 83–105.

¹³⁴ Bővebben lásd Popély Árpád: A Csemadok megalakulása a magyar konzuli jelentések tükrében. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila.) Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 422.

¹³⁵ Sajti: *Impériumváltások* 363.

választásokon a magyarok 5 képviselőt küldhettek a szövetségi parlamentbe.¹³⁶ A választói jogok gyakorlása azonban nem jelentette azt, hogy a délvidéki magyarság saját pártot alapítson. Korlátozott mozgástérrel, de bizonyos fokú nemzetiségi érdekképviseleti szerepet töltött be az 1945. július 22-én megalakult Vajdasági Magyar Kultúrszövetség.¹³⁷ A korábbi időszakhoz képest tovább bővült az anyanyelvű oktatási hálózat. Az akut tanítóhiány orvoslása érdekében Zentán, Becskereken és Szabadkán már 1945 elején gyorstalpaló tanítói segédtanfolyamokat szervezett, és ez év szeptemberében 3 nyolcosztályos és 5 négyosztályos gimnázium nyithatta meg kapuit.¹³⁸ Az 1946-ban elfogadott első alkotmány kitért a nemzetiségi jogok szabályozására is: „»A nemzeti kisebbségek kulturális fejlődése és nyelvük szabad használata a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban védelemben részesül.«¹³⁹ A kulturális és nyelvi jogok deklarálásával ellentétben gazdasági téren számos sérelmes intézkedést foganatosított az új Jugoszláv kormány. A kollaboráció címén végrehajtott *kisajátítások*, majd a *vagyonekbevitel* és a *földreform* tovább csökkentették a magyarság gazdasági potenciálját. A német ajkú lakosság kitelepítése, valamint a földreformhoz kapcsolódó betelepítési hullám (252 000 szerb nemzetiségű lakos érkezett a Vajdaságba) merőben megváltoztatta a magyarság által lakott terület etnikai térképét. Az erőszakos vagy önkéntes népmozgások következtében a délvidéki magyar kisebbségnek nagyobb embervesztéssel kellett számolnia, mint az első világháború után. A jugoszláv fennhatóság alá került területekről közel 84 800 magyar ajkú lakost utasítottak ki, vagy menekült el Magyarországra, amely kontingenst tovább növelte volna a Jugoszláv fél által kezdeményezett 1946. évi *kölcsönös lakosságcsere egyezmény* végrehajtása.¹⁴⁰ Ez utóbbi egyezmény csak papíron maradt, ennek ellenére a délvidéki magyarság 1944 után szinte teljesen elveszítette értelmiségét és gazdasági középosztályát.

A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának 1948–1949. évi állásfoglalásai a magyar–jugoszláv viszony megromlását idézték elő. A magyar–

¹³⁶ Uo. 365.

¹³⁷ Uo. 386.

¹³⁸ Uo. 368–370. Az újvidéki egyetem magyar nyelv és irodalom tanszéke felállítására csak 1959-ben kerülhetett sor.

¹³⁹ Uo. 370.

¹⁴⁰ Föglein Gizella: Magyar–jugoszláv népességcsereegyezmény-tervezet – 1946. In: *Nemzetiség vagy kisebbség? A magyarországi horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok és szlovének státusáról 1945–1993. Forrásközlések, tanulmányok, cikkek*. Budapest, é.n., Ister, 34–58.

jugoszláv határvonal 1949–1953 között hidegháborús frontvonallá vált, így a jugoszláviai magyar nemzeti közösség helyzete is mélypontra jutott.

A szovjet zóna országában a *népbíróságok* a hatalomra törő új politikai elit legitimációs eszközévé és a napi politika kiszolgálóivá váltak. Ugyanakkor a háborús bűnösség vádja jó ürügy volt a környező országok kormányai számára, hogy egyrészt megfélemlítsék és távozásra kényszerítsék a magyarokat, másrészt a magyar katonai és polgári hatóságok által a visszaszerzett területeken elkövetett – a szomszédos államok szemszögéből nézve – bűncselekmények felderítésével a revíziós politika „embertelen” következményeit kívánták bemutatni. A bírósági ítéletek minden esetben teljes vagyonelkobzással párosultak.

A *Kárpát-medencei magyarság* etnikai térképe, elhelyezkedése és lokális aránya az *önkéntes vagy kényszeremigráció* következtében a második világháború után lényegesen megváltozott. Magyarországon 1946 végén 267 430, a szomszédos országokból kitelepített vagy kiutasított magyart regisztráltak. Az 1948. évi magyarországi népszámlálás adatai ennél borúsabb képet mutattak, már 367 000-en vallották magukat a környező országokból származó menekültnek.¹⁴¹ A Szovjetunióba deportált polgári és katonai személyek hazatérése 1946-tól vette kezdetét. Ugyanakkor a Magyarországgal szomszédos államok területén élő magyarság számarányának csökkenéséhez vezetett a vészkorszak idején végrehajtott zsidó deportálás. A kárpátaljai, észak-erdélyi, felvidéki és délvidéki területekről közel 320 000 magyar identitású zsidót hurcoltak el a haláltáborokba. A második világháború után a magyar kisebbség deklasszálódása felgyorsult, társadalmi struktúrája gyökeresen megváltozott. A földbirtokosi és nagy-, illetve középpolgári rétegét teljesen elveszítette. Ezeket a folyamatokat az államszocialista gazdasági rendszer bevezetése csak betetőzte. A magyar kisebbségek tulajdonosi státusára a végső csapást az államosítás és a termelőszövetkezetek létrehozása mérte. A Magyarországgal való kapcsolattartás akadályoztatása, a kisebbségi magán- és közösségi tulajdon felszámolása és az asszimilációs politika következtében a nemzetiségi kultúra és a nemzeti azonosságtudat újratermelése a kommunista pártok, illetve az államalkotó nemzet kiszolgáltatójává vált. A magántulajdon és a jogállamiság felszámolása az önálló kisebbségi intézményrendszert lehetetlenné tette. A négy érintett ország

¹⁴¹ Sajti: *Impériumváltások* 347–348.

nemzetiségpolitikáját az is alapvetően meghatározta, hogy a német és zsidó közösségek eltűnésével ez a politika egyszereplős lett, és döntően a magyarságra irányult.

6. A romániai magyarság integrációjának román állami keretei (1944–1953)

6. 1. A háború utáni államhatalom és politikai rendszer kiépülése és átalakulása Romániában

Az ifjú király és környezete által sikeresen végrehajtott átállásnak köszönhetően a háborús viszonyoknak megfelelően – számos korlátozás beiktatásával – Romániában visszaállították az 1938-ban megszakított politikai és állami berendezkedést, az alkotmányos monarchiát.¹⁴²

A politikai viszonyok normalizálásának irányába mutató lépésként, illetve a nemzeti egységfront eredményeként kell értelmeznünk azt a szándékot is, hogy a Constantin Sănătescu tábornok vezette kormányban helyet kapott a Nemzeti Demokratikus Blokkot¹⁴³ létrehozó négy párt egy-egy képviselője. A román pártpolitikai rendszer 1944 őszén abból a szempontból tért el a két világháború közötti időszaktól, hogy a történelmi pártok mellett kormány szinten képviselőihez jutottak a baloldali pártok is. Ez valójában azt jelentette, hogy az államberendezkedés mellett – az augusztus és szeptember folyamán elhanyagolható tömegtámogatást élvező baloldali pártok működésének törvényesítésével – a pártpolitikai és világnézeti folytonosság is megmaradt, és ez határozta meg a román politikai közvéleményt is. Az augusztus végi napokban elindított belső demokratikus kibontakozásnak azonban már szeptember folyamán komoly akadályokkal kellett szembesülnie: egyrészt a fegyverszüneti egyezményből fakadó gazdasági és politikai vonatkozású feltételek tarthatatlanságával, másrészt az RKP agresszív hatalmi aspirációival.

A szeptember 12-ről 13-ára virradó éjszakán Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezményben a kommunista párti igazságügyi miniszterrel, Lucrețiu Pătrășcanuval megerősített román fegyverszüneti delegációnak nem sikerült elismertetnie Románia hadviselő státusát, s mint legyőzött, ellenséges államot 300 millió dollár kártérítés

¹⁴² *Monitorul Oficial* (Hivatalos Közlöny), 1944. szeptember 22., 202. sz., 1 626. törvényrendelet. 6232.

¹⁴³ A Blokkot az ún. történelmi pártok kezdeményezésére hozták létre 1944. június 20-án. Tagja volt a Nemzeti Parasztpárt, a Nemzeti Liberális Párt, a Romániai Kommunista Párt és a Romániai Szociáldemokrata Párt. A baloldali pártokat csak taktikai okokból vették be, abban a reményben, hogy ezáltal a Szovjetunióval megkötendő fegyverszüneti egyezmény feltételei enyhébbek lesznek

kifizetésére kötelezték.¹⁴⁴ Ez a kötelezettségvállalás később alapjaiban ingatta meg az akkor még viszonylag erős román gazdaságot, és ez teremtette meg Romániában a szovjet gazdasági térnyerés feltételeit.

Ugyanakkor a fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségek nemzetközi ellenőrzésére és szabályozására létrehozott bukaresti szovjet főparancsnokság alatt működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság intézkedési jogköre (gyakorlatilag korlátlan hatáskörrel intézkedhetett az ország minden katonai, gazdasági és politikai ügyében) nagymértékben befolyásolta a román politikai környezet alakulását, de egyben korlátozta az ország szuverenitását is.¹⁴⁵

A nemzeti érdekek súlyosan sérültek a területi kérdések rendezése során is. A fegyverszüneti egyezmény 19. szakasza – bizonyos kikötések mellett – visszajutatta Romániának Észak-Erdélyt, ellenben Besszarábiát és Észak-Bukovinát a Szovjetunióhoz csatolták. Azonban már 1944 őszén kiderült, hogy a szomszédos országok területi követeléseit és a Szovjetunió geopolitikai és geostratégiai érdekeit egyes területeket illetően megkérdőjelezték a román állami szuverenitást.¹⁴⁶

A nemzeti érdekek érvényesülése s nem kevésbé a nemzeti érzelmek tekintetében a SZEB november 12-i döntése okozta a legnagyobb felháborodást. A bukaresti kabinet hiába hozta létre október 10-én az észak-erdélyi terület irányításával meghatalmazott kormánybiztosságot, az állomáshelyeiket csak részben elfoglaló román polgári közigazgatást alig másfél hónap után, 1944 novemberében kiutasították Észak-Erdélyből, és a területet szovjet katonai közigazgatás alá vonták.¹⁴⁷ A Sănătescu

¹⁴⁴ Valójában gazdasági természetűeknek tekinthetők a fegyverszüneti egyezmény 3–13. szakaszai, amelyek a teljes kiszolgáltatottságot teremtették meg. Magyarul: *Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény/Groza Péter és Sztálin marsall táviratváltása/Orosz–román fegyverszüneti egyezmény*. Kolozsvár, 1945, kiadja a Józsa Béla Athenaeum. Románul: Mocanu, Marin Radu (coord.): *România, marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente I*. București, 1994, Arhivele Statului Român, 310–324.

¹⁴⁵ A hivatalos nyilatkozatokban Moszkva augusztus 25-én biztosította Romániát arról, hogy nem áll szándékában beavatkozni az ország belpolitikai életébe.

¹⁴⁶ A Bukarestből kiküldött közigazgatási szervek Moldvában és a Fekete-tengert övező megyékben csak 1945 elején vehették át a közigazgatást. A Tito vezette Jugoszláviával a Bánság miatt, Bulgáriával szemben pedig Dél-Dobruzsának a hovatartozása okozott konfliktusok az államközi kapcsolatokban. Máramaros megye Ukrajnához való „csatlakozását” a szovjet támogatással fellángolt rusz nemzeti törekvések fogalmazták meg. Ezek kibontakozásáról és lezárásáról lásd: Olti Ágoston: A román béke-előkészítő bizottság tevékenysége (1944–1946). *Századok*, 2007. 1. sz. 34–39.

¹⁴⁷ Ezzel kapcsolatban lásd. Sălăgean, Marcela: *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944 – martie 1945)*. Cluj-Napoca, 2002, Centrul de Studii Transilvane – Fundația Culturală Română, valamint Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (összeáll., szerk., bev.): *Autonomisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár–Csíkszereda, 2004, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-Print.

miniszterelnöknek címzett november 12-i átiratban a SZEB a kiutasítást a régióban tevékenykedő „önkéntesekből és csendőrökből álló ezred katonáinak” szovjet- és magyarellenes akciójával indokolta, de meglepő módon a felhozott érvek sorában elsőként a következőre hivatkozott: „Újra megjegyzi [tudniillik a SZEB – N.M.Z.], hogy a Vörös Hadsereg által felszabadított Erdélyben tilos a román közigazgatás bevezetése.”¹⁴⁸ A moszkvai vezetés saját biztonsági szempontjainak érvényesítését szem előtt tartva kihasználta az etnikumközi konfliktusokat, és egy újabb lépést tett a hatalom megragadása érdekében. A bukaresti kormányzat már csak abból a megfontolásból is súlyosnak tekintette a kialakult helyzetet, mert szerintük a SZEB és annak helyi képviselői támogatták a régióban kibontakozó autonomista törekvéseket. Ezen túlmenően a román államvezetés úgy értékelte a román közigazgatás kiutasítását, hogy ezzel a döntéssel kétségbe vonták a terület feletti román szuverenitást.¹⁴⁹ Hasonlóképpen Bukarest nehezményezte, hogy a térségben a közigazgatási apparátus irányítása a baloldali pártok monopóliumává vált.

A Sănătescu tábornok vezette kormány pozíciójának ingatagsága nemcsak a külső nyomásgyakorlásból következett, hanem a belpolitikai élet előre nem megjósolható, gyors ütemű polarizálódásából is.¹⁵⁰ Az RKP számára a nemzeti frontos együttműködés csak a hatalomban való részesedés ígérését hozta, holott a párt szándékai ennél nagyobb célt fogalmaztak meg: egy új típusú államberendezkedés megvalósítását. A király és a népfronti együttműködésre alapozott plurális demokráciát vetett az RKP ezen törekvéseinek. Ezért a kommunista párt célkitűzései arra irányultak, hogy egy új politikai koalíciót hozzon létre, amelynek tagjai képezik majd az új kormányzatot. Ezt a célt szolgálta az RKP Központi Bizottságának kezdeményezésére létrehozott Országos (Nemzeti) Demokrata Arcvonal (ODA) platform-tervezetének a kidolgozása és nyilvánosságra hozatala.¹⁵¹ Az RKP hat hónap

¹⁴⁸ Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 185–186.

¹⁴⁹ Mocanu: *România, marele sacrificat* 103–101.

¹⁵⁰ Azt is el kell ismernünk, hogy a kormányzás első napjaiban hamarosan felszínre került a hagyományos paraszt- és liberális pártok közötti vetélkedés, és Maniu – élvezve a tömegek támogatását és remélve az angolszász nagyhatalmak segítségét – elsősorban saját hatalmi bázisának növelésére törekedett, és nem a kormány támogatására. Fischer-Galați, Stephen: *România în secolul al XX-lea*. Iași, 1998, Institutul European, 101–102.

¹⁵¹ A platformtervezetet közölte az RKP felügyelete alatt működő *România Liberă*, 1944. szeptember 26-i száma. A lapokat mindig egy nappal előre datálták, így a fenti lapszám is már szeptember 25-én az utcára került. Az RSZDP-en kívül az ODA-hoz csatlakozott pártok (a Petru Groza vezette Ekésfront, a Hazafiak Szövetsége stb.) mind az RKP szatellitszervezetei voltak. Az alig ezer fős tagsággal rendelkező RKP a szervezett munkásságot magába tömörítő szakszervezet felhasználásával nap mint

leforgása alatt bebizonyította, hogy képes megbuktatni a kormányt,¹⁵² de ezzel egy időben az ODA kormányzasi munkatervének nyilvánosságra hozatalával azt akarta demonstrálni, hogy az ország kül-, de legfőképpen belpolitikai válságát csak az általa vezetett „nemzeti” szövetség oldhatja meg.

A román politikai életben végbement változások egy hárompólusú rendszer irányába mutattak. Középen helyezkedett el a hadsereg, az angolszász hatalmak támogatását és a tömegek szimpátiáját élvező király és környezete, a jobboldalt a pártszakadás miatt erőtlenné vált Nemzeti Liberális Párt, illetve az angolszászok bizalmára alapozó Nemzeti Parasztpárt foglalta el, míg a baloldalt a szovjet támogatásnak köszönhetően immunitásban részesülő RKP vezette ODA uralta. Az ország iránti brit és amerikai érdektelenség, valamint a szovjet nyomásgyakorlással szembeni tehetetlenség konfliktusokat idézett elő a jobboldali pártokon belül. A Nemzeti Liberális Párt berkeiben az ún. ifjú és öreg liberálisok között újra feltörő ellentétek pártszakadáshoz vezettek, és a kormányzati tapasztalatokkal rendelkező karrierdiplomata Gheorghe Tătărescu vezetésével létrehozott liberális párt hajlandóságot mutatott az RKP-val való politikai és kormányzati együttműködésre.¹⁵³ A Nemzeti Parasztpárt soraiban majd csak Groza hatalomra jutása után kerültek felszínre az ellentétek, amelyek a párt egységének és akcióképességének gyengüléséhez vezettek. A politikai paletta teljes átrendeződése 1945 márciusában következett be.

A szovjet diplomácia március első napjaiban már arra is elszánta magát, hogy az 1940-es balti államok „szovjetizálásában” tapasztalatokat szerzett Visinszkij külügyi népbiztos-helyettesen keresztül nyomást gyakoroljon az ifjú királyra. Visinszkij arra kényszerítette I. Mihályt, hogy az ország függetlenségének megőrzése érdekében az ODA platformjához csatlakozó Ekésfront elnökét, Petru Grozát bizza

nap több száz vagy több ezer főt számláló tömegeket vitt ki Bukarest és az iparilag fejlett nagyobb vidéki városok utcáira. A Vörös Hadsereg, a SZEB és a Hazafias Gárdák fegyveres támogatásának köszönhetően az RKP teljes immunitást élvezett, az erőszakos tömegdemonstrációk így „törvényes” színezetet kaptak.

¹⁵² Az első Sănătescu-kormány októberben megbukott, majd decemberben Rădescu tábornok alakított kormányt. A második Sănătescu-kormányba az Ekésfront elnökét, Petru Grozát nevezték ki miniszterelnök-helyettesnek, míg az RKP Központi Bizottságának tagja, Gheorghe Gheorghiu-Dej a Hírközlési Minisztérium élére került. A Rădescu-kormány működésére vonatkozólag lásd Giurescu, Dinu C.: *Guvernarea Nicolae Rădescu*. București, 1996, Editura ALL.

¹⁵³ A Gheorghe Tătărescu-féle Nemzeti Liberális Párt történetét feldolgozta Ion, Dorin Narcis: *Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944–1948*. București, 2003, Editura Tritonic.

meg a kormányalakítással.¹⁵⁴ Grozán keresztül azt is tudatta a királlyal, hogy a baloldali kormány kinevezése együtt jár a román közigazgatás észak-erdélyi bevezetésével. A Groza-kormány március 6-i megalakulása és a Groza–Sztálin táviratváltás nyomán Észak-Erdélybe újra visszatérhetett a román közigazgatás.¹⁵⁵

A moszkvai döntés mögött elsősorban biztonságpolitikai megfontolások húzódtak meg. A „biztonságot preferáló, defenzív »birodalmi«”¹⁵⁶ és a regionális érdekek megkívánták, hogy a Szovjetuniót „baráti államok”¹⁵⁷ vegyék körül, amelyeket „baráti” kormányok vezetnek. Másodsorban a sikeres román átállást követően kialakult román politikai rendszer „kockázati” vagy mondhatnánk „veszélyeztetettségi” tényezőt jelentett a Szovjetunió számára, mivel Románia az orosz birodalmi politika hagyományos terjeszkedési irányában terült el.¹⁵⁸

A Kreml a területfoglalásait és a befolyási övezetek kialakítására tett lépéseit úgy próbálta feltüntetni a szövetségesei előtt mint a Szovjetunió biztonságának kérdését. Az angolszász nagyhatalmak már a háború kezdetétől egy erős Szovjetunióval számoltak, és korán felismerték, hogy „egy ilyen nagyhatalom különleges kéréseinek visszautasítása lehetetlen”,¹⁵⁹ ami nem jelentette azt, hogy

¹⁵⁴ Rădulescu-Zoner, Șerban – Bușe, Daniela – Marinescu, Beatrice: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*. București, 1995, Editura Cavallioti 68.

¹⁵⁵ A szovjet nyomásra kinevezett miniszterelnök, Petru Groza 1945. március 8-án kelt táviratában kormánya nevében arról biztosította Sztálint, hogy „annak a közigazgatásnak, mely bevonul ebbe az országrészbe [vagyis Észak-Erdélybe – N.M.Z.], védelmeznie kell az együtt lakó népek jogait, s módszereiben az egész lakossággal szemben az egyenlőség elveit kell meghonosítania”. Sztálin március 9-én ugyancsak távirat formájában válaszolt Groza kérésére. A marsall hozzájárult ahhoz, hogy Észak-Erdélybe ismét „bevonulhasson” a román közigazgatás, mivel a román kormány többek között felelősséget vállalt „Erdély területén a kívánatos rendért és csendért, a nemzetiségek jogainak biztosításáért...”. *Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény* 10–11.

¹⁵⁶ Rainer M. János: Magyarország a Szovjetunió árnyékában 1944–1990. In: *Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*. Jelenkortörténeti Műhely III. Szerk. Püski Levente – Valuch Tibor. Debrecen, 2002, 1956-os Intézet – Debreceni Egyetem, 204.

¹⁵⁷ Sztálin 1945. december eleji levelében James Brynes amerikai külügyminiszter tudomására hozta: „a Szovjetunió számára az a lényeges, hogy a szomszéd államok, *baráti államok legyenek*.” Idézi Fülöp Mihály: Volt-e magyar külpolitika 1945 után? In: *Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*. Jelenkortörténeti Műhely III. Szerk. Püski Levente – Valuch Tibor. Debrecen, 2002, 1956-os Intézet – Debreceni Egyetem, 218.

¹⁵⁸ Románia geostratégiai fontosságára mutat rá Iván M. Majszkij külügyi népbiztos-helyettes 1944. január 11-i keltezésű, a szovjet legfelsőbb pártvezetés számára készített feljegyzése. Ebben kifejtette, hogy a Szovjetunió és Románia (valamint Finnország) közt: „hosszú időre szóló kölcsönös segítségnyújtási egyezményeket kell kötni, [...] a szükséges mennyiségű bázisoknak – katonai, légi, tengeri – a Szovjetunió rendelkezésére bocsátásával. Azonkívül a Szovjetuniót stratégiaileg és gazdaságilag fontos vasúti és közúti rendszerrel kell összekötni” Romániával. Baráth Magdolna (közveteszi), Ivan M. Majszkij: A jövő világ kívánatos alapelveiről. *Külpolitika*, 1996. 3–4. sz. 159.

¹⁵⁹ Constantiniu, Florin: *Doi ori doi fac șaisprezece. A început războiul rece în România?* București, 1997, Eurosinng&Bokk, 44.

nyíltan elfogadták volna az érdekszférák kialakítását. Azonban a balkáni front megnyitásának elvetése után kialakult katonai erőviszonyok szentesítették a Balkán északi részében, illetve az egész kelet-közép-európai térségben a szovjet szupremáciát. Figyelembe véve azt a tényt, hogy nem volt közös európai békerendezési tervük, s a katonai realitásokat részesítették előnyben, az angolszász nagyhatalmak Németország minél előbbi legyőzése érdekében politikai engedményeket tettek. Az már a Foreign Office helyzetfelismerését dicséri, hogy az angol érdekeknek a Balkán térségében való biztosítása érdekében 1944 októberében egyezsége jutott a moszkvai vezetéssel.¹⁶⁰

Az úgynevezett román történelmi pártok vezetőinek ezek után első helyen kellett számolniuk a Kreml szándékaival és az RKP törekvéseivel – a szovjet típusú államberendezkedés bevezetésének lehetőségével.

A márciusban megalakult Groza-kormány 18 miniszteri tárcája közül 14-et az ODA-t alkotó pártok szereztek meg. Az RKP végre elmondhatta, hogy ellenőrzése alatt tartja a legfontosabb kormányzati pozíciókat: a belügyi, az igazságügyi, a hadügyi és nemzetgazdasági tárcát. Mind a négy minisztériumban már 1945 folyamán megkezdődtek a belső „reformok”: a személyzet kicserélése, a kormánytöbbség pedig minden intézkedést törvényesített.¹⁶¹ A külügyminisztérium élére kinevezett Gheorghe Tătărescu személye némi garanciát jelentett az angolszász nagyhatalmak számára, hogy az ország külpolitikai irányvonala nem változik meg gyökeresen, de személyének kiválasztása egyben a kommunista párti vezetők realista politikáját támasztja alá, hiszen a béketárgyalások előkészítésében Tătărescu diplomáciai gyakorlata – amint azt az eredmények is igazolták – nélkülözhetetlenek bizonyult.

Az államigazgatás minden szövetét lassan behálózó baloldali, kommunista térnyerés megállítására az ifjú Mihály király tett kísérletet. A potsdami konferencián elhangzott angolszász feltételekre támaszkodva¹⁶² és élve az alkotmányban rögzített jogával, augusztus 20-án a Groza-kormány lemondását követelte. A több mint négy

¹⁶⁰ Bán D. András (szerkesztette, a bevezetőt írta): *Pax Britannica. Brit külügyi iratok a második világháború utáni Kelet-Közép-Európáról*. Budapest, 1996, Osiris, 24–25.

¹⁶¹ A belügyminisztérium 8500 alkalmazottja közül 1945 júniusára 4084 olyan személy maradt meg, akik 1944. augusztus 23. előtt is ott dolgoztak.

¹⁶² Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok csak azzal a feltétellel volt hajlandó megkezdeni a béketárgyalásokat a kelet-európai országokkal, ha azokban az országokban elismerten demokratikus kormányok vannak hatalmon. Deletant, Denis: *România sub regimul comunist*. București, 1997, Academia Civică, 55.

hónapig tartó alkotmányos válság lezárására a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai konferenciáján került sor. Az 1945. december 16. és december 26. között lezajlott konferencián elfogadott megállapodás értelmében a kormányba bevonták a történelmi pártok egy-egy képviselőjét, és a kormány 1946. január 8-án kifejezte szándékát, hogy minél előbb megtartja a szabad választásokat.¹⁶³ Ám okulva az 1945 novemberi magyarországi tapasztalatokból a választások kiírását elhalasztották. Az RKP a győzelem biztosítása érdekében megpróbálta felszámolni mindazon „akadályokat”, amelyek befolyásolhatták volna a választások végeredményét. Az igazságszolgáltatás és a belügyi szervek együttműködésének köszönhetően 1946 májusában két nagy per vette kezdetét: az Antonescu-per¹⁶⁴ és a Aurel Aldea tábornok vezette Román Ellenállási Mozgalom pere.¹⁶⁵ A cél egyértelmű volt: az első esetben a múlt rendszer felelőseinek diszkreditálása, míg az utóbbi csoportos per részben a királyhoz hű hadsereg tisztikara, részben pedig a Nemzeti Parasztpárt ellen irányult. A választási kampány során a történelmi pártok gyűléseit a helyi hatóságok számos esetben nem engedélyezték, vagy az RKP munkásbrigádjai szétverték; a vidéki ellenzéki lapok kiadását folyamatosan bojkottálták.¹⁶⁶ A siker érdekében az RKP létrehozta a Demokratikus Pártok Blokkját, amely választási koalícióhoz az RSZDP, az Ekésfront, a Tătărescu-féle Nemzeti Liberális Párt, az Anton Alexandrescu vezette Nemzeti Parasztpárt és Nemzeti Néppárt csatlakozott. Az 1946 júliusában kiadott választási törvény rendelkezései tovább erősítették az RKP pozícióját. A választói helyiségek kiválasztása és ellenőrzése, a választói névjegyzék összeállítása és más hasonló adminisztratív intézkedések révén az RKP-nak sikerült befolyásolnia a választások kimenetelét. A Külügyminiszterek Tanácsának szeptemberi ülészakán az erdélyi területi kérdésben hozott döntés – immár másodszor is – a román félnek kedvezett, amit a kommunista párt a kampányban ki is használt.¹⁶⁷ A Kreml vezetése is el akarta kerülni egy újabb választási fiaskó lehetőségét, ezért az RKP főtitkárát,

¹⁶³ Az 1946 évi romániai választásokra bővebben lásd Țărău, Virgil: *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial*. Cluj-Napoca, 2005, Eikon.

¹⁶⁴ Uo. 474.

¹⁶⁵ Deletant: *România sub regimul comunist* 57.

¹⁶⁶ Țărău: *Alegeri fără opțiune* 472–473.

¹⁶⁷ Az RKP Politikai Bűrójának 1946. szeptember 23-i ülésén Luka László kijelentette, hogy Erdély ügyében a párt nyert, mert ezzel a „reakció” vereséget szenvedett, és a tömegek is látják, hogy a reakcióval veszélyes együttműködni. ANIC, f. 2348. CC al PCR, Cancelarie, dosar (a továbbiakban d.) 49/1946. 12. f.

Gheorghe Gheorghiu-Dej és a román belügyminisztert, Teohari Georgescut az 1946. április 2–3-i moszkvai tárgyalás alkalmával konkrét utasításokkal látták el, sőt anyagi támogatást, egymillió dollárt ígértek a Blokk választási kampányára.¹⁶⁸

A november 19-én megtartott választás a Blokk „elsöprő” győzelmével zárult, az egykamarás parlamentben a Blokk 347 mandátumot biztosított magának, az NPP 33, míg az NLP csupán 3 képviselői helyet szerzett. A választási csalások egyértelműek voltak,¹⁶⁹ de ez nem akadályozta meg a parlamentet abban, hogy decemberben ünnepélyes keretek között megkezdje munkálatait.

A román politikai rendszer átrendeződéséhez a végső lökést a nemzetközi életben bekövetkezett változások adták meg. A párizsi békeszerződés aláírása, a két nagyhatalom, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közötti konfliktus kiéleződése, a Truman- és a Zsdanov-doktrína meghirdetése, a Kominform megalakulása rányomta bélyegét a szovjet megszállás alá került európai országokra. Romániában 1947-ben megszűnt a „hatalom kettősége”.¹⁷⁰ Az ellenzéki pártok vezetőinek megfélemlítésére és likvidálására irányuló 1947. márciusi és májusi letartóztatási hullámot¹⁷¹ az NPP vezetőinek letartóztatása követte. Az NKVD segítségével végrehajtott titkos akció során sikerült lebuktatni az NPP vezetőit, ami végül az NPP felszámolásával és Iuliu Maniu elítélésével zárult. A „népi demokrácia” győzelme a király lemondásával és a népköztársaság 1947. december 30-ai kikiáltásával teljesedett ki.

Ezt követően az RKP újrafogalmazta a társutasokhoz és a tömegszervezetekhez fűződő viszonyát. Az új hatalom és államépítkezés útjában álló „kényelmetlen” társutast, Gh. Tătărescut 1947. november 7-én menesztették a külügyminisztérium éléről. A külügyi tárca vezetésével két nappal később Ana Paukert bízták meg. Az RKP KB 1947. április 22-én bírálótanácsban részesítette egyik legfőbb szövetségesét, az Ekésfrontot, májusban pedig az MNSZ kapott figyelmeztetést.¹⁷² Az egységes munkáspárt létrehozása már csak idő kérdése volt. Az

¹⁶⁸ Țărău: *Alegeri fără opțiune* 467–471.

¹⁶⁹ Uo. 485–493.

¹⁷⁰ Tănase, Stelian: *Elite și societatea. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965*. București, 1998, Humanitas, 59.

¹⁷¹ Március 20-án 315 főt, míg május 4-én 600 személyt tartóztattak le, majd a legnagyobb részüket hat hónapig tartó fogság után hazaengedték. Deletant: *România sub regimul comunist* 59.

¹⁷² *Igazság* 1947. május 22. „A romániai magyarság útja”.

RSZDP és az RKP erőszakos egyesítéséből 1948 februárjában megalakult Román Munkáspárt céljainak megvalósítása érdekében egy új típusú törvényhozói hatalom kialakítására törekedett. Az RMP vezette választási szövetség, a Népi Demokratikus Front a március 20-ára kiírt választásokon megszerezte a szavazatok 92,2 százalékát,¹⁷³ az újonnan létrehozott Nagy Nemzetgyűlés¹⁷⁴ pedig megszavazott minden egyes törvénytervezetet.

A párt és az államhatalom szervezeti összefonódását az áprilisban elfogadott új alkotmány törvényesítette, majd az RMP júniusi plenáris ülésének határozatai is az új korszak kezdetét jelezték, a „polgári demokratikus forradalom” időszakának lezárását és az osztályharc meghirdetését. „A népi demokrácia fejlődése és áttérési folyamata a szocializmus építésére az osztályharc körülményei között folyik, amely változatos és egyre élesebb formát ölt”¹⁷⁵ – olvashatjuk a plenáris ülés határozatában.

Az új államhatalmi rendszer kiépítésének első lépcsőfokaként kell értelmezni a szovjet típusú tervgazdálkodás bevezetését,¹⁷⁶ amely együtt járt az államosítással,¹⁷⁷ a magántulajdon felszámolásával, a nehézipari fejlesztések elindításával,¹⁷⁸ valamint a földkisajátítással, a kollektív gazdaságok erőszakos megszervezésével.¹⁷⁹ A társadalom feletti ellenőrzést az újonnan létrehozott állami erőszakos szervezeteket, a Securitate (Direcția Generală a Securității Poporului)¹⁸⁰ és a Milícia (Direcția Generală a Miliției)¹⁸¹ biztosították. A terror, a letartóztatások, az internálások tömeges jelenségekké váltak, amihez részben hozzájárult az tény is, hogy módosították a büntető törvénykönyv egyes paragrafusait, és új büntetőjogi

¹⁷³ Onișoru: *Alianțe și confruntări între partidele politice din România* 279–280.

¹⁷⁴ A Nagy Nemzetgyűlés jogkörére és működésére bővebben lásd Ionescu-Gură, Nicoleta: *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948–1950: transformări instituționale*. București, 2005, Editura BIC ALL, 127–153.

¹⁷⁵ A határozatot közli: *A Román Munkáspárt Központi Vezetősége II. plenáris ülésének határozatai...*, 1948. = *A Román Munkáspárt Központi Vezetősége II. plenáris ülésének határozatai (1948. június 10–11.)*. Kiadja a Román Munkáspárt, Bukarest, 1948.

¹⁷⁶ A tervbizottság felállítására 1948. július 18-án került sor, a grémium elnöki tisztségét Gheorghiu-Dej töltötte be. Tismăneanu, Vladimir: *Stalinismul pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. Iași, 2005, Editura Polirom, 146.

¹⁷⁷ Az államosítást az 1948. június 11-én kibocsátott 119-es számú törvény utasításainak megfelelően hajtották végre, amelynek értelmében minden ipari, bank-, bányá-, biztosító- és szállítási vállalat állami tulajdonba ment át. Lásd *Monitorul Oficial*, 1948. június 11. I. rész, 133. bis. sz., 5041–5062.

¹⁷⁸ Az ipari termelés 1948–1953. között 18,2 százalékkal, más adatok szerint 24 százalékkal növekedett. Tănase: *Elite și societatea* 70.

¹⁷⁹ Az első termelőszövetkezeteket 1949-ben alakították meg, ennek ellenére számuk már 1951-ben elérte az 1089-et. Uo. 77.

¹⁸⁰ A Securitatét az 1948. augusztus 30-án kiadott 221. sz. törvény alapján szervezték meg.

¹⁸¹ A Milícia létrehozására 1949. januárjában került sor.

kategóriákat vezettek be.¹⁸² Az egyházak sem mentesülhettek az állami felügyelet kiterjesztése alól. Az 1948 augusztusában kibocsátott új felekezeti törvény előírásai értelmében az állami felügyelet és ellenőrzés az egyházak önkormányzatára és hitéletére is kiterjedt.¹⁸³ (Ugyanakkor elvették, államosították az összes felekezeti iskolát, aminek komoly kárát látta a magyar nyelvű közoktatás.)

Az ország szovjetizálásához szükség volt az új elit, a pártnömenklatúra kiépítésére. Az egyesítés időpontjában a több mint 1 060 000 tagot számláló RMP-t azonban nem lehetett a „hivatásos forradalmárok” élcsapatának nevezni, ezért már 1948-ban megkezdődött a párttagság felülvizsgálata. A kizárásokkal¹⁸⁴ egy időben felgyorsult az ideológiai nevelés és a káderképzés. A tisztogatás nemcsak a párttagságot érintette, hanem megfelelő ürügyet biztosított a párt legfelsőbb vezetői számára, hogy leszámoljanak vélt vagy valós riválisaikkal is. Az első célpont a párt értelmisége körében nagy népszerűségnek örvendő, illetve a „legautentikusabb nemzeti kommunista”¹⁸⁵ Lucrețiu Pătrășcanu volt, akit 1948. április 28-án tartóztattak le, de az ellene indított pert csak többéves „kivizsgálás” után sikerült lezárni, kimondva felette a halálos ítéletet. Lucrețiu Pătrășcanu semlegesítésével Gheorghiu-Dejnek nem sikerült felszámolnia az RMP Titkárságán belüli hatalmi megosztottságot, ezért az elkövetkezendő években arra törekedett, hogy megszerezze a pártapparátus feletti kontrollt. Az ún. jobboldali elhajlás vádjával Dejnek 1952-ben sikerült kizárnia a pártból Luka Lászlót, Teohari Georgescut és Ana Paukert.¹⁸⁶ A román politikai elit konszolidálására 1952–1955 között került sor, amely annak volt köszönhető, hogy egyrészt a szovjet tanácsadók háttérbe szorultak, másrészt lezárult a moszkoviták (Luka, Pauker) és a hazaiak (Dej) közötti harc, amely az utóbbiak győzelmével ért véget.

¹⁸² Az elnyomatás legsúlyosabb éveiben, 1950–1953 között 55 527 személyt tartóztattak le. Tănase: *Elite și societatea* 58.

¹⁸³ *Monitorul Oficial*, 1948. augusztus 4. 178. sz., 177. sz. törvény. 6392–6396.

¹⁸⁴ A kizárások következtében az RMP tagsága 720 000 főre csökkent, ami együtt járt a tagság összetételének „egészséges” megváltozásával, vagyis a munkások számarányának a növekedésével. Tănase: *Elite și societatea* 48.

¹⁸⁵ Tismăneanu: *Stalinismul pentru eternitate* 126–127.

¹⁸⁶ Ana Pauker és társainak kizárását feldolgozta Levy, Robert: *Gloria și decăderea Anei Pauker*. Iași, 2002, Editura Polirom, 168–188.

6. 2. A román kormányok magyarságpolitikája és a magyarság jogsérelmei

A román kormányok kisebbség- és magyarságpolitikájának irányvonalát, illetve a magyar kérdés jogi rendezését a fent jelzett időszakban a nemzetközi és a belpolitikai viszonyok határozták meg, de hatását tekintve ugyanilyen jelentőséget kell tulajdonítanunk annak is, hogy a román társadalom hogyan viszonyult a magyarsághoz 1944 ősztől. A bukaresti kormányzat és a többségi nemzet tagjaiban a magyarsággal szembeni ellenséges viszonyulást, a veszélyeztetettség ébrentartását tovább fokozta az a tényező, hogy a magyar lakosság egynegyede továbbra is a Magyarországgal szomszédos határmenti övezetben lakott, s az ország közepén, a székelyföldi megyék is megőrizték kompakt magyar jellegüket.

Csehszlovákiával és Jugoszláviával ellentétben a szövetséges nagyhatalmak nem ismerték el Románia hadviselői státusát, s mint legyőzött és megszállt állam képviselőjeként a bukaresti kormányzatnak figyelembe kellett vennie a moszkvai utasításokat a kisebbségekkel szemben alkalmazott politika területén is. Míg a Kreml vezetése megakadályozta a hadműveleti területté nyilvánított észak-erdélyi megyékben a magyar lakossággal szembeni tömeges atrocitásokat, és Észak-Erdélyből kutasította a román polgári és katonai szerveket, addig a németek esetében arra kényszerítette a román kormányt, hogy elrendelje azok deportálását.¹⁸⁷ Az ellenkező román hozzáállás nem azt jelentette, hogy a háború alatt tanúsított „államellenes” magatartásuk miatt nem szándékozott volna felelősségre vonni a német nemzetiségű lakosokat. A bukaresti kabinet a német kérdést 1944 októberében – nagy hasonlóságot mutatva a csehszlovákiai módszerekkel – a vagyonelkobzással egybekötött állampolgárság megvonásával és a közösségi vagyonok, vagyis a Német Etnikai Csoport tulajdonában lévő összes javak elkobzásával akarta megoldani.¹⁸⁸ A nemzetiségi kérdés kezelésének egy újabb oldalát jelentette az Antonescu-rezsim alatt deportált, törvényen kívül helyezett zsidó lakosság jogainak a rendezése. A faji

¹⁸⁷ Romániai területéről (a Partiummal együtt) 1944. december végétől 74 665 német nemzetiségű személyt deportáltak Szovjetunióba. *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste de România. Raport Final*. Edit.: Tismăneanu, Vladimir –Dobrincu, Dorin – Vasile, Cristian. București, 2007, Editura Humanitas, (a továbbiakban: Raport Final) 359.

¹⁸⁸ Lásd a román Minisztertanács 1944. október 5. és 7-i ülésének jegyzőkönyvét. ANIC, f. 2336. Președinția Consiliul de Miniștri – Stenograme (Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, a továbbiakban PCM – Stenograme), d. 3/1944. 103–107, 206–253.

törvények hatályon kívül helyezése olyan kérdéseket hozott a felszínre, mint például az egykoron zsidó tulajdonban lévő államosított gyárok, gyógyszertárak helyzete vagy a faji okokból elbocsátott zsidók újra munkába helyezése.

Romániában a nemzetiségi kérdés a második világháborút követően nem szűkölt le a „magyar kérdésre”, hanem továbbra is „többszereplős” volt. Azonban a világháború alatti etnikai üldözések, a zsidók tömeges legyilkolása és deportálása, majd azt követően a német ajkú lakosságot érintő internálások és a Szovjetunióba történő deportálásuk, valamint egyes területeknek az elvesztése gyökeresen megváltoztatták Románia etnikai szerkezetét és a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedését.

Az elhúzódó és nagy emberveszteséget követelő háború miatt a német hadvezetés elhatározta, hogy „hazaköltöztetik” Dél-Bukovinából és Besszarábiából az úgynevezett népi németeket. Az észak-erdélyi megyékből és a Bánságból közel 100 000 német települt ki vagy menekült el 1944 őszén a visszavonuló német csapatokkal.¹⁸⁹

A magyar kérdés 1944 őszén először mint *állambiztonsági, közigazgatási* probléma jelent meg, majd ezt a keretet túllépve *nemzetközi ügyé* és a *hatalomért folyó belpolitikai küzdelem eszközévé* vált. A kisebbségekre vonatkozó jogi szabályozás és gyakorlat is csak ebben a keretben értelmezhető.

A megváltozott katonapolitikai helyzet következtében¹⁹⁰ a bukaresti kormányzat kellőképpen feljogosítva érezte magát arra, hogy a közrend, illetve a közbiztonság védelme érdekében biztonsági intézkedéseket vezessen be az ellenséges állammá vált Magyarországgal határos erdélyi megyék területén lakó magyar és német nemzetiségű állampolgáraikkal szemben. Dél-Erdélyben már augusztus 25-én kezdetét vette a magyarság politikai vezéregyéniségeinek letartóztatása vagy házi őrizetük elrendelése.¹⁹¹ De nemcsak civil személyeket, hanem papokat, szerzeteseket és

¹⁸⁹ *Raport Final* 355.

¹⁹⁰ A román kormány augusztus 25-én határozatot küldött Németországnak, majd a magyar hadsereg szeptember 5-i támadása után Magyarországnak is.

¹⁹¹ ANIC, f. 1474. Inspectoratul General al Jandarmeriei, d. 159/1944. 307. f. A „magyar vezetőket” (conducători maghiari) „letartóztatták” és légerekbe internálták”. 310. f. A Fehér megyei csendőrszárnyparancsnokság augusztus 28-i jelentése „magyar irredenták” (iredentiști maghiari) letartóztatásáról számolt be. 308. f. A Fehér megyei csendőrszárnyparancsnokság augusztus 29-i jelentése hatósági őrizetbe vételről beszél. 309. f. Șandru, Dumitru: *Politica statului român față de minoritatea germană și maghiară 1944–1946. Arhivele Totalitarismului*, 1999. 1–2. sz. 82., valamint Nagy Mihály Zoltán: *Válságos idők. A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság*

apácákat is letartóztattak.¹⁹²

A román és a szovjet hadsereg észak-erdélyi bevonulása után, a Csendőrség Főfelügyelősége szeptember 11-i, 44.158. számú utasításának megfelelően, megkezdték a terület „pacifikálását”, az „irredentizmussal” vádolt személyek felkutatását, illetve azoknak a letartóztatását, akik „a magyar uralom alatt bármilyen formában üldözték a román ajkú lakosságot” vagy a román államot gyalázták.¹⁹³ A Legfelsőbb Vezérkar október 19-én az 578.832. sz. rendeletével¹⁹⁴ – ellentmondva a nemzetközi előírásoknak – hadifoglyoknak nyilvánította a magyar katonaszökevényeket vagyis azokat, akik alakulatuktól elszökve hazatértek otthonaikba.¹⁹⁵

Habár a félkatonai alakulatok vérengzései jóval kevesebb magyar áldozatot követeltek, mint a tömeges internálások – ám annál nagyobb visszhangot váltottak ki. A félkatonai egységek szervezése először a kormánytól függetlenül indult meg, majd a Legfelsőbb Vezérkar támogatásával hét zászlóaljat állítottak fel.¹⁹⁶ Az ún. Maniugárdisták által elkövetett székelyföldi vérengzések mellett számba kell venni a Bihar megyei vagy egyéb területeken elkövetett gyilkosságokat, valamint az ún. „batalioane

politikai önszerveződésére (1944. szeptember – 1945. szeptember). In: *Rémuralom Délvidéken*. Újvidék, 2004, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantisz Kiadó. A csendőrséget nem érte váratlanul az utasítás, mert a népközösségi vezetőkről mint az államrendre veszélyes egyénekről már évek óta folytattak adatgyűjtést, és július folyamán néhány napra begyűjtötték és kényszerlakhelyre szállították a magyar értelmiségiek egy részét. Kacsó: *Nehéz szagú iszap fölött* 538–539.

¹⁹² AME, F. 71/1939., E. 9. (1939–1947), vol. 162. 136, 147. f.

¹⁹³ Sälägean: *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei* 60–69. A fenti utasításra hivatkozva a hatóságok számos helyen nem csupán a katonakorú férfiakat szedték össze, hanem asszonyokat, gyermekeket is. (Például a Maros-Torda vármegyéből Földvárra elhurcolt közel négyezer magyar közül mintegy négyszázötven volt kiskorú, akiknek egy részét – marosvásárhelyi közbenjárásra – december elején hazaengedték. *Szabad Szó* [Marosvásárhely], 1944. december 5.)

¹⁹⁴ ANIC, f. 1474. Inspectoratul General al Jandarmeriei, d. 149/1944. 9. f.

¹⁹⁵ Csak Háromszék vármegyéből – az 1944. november 12. után felálló főispánság információi szerint – több mint 2 000 férfit hurcoltak el, akiket először Földvárra kísértek, majd egy részüket továbbvitték a foksányi elosztótáborba, illetve onnan a Szovjetunióba. Lásd *Népi Egység*, 1944. november 16., valamint az MNSZ Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottságának memorandumát a Groza-kormányhoz. Kolozsvár, március 12. Az iratot közli Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 336–340.

¹⁹⁶ A félkatonai egységek megalakításáról és tevékenységéről bővebben lásd Gál–Balogh–Imreh: Fehér könyv i.m.; Benkő Levente: *Szárarajta*. Sepsiszentgyörgy, 1995, H-Press Kft; Benkő–Papp: *Magyar fogolysors a második világháborúban*; Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 45–49, 353–367., valamint a voluntár egységek működését törvényesnek ítéelő Țurlea, Petre: *Monumente non grata. Falși martiri maghiari pe pământul românesc*. București, 1996, Bravo Press.

fixe”¹⁹⁷ elnevezésű egységek atrocitásait.

A magyarság jogállásának szabályozása (jogszabályi háttér) és a kisebbségekkel foglalkozó kormányzati szervek jogkörének meghatározása és személyi összetételének összeállítása (intézményi háttér) tekintetében 1944 őszén a már említett állambiztonsági szempontok érvényesítése és a kérdés belpolitikai ügyként való kezelése érvényesült. Az 1923. évi alkotmány visszaállításával megteremtették ugyan a nemzetiségi politikai gyakorlat jogi feltételeit, ellenben a belső viszonyok jogi újrendezésének folyamata a megváltozott katonapolitikai feltételek és a kormány érdektelensége miatt megakadt. Ez utóbbi megállapítás érvényességét a kisebbségeket érintő első törvény létrejötte is alátámasztja. Az Antonescu-rezsimben felállított és méltán elhíresült Románosító Államtitkárság¹⁹⁸ átszervezéséről rendelkező és szeptember 2-án érvénybe lépett 445-ös törvény értelmében a Románosító Államtitkárság felszámolására – a Nemzetgazdasági Minisztérium keretében – létrehozott hivatalt (Oficiul lichidării patrimoniului Central Național al Romanizării și al rezolvării problemelor minoritare și de migrațiuni)¹⁹⁹ többek között „a kisebbségi és migrációs ügyek” intézésével is megbízták. A jogszabály nem tartalmazott olyan rendelkezéseket, amelyek meghatározták volna, hogy ezt a feladatkört az intézmény miként lássa el.

A román kormány további intézkedéseivel arra törekedett, hogy teljesen kizárja, illetve minimálisra korlátozza a kisebbségi képviselőket az állami közigazgatásban. Míg a belügyminisztérium szeptember 12-i 55.146. sz. határozata értelmében a még román állami alkalmazásban álló dél-erdélyi magyar és német tisztviselőket – a hivatalos indoklás szerint pénzügyi okokból – elbocsátották, addig Észak-Erdélyben a közigazgatás újjászervezésekor az volt a cél, hogy minden területre azok térjenek vissza, akik 1940 augusztusában is ott szolgáltak, de az is előfordult, hogy a Besszarábiából és Észak-Bukovinából evakuált csendőröket és tisztviselőket helyeztek oda.²⁰⁰ A közigazgatási apparátus vezetőinek kinevezéséről a teljes

¹⁹⁷ Az elnevezésen helyben mozgósított (ezt jelzi a Someș, Bihor, Codru stb. nevek is) önkéntesekből álló félkatonai egységeket kell érteni. Tagjai a front háta mögött rendvédelmi feladatokat láttak el.

¹⁹⁸ Teljes nevén a Románosító, Kolonizáló és Leltározó Államtitkárság (Subsecretariatul de Stat al Romanizării, Colonizării și Inventarului), amelyet 1941 májusában hoztak létre.

¹⁹⁹ *Monitorul Oficial*, 1944. szeptember 2., 202. sz. 6235–5236.

²⁰⁰ Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 36.

központosítás jegyében Bukarestben döntöttek.²⁰¹ Hasonlóképpen egyetlenegy magyar tisztviselőt sem találunk az október 10-e után megszervezett Felszabadított Erdélyi Területek Közigazgatásának Kormánybiztossága tanácsában sem.

A kommunista párti Lucrețiu Pătrășcanu államminiszter a minisztertanács 1944. október 5-i ülésén jelezte, hogy a kormánynak felül kell bírálnia a magyarokkal szembeni bizalmatlan magatartását, és meg kell akadályoznia az újabb magyarellenes tömeges atrocitásokat. Figyelmeztette a kormány jelen lévő tagjait, hogy a Magyarország ellen folytatott háborút el kell választani a Románia területén élő magyarság megítélésétől, mert „meg kell találni a békés együttélés formáját ezzel a néppel”.²⁰² Arra kérte a kormányt, hogy határolódják el minden egyes magyarellenes bosszúhadjárattól, mert ez szorosán összefügg Románia jövőjével.²⁰³ Ennek ellenére a németek ajkú lakosság állampolgárságának, illetve a Német Etnikai Csoport tulajdonát képező iskolák jogállásának rendezéséről szóló törvénytervezet október 10-i minisztertanácsi tárgyalásán az erdélyi származású parasztpárti politikus, Sabin Manuilă felvetette, hogy ezt a törvényt ki lehetne terjeszteni a magyarokra is.²⁰⁴ A javaslatot többen azzal vetették el, hogy ez egyrészt a magyar kormányt feljogosíthatja arra, hogy megtorlást alkalmazzon a területén élő román lakosokkal szemben, másrészt a romániai magyarok nem rendelkeztek a Német Etnikai Csoporthoz hasonló szervezettel.²⁰⁵ A témát azzal zárták le, hogy a magyarok helyzetét majd egy másik törvényben fogják szabályozni.

A magyar közösség jogállásának szabályozása és a kisebbségekkel foglalkozó kormányzati szervek létrehozása, illetve jogkörének meghatározása a szovjet hadsereg észak-erdélyi tevékenysége,²⁰⁶ az RKP magyarbarát politikája és a Kreml november 12-i beavatkozása következtében lényegesen megváltozott.

²⁰¹ Október 14-én Flavius Lucrețiu Kolozsvar, október 24-én pedig Augustin Cornat Nagyvárad polgármesterének nevezték ki. Lásd *Monitorul Oficial*, 1944. október 14., 238. sz., 880. sz. belügyminisztériumi rendelet, valamint *Monitorul Oficial*, 1944. október 24., 246. sz. 1.943. sz. belügyminisztériumi rendelet.

²⁰² ANIC, f. 2336. PCM – Stenogramme, d. 3/1944. 103. f.

²⁰³ ANIC, f. 2336. PCM – Stenogramme, d. 3/1944. 104. f.

²⁰⁴ ANIC, f. 2336. PCM – Stenogramme, d. 3/1944. 238. f.

²⁰⁵ ANIC, f. 2336. PCM – Stenogramme, d. 3/1944. 238–239. f.

²⁰⁶ Kolozs megyében a vármegye és a polgármesteri hivatal élére a városi szovjet katonai parancsnok nevezte ki a személyeket, ugyanez Bihar és Szatmár megyében is megismétlődött. Ez utóbbira vonatkozólag lásd a Menetszakasz-parancsnokság által az észak-erdélyi megyékben uralkodó közállapotokról készült november 7-i jelentését. Közli Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 162, 165.

A kommunista és szociáldemokrata bojkott miatt kialakult kormányválság megoldására 1944 októberében Visinszkij külügyi népbiztos-helyettes Bukarestbe utazott. A többpárti egyeztetések és tárgyalások után felállott új kabinetben a baloldali pártok a miniszterelnök-helyettesi tisztség megszerzése mellett számos tárca (hírközlési, munkaügyi) irányítását vehették át. Az újjászervezett Sănătescu-kormány első ülésén (1944. november 6.) részt vett az ODA képviselőjében, Gh. Vlădescu-Răcoasa szociológus, a Hazafiak Szövetségének elnöke mint – az ülés jegyzőkönyve szerint – nemzetiségügyi miniszter. A tárcák elosztása érdekében már október végén megkezdődtek a tárgyalások az ODA és a történelmi pártok között. Az ODA köré tömörült pártok október 29-i ülésén felszólaló Szenkovics Sándor nehezményezte, hogy a történelmi pártok a baloldalnak szeretnék felajánlani a kisebbségügyi minisztériumot: „Nekünk adták a kisebbségügyi minisztériumot, azért, hogy mi törjünk a fejünket a németről és a magyarokról, míg ők a románokkal legyenek.”²⁰⁷

A Minisztertanács november 26-i ülésén élénk vita bontakozott ki a pártok képviselői között amiatt, hogy a minisztérium a „kisebbségi” vagy a „nemzetiségi” megnevezést vegye fel.²⁰⁸ A hozzászólásokból markánsan kirajzolódik a két tábor eltérő nemzetfelfogása, és az, hogy miként értelmezik a kisebbségi/nemzetiségi jogokat. A jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy a felek a vitában elsősorban a magyar kérdésre, a magyarság jogaira reflektáltak. A parasztpárti és liberális politikusok azért ellenezték a törvénytervezetben feltüntetett „nemzetiségi” titulaturát, mert értelmezésük szerint a nemzetközi jogban a kisebbségi terminológia honosodott meg, s a „kisebbségeket” nem illethetik meg mindazon jogok, amelyeket a többségi nemzet tagjai élveznek. Az erdélyi származású Ghiță Popp, parasztpárti politikus véleménye szerint csak a „többségi nemzetnek” van joga arra, hogy irányítsa az ország kül- és gazdaságpolitikáját, hadseregét és kormányát, mert: „Egy államnak rendelkeznie kell bizonyos egységgel – állapítja meg –, és ezt az egységet csak a többségi nemzet tagjai adhatják. [...] az állami szuverenitás joga csak a többséget illeti meg.”²⁰⁹

²⁰⁷ Ciuceanu, Radu – Lungu, Corneliu Mihai – Constantiniu, Florin – Catalin, Sever: *Stenogramele ședințelor conducerii P.C.R. 23 septembrie 1944 – 26 martie 1945*. București, 2003, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului – Arhivele Naționale ale României 112.

²⁰⁸ Maga Sănătescu miniszterelnök számára is meglepetést okozott az új minisztérium: „Nézzék már, van itt egy Nemzetiségi Minisztérium. Már nem Kisebbséginek nevezzük?” ANIC, f. 2336. PCM – Stenogram, d. 4/1944. 2. f.

²⁰⁹ Uo. 40–41. f.

Ebből egyértelműen következik a történelmi pártok képviselői számára, hogy a nemzetiségek csak másodrangú állampolgárok, akik nem képzik részét a román politikai nemzetnek. Ezzel szemben a tárca várományosa, Gh. Vlădescu-Răcoasa azért ragaszkodott a „nemzetiségi” megnevezéshez, mert a két világháború között nem sikerült rendezni a magyar kérdést „őket kisebbségiként kezeltük, nem mint együtt lakó nemzetet”.²¹⁰ A baloldali politikusok nem bocsátkoztak a nemzet fogalmának értelmezésébe, csupán amellet érveltek, hogy végre „békét” kell teremteni, és a nemzetiségeket ugyanazon jogok illetik meg, mint az ország többi állampolgárát. Az RKP Központi Vezetőségének tagja, Gh. Gheorghiu Dej közlekedései miniszter álláspontjának kihangsúlyozása érdekében arra hívta fel minisztertársainak a figyelmét, hogy az ODA tagjai az előzetes beterjesztéshez ragaszkodnak.²¹¹ A történelmi pártok tagjai azzal próbálták meggyőzni az ODA minisztereit, hogy a nemzetiségi elnevezés az eljövendő béketárgyalások alkalmával gyengítené Románia tárgyalási pozícióját, velük ellentétben a kommunista párti Lucrețiu Pătrășcanu viszont azzal érvelt, hogy a nemzetiség fogalmának a bevezetésével a békekonzferencián „a nemzeti pozíciókat fogjuk erősíteni”.²¹²

A román kormány képviselői és Visinszkij külügyi népbiztos-helyettes között november 12-én lezajlott tárgyalás²¹³ és a SZEB aznapi átiratának elemzése után a bukaresti kabinet polgárpárti miniszterei arra a következtetésre jutottak, hogy Moszkva Erdély kérdését összekapcsolta a fegyverszüneti szerződésből fakadó köteleességek teljesítésével és a nemzetiségi, de elsősorban a magyar kérdés rendezésével. Még a minisztertanács november 13-i ülésén elfogadták és november 14-én hatályba lépett a minisztériumok átszervezéséről szóló törvény, amelyben helyet kapott a Gh. Vlădescu-Răcoasa vezette Kisebbségi Nemzetiségek Minisztériuma (Ministerul Naționalităților Minoritare) is.²¹⁴ A két oldal közötti kompromisszumos megoldást jelezte a minisztérium megnevezése, ellenben az 575. számú törvény nagyon szűkszavúan határozta meg az intézmény hatáskörét és szervezeti felépítését: „Az etnikai kisebbségek kérdésének megoldására Nemzetiségi Minisztérium

²¹⁰ Uo. 35. f.

²¹¹ Uo. 42. f.

²¹² Uo. 85. f.

²¹³ Nagy-Vincze: *Autonomisták és centralisták* 182.

²¹⁴ *Monitorul Oficial*, 1944. november 14., 264. sz., 575. sz. rendelettvörvény. 7334–7345.

létesül.”²¹⁵ A törvény rendelkezéseiből az is kiderül, hogy a kormányzat ezek után eltérő módon fogja kezelni a magyar és német közösségi javak sorsát, ugyanis csak a Német Etnikai Csoport tulajdonának rendezése került a Nemzetgazdasági Minisztérium hatáskörébe. (Ez az intézkedés valójában az érintette javak elkobzását jelentette.) A függőben maradt kérdéseket, vagyis a minisztérium feladatkörét és szervezeti felépítését a *Hivatalos Közlönyben* 1945. január 5-én megjelent 7. számú törvénnyel rendezték.²¹⁶ Tevékenységi jogkörét három pontban foglalták össze: 1. az új terminológia szerint „az együtt élő nemzeti kisebbségek” helyzetének tanulmányozása és ezek nyilvántartása; 2. e kérdéseknek a kidolgozás alatt álló Nemzetiségi Statútum elveinek megfelelő megoldása jogi, közigazgatási és politikai tekintetben; 3. felügyelete és ellenőrzése a nemzetiségi élet mindazon aspektusainak, amelyek a Nemzetiségi Statútum hatáskörébe tartoznak. A törvény értelmében a minisztérium a magyar, a német, a szláv és a „balkáni” nemzetiségű állampolgárok ügyeivel foglalkozhatott. Az úgynevezett nemzetiségi ügyosztályok sorában az első helyet a legnagyobb lélekszámot képviselő magyar ügyosztály foglalta el. A minisztérium alkalmazottainak létszámát 122 főben határozták meg, azonban a törvényben lefektetett feladatkör ellátását nagymértékben korlátozta két tényező: egyrészt a minisztérium apparátusa csak 11 tisztségviselőből állt,²¹⁷ akiket a december 11-én felszámolt Románosító Államtitkárságtól vettek át, másrészt a Nemzetiségi Statútum még csak tervezet formájában létezett. Ez utóbbi jogszabály mielőbbi megjelenését valószínűleg felgyorsította az RKP propagandahadjárata, amelyben – az új tézis értelmében – Észak-Erdély visszaszerzését összekapcsolták a nemzetiségi jogok elismerésével és a Szovjetunió támogatását élvező „demokratikus” kormány megalakításával. Ez a kampány részét képezte annak az új stratégiának, amelyet az 1945. január elején Moszkvába utazó román pártküldöttség (Gh. Gheorghiu Dej, Ana

²¹⁵ Uo. 7345.

²¹⁶ *Monitorul Oficial*, 1945. január 5., 4. sz. 7. sz. törvény. 64–65. A törvény indoklásából azt is megtudhatjuk, hogy a nemzetiségi ügyekkel korábban a külügyminisztérium és a Románosító Államtitkárság felszámolására létrehozott hivatal foglalkozott. Ez utóbbi intézményt az 1944. december 11-én megjelent 630. számú törvény rendelkezései szerint megszüntették. *Monitorul Oficial*, 1944. december 11., 287. sz., 630. számú törvény. 8041., valamint *Joó Rudolf beszélgetése Demeter Jánossal. (A nemzetiségek egyenjogúságának útján)*. Budapest, 1983, Kossuth Kiadó, 35–36.

²¹⁷ ANIC, f. 2240. Președinția Consiliul de Miniștri, 1925–1958. (Miniszterelnökség, a továbbiakban PCM), d. 1466/1945. 9. f.

Pauker és Gheorghe Apostol) kapott kézhez a Sztálinnal való találkozás alkalmával.²¹⁸ A Kreml vezetése Románia esetében is ugyanazt a forgatókönyvet alkalmazta, mint egész Kelet-Európában: a határ- és nemzeti kérdést felhasználta a kommunista pártok hatalomra segítése érdekében. Ennek megfelelően az ODA 1945. január 29-én nyilvánosságra hozott kormányzási programjának negyedik pontja kimondta, hogy a „nemzetiségek közötti testvériséget megvalósító demokratikus politikai” biztosítja Észak-Erdélynek a román államkeretbe való integrálását.²¹⁹ A nyomásgyakorlás sikerrel járt, hiszen a minisztertanács még aznap felhatalmazta Gh. Vlădescu-Răcoasát azzal, hogy a Nemzetiségi Statútumot terjessze be királynak ellenjegyzésre.²²⁰ Az 1945. február 7-én megjelent 86. számú törvény a korábbi nemzetiségi jogfejlődéshez képest nagy lépést jelentett a kisebbségeket érintő jogalkotás területén.²²¹ Az általános rendelkezés, valamint a nyelvhasználatra, a közoktatásra és a vallásgyakorlásra vonatkozó rendelkezések értelmében olyan sérelmes jogállapotokat számoltak fel, mint például a „faji eredet” kutatását, a nemzetiségi megkülönböztetést a közhivatalok elnyerésénél; eltörölték a nem román ajkú köztisztviselők kötelező román nyelvvizsgáját, a nemzetiségi diákok román nyelvű érettségiztetését, a felekezeti iskolák és elismert felekezetek jogi és anyagi hátrányos megkülönböztetését. A jogkiterjesztés oldaláról vizsgálva a törvény rendelkezéseit, azokban a „kerületekben”, ahol az ott élő nemzetiség számaránya az utolsó népszámlás adatai szerint elérte a 30 százalékot, biztosítani kellett a közigazgatási és a bírósági tevékenység során az anyanyelvhasználatot, de ugyanez vonatkozott a községi és megyei tanácsok működésére is. A kolozsvári egyetem jogtudományi és bölcsészeti karain létesítendő magyar és német nyelvű tanszékek felállításával biztosították volna az állami finanszírozású nemzetiségi egyetemi oktatást.

Ezzel az intézkedéssel Romániában – a térségben egyedülálló módon – megpróbálták egységesen rendezni a kisebbségi kérdést, amely a két világháború közötti időszakhoz képest alapvető tételes jogi változást jelentett. Az adott politikai

²¹⁸ Olti Ágoston: A román kommunisták és Erdély kérdése 1944–1946. *Magyar Kisebbség*, 2008. 1–2. sz. 148.

²¹⁹ Scurtu, Ioan (coord.): *România. Viața politică în documente 1945*. București, 1994, Arhivele Statului din România, 94.

²²⁰ ANIC, f. 2240. PCM, d. 1467/1945. 11.f.

²²¹ *Monitorul Oficial*, 1945. február 7. 30. sz., 86. sz. törvényrendelet. 819–821.

körülmények között az új nemzetiségi törvény csak a dél-erdélyi magyarok számára jelentett fejlődést.²²² Észak-Erdélyben a szovjet katonai közigazgatás időszakában számtalan olyan jogszabály jelent meg, amelyek a kisebbségi jogokat szélesebb körben biztosították. Így például egyes megyékben a román nyelv mellett hivatalossá tették a magyar nyelv használatát, Kolozsváron pedig tovább folytatta tevékenységét a magyar nyelvű tudományegyetem. A Magyar Demokrata Szövetség marosvásárhelyi szervezetének titkára, Vigh Károly azért bírálta a Nemzetiségi Statútumot, mert abból az válik egyértelművé: „hogyan ki kisebbségi. Az, aki akkor is kisebbségben van, ha véletlenül számszerű többségben van. [A szerző a székelyföldi és a magyar többségű települések helyzetére utalt – N.M.Z.] Ezt a kisebbségi állapotot törvényesíti a »nemzetiségi« szabályzat.”²²³ (Mint ahogyan azt majd látni fogjuk, az MNSZ Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága is elégedetlen volt a Nemzetiségi Statútummal, 1945. márciusban egy új nemzetiségi törvény kidolgozását kérték a kormánytól.)

A Groza-kormány hatalomra kerülése után végrehajtott kormányátalakítás alkalmával a Kisebbségi Nemzetiségek Minisztériumát államtitkárságra fokozták le, és közvetlenül a Minisztertanács alá rendelték.²²⁴ Értelmezés kérdése, hogy ezzel az intézkedéssel a román baloldal a román tömegeknek tett engedményt, vagy Petru Groza miniszterelnök így akarta személyes felügyelete alá vonni az államtitkárságot, ezáltal növelve annak hatalmi súlyát. A következő napok fejleményei ellenben azt bizonyították, hogy a nemzetiségi államtitkárság jogköre tovább bővült. Az 1945. március 31-én kibocsátott 230. számú törvény értelmében az államtitkárság keretében működő Nemzetiségi Igazgatóságon belül létrehoztak egy három (jogi- és közigazgatásügy, felekezeti és oktatási, gazdasági-politikai-társadalmi) ügyosztályból álló aligazgatóságot.²²⁵ A törvény indoklásában Vlădescu-Răcoasa kiemelte, hogy az államtitkárságnak „politikai jellege” van, vagyis az intézmény működését szabályozó törvény értelemben nem járhatott el, nem kezdeményezhetett a nemzetiségi vagy a magyar ügyekben. Az államtitkárság politikai jellege abban is megmutatkozott, hogy a szaktanácsosok esetében eltekintettek a köztisztviselőkre vonatkozó előírásoktól; elégséges indok volt, ha az illető személy „különleges felkészültséggel rendelkezik és

²²² *Joó Rudolf beszélgetése...* 38.

²²³ *Szabad Szó*, 1945. február 11.

²²⁴ *Monitorul Oficial*, 1945. március 24. 69. sz., 188. sz. törvény. 3228.

²²⁵ *Monitorul Oficial*, 1945. március 31. 75. sz., 230. sz. törvény. 2627.

a minisztérium (sic!) hatásköréhez kapcsolódó kiemelkedő tevékenységet” mutat fel.²²⁶ Az előírások könnyítését kihasználva Petru Groza miniszterelnök már egy nappal a törvény kihirdetése előtt kinevezte az államtitkárság szaktanácsosának az MNSZ bukaresti szervezetének elnökét, a vasmunkás Czikó Nándort.²²⁷ Az MNSZ ezáltal fontos állami tisztséghez jutott, ami nem jelentette azt, hogy az államtitkárság működését ne bírálta volna. A román kormányhoz intézett 1945. augusztusi memorandumában az MNSZ többek között azt kérte, hogy az államtitkárságnak „jogában álljon ideiglenes jelleggel felfüggeszteni minden egyes hatóság részéről kiadott olyan rendelkezést, amelyek súlyosan sértik az együtt élő nemzetek (sic!) jogegyenlőségének elvét”. Igényt formáltak arra is, hogy az MNSZ tegyen javaslatot az államtitkárság vezértitkári tisztségének betöltésére, és a területi felügyelők esetében is vegyék figyelembe az MNSZ javaslatait.²²⁸

1945. március 6-a után azonban számos vonatkozásban nem alakult olyan kedvezően a Romániában élő kisebbségek helyzete, ahogyan azt a Nemzetiségi Statútum rendelkezései és Groza miniszterelnök nyilatkozatai ígérték. A magyar-kérdés kezelése a párizsi békeszerződés ratifikálásáig a román kormányok számára prioritást jelentett,²²⁹ ellenben a jogegyenlőség deklarálásának ellentmondott a napi törvényhozási gyakorlat és az állami közhivatalok működése. Számtalan olyan jogszabály látott napvilágot, amelyeknek a rendelkezései – közvetve vagy közvetlenül – hátrányosan érintették a magyar lakosságot.

A politikai nyilatkozatokból és sajtóvitákból világosan kitűnt, hogy a földosztás, az *agrárreform* önmagában nem oldhatja meg a mezőgazdaság mint gazdasági ágazat kérdését, mert a gazdasági és szociális érdekek egységes alkalmazása számos akadály leküzdését feltételezte volna, amit *részben* úgy próbáltak korrigálni, hogy a nemzetiségektől vettek el földterületeket. Az 1945. március 23-án

²²⁶ *Monitorul Oficial*, 1945. március 31. 75. sz., 230. sz. törvény. 2626.

²²⁷ ANIC, f. 2240. PCM, d. 1467/1945. 48. f.

²²⁸ ANIC, f. CC al PCR, Secția Organizatorică (Az RKP Központi Bizottsága, Szervezési Ügyosztály, a továbbiakban: CC al PCR, Sec. Org.), d. 80/1945. 3–4. f.

²²⁹ A román békeelőkészítő bizottság iratanyagának áttanulmányozásából kiderül, hogy a román kormány képviselői helyzetüket úgy értékelték, hogy a magyar–román határkérdés végleges rendezéséig magyarbarát politikát kell folytatniuk. Olti: *A román békeelőkészítő bizottság tevékenysége* 46–48.

megjelent 187. számú agrárreformtörvény²³⁰ végrehajtása során a magyarság hátrányos megkülönböztetésben részesült. Újra megismétlődtek az 1921-es földreformtörvény során tapasztalt rendellenességek, sőt tovább fokozódtak. A magyarság földreformmal kapcsolatos sérelmei mind a *kisajátítás*, mind a *földhözjuttatás* során kimutathatók mind az egyéni, mind a közösségi tulajdont képező földterületek esetében.

A *kisajátítási eljárás lebonyolítására* létrehozott helyi, járási és megyei *földosztó bizottságok összetétele* nem felelt meg a nemzetiségi számaránynak²³¹ – főleg a vegyes lakosságú vidékeken –, és ennek egyenes következménye volt, hogy a magyar nemzetiségűek kisebb mértékben részesültek a földjuttatásban. A *helyi agrárreform-bizottságok*²³² összeállítása során rögtön kiderült, hogy a magyar kisebbséget igyekeztek belőlük kihagyni. Ez azért is törvénytelen volt, mert a végrehajtási utasítás 8. és 9. szakaszának megfelelően a bizottságokat, amelyeket felhatalmaztak mind a kisajátítási, mind a földhözjuttatási munkálatok elvégzésére, olyan 7–15 földművesből kellett volna összeállítani, akiknek a birtokai nem haladták meg az 5 hektárt. Bár ezt a gyakorlatot több utasítás és rendelet is megpróbálta korrigálni – például a Központi Agrárbizottság 1946. február 28-i utasítása, valamint július 7-i rendelete²³³ –, azokat egyszerűen „elszabotálták”. Így történhetett meg, hogy az 50 százalékbán magyar lakosságú Kolozson 1946 közepén egyetlen magyar sem került be a helyi bizottságba.²³⁴ Emellett a papírmunka elvégzésére hiányoztak a megfelelően képzett személyek, valamint több településre nem érkeztek meg a kitöltendő űrlapok sem. Ezért a kisajátítási határozatot nem hozták az érdekeltek tudomására, megnehezítve ezzel a jogorvoslati kérelmek benyújtását és a bizonyítási eljárás lefolytatását. A községi és járási bizottságok többnyire idézés nélkül tárgyaltak, a felek a tárgyaláson sok esetben nem vettek részt, s mivel a kisajátítási határozatokat

²³⁰ A törvény szakmai szempontú elemzését lásd Asztalos Sándor: *Mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi törvénykezés. I. rész: Mezőgazdasági törvénykezés*. Kolozsvár, 1946, Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Kar, 44–58.

²³¹ Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága, a továbbiakban ANDJ CJ), f. 28. Uniunea Populară Maghiară, Organizația Județeană Turda (A Magyar Népi Szövetség Torda megyei szervezetének iratai, a továbbiakban UPM, Org. jud. Turda), d. 3/1946. 270. f.

²³² A helyi agrárreform-bizottságok feladatkörébe tartozott az igénybe vehető birtokok és a kisajátításra kerülő területek, illetve a tényleges jogosultak összeírása, az igényjogosultak névsorának ellenőrzése és véglegesítése stb.

²³³ A *Monitorul Oficial*-ban nem ismertették.

²³⁴ Nagy Miklós: Az 1945. évi agrárreform Erdélyben. *Társadalomtudomány*, 1946. október. 60.

számos esetben nem kézbesítették, az érdekelt a földje tényleges birtokbavételéből állapíthatta meg a birtokfosztás tényét.

A földreform helyi, magyarellenes végrehajtására mutat rá az MNSZ marosludasi és vidéke szervezetének 1945. október havi jelentése:

„14. Földreform sérelmek napirenden fordulnak elő. A földosztó bizottságok elutasítanak minden magyart aki:

a. Pl. ha másként igényjogosult is, de ha Magyarországra volt eltávozva, földet egyáltalán nem kap;

b. Ha szüleitől örökölni fog;

c. Legtöbb esetben CASBI-s helyen [a CASBI-törvény alapján kisajátított földterületre utal. A CASBI-ra vonatkozólag lásd a következő a részt – N.M.Z.] adnak a magyaroknak, számítva arra, hogy ezen ügyek úgysis megszűnnek s akkor az illető vissza kell adja a földet a tulajdonosnak.

d. A földek kimérését holdanként 20 000 lei költséget számolnak fel. Ebből 10 000 lei a mérnöké, 10 000 lei pedig a földosztó bizottságé.

Tény az, hogy a román és magyar igényjogosultak között a román igényjogosultak javára tesznek különbséget. Általában megállapítható, hogy a földosztó bizottságok a magyarok jogait a legrosszabb indulattal kezelik. Ennek okát abban látom megnyilvánulni, hogy a földosztó bizottságba magyarságunk nincsen delegálva. Ezenkívül szervezetünk gazdasági szakosztálya pedig egyáltalán nem foglalkozik ezen sérelmi ügyekkel.”²³⁵

A helyi végrehajtás során felmerült vitás kérdések másodfokon a *járási bizottságok* elé kerültek, az általuk jóváhagyott határozatok jogerőre emelkedtek. A már említett formai hiányosságok miatt a járási bizottságokhoz jogorvoslatért forduló személyek kevés sikerrel jártak. A járási bizottságok csak nagy sokára (1945 őszén – 1946 elején) alakultak meg, ráadásul a törvény rendelkezéseivel ellentétben nem jogászok, hanem ipari munkások vagy földművesek elnöklétével működtek. Mindemellett a bizottság tagjait a járáshoz tartozó összes község helyi bizottságainak 2–2 kiküldöttje alkotta. Ha a bizottságokból (elsősorban a vegyes lakosságú vidékek esetében volt tapasztalható) már községi szinten kiszorították a magyarokat, akkor járási szinten senki sem képviselhette az érdekeiket. (A bizottság elnökét a miniszter

nevezte ki, ami ismét csak azt jelentette, hogy az esetek nagy részében nem a magyarság soraiból került ki az elnök.) A járási bizottságok összetétele azért is volt fontos, mert a földreformtörvény megjelenése előtt felosztott birtokoknál a törvény végrehajtási utasításának 11. paragrafusa szerint a vitás kérdések esetében döntési jogkörük volt. A Központi Agrárreform Bizottság 1945. október 18-i 993. számú utasítása alapján ugyancsak ezek a bizottságok dönthették el, hogy kik tartoznak a „kollaboracionista” kategóriába. Hatáskörét az 1946. április 17-i 816. számú rendelettel²³⁶ csökkentették. A Maros megyei földosztó bizottság jegyzőkönyvei arról tesznek tanúságot, hogy ezek a legtöbb esetben jóváhagyták a helyi agrárreform-bizottságok határozatait,²³⁷ így jogorvoslatért a *Vármegyei Agrárreform Bizottságokhoz* kellett fordulniuk.

Az 1945. október 27-én kelt miniszteri határozattal²³⁸ létrehozták a *vármegyei agrárreform-bizottságokat*, melyekre átruházták a Központi Agrárreform Bizottság hatáskörének egy részét. A bizottságok tagjait a földművelésügyi miniszter nevezte ki: egy bírót, a mezőgazdasági kamara elnökét, a megyei prefektust, valamint a politikai pártok javaslatára 3 igényjogosult földművest. A legtöbb megyében a megyei bizottságokban alulreprezentált volt a magyarság. A prefektusok (Csík, Udvarhely és Háromszék megyéket kivéve) eleve románok voltak, és ugyanez volt érvényes a mezőgazdasági kamara elnökeinek döntő részére is. A földművesek közül legalább egynek részt kellett vennie a Németország elleni háborúban. Ebből a kategóriából – kevés számú dél-erdélyit kivéve – eleve kiestek a magyar kisebbség tagjai. A magyarok lakta erdélyi megyékben a következőképpen nézett ki a bizottságok összetétele: a Szatmár megyei földosztó bizottságnak csak román tagjai voltak,²³⁹ Bihar megyében csak egy magyart találunk,²⁴⁰ a Maros megyei bizottságban²⁴¹ szintén

²³⁵ ANDJ CJ, f. 28. UPM, Or. jud. Turda, d. 3/1946. 270. f.

²³⁶ *Monitorul Oficial*, 1946. április 17. 92. szám.

²³⁷ Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (Országos Levéltár Maros megyei Igazgatósága, a továbbiakban ANDJ MȘ), f. Reforma Agrară (Agrárreform), d. 264/1945–1948. 173. f.

²³⁸ *Monitorul Oficial*, 1945. november 15.

²³⁹ Arhivele Naționale Direcția Județeană Satu Mare (Országos Levéltár Szatmár megyei Igazgatósága, a továbbiakban ANDJ SM), f. Prefectura județului Satu Mare (A Szatmár megyei Prefektura iratai), d. 38/1946. 1. f.

²⁴⁰ Arhivele Naționale Direcția Județeană Bihor (Országos Levéltár Bihar megyei Igazgatósága, a továbbiakban ANDJ BH), f. Inspectoratul General Administrativ Oradea, VIII (A VIII. sz. Nagyváradai Közigazgatási Főfelügyelőség iratai), d. 961/1946. 4. f.

²⁴¹ Maros megyei nemzetiségi viszonyok az 1930. évi népszámlálás adatai (nemzetiség) szerint: 43,6% román, 41,6% magyar, 7,8% német. Az 1941-es népszámlálás adatai: 40,5% román, 47,7% magyar, 7,2% német. Forrás: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és*

csak egy magyart számlálunk,²⁴² a *Világosság* lapértésítéséből pedig megtudhatjuk, hogy Kolozs megyében²⁴³ is a bizottságnak csak egy magyar tagja volt.²⁴⁴ A bizottság tagjai teljesen belátásuk szerint szavazattöbbséggel – hol helyszíni vizsgálat alapján, hol anélkül – döntöttek, és csak a kisajátításokkal foglalkoztak, juttatási kérdésekben legfeljebb tanácsadásra szorítkoztak.

A végrehajtást ellenőrző és felügyelő legfelsőbb állami szerv a *Központi Agrárbizottság* volt. Az 1946. április 17-i 816. számú rendelet értelmében a járási bizottság és a megyei bizottság között kialakult vita esetében az ügyesomót hivatalból fel kellett terjeszteni a Központi Agrárbizottsághoz, döntés céljából. A Központi Agrárreform Bizottságba 1946-ban választanak be egy magyar képviselőt, aki kizárólag azokon az üléseken vehetett részt, amelyeken a magyar kisebbségre vonatkozó kérdésekben is döntöttek, de szavazati joggal nem rendelkezett.²⁴⁵

Az agrárreform munkálatainak ellenőrzésére 1946 elején felállított *Minisztériumközi Bizottság*²⁴⁶ döntéshozói jogkörrel nem rendelkezett, tevékenysége főként a nézeteltérések helyszínen történő kivizsgálására, tanácsadásra szorítkozott. Habár a Minisztériumközi Bizottság Kolozs megyei vizsgálódása során a bizottságot vezető Şraier államtitkár akként nyilatkozott a helyi magyar napilapnak, hogy: „A legteljesebb figyelmet szenteljük a nemzetiségi kérdésnek a földreform végrehajtás körül [...]”,²⁴⁷ ennek ellenére a kolozsvári értekezletre egyetlen magyar földművest sem hívtak meg.

A földreform végrehajtásával megbízott szervekből a magyarságot szinte teljesen kiszorították. Ezek után szinte természetes, hogy a *végrehajtás* egyértelműen magyarellenes jelleget öltött mind a kisajátítás, mind a földosztásból való részesedés terén.

Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Budapest–Csíkszereda, 1998, Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, 7.

²⁴² ANDJ MŞ, f. Reforma Agrară, d. 264/1945–1948. 203. f.

²⁴³ Kolozs megyei nemzetiségi viszonyok az 1930. évi népszámlálás adatai (nemzetiség) szerint: 62,2% román, 29,3% magyar, 0,8% német. Az 1941-es népszámlálási adatok: 56,7% román, 39,9% magyar, 0,5% német. Forrás: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája IV. Fehér, Beszterce-Naszód és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között.* Budapest–Csíkszereda, 2001, Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, 7.

²⁴⁴ *Világosság*, 1945. december 2. Szolnok-Doboka megyében két magyar tagot választottak be, de csak mint póttagokat.

²⁴⁵ ANIC, f. Comitetul Central al Partidului Comunist Român (Az RKP Központi Bizottsága, a továbbiakban CC al PCR), Secția Agrară (Agrárügyosztály), d. 5/1946. 2–4. f.

²⁴⁶ *Monitorul Oficial*, 1946. január 11., 1532-es számú rendelet.

²⁴⁷ *Világosság*, 1946. március 20.

Eltekintve attól, hogy a bizottságok összetétele és magatartása a magyarságra nézve mindenütt hátrányos volt, maga a törvény is úgy határozta meg a *juttatási sorrendet*, hogy a magyarság alig jutott földhöz. A törvény által felállított sorrend a következő volt: 1. a hitleri Németország elleni harcban részt vett katonák és bevonultak; 2. a második világháború rokkantjai, hadiözvegyei és hadiárvai; 3. az első világháború rokkantjai, hadiözvegyei és hadiárvai; 4. földnélküli földművesek; 5. kevés földdel rendelkező földművesek.

A törvény *kisajátítási oldalát* tekintve, a kormány három rendelkezése érintette legsúlyosabban az erdélyi magyarságot: az *abszontisták*, a *menekültek* és a *kollaboránsok* kategóriájának értelmezése.

A legsúlyosabb visszaélések az „*abszontisták*” (*távollevők*) és a *menekültek*²⁴⁸ fogalmának értelmezéséből fakadtak. Az agrárreformtörvény II. bekezdés 3. paragrafusának c. pontja kimondta: kisajátítatnak „mindazoknak a földjei, akik Romániával hadiállapotban lévő országokba *menekültek*, vagy 1944. augusztus 23-a után külföldre távoztak”, míg a törvény 3. paragrafusának d. pontja értelmében „kisajátítatnak a távollevők összes földjei és *mezőgazdasági javai*”. [Kiemelés – N.M.Z.] A valóságban ez a jogszabály hozzávetőlegesen 300 000 észak- és dél-erdélyi magyar földművest érintett.²⁴⁹

A földművelésügyi miniszter 1946. június 13-án megjelent 1015. számú rendelete úgy módosította a földreformtörvény 3. paragrafusa c. pontjának rendelkezéseit, hogy azt *kiterjesztette a magyar nemzetiségű személyekre*²⁵⁰ is, azzal, hogy német *nemzetiség* helyett általában román *állampolgárokról* beszélt. A Központi Agrárreform Bizottság 1946. január 28-i utasítása, valamint április 21-i, május 13-i és július 12-i körlevelei tisztázták ugyan, hogy a 3. paragrafusának c. pontja csak a németekre vonatkozik, azonban a helyi bizottságok a legtöbb esetben tudomást sem

²⁴⁸ A Kolozs megyei Mezőköbölkút 19 törpebirtokkal rendelkező lakosa azért nem részesült a földjuttatásban, mert 1940–1944 között Észak-Erdélybe menekültek. ANDJ CJ, f. 26. Uniunea Populară Maghiară, Organizația Județeană Cluj, (Az MNSZ Kolozs megyei szervezetének iratai, a továbbiakban UPM, Org. jud. Cluj), d. 3/1948. 73. f.

²⁴⁹ Vincze Gábor: *Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika?* 192.

²⁵⁰ Már a végrehajtási rendeletet is olyan értelemben egészítették ki, hogy azokra is kiterjesztették a kollaboráns megbélyegzést, akik a német vagy a magyar hadsereggel távoztak el, vagyis míg a törvény a „kollaboracionizmus” fogalmát csak a német állampolgárokra vagy német nemzetiségű (származású) román állampolgárságú fizikai vagy jogi személyekre alkalmazta, addig a végrehajtási rendelet ezt a magyar nemzetiségű román állampolgárokra is kiterjesztette. A 1138. számú királyi rendelet tartalmazza a végrehajtási utasítást. Megjelent a *Monitorul Oficial*, 1945. április 11-i 85. számában.

vettek erről. Ráadásul az utasítás kiterjesztette a kisajátítás körét a mezőgazdasági tulajdonról a *mindennemű javaknak* teljes egészében való kisajátítására. E páratlan intézkedés következtében aztán egyes vidékeken a nem mezőgazdasági ingatlanokat, sőt városi ingatlanokat is kisajátítottak.

Az ingó- és ingatlan vagyontárgyak kisajátítása nemcsak az agrártörvény alapján, hanem az ún. *CASBI-törvény*²⁵¹ alkalmazása során is megtörténhetett. Az Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár (CASBI) felállításával, illetve a *vélelmezett ellenség* jogi kategória kidolgozásával ideiglenesen zárolták vagy elkobozták az erdélyi magyarság óriási tömegeinek vagyonát.

A székelyföldi magyarság és Szatmár, Bihar, Szilágy, Maros-Torda megyék magyar többségű falvainak jogsérelmei nemcsak interetnikai jellegűek voltak, hanem a helyi magyar népegyesületen belüli konfliktusok kialakulásához is vezetett, *magyar-magyar vitákat* szült. A földosztó bizottságokba delegált magyar tagok vagy saját hasznuk biztosítására,²⁵² vagy a nyomásgyakorló csoportok érdekeinek kielégítésére és nem utolsósorban az új politikai kurzus szolgálatába állva (több esetben saját politikai múltjuk elkendőzésére) az „egészséges” társadalmi és vagyoni rétegződés kialakítására használták fel a földosztást.

Nem áll rendelkezésünkre elégséges adat a magyar kisebbség kárára és hasznára végrehajtott elkobzásokról és földosztásokról. A Mezőgazdasági Minisztérium egy 1946. évi jelentéséből kiderül, hogy Kolozs megyében a kisajátított földterület 80 százalékát magyar nemzetiségűek tulajdonát képezte, míg a földosztásban részesült magyar nemzetiségűek számaránya mindössze 35 százalék volt. Hasonló volt a helyzet Maros megyében is (70 százalék, illetve 36 százalék).²⁵³

Az 1945-ös földreformmal Romániában – a Szovjetunió ellenőrzése alá került országokhoz hasonlóan – tovább nőtt az életképtelen, 5 hektár alatti földtulajdonosok aránya (33 százalékról 58 százalékra) –, miközben csökkent az életképebb (5–20

²⁵¹ A törvény a *Monitorul Oficial* 1945. február 10-i 90. számában jelent meg, a 3822. sz. végrehajtási rendelet az 1945. április 5-i számában. Bővebben lásd Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról*. Csíkszereda, 2000, Pro-Print Könyvkiadó.

²⁵² Az MNSZ 1945. évi kongresszusán felszólaló Csík megyei küldött azt tapasztalta, hogy: „A földosztás nem ment rendesen. Egyes emberek előnybe részesítették a komát, sógort.” Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika. Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953*. Csíkszereda, 2009. Pro-Print Könyvkiadó, 138.

²⁵³ ANIC, f. CC al PCR, Secția Agrară (Agrárügyosztály), d. 2/1946. 1. f.

hektár közötti) kisbirtokok aránya (40 százalékról 33 százalékra). Az agrárnépesség-felesleget tehát földreformmal már nem lehetett megszüntetni.²⁵⁴

Az agrárreform átalakította a magyar birtokszerkezetet, ellenben a szovjet követelések nyomán bevezetett új beszolgáltatási rendszer még súlyosabban érintette a falu magyarságának vagyoni jogi állapotát, a megélhetéshez szükséges feltételek biztosítását. Álljon itt példaként egy korabeli szemtanú naplóbejegyzése: „1945. október 28. [...] Ilyen mohó parancsolási lázban az sem lett volna meglepő, ha egyenesen az úristenhez menesztenek egy szigorú hangú ukázt, melyben kötelezik, hogy a határ egy évben háromszor teremjen, s ne borjak malacok, bárányok – hanem 500 kilós marhák, hízott disznók és juhok szülessenek, különben a biológia jelen törvényei mellett a parancsáradat végül is mind börtönbe juttatja a föld jobb sorára érdemes művelőit.”²⁵⁵

Az agrárreform során tapasztalt magyar jogsérelmek azonban nem változtatták meg a vidéki magyar társadalom addigi hierarchiáját, a gazdait tagjai továbbra is megőrizték befolyásukat a vidék felett. Nem mondható el ugyanez a magyar történelmi családokról és a földbirtokosi rétegről. A földkiszajátítás²⁵⁶ nemcsak gazdasági erejüket csökkentette, hanem megkérdőjelezte az erdélyi magyar társadalomban elfoglalt korábbi helyüket is. „Térvesztésüket” már csak betetőzte a hatalom birtokosainak azon szándéka, hogy kizárják őket a „belmagyar” politikai élet szervezéséből.

Az egyéni és közösségi tulajdonformákra újabb veszélyforrást jelentett a *CASBI intézménye*. A Casa de Administrare și de Supraveghere a Bunurilor Inamice (Ellenséges Javakat Ellenőrző és felügyelő Pénztár) felállításáról az 1945. február 10-i 90. számú törvény rendelkezett. A CASBI létrehozásának eredeti jogforrása a szovjet–román fegyverszüneti egyezmény 8. szakasza volt, amely elrendelte az ellenséges államok és polgáraik javainak zárolását.²⁵⁷

²⁵⁴ Șandru, Dumitru: *Reforma agrară din 1945 în România*. București, 2000, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 202.

²⁵⁵ Máthé János: *Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*. Közreadja, a háttér tanulmányokat és jegyzeteket írta László Márton. Csíkszereda, 2008, Pro-Print Könyvkiadó, 56.

²⁵⁶ A törvény értelmében az 50 ha feletti földterületeket lehetett kiszajátítani. Ellenben az 1944 őszi hadi események alkalmával Észak-Erdélyből elmenekült földbirtokosoknak számolniuk kellett azzal, hogy abszontistáknak vagy a kollaboránsoknak minősítik őket.

²⁵⁷ Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen* 16. A fegyverszüneti egyezmény 8. szakasza: „A román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország, Magyarország vagy ezek állampolgárai, vagy ezek területén, vagy az általuk elfoglalt területeken lakhellyel bírók tulajdonát képező

Az 1945. április 3-án megjelent 3822/1945. sz. végrehajtási rendelettel megteremtették a nemzetközi jogban ismeretlen ún. vélelmezett ellenség (inamici prezumați) fogalmát, amely azokat sújtotta, akik 1944. szeptember 12. után Németországba vagy Magyarország területére távoztak, még abban az esetben is, ha ezen időpont után korábbi lakhelyeikre visszatértek.²⁵⁸ A jogszabály értelmében zárolták az 1940–44 között Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe távozottak ingó- és ingatlan vagyonát, valamint azon észak-erdélyi magyarokét, akik a front elől menekülve elhagyták a megszállási övezetet. A jogszabály nézeteltéréshez vezetett Bukarest és Budapest között is, tudniillik zárolták „az összes magyarországi jogi- és természetes személy különböző típusú érdekeltségeit, ingó- és ingatlan javait, a magyar állam, illetve hatósági, valamint magyarországi közalapítványok [...] és egyesületek [...] Észak-Erdélyben lévő különféle vagyonát”.²⁵⁹

A magyar nemzetiségű román állampolgárok (de nem csak) pénzügyi intézeteihez, ipari vállalataihoz, mezőgazdasági üzemekhez ügyintézőket neveztek ki, akik beleszólhattak minden ügyviteli kérdésbe, sőt tevékenységükért hatalmas pénzüsszegeket is felszámoltak. A törvényalkotó egyértelműen a javak állapotának megőrzésében volt érdekelt, ehhez keresett törvényi feltételeket, ellenben a végrehajtás – az eredeti szándéktól eltérően – katasztrófába fulladt.

A CASBI 1945 őszén elrendelte az érintett személyek egyéni felülbírálatát, s ennek érdekében bevezették az ún. „fișa” (nyilvántartási lap) rendszert. Az érdekeltek múltbeli politikai magatartását a helyi hatóságok vizsgálták meg, s az eljáráshoz a helyi politikai bizottságok szolgáltak adatokkal. Az eljárásnak ez a módja újabb visszaéléseket eredményezett,²⁶⁰ de ezzel együtt az MNSZ szerepe is

bármilyen természetű vagyonnak (beleértve értéktárgyakat és pénzt is) a szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét vagy kisajátítását. A román kormány és főparancsnokság ezeket a vagyontárgyakat a szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kitételek mellett fogják megőrizni.” Uo. 104. A korabeli magyar jogászok és a kérdést feldolgozó Lipcsey Ildikó és Vincze Gábor úgy vélekedtek, hogy a CASBI-törvény alkalmazása a magyar állammal és magyar anyanyelvű észak- és dél-erdélyi román állampolgárokkal szemben jogtalan volt, mivel Magyarország a január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény után már nem számított ellenséges országnak, és az erdélyi magyarság gazdasági erejének csökkenéséhez is hozzájárult.

²⁵⁸ A törvény hatálya kiterjedt a *német vagy magyar állampolgárságú (de naționalitate)* fizikai vagy jogi személyekre vagy bármely más állampolgárságú személyekre, akiknek tartózkodási helyük vagy székhelyük Németország vagy Magyarország vagy az általuk elfoglalt területeken volt. Uo. 21, 126.

²⁵⁹ Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen* 22–23.

²⁶⁰ Az MNSZ marosludasi szervezetének elnöke 1946. március 26-i jelentésében arról számol be, hogy a helyi politikai bizottság a 125 CASBI-s közül 71-et kedvezően, 12-öt semleges, 42-öt pedig kedvezőtlenül véleményezett „csupán azért, mert katonaszökevények voltak, vagy a község kiürítése

megnövekedett, hiszen az általa szolgáltatott adatok is befolyásolták a vizsgálatok eredményét.²⁶¹ Az 1945 őszen kitöltött „fisákat” a megyei prefektúrákon véleményezték, és ez az etnikailag vegyes lakosságú megyék területén „felszabadította a gyűlölet zsilipeit, és minden alap nélkül, egyszerűen csak foghegyről odavetett vádak alapján »hitleristának«, »horthystának«, »fasisztának« és »reakciónak«” nyilvánítottak egyes személyeket.²⁶²

A *deportáltak* javaira vonatkozólag 1946 márciusában két távirati rendelet jelent meg: március 12-én a 4743. számú és március 22-én a 3131. számú. Ennek értelmében a visszatért deportáltakat javaik kezelőjének nevezték ki, ellenben ipari javaik esetében csak a CASBI vezérigazgatóságához felküldött előterjesztés után nevezték ki őket kezelőknek. A *távollévők* is hasonló elbírálásban részesülnek, ha bizonyítani tudták, hogy „nem vettek részt ténylegesen a Románia és Oroszország elleni harcokban, és nem támogatták az Antonescu- és Horthy-rendszert”.²⁶³

Látszólag áttörést hozott a *Monitorul Oficial* 1946. október 26-i számában megjelent 826. számú törvény. A korábbi CASBI-rendelkezéseket módosító jogszabály azonban továbbra is CASBI-ellenőrzés alatt hagyta a kereskedelmi és ipari vállalatokat, pénzüzeteket, pozitív változást csupán az hozott, hogy kivették a CASBI felügyelete alól a román állampolgárok személyes javait (városi és falusi ingatlanokat, házhelyeket, mezőgazdasági felszereléseket, kisebb háziipari üzemeket, falusi vállalkozásokat). Valódi fordulatot azonban ez az intézkedés sem hozott, ugyanis többek között igen nehézkes eljárási procedúrát írtak elő a javak felszabadítására.

A második világháborút követően az erdélyi magyar gazdasági szakemberek és politikusok azonos álláspontot képviseltek a magyar szervezetek jövőjét illetően: működésüket nemzetpolitikai célnak tekintették.²⁶⁴ A nagy múltú visszatekintő

alkalmából elhagyták Dél-Erdély területét, vagy pedig már régebb idő óta laknak Észak-Erdély területén”. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 3/1946. 268. f.

²⁶¹ A megyei MNSZ-szervezetek ellenőroket küldtek ki, akik a helyi MNSZ-szervezet végrehajtó bizottsága előtt letárgyalta az ügyeket, véleményezte az illető személyek politikai magatartását, de csak azok kaphattak kedvező véleményezést, akikért a helyi MNSZ-vezetők kezességet vállaltak. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 3/1946. 69. f.

²⁶² A Torda megyei MNSZ jogi- és közigazgatási bizottságának jelentése az 1945. évi tevékenységéről. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 19. f.

²⁶³ ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 88. f.

²⁶⁴ Egy, a magyar kormány számára 1947 elején készült tanulmány az erdélyi magyar szervezetekről vagyont az ipartelepikkel együtt 400–450 millió forintra becsülte. MOL, a Külügyminisztérium

erdélyi magyar szövetkezeti hálózat az 1944 őszi hadi események során nagy károkat szenvedett.²⁶⁵ A szövetkezeti raktárakat kifosztották, vagy a szovjet katonai hatóságok hadizsákmányként lefoglalták, és az árukészleteket elszállították. A hitel- és áruhiányban szenvedő szövetkezeti rendszer a Groza-kormánytól várt segítséget. A magyar szövetkezeti vezetők részéről felajánlott gazdasági együttműködés azonban nem felelt meg az irányított gazdasági modellnek. A koalíciós kormányzás első évében a kommunista párt képviselői az ország gazdasági talpra állítását és az egyre nagyobb szovjet kárpótlási kötelezettségek teljesítését a gazdasági erőforrások feletti állami ellenőrzés útján akarták megvalósítani. Az új gazdasági rendszerben a szövetkezeteknek kiemelkedő szerepet szántak: egyrészt az ún. munkásszövetkezetnek biztosítaniuk kellett volna a „proletariátus” élelmezését, másrészt hitellel kellett volna ellátniuk a gazdatársadalmat.²⁶⁶

Számos magyar szövetkezetet azzal az ürüggyel, hogy magyar állami támogatásban részesültek, vagyis „idegen tőkeérdekeltséget” képviseltek, CASBI-gondnokság alá helyezték. A „gondnokság” a termelés visszaesését vagy teljes leállítását hozta magával, ez pedig a tisztviselők és alkalmazottak elbocsátását eredményezte.²⁶⁷ Az új szövetkezeti törvény rendelkezéseinek életbe léptetése a magyar szövetkezetek felszámolását, burkolt államosítását jelentette volna. A magyar küldöttek nélkül 1945. július 1-je és 6-a között Bukarestben megtartott szövetkezeti kongresszuson elfogadott határozat nem ismerte el a nemzetiségi szövetkezeteket, minden szövetkezetnek „»nemzetiségre való tekintet nélkül«” a megyei federálékhoz kellett csatlakozniuk.²⁶⁸ A több hónapos tárgyalások után a magyar szövetkezeteknek sikerült elfogadtatniuk a román törvények szerint megváltoztatott alapszabályaikat. A működéshez szükséges törvényi háttér biztosítása azonban nem hozta meg a várt

adminisztratív iratai, Románia, 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. doboz, 16/b., ikt. sz. 40922/4–1947. sz. n. Gyallay-Pap Domokos bukaresti követségi titkár felterjesztése a magyar kormányhoz.

²⁶⁵ Erdélyben ekkor négy szövetkezeti központ létezett: 1. az észak-erdélyi Hangya Termelő- és Fogyasztási Szövetkezetek Központja, 2. a dél-erdélyi Hangya, 3. a Szövetség Gazdasági- és Hitelszövetkezetek Központja, 4. a partiumi Hangya, mely külön központi szervezet alatt állt, valójában Magyarországhoz kötődött.

²⁶⁶ ANIC, f. CC al PCR, Cancelarie, d. 63/1945. 2–17. f. Jegyzőkönyv az RKP vezető politikusainak (Ana Pauker, Josif Rangecz) és a szövetkezeti minisztérium képviselőinek 1945. augusztus 17-i találkozájáról. A Szövetkezeti Minisztérium kommunista párti szakállamtitkára, Alexandru Lupu a szövetkezeteket az „osztályharc fegyverének” tekintette. Uo. 11.

²⁶⁷ Vincze Gábor: Az erdélyi magyar szövetkezetek sorsa a második világháború után. *Valóság*, 1998. 3. sz. 44–45.

²⁶⁸ Uo. 44.

állami támogatást. A Nemzeti Szövetkezeti Intézet (Institutul Național al Cooperăției – INCOOP) csak azoknak a szövetkezeteknek biztosította az áru- és hitelellátást, amelyek csatlakoztak a megyei federálékhoz.²⁶⁹

A bukaresti magyar diplomácia testület egyes tagjai 1947 elején még nagy bizakodással tekintettek az erdélyi szövetkezeti mozgalom helyzetére. „A szövetkezeti mozgalom hivatása lesz a jövőben is a magyarság gazdasági erőit összefogni és az összesség számára tervszerűen kamatoztatni.”²⁷⁰ Azonban a bel- és külpolitikai életben bekövetkező változások a szövetkezetek fennmaradást is megpecsételték.

A második bécsi döntés után Észak-Erdélybe távozott dél-erdélyi magyarokat súlyosan érintette a *Monitorul Oficial* 1945. augusztus 14-i számában megjelent 645/1945. számú úgynevezett *visszaperlési törvény*. A törvény a magyar uralom alatt kötött egyes megállapodások érvénytelenítését mondta ki. A törvény azokat a dél-erdélyi magyarokat érintette, akik 1940–1944 között Észak-Erdélybe távoztak és ott ingatlan-csereszerződést kötöttek az onnan Romániába távozni akaró vagy kényszerülő románokkal. A jogszabály értelmében megsemmisítették azokat a csereszerződéseket, amelyek megkötése által a román fél kárt szenvedett. „Az ügylet megsemmisítésének az volt a következménye, hogy az ügylet tárgyát képező vagyontárgyak visszaadandók. A felperes csak azt a vételárat köteles visszaadni, amit az ügyletkötéskor kapott.” Az eredeti vételárak azonban a magas infláció miatt meg sem közelítették az ügylet tárgyát képező ingatlanok valós értékét.²⁷¹

Az MNSZ Margittai (Bihar megye) járási szervezetének 1946. eleji jelentése pontosan megvilágítja a törvény által teremtett jogsérelmes helyzetet: „...a román teljes mértékben adta le ingatlanát, és a kapott pénzzel ki volt elégítve, sőt többen igen jól befektették a vételárat. De most aztán jönnek a becsléssel és a szakértő tanúkkal (itt ez a praxis), igazolják, hogy 25%-nál is többet vesztek, és akkor visszaítélik az ingatlant az akkor fizetett vételár számszerint azonos összege ellenében. Tehát egy itteni átlag 15–20 000 P[engő]-ért (600 000 leiért) eladott ingatlanért ugyanezt az

²⁶⁹ Uo. 45–46.

²⁷⁰ MOL, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. doboz, 16/b., ikt. sz. 40922/4–1947. sz. n. Gyallay-Pap Domokos bukaresti követségi titkár felterjesztése a magyar kormányhoz.

²⁷¹ Fülöp–Vincze: *Revízió vagy autonómia?* 107.

összeget kapja a vevő, tehát kéthetes malac árát, míg az eladó a ma 15–20 000 000 leit érő házat kap vissza.”²⁷²

A járásbírószágon hozott határozatot az ítélethirdetés után azonnal érvényesítették, és a magyar vásárlót kilakoltatták. Ezek az ítéletek tovább rontották az amúgy is konfliktusokkal terhelt vegyes lakosságú megyék és az érintet erdélyi városok közhangulatát.

Aggodalomra adott okot az észak-erdélyi lakosok állampolgárságát szabályozó rendeletnek a megjelenése is. A *Monitorul Oficial* április 4-i számában közölt jogszabály értelmében nem kaphattak román állampolgárságot mindazok az észak-erdélyi lakosok, akik: 1. a második bécsi döntés után idegen állampolgárságért optáltak, 2. továbbá azok az észak-erdélyi lakosok sem, akik önként léptek be valamelyik Romániával hadiállapotban álló ország katonai alakulatába, illetve valamely idegen állam katonai vagy félkatonai alakulatában szolgáltak.²⁷³ A kommunista párti igazságügyi miniszter, Lucrețiu Pătrășcanu által kidolgozott rendelet szöveghű végrehajtása esetén valószínű exodus indulhatott volna meg Erdélyből Magyarország irányába.

A magyar anyanyelvű közoktatási intézmények és tanszemélyzet működésének akadályoztatása,²⁷⁴ az észak-erdélyi magyarokat hosszú éveken keresztül létbizonytalanságban tartó állampolgársági törvény és még sok más hasonló jellegű diszkriminatív intézkedés jelezte, hogy a kormányok továbbra sem akarták figyelembe venni a nemzetiségek jogait, vagy nem volt meg a kellő politikai akarat és szándék, hogy orvosolják a sérelmeket. A Nemzetiségi Statútum végrehajtási rendeletének

²⁷² ANDJ BH, f. Uniunea Populară Maghiară, Organizația Județeană Bihor (A Magyar Népi Szövetség Bihar megyei szervezetének iratai, a továbbiakban UPM, Org. jud. Bihor), d. 5/1946. 129. f.

²⁷³ A rendeletet magyar nyelven közli Vincze: *Állampolgárság és kisebbségpolitika Romániában 197–198.*

²⁷⁴ A következő Bihar megyei eset jól szemlélteti, hogy a magyar közoktatásnak milyen anomáliákkal kellett szembesülnie: „Úgy az élesdi, mint a telegdi járásban lévő vegyes lakosságú községekben a magyar iskolákkal szemben a községi előljáróság (román) és a visszaérkezett tanítók a legnagyobb ellenszenvvel viseltetnek. Különböző eszközöket felhasználnak, s kijelentik, hogy csak a román tannyelvű iskolai tanfelügyelőség rendelkezéseit ismerik el a magyar iskolákkal szemben. Magyar tanerők állandóan a fentiek részéről támadásnak, tanítási akadályoztatásnak vannak kitéve. A legtöbb helyen az iskolaszékeket a román tanerők uralják, akik a magyar tannyelvű iskolák részére fűtési anyagot s nekik járó költséget kiutalni megtagadnak.” ANDJ BH, f. UPM, Org. jud. Bihor, d. 5/1946. 12. f. A kérdést feldolgozta Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944 és 1989 között. I. rész. (1944–1948) *Magyar Kisebbség*, 1997. 1–2. sz.

kibocsátására több mint másfél évet kellett várni,²⁷⁵ de az a megjelenés időpontjában nem fedte az immáron hivatalosan és nyíltan is megfogalmazott magyar igényeket.²⁷⁶ (A későbbiekben bővebben kitérek a kérdésre.)

Az 1946. évi választás után valójában már nem a román kormányok magyarságpolitikájáról beszélünk, hanem az RKP/RMP magyarságpolitikai elképzeléseiről. A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása azonban már nem a rendszer „belső fejlődéséből” következett, hanem a lenini–sztálini nemzetiségpolitikai gyakorlat kényszerű adaptálásának a „terméke” volt.²⁷⁷

6. 3. A román pártok magyarságpolitikája

Miközben a pártpolitikai csatározások szintjén elkezdődött az ország második világháborús katasztrófájának előidézéséért felelős személyeknek a felkutatása, a román társadalmi tudatból 1944 őszén hiányzott a múlt átértékelésének az igénye, ami részben abból vezethető le, hogy augusztus 23-án egy gyors és sikeres átállás történt az új szövetségesek oldalára. Ennek egyik vetülete volt az egyre fokozódó nemzetiségellenesség, ami abban nyilvánult meg, hogy a világháború előestéjén elszenvedett területi veszteségekért egyöntetűen a nemzetiségeket tették felelőssé. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az antiszemitizmus kelléktárát már nem lehetett használni,²⁷⁸ mivel a szeptember 12-én aláírt fegyverszüneti egyezményben a román kormány kötelezettséget vállalt, hogy eltörli a faji törvényeket.²⁷⁹

²⁷⁵ A Nemzetiségi Statútum végrehajtási rendelete 1946. szeptember 20-án jelent meg, anélkül hogy a törvény intézkedéseit lényegükben megváltoztatta vagy érintette volna. *Monitorul Oficial*, 1946. szeptember 20. 218. sz., a Nemzetiségi Minisztérium 10. sz. végrehajtási rendelete. 10.242–10.244.

²⁷⁶ Az MNSZ által kidolgozott nemzetiségi törvénytervezetre vonatkozólag lásd: ANDJ MŞ, f. 599. *Colecția Muzeului Tg. Mureș*, d. 545/1946. sz. n.; ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946., 138–169. f., uo. d.143/1946. 23–28, 35–37. f.

²⁷⁷ A Magyar Autonóm Tartomány létrehozására lásd Bottoni, Stefano: A sztálini „kis Magyarország” megalakítása. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években*. (Szerk. Bárdi Nándor.) Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó. A MAT működésére vonatkozólag lásd *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években*. Szerk. Bárdi Nándor. Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó.

²⁷⁸ A korszakot fiatal kommunista káderként átélő Tóth Sándor a román társadalom nemzetiségellenességét egy később megjelent könyvében azzal magyarázza, hogy az egyik napról a másikra tiltottá vált antiszemitizmust a nemzetiségek iránti gyűlölet, idegenkedés váltotta fel, és ehhez társult a románellenes magyar bűnök számonkérése. Tóth Sándor: *Dicsőséges kudaraink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946–1986*. Budapest, 1997, Balassi Kiadó, 20.

²⁷⁹ A fegyverszüneti egyezmény 6. szakasza értelmében a román kormány vállalta, hogy „hatályon kívül helyez minden faji megkülönböztetésen alapuló törvényt és ebből eredő megszorítást”.

A vezető országos napilapokban 1944 őszén nyilvánosságra hozott egyéni vélemények, megoldási javaslatok jól tükrözték a román társadalom közhangulatát. A román nyelvű írott sajtóban megjelent cikkekben a magyar kérdést összekapcsolták az Erdély felszabadításáért vívott küzdelemmel, a terület feletti román szupremácia elismertetésével. Az újságok hasábjain egyre többen követelték a magyarság kollektív vagy egyéni felelőségre vonását a második bécsi döntés után a román állam és nép ellen elkövetett tetteik miatt.²⁸⁰ A politikai támogatás növelése érdekében folytatott küzdelem során, illetőleg a párt- és kormányzati programok, szándéknyilatkozatok megfogalmazásakor minden egyes pártnak szembesülnie kellett ezzel az attitűddel.

A politikai életben igencsak aktív és legnagyobb támogatást élvező *Nemzeti Parasztpárt* a magyar „kisebbségtől” lojalitást és a második bécsi döntés következtében elveszített terület feletti román szuverenitás feltétel nélküli elfogadását követelte meg, ellenben a kitelepítést és a kollektív vagy egyéni felelőségre vonást sem utasították el a párton belül.²⁸¹ Nem voltak azonban láthatóak a lojalitás ellenében felajánlott integráció törvényi biztosítékai. Az október 16-án nyilvánosságra hozott parasztpárti programnak a nemzetiségekre vonatkozó kitétele semmi újat nem ígért a két világháború közötti időszakban rögzített elvekhez és gyakorlathoz képest: „12. pont. Az etnikai kisebbségek: a Nemzeti Parasztpárt továbbra is fenntartja az etnikai kisebbségekkel szembeni jól ismert hagyományos politikáját.”²⁸² A lojalitás feltétel nélküli követelése ellenben megegyezett a kisebbségekkel szembeni nemzetközi elvárással. Amiatt, hogy Maniu augusztus végén csatlakozásra szólította fel a legionáriusokat,²⁸³ és pártjával együtt tevékenyen részt vállalt az ún. voluntár egységek megszervezésében,²⁸⁴ a magyarság bizalmatlansága a nyugatbarát, magát

²⁸⁰ Bővebben lásd Sárándi Tamás: A kisebbségek és a magyarságpolitika a romániai sajtóban 1944–1945. *Pro Minoritate*, 2005/Ősz.

²⁸¹ *Curierul*, 1944. szeptember 20., október 25. Levéltári bizonyítékok hiányában nem állíthatjuk biztosan, hogy a Nemzeti Parasztpárt körében nyíltan megfogalmazódott a magyarság kitelepítésének szándéka, mindenesetre ez a nyilatkozat is annak a véleménynek adott hangot, hogy a párton belül foglalkoztak a kitelepítés lehetőségével.

²⁸² *Curierul*, 1944. október 16.

²⁸³ A *Dreptatea* augusztus 31-i számában közölték a legionárius mozgalom (a Vasgárda) vezetőjének levelét, amelyben felkérte bajtársait, hogy csatlakozzanak az új rendszerhez. Ugyanebben a számban közölték Maniu nyílt levelét, amelyben üdvözölte a legionáriusok szándékát, és kérte őket, hogy csatlakozzanak az NDB-hez, kivéve azokat, akik háborús bűnösök, vagy akik törvényellenes tetteket követtek el. Neagoe, Stelian: *Istoria politică a României între anii 1944–1947*. București, 1996, Editura Noua Alternativă, 40–43.

²⁸⁴ Maniu 100 000 lejt adományozott az önkéntes egységek felállítására (lásd *Ardealul*, 1944. szeptember 7.); az egyik önkéntes egység frontra indulásán Maniu is részt vett (lásd *Dreptatea*, 1944.

demokratikusnak és progresszívnek nevező parasztpárttal szemben tovább növekedett. Az önkéntesek vérengzései, a magyarelles atrocitások csak tovább erősítették ezt az ellenérzést.

Az NPP már 1944 októberében elutasította a kisebbségek politikai önszerveződését, a MADOSZ-t pedig az RKP fiókszervezetének tartotta.²⁸⁵ A márciusi hatalomátvétel után tovább növekedett az MNSZ-szel szembeni parasztpárti bizalmatlanság, mert értelmezésük szerint Erdélyben az MNSZ mint baloldali tömegszervezet jelent meg, és így részesévé vált a pártállami rendszer kiépítésének. A magyar lakosságot az MNSZ-szel azonosították. De ahogyan az RKP internacionalizmusa mögött, joggal, a szovjet hatalmi érdekeket látták, addig a magyarság baloldali politikai irányváltása mögött nemcsak a Szovjetunió érdekeit, hanem az irredenta célok további fenntartását vélték felfedezni. Az MNSZ-szel szemben megfogalmazott parasztpárti kételyeket, nevezetesen azt, hogy idegen érdekek szolgálatában állva a fennálló társadalmi rend megdöntésére törekszik, valamint azt, hogy soraiban magyar sovinszták is helyet találtak, a csendőrség,²⁸⁶ a rendőrség, a titkosszolgálat, de még a katonai hírszerzés²⁸⁷ jelentései is bőségesen „alátámasztották”.

Az NPP politikai tőkét kovácsolt az MNSZ és a baloldali pártok szövetségéből, mert így a baloldalt „magyarbérencséggel” lehetett vádolni. Maniu a külföldi újságíróknak 1945. szeptember 20-án tartott sajtótájékoztatóján úgy nyilatkozott a kormányról, hogy „Romániában a legutolsó ember is tudja, hogy ezt a kormányt a horthysta rezsim idejéből itt maradt magyar fasiszták támogatják”, illetve néhány ügynök és opportunistát a munkásság egy kisebb hányada.²⁸⁸

október 5.). A szovjet nyomásra feloszlatott egységek tagjaihoz intézett felhívásban sajnálatát fejezte ki, hogy „a román kormány rendelkezése következtében mindezeket a félkatonai alakulatokat feloszlatják...”, majd köszönetet mondott mindazoknak, akik „*eleget tettek hazafias kötelességüknek*”. (lásd *Dreptatea*, 1944. november 16.)

²⁸⁵ Lásd a párt alelnökének, Corneliu Coposunak a *Dreptatea*, 1944. október 11. számában megjelent *Oare MADOSZ-ul vrea să intre la guvern?* című cikkét.

²⁸⁶ A Krassó-Szörény megyei csendőrszárny-parancsnokság 1945 februárjában készült jelentésében számolt be a lugosi MNSZ-szervezkedésről: „Meg kell jegyezni, hogy a kisebbségi magyar népesség azt követően, hogy beiratkozott a MADOSZ-ba, nem akar tudomást venni a hatóságokról, mindennek szembeszegül, és halálosan utálnak mindent, ami román.” ANIC, f. 1446. IGJ., d. 39/1945. 17. f.

²⁸⁷ A Legfelsőbb Vezérkar II. osztálya 1945. január 15-én készült jelentésében arról értesítette a Miniszterelnökséget, hogy „az ország különböző városaiban az RKP, a Hazafiak Szövetsége és a MADOSZ egyes fegyveres alakulatainak és fegyverraktárainak a beazonítására került sor”. Neagoe: *Istoria politică a României* 160.

²⁸⁸ Scurtu: *România. Viața politică în documente 1945* 365.

Ráadásul a romániai magyar lakossággal szemben alkalmazandó politikáról az 1944 novemberében az NPP és az RKP két lapja, a *Dreptatea* és a *Scânteia* között lezajlott éles hangvételű vitában az NPP azzal vádolta meg az RKP-t, hogy nem hajlandó felkutatni az elmúlt négy évben elkövetett románellenes atrocitások és kegyetlenkedések magyar elkövetőit.²⁸⁹

Az RKP a kisebbségi kérdés rendezésére 1944 szeptembere folyamán nem helyezett nagy hangsúlyt, sőt a baloldali sajtóban napvilágot látott cikkek – a jobboldali pártok sajtóorgánumaihoz hasonlóan – elítélték a magyarság magatartását, és a magyarság integrálódását feltételekhez kötötték. Az RKP 1944 őszén két lehetőség közül választhatott: vagy tovább folytatja hagyományos nemzetiségi politikáját, vagy a román tömegek megnyerése érdekében feladja azt. Az RKP-nak azonban mindkét erő megnyerésére szüksége volt a hatalomért folytatott küzdelemben, és ennek érdekében újra kellett fogalmaznia a két világháború között hirdetett nemzetiségi politikájának egyes tételeit.

Az RKP a román lakosság irányába egyértelművé tette, hogy – feladva a nemzetiségek önrendelkezési és elszakadási jogának elvét – a területi integritás alapján áll, és ezt a magatartást megkövetelte a magyar közösségtől is.²⁹⁰ A hagyományos nemzetiségpolitika folytatásaként kell értelmezzük az ODA platformtervezetének negyedik pontját. Az NPP kormányzási programjától eltérően a tervezet kidolgozói nem tértek ki külön a nemzetiségekre, hanem az általános emberi és szabadságjogok között fogalmazták meg a nemzeti, a vallási és a nemi megkülönböztetéstől mentes „teljes jogegyenlőséget”.²⁹¹ Az elvek szintjén rögzített jogkiterjesztéshez képest nagyobb garanciát jelentett az RKP viszonyulása a magyarság ellen irányuló kollektív büntetés alkalmazásához és a nemzetiségi minisztérium megszervezéséhez, valamint a paramilitáris egységek vagy a román hatóságok észak-erdélyi atrocitásai és túlkapásai során.

Az országos és megyei kommunista párti és baloldali lapok felhívták a figyelmet, hogy nem lehet egyenlőségjelet tenni a magyar „fasiszták” és a magyar nép

²⁸⁹ Lásd a fenti cikket, ill. Ion Urcan *Noi și ungerii* c. cikkét. *Dreptatea*, 1944. október 16.

²⁹⁰ *Scânteia*, 1944. szeptember 11. *Determinismul istoric al Ardealului*.

²⁹¹ *Scânteia*, 1944. szeptember 26. Az RKP központi aktívája szeptember 23–24-i ülésének jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a tervezet kidolgozása során Szenkovics Sándor (Alexandru Sencovici) a nemzetiségi jogok körének pontos meghatározását kérte. Ana Pauker azzal intette le Szenkovicsot, hogy „ez a rendszer kérdése”. Ciuceanu – Lungu – Constantiniu – Catalan 32.

közé,²⁹² és tiltakozásukat fejezték ki az erdélyi vérengzések miatt. Ana Pauker a Bukarestben megrendezett november 7-i ünnepségek alkalmával tartott díszbeszédében maga tette fel a kérdést: „Hogyan tűrhetünk mégis olyan hitlerista stílusú kegyetlenségeket, amilyeneket az Erdélyt terrorizáló ún. Iuliu Maniu önkéntes gárdák követtek el.”²⁹³ Az RKP a nemzetiségek védelmét a demokrácia fokmérőjeként tüntette fel, ami egyúttal lehetőséget biztosított számára, hogy sajtóhadjáratot indítson legfőbb politikai riválisa, a parasztpárti vezér, Iuliu Maniu ellen. A *România Liberă* cikkírója az észak-erdélyi atrocitások ismertetése után maga tette fel a kérdést: „Vajon Maniu tud-e mindezekről? [...] Nap-nap után jönnek a hírek az ő nevének védelme alatt elkövetett új meg új gaztettekről. Vajon nincs semmi mondanivalója?”²⁹⁴

Ugyanakkor az RKP a nemzetiségek, a magyar lakosság védelmét, a jogegyenlőség biztosítását nem önkényes politikai célként tüntette fel a román tömegek előtt, hanem a problémát úgy mutatta be, mint az erdélyi határvita lezárásának és a terület feletti román szuverenitás elismerésének a zálogát.

Luka László/Vasile Luca, az RKP Végrehajtó Bizottságának tagja a SZEB 1944. november 12-i döntését többek között azzal magyarázta, hogy: „a kormány nem tartotta be a fegyverszünetet [mármint a fegyverszüneti egyezményt – N.M.Z.], amidőn a békés magyar népeccéssel szemben sovinszta és faji előítéleten alapuló magatartást tanúsított.” Majd érvelését így folytatta: „Ne felejtjük el, hogy Észak-Erdély csak egy olyan demokratikus Romániába illeszthető be, amely az összes együtt élő nemzetiségeknek biztosítékot nyújt a szabad gazdasági és politikai fejlődésre és teljes jogegyenlőséget a román néppel.”²⁹⁵

A Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker és Gheorghe Apostol alkotta moszkvai küldöttség hazatérése után a pártpropaganda még erőteljesebben felhasználta ezt az érvelést. Az RKP felügyelete alatt működő Országos Demokrata Arcvonal 1945. január 29-én nyilvánosságra hozott kormányprogramjában már explicite

²⁹² *Scântea*, 1944. október 7. *Apelul Madoszului*.

²⁹³ *Scântea*, 1944. november 8.

²⁹⁴ *România Liberă*, 1944. november 6. A Kolozsváron szerkesztett *Világosság* napilapnak köszönhetően ezekről a véleményekről Észak-Erdély magyar lakossága is tudomást szerzett, mert a lap magyar fordításban kivonatolva közölte a baloldali lapokban megjelent hasonló témájú cikkeket. A legnagyobb példányszámú dél-erdélyi napilap, a Brassóban kiadott *Népi Egység* ezen túlmenően nemcsak a baloldali sajtóban megjelent magyarbarát nyilatkozatokat ismertette, hanem a parasztpárti lapokban közreadott magyarellenes írások bemutatásának is teret szentelt.

²⁹⁵ *Scântea*, 1944. november 13.

megfogalmazták, hogy Erdély visszaszerzése csak a nemzetiségi jogegyenlőség biztosításával érhető el. A kormányprogram negyedik pontja kimondta: „A demokratikus politikának és az *együtt lakó nemzetek testvériségének* a megvalósítása lesz az a politika, amely biztosítani fogja Észak-Erdély reintegrációját, amely az 1944. augusztus 23. után egymást váltó kormányok fasiszta tagjainak sovinszta és reakciós politikája miatt ma még az ország többi részétől el van választva.”²⁹⁶ [Kiemelés az eredetiben – N.M.Z.] A Petru Groza vezette baloldali kormány beiktatása után Észak-Erdélybe valóban visszatérhetett a román közigazgatás. Az RKP ezzel bebizonyította, hogy nemcsak hirdeti a nemzeti érdekek képviselőjét, hanem meg is valósítja azt. Nemzeti elkötelezettségét azzal is alátámasztotta, hogy egy olyan magyar politikai formációt hozott létre (a Magyar Népi Szövetséget), amely a jogegyenlőség ellenében a magyarság nevében implicite lemondott a határrevízióról.²⁹⁷

Az RKP államreformja – legalábbis a politikai diskurzus, illetve a koalíciós és kormányzási programok szintjén – az emancipáció, vagyis nemzetiségi egyenjogúsítás követelményét is tartalmazta.²⁹⁸ Az MNSZ a nemzetállami kerettel szemben a regionális, nemzetiségi problémákat vitte be a politikába, de az RKP nem fogadta el a regionális különbségeket, és a kisebbségi kérdés kezelésére a jogegyenlőség fogalmával leírt általános szabadságjogokat nyújtotta. A felmerülő sérelmekben nem konkrét gazdasági, szociális, kulturális stb. kérdéseket látott, hanem azokat ideológiai kérdésként és az osztályok között fennálló ellentétek problémájaként értelmezte, feloldását és megoldását a politikai rendszer megváltoztatásával kapcsolta össze. Az RKP-n belül a magyar ügyekért felelős magyar származású Luka László az MNSZ Központi Intézőbizottsága 1945 novemberi marosvásárhelyi ülésén azzal magyarázta a jogsérelmek orvoslásának elhúzódását, hogy azt nem lehet különválasztani az ország demokratizálódásától és az abban való magyar részvételtől: „Egy sor olyan probléma merül fel, aminek megoldása a demokrácia erősségétől függ, attól, hogy a teljes magyar lakosság támogatja[-e] a Petru Groza-féle kormányt.”²⁹⁹

²⁹⁶ Scurtu: *România. Viața politică în documente 1945-94*.

²⁹⁷ Az MNSZ Központi Intézőbizottságának határozata, 1945. november 18. Az iratot közli Vincze Gábor (a válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta): *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához. II. kötet: 1944–1989*. Csíkszereda, 2003, Pro-Print Könyvkiadó, 34–35.

²⁹⁸ Az Országos Demokrata Arcvonal (ODA) platformtervezetét lásd *Scânteia*, 1944. szeptember 26.

²⁹⁹ Valószínű, hogy csak a „hivatásos forradalmárokat” nyugtatta meg Lukának a következő megállapítása: „A Szovjetunió sem oldotta meg a nemzetiségi kérdéseket egyetlen

A jogegyenlőség és a demokratikus rendszer, vagyis a nemzeti és társadalmi célok összekapcsolása egy latens veszélyt rejtett magában: mi történik akkor (a kommunista mozgalomban a célok könnyen újraértelmezhetőek), ha a jogegyenlőség feltételül szabott demokratikus rendszer megvalósulásának időpontja folyton kitolható, vagy egyszerűen kijelentik – de facto a demokratikus rendszer kiépült, de jure a jogegyenlőség kiteljesedett? Valójában ez valósult meg az RMP KB Titkárságának a nemzetiségi kérdéstről szóló határozatának 1948. december 12-i kibocsátásával.³⁰⁰

A párizsi békeszerződés ratifikálása után az is egyértelművé vált, hogy a magyar kérdés Románia belügye, amely elvnek a megsértését, legyen szó akár a „szomszédos baráti országról” is, a román pártállami vezetés nem volt hajlandó elfogadni. A magyar és a román pártvezetés 1949. februári bukaresti találkozásán az RMP vezetése – közvetve – azt is tudomására hozta a magyar küldöttségnek, hogy a romániai magyarság nem a magyar nemzet része, hanem csupán a román–magyar kulturális kapcsolatok kedvezményezettje.³⁰¹

kormányhatározattal.” Luka László felszólalása az MNSZ Központi Intézőbizottságának marosvásárhelyi ülésén, 1945. november 15. ANIC, f. 27. UPM., d. 138/1945. 4. f.

³⁰⁰ A határozat szövegét közli Vincze: *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák* 110–112.

³⁰¹ Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 31–34.

7. A magyarországi kormányok és pártok és a határon túli magyar közösségek viszonya

Az 1944. októberi sikertelen magyar kiugrási kísérlet és az azt követő belpolitikai és katonapolitikai események után világossá vált, hogy a magyar államnak kevés esélye mutatkozik a második világháború előestéjén visszaszerzett területei megtartására. A december 22-én Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke, a székely származású Dálnoki Miklós Béla vezérezredes kormánya külpolitikai céljai között fel sem vetette, de az adott politikai konstellációban fel sem vethette a határok vagy a határon kívül rekedt magyar nemzetrészek kérdését. A kormány külpolitikai programnyilatkozata többek között csak arra szorítkozott, hogy a környező országokkal szemben a „jó szomszédi viszony és együttműködés», illetve »őszinte barátság» kialakítására törekszik.³⁰² A kormányzat szűk külpolitikai mozgásterével ellentétben a magyarországi baloldali pártok, a korábban kialakult kapcsolati hálózatoknak köszönhetően, intenzív kapcsolatokat tartottak fenn az erdélyi magyar baloldallal. A hiányosan fennmaradt levéltári forrásokból azonban arra lehet következtetni, hogy a személyes találkozások, levelezések, a pártsajtó és propagandaanyagok kicserélésén túl a magyarországi baloldali pártok a politikai kérdésekben, de legfőképpen a területi ügyekben tartózkodtak mindenféle hivatalos nyilatkozattól. A magyar fegyverszüneti egyezmény aláírása után pedig minden felelős magyar kormány, illetve minden egyes nemzetközi politikai tájékozottsággal rendelkező felelős magyar politikus számára egyértelművé vált, hogy kevés esély mutatkozik a korábban visszaszerzett területek megtartására. Ennek nem mond ellen a budapesti kormányoknak és politikusoknak azon törekvése, hogy – különböző eszközök igénybevételével és időben változó intenzitással – Romániával szemben is felvessék területi követeléseiket.³⁰³ A nemzetközi és a gazdasági elszigeteltség felszámolására törekedő budapesti kormányzatok ezzel párhuzamosan a környező országokkal való jószomszédi viszony kialakítását prioritásként kezelték, amely kapcsolatok normalizálását a megoldatlan

³⁰² Romsics: *Az 1947-es párizsi békeszerződés* 94–95.

³⁰³ A magyar kormány 1946. évi romániai tárgyalásairól lásd Fülöp Mihály: *A Sebestyén-misszió I–II. Világtörténet*, 1987. 3. sz., *Világtörténet*, 1988. 2. sz.

kisebbségi kérdések hosszú időn keresztül megakadályozzák. Alternatívaként felmerült a környező országokkal létrehozandó egyfajta államközi gazdasági és politikai integráció terve is, de ennek megvalósítását csak a békeszerződések megkötése utáni időszakban tartották kivitelezhetőnek.³⁰⁴ Miután nyilvánvalóvá vált, hogy a területi követelések nem találtak nemzetközi támogatottságra, a magyar diplomácia törekvései – céltudatosan – a kisebbségi jogok nemzetközi felügyeletére irányultak.³⁰⁵ A magyar kormánynak nagyon szűkre szabott külpolitikai mozgástere miatt ez a próbálkozás is sikertelennek bizonyult. A szovjet szövetségi rendszerbe való betagozódás időszakától, 1948-tól kezdődően Magyarország külpolitikai mozgástere teljesen megszűnt, a magyar–román véleménykülönbségek nem kerülhettek felszínre. A budapesti pártvezetés számára a romániai magyarság mint a *magyar–román kulturális kapcsolatok része* jelentkezett, de már nem mint magyar nemzetpolitikai kérdés.³⁰⁶ A Rákosi Mátyás vezette magyar pártdelegáció 1949. február 19-i bukaresti tárgyalása során már csak a marxista–lenini nemzetiségpolitikai normákat kérte számon a román pártvezetőkön.³⁰⁷

³⁰⁴ Az államközinek minősíthető árucere-forgalmi megállapodások sorát az 1945 júliusában aláírt magyar–román szerződés nyitotta meg.

³⁰⁵ Bővebben lásd Fülöp Mihály: A kisebbségi kódex. *Külpolitika*, 1989. 2. sz.

³⁰⁶ Rákosi Mátyásnak az 1949. februári bukaresti tárgyalások alkalmával tett kijelentése erre enged következtetni: „...mi soha nem tettük szóvá, hogy a magyaroknak itthon Romániában valami panaszuk van. Amit mi szóvá tettünk, a román–magyar kultúrvmatkozásnak a része...” Fülöp Mihály – Vincze Gábor (válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta): *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéről (1948–1955)*. Debrecen, 2007, Kossuth Egyetemi Könyvkiadó, 119. Ez a kijelentés, illetve a tárgyaláson felszólaló többi magyar küldött felszólalása mégis elegendő volt ahhoz, hogy a marxi–lenini nemzetiségpolitikára hivatkozva legalább a nyelvi-kulturális jogokat számon kérhessék a román pártvezetéstől.

³⁰⁷ A jegyzőkönyvet közli Fülöp–Vincze: *Vasfüggöny Keleten* 118–147.

8. Kisebbségi érdekképviselet és/vagy pártpolitika

8. 1. Az észak- és a dél-erdélyi magyarság eltérő politikai szervezkedése

A szövetséges nagyhatalmak 1944 nyári sikeres keleti és nyugati katonai offenzívája cselekvésre készítette az észak- és dél-erdélyi magyarság legális politikai szervezeteinek képviselőit és a radikális társadalmi-politikai önszerveződés ideológiáját és politikáját képviselő magyar személyiségeket, a MADOSZ-, a szociáldemokrata- és kommunista párti magyar aktivistákat, párttagokat egyaránt.

Az 1944. március 19-én bekövetkezett magyarországi események után a Erdélyi Párt elnöke, Teleki Béla néhány képviselőtársával együtt tárgyalásokat kezdett a Békepárt és a szociáldemokrata párt kolozsvári tagjaival. A tanácskozásokon az Erdélyi Párt részéről Teleki Béla, Mikó Imre, Demeter Béla és Vita Sándor vett részt, míg a Békepártot Jakab Sándor, Demeter János, Csögör Lajos, Kovács Katona Jenő, a szociáldemokrata pártot pedig Jordáky Lajos képviselte.³⁰⁸ A felek véleménye megegyezett abban, hogy Magyarországnak mielőbb ki kell lépnie a háborúból, ellenben az Erdélyi Párt képviselői a kilépés feltételeire vártak megnyugtató választ a Békepárttól.³⁰⁹ Miután Bethlen Béla, a keleti hadműveleti területek polgári kormánybiztosa és Dálnoki Veress Lajos, a 2. Hadsereg Kolozsváron székelő parancsnoka közbenjárására szeptember 13–17-én szabadon engedték a kolozsvári törvényszék és katonai fogház mintegy hatvan kommunista foglyát, a Békepárt részéről Simó Gyula vette át a tárgyalások vezetését.³¹⁰ Simó Gyula azzal nyugtatta meg az Erdély jövője miatt aggódó Teleki Bélát, hogy beszámolt a kommunista párt nemzetiségi programjáról, az önrendelkezési jog egészen az elszakadásig tétel érvényességéről, valamint kifejtette, hogy „a további politikai fejleményektől függően lehetséges és elképzelhető Erdély mint független, önálló köztársaság.” Ám ez csak akkor következhet be, ha Magyarország mielőbb átáll a szövetségesek oldalára.³¹¹

³⁰⁸ Demeter: *Századunk sodrában*. 304–322.

³⁰⁹ Uo. 308.

³¹⁰ Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták*... 56–57.

³¹¹ PIL, f. 937. Simó Gyula hagyatéka, 3. őrzési egység (továbbiakban ő. e.). 3. f.

Felvetődött az a terve is, hogy delegációt menesszenek Moszkvába annak érdekében, hogy a magyar kormánytól függetlenül különbékét kössenek Észak-Erdély részéről. A küldöttség tagjaként Teleki Béla, Simó Gyula és egy szakértő utazott volna Besztercebányán keresztül Moszkvába, ám ez nem valósult meg.³¹²

A sorozatos tárgyalások és egyeztetések eredményeként 1944 szeptemberében létrehozott Erdélyi Magyar Tanács³¹³ egy olyan politikai fórumot teremtett meg Észak-Erdélyben, amely pártpolitikai és ideológiai felfogást mellőzve magába tömörítette a legális és illegális pártok (Erdélyi Párt,³¹⁴ Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Békepárt – vagyis az illegális MKP), a polgárság, a magyar intézmények (egyházak, gazdasági szervezetek, egyetem) és a szakszervezetek vezetőit. Az Erdélyi Magyar Tanács tevékenysége jelezte, hogy az újonnan formálódó észak-erdélyi magyar politikai tömörülés a politikai célok és a jövőkép tekintetében képes a régió helyzetét szem előtt tartó alternatív, s ha kell, önálló cselekvési program kidolgozására. A szeptember első napjaiban Budapesten tárgyaló erdélyi politikusok a magán- és hivatalos tárgyalások alkalmával megpróbálták nyomást gyakorolni a magyar politikusokra, hogy az ország jövője érdekében mielőbb indítsák el a fegyverszüneti tárgyalásokat, ellenkező esetben – mint ahogyan azt Vita Sándor kifejtette az ifj. Horthy Miklóssal folytatott szeptember 6-i megbeszélése során – „Erdély kénytelen önállóan cselekedni!” A szeptember 8-i minisztertanácson az EMT képviselőjében jelen lévő Teleki Béla úgy értékelte a magyar és német csapatok dél-erdélyi offenzíváját, hogy ezzel a döntéssel a magyar kormány feladta Erdélyt, és hadműveleti területté tette azt. Továbbá arra a következtetésre jutott, hogy ezzel leszűkült az erdélyi magyarság politikai mozgástere is, s már csak „egy lehetősége van, hogy sorsát megmentse – jelentette ki Teleki –, éspedig ha baloldali orientációt

³¹² Uo. 6. f.

³¹³ A testület formálisan szeptember 16-án alakult meg. A testület elnökévé Teleki Bélát, a széthullott Erdélyi Párt elnökét választották meg, a végrehajtó bizottság tagjai a még a szociáldemokrata pártban tevékenykedő Jordáky Lajos, az EP parlamenti képviselője, Mikó Imre és Kolozsvár evangélikus lelkésze, Járosi Andor. Az EMT megalakulására és működésére vonatkozólag bővebben lásd: Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 54–57.

³¹⁴ Az Erdélyi Pártot a második bécsi döntést követően a budapesti parlamentbe „behívott” 40 észak-erdélyi képviselő hozta létre 1941 tavaszán. A párt működését feldolgozta Egry Gábor: *„Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944.* Budapest, 2008, Napvilág Kiadó.

vesz fel a román kommunistákkal egyetértésben. Ez az egyedüli lehetősége.«³¹⁵ Vagyis a felelős erdélyi magyar politikai körök számoltak azzal a ténnyel, hogy ha Erdély a szovjet megszállás övezetébe, illetve újból román fennhatóság alá kerül, az erdélyi magyarság politikai vezetőinek tárgyalniuk kell a román kommunistákkal is. Az EMT a nyomásgyakorlás fokozása érdekében szeptember 9-én egy több mint negyven politikai-közéleti személyiség, értelmiségi aláírásával megerősített memorandumot intézett Horthy Miklós kormányzóhoz, amelyben az aláírók Magyarország, de a harcfrontok közelsége miatt legfőképpen veszélyeztetett Erdély megóvása érdekében „a fegyverszünetre és a békekötésre irányuló tárgyalások haladéktalan” megindítását követelték, mert – meggyőződésük szerint – csak így hárítható el az a veszély, „hogy a békekötés időpontjáig országunk területét a körülöttünk élő kis nemzetek ellenséges indulattól fűtött seregei szállják meg”. Az EMT tagjai jól mérték fel Magyarország nemzetközi helyzetét, és világosan látták, hogy az 1918-as összeomlás megismétlődése és a környező országok támadása, elsősorban a román csapatok betörése csak a fegyverszüneti tárgyalások mielőbbi megkezdése révén kerülhető el. A memorandum megfogalmazói egyértelműen utaltak arra is, hogy a kommunistákkal és a baloldallal való együttműködés Magyarországon is elkerülhetetlen, mert a fegyverszüneti tárgyalások során a budapesti kormányzat támaszkodhat „azokra a társadalmi erőkre, amelyek a háború folyamán más utat láttak helyesnek Magyarország igazságának érvényesítésére, de amelyek felfogásuknak eddig nem szereztek érvényt”.³¹⁶

Azonban az adott katonai és politikai viszonyok megakadályozták az EMT-t abban, hogy politikai szervezőmunkáját egész Észak-Erdélyre kiterjeszthesse. Az EMT működésének végül a helyi baloldali pártok újjászervezése, a szovjet csapatok bevonulása és az RKP utasításai vetettek véget. Teleki Bélát, Vita Sándort és Demeter

³¹⁵ Romsics: *Az 1947-es párizsi békeszerződés* 74. A levéltári források hiányában nehéz értelmezni, hogy Teleki Béla valójában mit is értett a „baloldali orientáció” alatt. Talán a népfremségi együttműködést?

³¹⁶ Közli Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 117–118. Balogh Edgár szerint a memorandum szövegének megfogalmazásában Szabédi László, Tamási Áron és Nagy István vett részt. Balogh Edgár: *Férfimunka*. i. m. 344–346. Vele szemben Mikó Imre egy visszaemlékezésében azt írja, hogy „Nagy Istvánnal és Szabédi Lászlóval együtt engem bíztak meg a Horthyhoz intézett emlékirat megfogalmazásában...” Balázs Sándor: Mikó Imre – élet- és pályakép. (Kéziratok, dokumentumok 1933–1968.) Kolozsvár, 2003, Polis Könyvkiadó, 311.

Bélát a szovjet csapatok elhurcolták,³¹⁷ míg az EMT többi tagjai – állapítja meg egy magát megnevezni nem akaró, a Debrecenben székelő ideiglenes nemzeti kormányt 1945 februárjában tájékoztató szemtanú -, „akik nem exponálták magukat az elmúlt rendszerek alatt, nem tudtak s talán a politikai élet alakulása folytán nem is akartak pártot alakítani”.³¹⁸

A kolozsvári madoszos szervezkedés, a Kommunisták Észak-Erdélyi Pártja (későbbi megnevezés szerint a „Kommunisták Romániai Pártja Kolozsvár vidéke”), illetve a „Romániai Szociáldemokrata Párt Kolozsvár és vidéke”³¹⁹ szervezetének a létrehozása megosztotta a terület magyarságának politikai képviselőit, amely az elkövetkező időszakban a magyar baloldalon belül éles konfliktusok forrásává vált. Mindazon törekvések pedig, amelyek arra irányultak, hogy a különböző magyar baloldali erőket egy egységes magyar érdekképviseleti szervezetbe tömörítsék, nem vezettek eredményre. Sikertelen próbálkozásnak bizonyult az a terv, mely szerint a kolozsvári MADOSZ-t – Kós Károlyék Néppártja mintájára és az 1937-es Vásárhelyi Találkozó szellemében – egy széles körű kisebbségi érdekképviseleti szervé alakítsák át, de ugyancsak akadályba ütközött Jordáky Lajos azon terve is, amely egy baloldali ideológiát követő Magyar Nemzeti Tanács megalakítását tartotta szükségesnek.³²⁰ Végül is a romániai magyar lakosság politikai érdekképviseletét magának kisajátítani szándékozó hatalmi csoportosulás operatív központja mégsem Észak-Erdélyben, Kolozsváron, hanem Dél-Erdélyben, Brassóban jött létre.

A brassói madoszos csoport felemelkedése – mint ahogyan azt majd látni fogjuk – nem a dél-erdélyi magyar politikai szervezkedések belső erőviszonyaiból következett, hanem külső tényezőknek, elsősorban az RKP beavatkozásának tulajdonítható. A dél-erdélyi madoszos szervezkedés a román kiugrás után mégsem ért el látványos eredményeket, mivel az RKP. 1944 szeptember végéig nem helyezett nagy hangsúlyt a magyar kérdésre, sőt a baloldali sajtóban napvilágot látott cikkek – a jobboldali pártok sajtóorgánumaihoz hasonlóan – elítélték az erdélyi magyarságot a

³¹⁷ Decemberben Magyarországon szabadon bocsátották őket. Vita és Teleki ott maradt, Demeter Béla – átmenetileg – visszatért Észak-Erdélybe, majd a magyar kormány szolgálatába állt.

³¹⁸ Nagy-Vincze: *Autonomisták és centralisták* 307–308.

³¹⁹ Az észak-erdélyi baloldali szervezetek megszervezésére bővebben lásd Nagy-Vincze: *Autonomisták és centralisták* 65–69.

³²⁰ Molnár Gusztáv: Önröndelkezési törekvések az „észak-erdélyi köztársaság” idején. In: *Autonómia és integráció*. Budapest, 1993, Magyar Szemle, 113–114.

múltbeli magtartása miatt, és a magyarság integrálódását feltételekhez kötötték.³²¹ Az RKP-n belül ekkor még – valószínűleg – nem született meg a döntés arról, hogy milyen szerepe lesz egy magyar tömegszervezetnek – feltételezhetően a MADOSZ-nak – az új politikai rendszerben. Ezt a feltételezést támasztják alá az 1944 őszi dél-erdélyi népközösségi, valamint a temesvári és brassói madoszos szervezkedések is.

A gyülekezést tiltó rendvédelmi intézkedések 1943-tól lehetetlenné tették a dél-erdélyi magyarság politikai érdekképviselői szervének, a Magyar Népközösségnek a működését. Ennél sokkal súlyosabbnak bizonyultak a szervezet legfelsőbb vezetősége körében felszínre került ellentétek, amelyek megakadályozták a szervezetet abban, hogy az új helyzetnek megfelelő elvi és politikai döntést hozzon a dél-erdélyi, de azon túlmenően, a romániai magyarság jövőbeli politikai stratégiáját illetően. A Márton Áron, Nagy Ferenc, Haller István, Szász Pál és Gál Miklós nevével fémjelzett csoport³²² kezdeményezésére összehívott 1944. május 25-i gáldtői értekezlet kudarccal végződött. A fent említett csoport „az általános hadi és politikai helyzet súlyosbodása következtében” hiába tartotta szükségesnek az Elnöki Tanács mielőbbi összehívást, azt sem az ülésen megjelent Gyárfás Elemér, az MNK elnöke, sem pedig az üléstől távol maradó Elnöki Tanács többi tagja nem tartotta indokoltnak.³²³ Döntésüket azzal magyarázták, hogy a gyülekezést korlátozó rendvédelmi intézkedések miatt nem tartják „lehetségesnek” az ET összehívását, sőt nem érzik összehívásának szükségességét sem, mivel álláspontjuk szerint „úgy az általános helyzetben, mint a dél-erdélyi magyarság helyzetében sem állt be olyan változás, ami az eddigi kereteken túlmenő akció szükségességét indokolná”.³²⁴ Az eredménytelenül lezárult tárgyalás után Márton Áron elégedetlenségét azzal fejezte ki, hogy megszüntette együttműködését az MNK-val,³²⁵ majd július 26-án Haller István,

³²¹ *România Liberă*, 1944. szeptember 4. Teofil Vescan: *Atitudine noastră față de problema Ardealului* [Álláspontunk Erdély kérdésével kapcsolatban], vagy uo. szeptember 11. *Determinismul istoric al Ardealului* [Erdély történelmi meghatározottsága].

³²² A fent említett személyek fontos intézményeket képviseltek: Márton Áron a Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye püspöki székét töltötte be, Nagy Ferenc az Erdélyi Református Egyházkerület református püspökhelyettese, Gál Miklós (a május 25-i ülésen nem vehetett részt) az unitárius egyház képviselője volt, míg Haller István a Hangya szövetségi központnak, Szász Pál pedig az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletnek volt az elnöke.

³²³ Az ülés jegyzőkönyve és Gyárfás Elemér levele megtalálható: Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény (a továbbiakban JEAKGY), Méliusz József hagyatéka.

³²⁴ Ua.

³²⁵ Márton Áron még a román kiugrást megelőzően készült elemzésében veszélyesnek minősítette a Gyárfás Elemér-féle irányvonal passzív magatartását, mert úgy látta, hogy velük ellentétben „egyre szorgalmasabban dolgoznak a forradalom szálláscsinálói [vagyis az RKP és a MADOSZ – N.M.Z.]”

Szász Pál, Gál Miklós és Nagy Ferenc is csatlakozott a püspökhöz, s tiltakozásképpen lemondtak az ET-n belüli tagságukról. Az augusztus végén, szeptember elején bevezetett rendvédelmi intézkedések végleg megpecsételték az MNK sorsát: országos és vidéki vezetőségét a magyar értelmiség nagy hányadával együtt – rövidebb-hosszabb időre – internálótáborokba hurcolták.³²⁶ Az EMGE elnökét, Szász Pált 1944 augusztusában és szeptemberében a csendőrség többször is letartóztatta, majd szeptember végétől a bukaresti lágerben tartották fogva. Vele együtt raboskodott az OMP két képviselője Szabó Béni és Jakabffy Elemér. Szász Pált csak október 25. után engedték szabadon, azzal a megkötéssel, hogy gáldtői családi otthonát csak a gyulafehérvári Siguranța engedélyével hagyhatta el. A mozgásszabadságát korlátozó rendőri intézkedést csak 1945 júniusában szüntették meg.³²⁷ Márton Áron püspököt nem hurcolták el püspöki székhelyéről, azonban 1945 elejéig ő is házi őrizet került. A még szabadlábban maradt közéleti személyek többsége is visszahúzódott a politikai szerepvállalástól. Az MNK Bánsági Tagozatának egyes vezető politikusai, Takács Lajossal az élen azonban úgy értékelték a politikai helyzetet, hogy a MADOSZ-szal közösen létrehozandó politikai szövetségen keresztül bekapcsolódhatnak a Nemzeti Demokratikus Blokkba (NDB).

A Magyar Népközösség Bánsági Tagozata keretében Takács Lajos vezetésével létrejött Magyar Demokratikus Szövetség (más iratokban Magyar Demokratikus Csoport) szeptember 2-án közölte a helyi MADOSZ-szal az együttműködés feltételeit.³²⁸ Az MDSZ vezetői egy, a román NDB mintájára létrehozandó Magyar Demokratikus Blokk (MDB) megszervezésére tettek javaslatot, amely a magyarság érdekképviselőt látta volna el, de amely az NDB lojális szövetségeseként viselkedett volna.³²⁹ Azt is megfogalmazták, hogy az MDB akcióképességének növelése érdekében a MADOSZ ne indítson támadást a magyarság egykori és jelenlegi politikai vezetősége ellen. Az ugyancsak szeptember 2-án előterjesztett megállapodás-

JEAKGY, Méliusz József hagyatéka. Márton Áron 1944. augusztus 12-i levele, amelyet augusztus 17-én küldött el a *Déli Hírlap* szerkesztőjének. Uo.

³²⁶ Az dél-erdélyi magyarok internálására bővebben lásd Nagy: *Válságos idők*.

³²⁷ Arhiva CNSAS, f. Penal 254, volumul 1. (1. kötet, a továbbiakban vol.). 243. f.

³²⁸ *A Demokratikus Csoport kívánságai a Magyar Dolgozók Szövetségének helyi vezetőségéhez*. Temesvár, 1944. szeptember 2. JEAKGY, Méliusz József hagyatéka.

³²⁹ A MDSZ tagjainak véleményét jól tükrözte a *Déli Hírlapban* szeptember 6-án megjelent vezércikk, miszerint az NDB „nemzetiségre, vallásra, pártállásra való tekintet nélkül” mozgósítja az országot, ellenben a „közös sors” építésében a vezető szerepet „a demokratikus gondolkodású értelmiségiek”-nek szánták. *Déli Hírlap*, 1944. szeptember 6.

tervezetben³³⁰ részletezték az együttműködés konkrét tervét is. Az MDSZ arra kérte a MADOSZ-t, hogy addig, amíg a magyarság képviselete megoldódik (vagyis az MDSZ nem ismerte el a MADOSZ-t a magyarság kizárólagos politikai képviselőjének), „a Nemzeti Demokrata Blokk felé teljes súlyával hasson a magyar népi sérelmek lehető legrövidebb időn belül való kiküszöbölésére”. A megállapodástervezet egyik legfontosabb pontját képezte az a kitétel, hogy a szervezkedés során az MDSZ és a MADOSZ „állandó együttműködési bizottságot küld ki, egyenlő számú tagokkal, úgy helyi, mint vidéki viszonylatban”. Abban is konszenzus született, hogy a közös célokról és a szándékokról kiáltványt (szeptember 7-én)³³¹ adnak ki, és minél előbb felveszik a kapcsolatot a NDB-vel. A későbbi eseményekből azonban arra lehet következtetni, hogy ez ellenkezett a MADOSZ országos és helyi vezetősége, illetve az RKP elképzeléseivel. Méliusz Józsefnek (a MADOSZ Bánsági Központjának tagja) 1944. szeptember 2-án Bányai Lászlóhoz és az RKP-hoz intézett leveléből³³² arra lehet következtetni, hogy a politikai szervezkedés kezdeményezését és irányítását a MADOSZ-nak kellett volna magához ragadnia: „a MADOSZ vezesse a hozzá közeledő középréteget és ne fordítva” – vélte Méliusz.³³³ A központból kapott utasításoknak megfelelően a MADOSZ-nak „jelképes módon erőszakkal” meg kellett volna szereznie a *Déli Hírlap* irányítását³³⁴ és a Magyar Házat. A *Déli Hírlap* november 1-jétől már *Szabad Szó* cím alatt jelent meg, felelős szerkesztőjének az MNSZ bánsági titkárát, Kazinczi Jánost nevezték ki.³³⁵ A Magyar Ház átvételére

³³⁰ *Megállapodás.* A megállapodásban az MDSZ és a MADOSZ helyi szervezete közötti együttműködést feltételeit rögzítették. Az iraton nem található dátum, és az aláírók névsora sem. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

³³¹ A MADOSZ Bánsági Központjának a kizárólagosságra való törekvése abban is megnyilvánult, hogy a közös nyilatkozat helyett a *Déli Hírlap* szeptember 7-i számában csak a Romániai Magyar Dolgozók Szövetségének Országos Központi Bizottsága jegyzi a kiáltványt. Kurkó Gyárfásnak a MADOSZ október 14-i brassói értekezletén elhangzott beszédéből arra lehet következtetni, hogy a felhívást a MADOSZ Bánsági Területi Bizottsága adta ki. Kurkó Gyárfás beszédét lásd *Népi Egység*, 1944. október 22.

³³² *Méliusz levele Bányai Lászlóhoz.* Temesvár, 1944. szeptember 2. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

³³³ A lugosi fogházból szabadult Miron Constantinescu, az RKP jövőbeli vezető politikusa egy 1944. augusztus végén keletkezett jelentésében a legfontosabb tennivalók között említette meg a MADOSZ bánsági tevékenységének támogatását. ANIC, f. CC al PCR, Sec. Org., d. 100/1944. 2. f.

³³⁴ Az eseményre valószínűleg október 30-án került sor, amely naptól kezdődően a *Déli Hírlap* már nem mint a Magyar Népközösség lapja jelent meg, hanem „A romániai magyarság demokratikus lapja” feljellel. A lap napi 24 000 példányban jelent, politikai ellenőrzésére emiatt volt szükség. A MADOSZ temesvári szervezetének jelentése 1944. augusztus 23. és október 1. közötti működéséről. PIL, Bányai László hagyatéka, 932. f. 2. ö. e., 7–10. f.

³³⁵ Méliusz József visszaemlékezése szerint Kazinczi János volt „a MADOSZ szakértője a tartományi [az RKP tartományi – N.M.Z.] vezetőségében.” Méliusz arra is kitért, hogy Kazinczi részt vett Emil

október 1-jén került sor,³³⁶ amely azért bír jelentőséggel, mert ez volt a MADOSZ első dél-erdélyi politikai jellegű tömegdemonstrációja a román kiugrást követően.³³⁷

A temesvári madoszos csoport nem vállalkozhatott 1944 szeptemberében szélesebb körű szervezkedésre, mivel „a Párt eddigi rendelkezése értelmében a Madosz országos összefogáshoz” még nem kezdhetett hozzá.³³⁸ De nem csak a „Párt” engedélye hiányzott, hanem a helyi szervezet vezetőségének személyi összetétele sem jelentett kellő biztosítékot az RKP számára. A szervezeten belüli „ultraradikális”³³⁹ irányvonalat képviselő Juhász Lajos októberben sikeres kampányt indított Takács Lajos kizárása érdekében.³⁴⁰ Az újabb célpont Méliusz József volt, akit októberben és decemberben is letartóztatott a szovjet biztonsági szolgálat, a GPU helyi egysége, de mindkét alkalommal rövid időn belül szabadon bocsátották. Az RKP temesvári szervezete Méliuszt „helyezkedés”-sel és „opportunizmus”-sal vádolta, valamint a MADOSZ legfőbb hibájaként azt rótták fel, hogy „befogadta a népközösségi demokratákat”.³⁴¹ Az RKP központi vezetősége és a tartományi küldöttek 1944. december 14-i találkozásán az RKP Bánsági tartományi főtitkára, Silaghi Leontin beszámolójában nem tett említést Méliusz letartóztatásáról, ellenben Méliuszt „gyanús személy”-nek nevezte, aki „mindig két vasat tartott a tűzben”. Takács Lajossal szemben is hasonló vádakot fogalmazott meg: „...és bizonyosan Horthy által tolerált ember, nem a legtisztább.”³⁴² A folyamatos zaklatások miatt 1945 tavaszán Méliusz és Takács is elhagyta Temesvárt. Méliusz József erre így emlékezett vissza: „’45 tavaszára olyan tűrhetetlenné vált a helyzetünk, egyesek a mieink közül annyira elszakadtak a

Bodnăraş mellett az augusztus 23-i átállítás fegyveres előkészítésében, de mivel a kegyvesztett Fóris István bizalmi embere volt, ezért eltávozott Bukarestből, és „központi-baráti pártajánlással” bekapcsolódott a bánsági madoszos szervezkedésbe. „Vallani, egyre vallani”. Méliusz Józseffel beszélget Molnár Gusztáv (Részlet). *Tiszatáj*, 1982. 6. sz., 66.

³³⁶ Az eseményről szóló tudósítást lásd *Déli Hírlap*, 1944. október 4.

³³⁷ Az már csak a kutató számára jelent kérdést, hogy vajon ezen alkalommal miért a Hitlere-lenes Hazafias Fronthoz való csatlakozást mondták ki, holott a sajtó beszámolójából egyértelműen kiderül, hogy a Hazafias Szövetségének helyi vezetője a gyűlésen ismertette a „Nemzeti Demokrata Front” megalakulását. A székházavató ünnepségen Bánai László is jelen volt.

³³⁸ *Jelentés a MADOSZ temesvári szervezetének 1944. augusztus 23. és október 1. közötti működéséről.* Az iratot közli Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston: *Érdekképviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953.* Csíkszereda, 2009, Pro-Print Könyvkiadó, 111.

³³⁹ A kifejezést Méliusz Józseftől származik, aki egy interjúban emlékezett vissza a MADOSZ bánsági szervezkedésére. „Vallani, egyre vallani” 62.

³⁴⁰ Uo. 62–63.

³⁴¹ *Méliusz József jelentése a MADOSZ brassói központjának a GPU-nál történt többszörös letartóztatásáról. 1944. december 14.* JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

³⁴² Ciuceanu–Lungu–Constantiniu–Sever: *Stenogramele şedinţelor conducerii Partidului Comunist din România* 184.

népfronti együttműködés gyakorlatától, hogy Takáccsal elhatároztuk: innen meg kell szöknünk, a bőrünkről van szó. Néhány nap különbséggel hagytuk el véglegesen Temesvárt. Tudva, hogy ennek a helyzetnek a kialakulásához nemzetiségi sors-, illetve elvtársaink is hozzájárultak.”³⁴³

Az adott viszonyok közepette meglehetősen nagy eredményeket felmutató temesvári madoszos csoportnak azonban az elkövetkező időszakban el kellett fogadnia, hogy az országos jellegű magyar politikai szervezkedés központja mégsem Temesvár, hanem Brassó lesz.

A brassói madoszos csoport felértékelődése szorosan összefüggött az Országos Demokrata Arcvonal platformtervezetének meghirdetésével. Az RKP felmérte, hogy a nemzeti front stratégiája a Nemzeti Demokratikus Blokk létrehozásával csak részben vezetett sikerhez. Ugyanis az államhatalom újjászervezése, a kormányzati pozíciók elosztása messze elmaradt az RKP várakozásaitól,³⁴⁴ s az erőviszonyok megváltoztatását egy új, de immáron a saját ellenőrzése alá vont nemzeti front létrehozásától remélte. A platformtervezet minél szélesebb társadalmi támogatottsága érdekében szükség volt a magyarság politikai támogatásának elnyerésére is. Az RKP ennek érdekében egyrészt a szeptember 26-án nyilvánosságra hozott ODA platformtervezetében rögzítette a kisebbségi kérdés rendezésének általa legfontosabbnak tartott államjogi elveit³⁴⁵ (általános emberi jogok, jogegyenlőség stb.), másrészt a magyarság politikai megszervezésére is kidolgozott egy stratégiát. Ez utóbbi elképzelés megegyezett a Moszkvából érkezett jelzésekkel. A *România Liberă* (a Moszkvából sugárzott Kossuth rádió román megfelelője) szeptember 27-i adásában elhangzott felhívásban arra figyelmeztették a román lakosságot, hogy az erdélyi magyarságot nem szabad összetéveszteni „Horthy bandáival és a budapesti kormánnyal”, a magyar kisebbséget nem elnyomni kell, „hanem éreznie kell, hogy olyan országban él, ahol jogait és nemzeti érzéseit tiszteletben tartják”. A *România Liberă* rámutatott arra is, hogy a „demokrácia megvalósítása” érdekében szüksége van az összes Hitler-ellenes erők összefogására, amelyből nem hiányozhatnak a

³⁴³ „*Vallani, egyre vallani*” i. m. 63.

³⁴⁴ Az RKP részéről csak Lucrețiu Pătrășcanu vett rész a kormány munkájában, mint igazságügyi miniszter.

³⁴⁵ Az RKP Központi Aktívájának szeptember 23–24-i ülésén, amely alkalommal megvitatták az ODA platformtervezetét nem merült fel a MADOSZ reaktiválásának a terve, csak a magyarságnak

magyarság szervezetei sem: „A szakszervezetek, a *romániai magyar munkásság és parasztság szervezetei*, amelyeknek magatartását országunk közelmúlt történetének válságos pillanatai igazolták, helyet kérnek a Hitler-ellenes erők egyesülésében.”³⁴⁶ [Szerző kiemelése.] A végrehajtó hatalom megszerzésére törekvő RKP – alkalmazva a harmincas évek stratégiáját – hozzálátott a „nemzetiségi-forradalmi” demokratikus tömegszervezetek újjászervezéséhez. Az elkövetkező időszakban az RKP minden eszközt megragadott annak érdekében, hogy ez utóbbi célkitűzése is megvalósuljon, s az erdélyi magyarság egyedüli politikai képviselőjének vezetése az általa jobban ellenőrzött és az RKP politikai irányvonalát követő brassói madoszos csoport kezébe kerüljön. (A brassói csoport jelentőségét az a tény is növelte, hogy a MADOSZ elnöke, Kurkó Gyárfás Brassóban lakott, és Brassó földrajzilag közel van el Székelyföldhöz, vagyis a tömbmagyar területhez.)

A MADOSZ brassói csoportjának újjászervezésére az RKP Brassó Tartományi Bizottságának tagja, Vințe Ioan/Vincze János kapott megbízást, s a párt utasításának megfelelően ő továbbította Teohari Georgescu Kurkó Gyárfáshoz intézett levelét, amelynek értelmében a MADOSZ egykori elnökének³⁴⁷ Bukarestbe kellett utaznia. Az október 4–5-én lezajlott bukaresti egyeztető tárgyaláson Kurkó Gyárfás felhatalmazást kapott Luka Lászlótól, az ODA jövődöbeli főtitkárától, hogy „a magyar lakosságot szervezze be az MNSZ-be”.³⁴⁸ Ezzel egy időben látott napvilágot a MADOSZ Brassó–Székelyföldi Újjászervező Bizottságának kiáltványa (október 4.),³⁴⁹ majd két nappal később, október 6-án a MADOSZ csatlakozott az ODA platformjához.³⁵⁰ A MADOSZ országos jellegű szervezkedésének mielőbbi elindítása érdekében a dél-erdélyi és a három székely megye MADOSZ szervezeteinek küldöttei október 16-án közös értekezletre gyűltek össze. A Brassóban megtartott értekezleten a szervezet nevét Magyar Népi Szövetségre változtatták. A MADOSZ megalakulása után eltelt időszak eseményeinek kiértékelése és a szervezet politikai irányvonalának kijelölése után

nyújtandó jogi garanciákról bontakozott ki vita. Ciuceanu–Lungu–Constantiniu–Catalan: *Stenogramele ședințelor conducerii Partidului Comunist din România* 32.

³⁴⁶ *Déli Hírlap*, 1944. szeptember 30.

³⁴⁷ Nincsenek arra vonatkozó adataink, hogy a királyi diktatúra 1938-as bevezetésétől a MADOSZ-on belül tisztújító közgyűlést tartottak, melyen Kurkót elnökké választották volna.

³⁴⁸ Arhiva ACNSAS, f. 217 Documentar., vol. 4. 540. f. *Kurkó Gyárfás tanúvallomása*, Bukarest, 1949. november 19. A tárgyalás időpontjára az október 6-án aláírt csatlakozási nyilatkozatból lehet következtetni. ANIC, f. 27. UPM., d. 135/1944. 24. f.

³⁴⁹ A MADOSZ Brassó–Székelyföld Újjászervező Bizottságának kiáltványa. Közli Töttössy: *A Magyar Népi Szövetség története*. II. kötet 113–118.

megválasztották – ideiglenes jelleggel – az MNSZ vezetőit. Az ideiglenes központi intézőbizottság tagjainak megválasztása után sor került a napi operatív feladatokat ellátó ideiglenes végrehajtó bizottság tagjainak a megválasztására is. Ez utóbbi testületben ott találjuk az MNSZ politikai irányvonalát a későbbiekben is meghatározó személyeket: Czikó Nándort, Csákány Bélát, Bányai Lászlót és az MNSZ későbbi elnökét, Kurkó Gyárfást.

8. 2. Az MNSZ dél-erdélyi csoportja által meghatározott politikai irányvonal

Az MNSZ október 16-i brassói alakuló ülésén eloszlattak minden kételyt az eredet tekintetében – elismerték a jogfolytonosságot a MADOSZ és az MNSZ között.³⁵¹ Az MNSZ a MADOSZ eszmei és politikai irányvonala örökösének vallotta magát, s helyét a román pártpolitikai életben a baloldali pártok mellett foglalta el, az RKP irányította ODA-n belül. Vagyis az MNSZ az 1944 októberében kirobbant kormányválság idején mint nemzetiségi alapon szerveződött baloldali nyomásgyakorló szervezet jelent meg a román pártpolitikai porondon.³⁵² A történelmi pártok közül legfőképpen a Iuliu Maniu vezette Nemzeti Parasztpárt politikusai ellenben azt vallották, hogy egyrészt Romániában nincs szükség egy nemzetiségi alapon szerveződő pártra, másrészt a baloldali pártokkal, tömegszervezetekkel létrejött szövetség és az a tény, hogy az MNSZ a későbbiek folyamán úgy jelenítette meg magát mint a romániai magyar közösség egyetlen hivatalos képviselője, tovább mélyítette a magyar és román társadalom között fennálló politikai törésvonalat. Ezt azzal is fokozták, hogy az MNSZ politikusainak és a magyar sajtónak az elsődleges célpontja Iuliu Maniu volt, holott a magyarok által lakott területeken éppen az NPP

³⁵⁰ ANIC, f. 27. UPM., d. 135/1944. 24. f.

³⁵¹ A brassói értekezleten elhangzott beszámolók és felszólalások ezt támasztják alá. Ezeket közli a *Népi Egység*, 1944. október 22. száma. A november 3-án kiadott utasításban felhívták a szervezetek figyelmét, hogy: „Mindaddig, amíg az új név [mármint az MNSZ – N.M.Z.] átmegegy a köztudatba, különösen a hatóságokhoz intézendő átiratokban a név után zárójelben oda kell írni, hogy »vált Madosz« (fostă Madosz).” Lásd az MNSZ Központi Intézőbizottságának 1. számú utasítása politikai és szervezeti kérdésekben. MOL, Bányai László hagyatéka, XIX-J-1-1-1/b. (1944–1958), 1. doboz, ikt. sz. 1/1944. sz. n. A kolozsvári állami levéltárban található megyei MNSZ szervezeti iratokban egészen 1945 végéig az iratokat a következő pecsétel látták el: „fostă MADOSZ”, „a volt MADOSZ”.

³⁵² Lásd például Czikó Nándor október 7-i felszólalását az ANEF stadionban szervezett ODA tüntetésen. *Scântea*, 1944. október. 8.

vezére rendelkezett a legnagyobb támogatottsággal mind a falusi, mind a városi román lakosság körében.

A november 3-án kiadott szervezeti utasítás nagyon szűkszavúan határozta meg az MNSZ politikai irányvonalát.³⁵³ „Szövetségünk politikai irányvonala – olvasható a november 3-i körlevélben – a Brassó–Székelyföldi Újjászervező Bizottság által kiadott kiáltványból állapítható elsősorban meg. [...] A kiáltványt a demokratikus politika általános vonalán a Nemzeti Demokratikus Arcvonal kormányzati munkaterve egészíti ki.”³⁵⁴

A kiáltványban erősen osztályharcos retorikával kifejtett politikai irányvonal megegyezett az RKP célkitűzéseivel, és megfelelt az RKP-nak a magyarsággal szemben támasztott elvárásaival.³⁵⁵ Egyrészt az MNSZ-nek küzdenie kellett „a népi egységért, a demokratikus magyarságért,” amely csak úgy valósulhatott meg, ha a magyar társadalom megtisztul, önkritikát gyakorol, leplezi a magyar nép „árulóit”. Ennek érdekében az MNSZ-nek „át kellett nevelnie” a magyar társadalmat. Másrészt a magyar társadalomnak le kellett mondania a revízióról, az ODA oldalán csatlakoznia kellett a „demokratikus” erőkhöz, és ezzel párhuzamosan meg kellett valósítania a román néppel való „őszinte együttműködést és barátságot”. A magyarság jogegyenlősége, amint az a későbbi nyilatkozatokból is kiderült, csak ezen feltételek teljesülése esetén érhető el.

A „népi egységet” a politikai pluralizmus kiiktatásával akarták elérni, ami kizárta a különböző alternatívák melletti politikai támogatás mobilizálását. Szemlér Ferenc a *Népi Egység* november 16-i számában éppen ezért vont felelősségre a Bukarestben tárgyaló Gyárfás Elemért. A magyarság feletti politikai monopólium megszerzését, a kizárólagosságra való törekvést az MNSZ nem is titkolta. A szervezet elnöke, Kurkó Gyárfás a *Népi Egység* 1944. november 19-i számában megjelent cikkében egyértelműen kifejtette, hogy a magyar népi egységet az MNSZ-nek kell megvalósítania, bármilyen más jellegű magyar politikai szervezkedést illegitimnek tartott: „Ma minden politikai kezdeményezés, mely tudomásunk nélkül vagy megkerülésünkkel történik, nemzetiségünk megtévesztését szolgálja. Kezdeményezőit

³⁵³ Az is elgondolkodtató, hogy az október 16-i brassói értekezlet anélkül zárult le, hogy elfogadtak volna egy határozati javaslatot.

³⁵⁴ A tagfelvétel egyik fő követelménye volt, hogy az illető személynek el kellett fogadni az „Nemzeti Demokratikus Arcvonal kormányzati munkatervét”.

³⁵⁵ Lásd a *Scânteia* 1944. októberi számait.

népárulóknak és a demokrácia ellenségeinek tekintjük.” A politikai szervezkedés terén a romániai magyar kisebbség az egységmítosz, az egységretorika, az egyszereplős magyar politikai érdekképviselő tapasztalatával rendelkezett. Ezt az elvet a társadalom legnagyobb része nem kérdőjelezte meg, sőt ebben a kérdésben társadalmi konszenzus volt. Az MNSZ kezében a politikai egység ideológiája a centralizáció legfőbb eszközévé, a „demokratikus centralizmus” hivatkozási alapjává vált, amely a legmarkánsabban a kolozsvári MNSZ-kongresszus határozataiban öltött testet. Ugyanakkor Kurkóék azért vindikálták maguknak a politikai szervezkedés monopóliumát, mert – szerintük – a MADOSZ 10 éves politikai irányvonala őket igazolta, a korábbi magyar pártok csak rossz irányba vezették a magyarságot, sőt a MADOSZ tagjai életükkel és szabadságvesztéssel fizettek a magyar nép szabadságáért.³⁵⁶ Ennek megfelelően az MNSZ politikai vezetését a magyar munkásságnak kellett volna átvennie. A magyar földművesek számára szövetséget kínáltak fel, ellenben a magyar polgárság és értelmiség komoly figyelmeztetésben részesült: „A történelem még egy utolsó alkalmat kínál számotokra. Ragadjátok meg ezt a lehetőséget.”³⁵⁷ Az MNSZ a magyar társadalmat „demokratákra” és „árulókra” osztotta fel, a politikai egység megteremtése nevében ezért egész társadalmi rétegeket feltételesen kizárt nemcsak a szervezetből, hanem a magyar társadalomból is. A polgárok és az értelmiségiek „be kell bizonyítsák becsületos munkájukkal, hogy a nép mellé állnak” – szöveg Kurkó figyelmeztetése 1945. február elején egy székelyudvarhelyi népgyűlésen. Ezek a kijelentések megmagyarázzák az értelmiségieknek az MNSZ-szel szemben tanúsított passzív magatartását, és egyúttal rávilágítanak arra a tényre, hogy az MNSZ a szervezet kiépítése során a régi madoszistákra alapozott,³⁵⁸ akik magukkal hozták az illegalista múlt osztályharcos radikalizmusát. A politikai egység megteremtése együtt járt a belső és külső ellenségkép, a magyar és a román „reakció” megteremtésével. „Aki nem érti meg azt, hogy új világ küszöbén állunk, aki el akarja gáncsolni a népi erők feltörekvését és a népjogok érvényesülését – figyelmeztetett Kurkó Gyárfás –, azokkal más nyelven

³⁵⁶ Az MNSZ október 14-i brassói alakuló ülésén elhangzott beszámolók és felszólalások erről a meggyőződésről tesznek tanúságot. Az értekezletről szóló tudósítást lásd: *Népi Egység*, 1944. november 22.

³⁵⁷ Uo.

³⁵⁸ A kolozsvári kongresszuson (1945) elhangzott szervezeti beszámolók ezt jól alátámasztják. ANIC, f. 27. UPM, d. 137/1945. 1–70. f.

fogjuk megértetni igazunkat.” A magyar társadalom megtisztulását kisebbségvédelmi megfontolásból is szükségesnek tartották, mert „csak így lehetünk egyenlő fegyvertársai a román nép demokratikus tömegeinek – szölte Csákány Béla figyelmeztetése –, és csak így érdemeljük ki az életre való jogunkat.”³⁵⁹ A „demokratikus” magyar egységet a politikai nevelés útján akarták elérni, amely feladat a szervezet keretében létrehozott különböző bizottságokra hárult. Az MNSZ Központi Intézőbizottságának 1944. november 3-án kiadott 1. számú utasításában egyértelműen leszögezik, hogy a szervezeten belül létrehozandó bizottságok (közművelődési, sajtó, ifjúsági, női, testnevelési) legfontosabb feladata a politikai nevelés.³⁶⁰ Ennek ideológiai alapját a „magyar demokratikus” hagyományokból merítették. Így vált a „haladó magyar demokratikus hagyomány” kulcsfontosságú szereplőjévé Dózsa György, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos és Petőfi Sándor.

Az MNSZ a magyar társadalom mobilizációja érdekében két eszközt alkalmazott: a „kényszer-aktivizmust” és a jogvédelmet. Az MNSZ kötelezővé tette a politikában való részvételt minden magyar nemzetiségű állampolgár számára, amelynek eszmei gyökereit a két világháború között kidolgozott népszolgálati elvben kereshetjük: „Ma a közéleti munka mindenki számára parancs” – hangzott el a felhívás Csákány Béla, az MNSZ Végrehajtó Bizottsága tagjának részéről.³⁶¹ A tagtoborzás „aki nem velünk, az ellenünk”³⁶² szlogen hangoztatásával folyt, de a csatlakozóknak az MNSZ védelmet ajánlott fel a hatósági visszaélések megakadályozása esetén vagy azok kivizsgálása során.³⁶³ A későbbi események azt bizonyítják, hogy a magyar társadalom leginkább az MNSZ-nek az érdekvédelmi funkciójával azonosult. Azonban a kezdetektől mindenkit óva intettek attól, hogy az MNSZ-t panaszirodává alakítsák át. Szemlér Ferenc ezt a felfogást a következőképpen fejezte ki: „A politikai szervezet többé már nem panasziroda, ahol kiváltságos urak tetszésük szerint járnak közbe az egyéni sérelmek ügyében, hanem küzdő szervezet, ahol a közösség jogainak kiharcolása árán érhető el csupán az egyéni sérelmek

³⁵⁹ *Népi Egység*, 1944. október 31.

³⁶⁰ MOL, Bányai László hagyatéka, XIX-J-1-1-1/b. (1944–1958), 1. doboz, ikt. sz. 1/1944. sz. n.

³⁶¹ *Népi Egység*, 1944. október 27.

³⁶² JEAKGY, K. 114. Bözödi György visszaemlékezése. 101–102. f.

³⁶³ Az MNSZ-szervezetek alakuló közgyűlésein a felszólalók többsége a sérelmek orvoslását kérte az MNSZ-től, amelynek a szervezet többek között azzal tett eleget, hogy településenként jegyzőkönyvet vet fel, és családonkénti pontos kimutatást készített a magyarokat ért állatrekvirálásokról. *Népi Egység*, 1944. november 2., 8., 10., 14.

megszüntetése is.”³⁶⁴ Intézményi szempontból vizsgálva a kérdést, az MNSZ nem is válhatott „panaszirodává”, mert a szervezetből hiányzott az a strukturális elem, pl. a jogügyi bizottság,³⁶⁵ amely a sérelmek orvoslásával foglalkozott volna. Ez nem zárta ki azt, hogy az MNSZ egyes településeken jegyzőkönyveket vegyen fel a magyarság sérelmeiről. A kormány „demokratikus” tagjaihoz eljuttatott jegyzékében³⁶⁶ és a gyűléseken megfogalmazott határozati javaslatokban a magyarságot ért jogsérelmek orvoslását, valamint a kulturális, a nyelvhasználati jogok biztosítását kérték számon. A jogegyenlőségen – az RKP platformtervezetével egybehangzóan – valójában az általános emberi jogok biztosítását értették, ami a napi politikai gyakorlatban a magyarságot hátrányosan érintő intézkedések eltörlésének a követelését jelentette, vagyis egy folyamatos ellenzéki magatartást a „reakciós” kormányokkal szemben. A jogkövetelés egyetlen esetben sem haladta meg az RKP-nak a nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozó állásfoglalásait, terveit vagy a marxi–lenini nemzetiségi politikából következő kulturális és nyelvhasználati jogokat. Az általunk feldolgozott levéltári forrásokban és a témában megjelent szakirodalomban csak egyetlen olyan utalást találtunk, amely szerint az MNSZ részt vett volna a Nemzetiségi Statútum kidolgozásában.³⁶⁷ Feltételezésünk szerint a korabeli sajtóban azért nem láthattak napvilágot az együttműködésről szóló hírek, mivel ez azt a gyanút keltette volna, hogy az MNSZ együttműködik azzal a „reakciós” Rădescu-kormánnyal, amelynek fennmaradása éppen a statútum megjelenésének időpontjában vált kétségessé. Ebből is arra lehet következtetni, hogy az MNSZ kisebbségpolitikai elképzeléseit a többségi pártvezetéssel, az RKP-val egyeztetve, illetve annak magyarságpolitikáján belül fogalmazta, fogalmazhatta meg.

Az MNSZ a romániai magyar politizálást nemcsak a „demokratikus” erőkkel való együttműködésre alapozta, hanem a román néppel való „őszinte együttműködés”

³⁶⁴ *Népi Egység*, 1944. november 14.

³⁶⁵ Lásd a novemberi körlevelet és az MNSZ szervezeti felépítését ábrázoló rajzot. Ez utóbbi megtalálható: ANIC, f. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 49/1945. 4. f. Töttössy idézet munkájában tévesen tünteti fel azt, hogy az MNSZ már a megalakulás idején jogi és közigazgatási bizottságot hozott volna létre. Töttössy: *A Magyar Népi Szövetség története*. II. kötet 119.

³⁶⁶ Az MNSZ központi vezetőségének memoranduma Gheorghe Vlădescu-Răcoasa nemzetiségügyi miniszterhez és Petru Groza miniszterelnök-helyetteshez. Brassó, 1944. november 14. ANIC, f. 27., UPM, d. 136/1944. 10–13. f.

³⁶⁷ Csákány Béla kijelentése az MNSZ és az RKP legfelsőbb vezetése 1946. május 17–18-i közös értekezletén. Az értekezlet jegyzőkönyvét közli Nastasă: *Minoritățile etnoculturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)*. 283.

kialakítására törekedett. Ez utóbbi cél megvalósítása érdekében a két nép történelmében olyan szimbólumteremtő eseményeket és személyeket keresett, amelyek, illetve akik a két nép közös küzdelmét, sorsát voltak hivatottak alátámasztani. Így vált az 1437-es bábolnai felkelés, a Dózsa György-féle parasztháború, a Horea, Cloșca és Crișan vezette román lázadás és nem utolsósorban az 1848/49-es magyar szabadságharc a román és a magyar nép összetartozásának szimbólumává.

Az MNSZ politikusai nyíltan nem beszéltek a határok kérdéséről, a revíziót és a második bécsi döntést elítélték, hisz az – szerintük – nem Erdély népeinek érdekeit szolgálta. Erdély kérdése mégsem vált tabuvá, és éppen az 1944 novemberében bevezetett észak-erdélyi szovjet katonai közigazgatás biztosított lehetőséget arra, hogy Erdély „reintegrálásának” feltételeként rávilágítsanak a nemzetiségi jogegyenlőség mielőbbi biztosítására.³⁶⁸

8. 3. Az MNSZ észak-erdélyi szervezkedése. Eltérő politikai célkitűzések

Az MNSZ brassói központjának 1944 októberében csak három észak-erdélyi megyében sikerült leraknia a szervezet alapjait, míg a többi megye területén az egykori MADOSZ tagok ragadták magukhoz a kezdeményezést. A dél-erdélyi körülményekhez képest – látszólag – szabadabb politikai viszonyok közepette a különböző csoportok a politikai célok tekintetében is „merészebb” terveket fogalmaztak meg. A Marosvásárhelyen létrehozott Magyar Demokrata Szövetség szervezőbizottsága október 15-én kiadott felhívásában egy, a Székelyföld egészére kiterjedő regionális érdekképviseleti szervezet megalakítását vetette fel, annak érdekében, hogy a terület számára „teljes közigazgatási, törvénykezési és kulturális szabadságot»³⁶⁹ vívjon ki. A politikai önkormányzat gondolatát fogalmazta meg Daday Loránd, Dés város megbízott polgármestere is a MADOSZ Szolnok-Doboka megyei tagozatának 1944. november 26-i újjáalakuló ülésén: „Ez az út [tudniillik a

³⁶⁸ Az MNSZ bukaresti szervezetének december 17-én tartott ülésén elfogadott határozat. Közli Tóttóssy: *A Magyar Népi Szövetség története*. II. kötet 120–122.

³⁶⁹ Nagy – Vincze: *Autonomisták és centralisták* 66.

MADOSZ útja – N.M.Z.] nem vezet rothadt királyságokhoz, sem magyarhoz, sem románhoz, hanem az erdélyi népek közös öncélú és önkormányzatú szabad köztársaságához.”³⁷⁰

A MADOSZ kolozsvári „zászlóbontására” október 22-én került sor. A szervezőbizottságnak az ismert Balogh Edgáron és Kós Károlyon kívül több, addig kevésbé ismert, de illegalista múlttal rendelkező személy is tagja lett, többek között Szepesi Sándor szabó, Hadházi Samu hóstáti földműves, Mezei Lajos vasutas és Fodor Pataky Ádám kisiparos. Elnökül Kós Károlyt választották meg, aki azonban az EMGE-ben és a Mezőgazdasági Akadémián betöltött tisztségei miatt alig vett részt a vezetésben, a tényleges irányítást „egy kéttagú politikai titkárság gyakorolta Balogh Edgár³⁷¹ és Sály István személyében – áll egy korabeli szemtanú feljegyzésében –, valamint egy több, bizonytalan számú tagból álló intézőbizottság.”³⁷² Mivel az MNSZ brassói központját a november 12-én bevezetett szovjet katonai közigazgatás megakadályozta abban, hogy az egymástól függetlenül szervezkedő különböző észak-erdélyi madoszos csoportokat közvetlenül az irányítása alá vonja, ezért a MADOSZ kolozsvári tagozatára, illetve az Észak-Erdélybe delegált Bányai Lászlóra hárult az a feladat, hogy a Brassóból érkező utasításoknak megfelelően „örködjének” a politikai irányvonal betartása felett.³⁷³

Az MNSZ észak-erdélyi politikai irányvonala nem minden esetben felelt meg a brassói központ politikai irányvonalának. Ugyanis a második bécsi döntést követő négy évben, de legfőképpen a szovjet katonai közigazgatás alatt kialakult hatalmi vákuum idején Észak-Erdélyben egy sajátos magyar baloldali irányvonal jött létre, amely politikai tapasztalat a későbbiek folyamán számos konfliktust idézett elő az MNSZ politikai irányvonalának meghatározása körül kirobbant viták alkalmával. (A dél-erdélyitől eltérő politikai irányvonal kialakulását az is jelezte, hogy az észak-erdélyi MADOSZ tagozatok 1944 végén felvették ugyan az MNSZ megnevezést, ellenben – a november 3-i szervezeti utasítástól eltérően – kihagyták a „Romániai”

³⁷⁰ JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

³⁷¹ A Méliusz Józsefnek 1945. január 4-én címzett levelében Balogh Edgár az MNSZ kolozsvári és Kolozs megyei ügyvezető elnökeként mutatkozott be. JEAKEY, Méliusz József hagyatéka.

³⁷² Az észak-erdélyi politikai helyzetet bemutató iratot közli Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások* 59.

³⁷³ A kolozsvári madoszos csoport már októberben magának vindikálta a pártirányítást Észak-Erdélyben. Ezt támasztja alá a *Világosság* október 28-i számában megjelent felhívás, amelyben a kolozsváriak „A romániai Magyar Dolgozók Szövetsége észak-erdélyi újjászervező bizottsága” megnevezést használták.

megjelölést. Ezt akár taktikai engedménynek is nevezhetnénk, hiszen a terület szovjet katonai közigazgatás alatt volt.) A Vörös Hadsereg és a román csapatok bevonulása előtti hetekben, de főképpen a szovjet katonai közigazgatás négy hónapja alatt Észak-Erdélyben a közigazgatás a baloldali pártok kezébe került. A hatalom új képviselői úgy értékelték pozíciójukat, hogy a román és a magyar állami főhatalom hiányában, illetve a II. Ukrán Front parancsnokától, Malinovszkij marsalltól nyert felhatalmazás alapján állami feladatok ellátására kaptak megbízatást.³⁷⁴ Vagyis helyzetüket úgy értékelték, hogy részt vesznek a hatalomgyakorlásban, és ennek megfelelően nemcsak végrehajtják a jogszabályok előírásait, hanem maguk is alkotnak jogszabályokat. Az ideiglenes helyhatósági választások vagy az önkormányzati választások lebonyolítását szabályzó rendelkezések³⁷⁵ biztosították a magyar lakosság arányos képviseletét a közigazgatásban és az új rendvédelmi szervezetben (néprendőrség, népcsendőrség), sőt egyes megyékben a magyar nyelvet második hivatalos nyelvként ismerték el.³⁷⁶ A terület feletti szuverenitás kérdésének a tisztázatlansága arra készítette a magyar baloldal számos képviselőjét, hogy autonomista jellegű elképzeléseket fogalmazzanak meg. Alapul véve a korabeli magyar közigazgatás-jogi szakterminológiát megállapíthatjuk, hogy ezek a tervek a decentralizáció és a dekoncentráció elemeit olvasztották egybe. Ennek megfelelően a legmerészebb elképzelések a politikai önkormányzat kialakítására, vagyis a törvényhozói hatalom megszerzésére irányultak, míg mások – elvetve a román államnak a két világháború közötti centralizációs állampolitikai gyakorlatát – az adminisztratív döntések előkészítésében, azok meghozatalában és végrehajtásában való részvételt fogalmazták meg.³⁷⁷ A politikai önkormányzat tervét a leghatározottabban az SZDP magyar tagozata támogatta,³⁷⁸ az RKP észak-erdélyi vezetősége körében pedig voltak olyan személyek, akik meggyőződésből vagy ideiglenesen és taktikai okokból az adminisztratív

³⁷⁴ Lásd az ODA Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testületének 1944. december 28-i határozatát. Az iratot közli Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 223. Az újonnan kinevezett köztisztviselők a legtöbb esetben nem tekinthetők „hivatásos közszolgáknak”, nagy részük nem rendelkezett a közfeladatok ellátásához szükséges szakképzettséggel és tapasztalattal.

³⁷⁵ Az ODA Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testülete 1945 januárjában egy tervezetet dolgozott ki a helyhatósági választások lebonyolítására vonatkozólag, amely elaborátumot az ODA februárban megtartott észak-erdélyi konferenciáján el is fogadtak. Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 90.

³⁷⁶ Maros-Torda vármegye prefektusa, dr. Victor Groza (Petru Groza testvére) 1945. január 22-én, míg Kolozs vármegye prefektusa, Vasile Pogăceanu az 1945. február 10-én közzétett rendeleteikkel szabályozták a nyelvhasználat kérdését.

³⁷⁷ Bővebben lásd Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták*.

³⁷⁸ Lásd a nemzetiségi törvény kapcsán megfogalmazott levelüket.

önkormányzat,³⁷⁹ illetve a dekoncentráció irányába mutató terveket fogalmaztak meg vagy tártak a kormány tagjai elé.³⁸⁰

Azt a tényt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy míg az október 16-i brassói ülés alkalmával nem lehetett alapozni Magyarország támogatására, addig az észak-erdélyi magyar baloldal számára a Debrecenben megalakult Ideiglenes Kormány mind a terület jövője, mind pedig a romániai magyar nemzetiségi kérdés rendezése és politikai irányvonalának meghatározása szempontjából csak pozitív üzenettel bírt. A „szálásista”, „horthysta” „bűnös” magyar múlt helyébe a „demokratikus” Magyarország realitása lépett. Ezt a felismerést tükrözte Simó Gyulának, az RKP Észak-Erdélyi Tartományi Bizottsága tagjának a hivatalos levele, amelyet 1945. február 2-án intézett a Debrecenben tartózkodó MKP vezetőségéhez: „mostantól kezdve a lehető legszorosabb kapcsolatban maradhatunk, kölcsönösen támogatva egymást a *közös történelmi céljaink* mielőbbi elérésére.”³⁸¹ [Kiemelés tőlem – N.M.Z.]

A román közigazgatás kiutasítása és a „látszatautonómia”, a szovjet katonai közigazgatás viszonyai közepette létrehozott regionális jellegű közigazgatási szerveknek, mint például az ODA Észak-Erdélyi Központi Tanácsadó Testületének, az ODA Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottságának működése az észak-erdélyi MNSZ-es szervezkedésnek is nagyobb mozgásteret biztosított. Ez a nagyobb mozgáster meg nyilvánult a politikai célkitűzések megfogalmazásában is.

Az MNSZ Észak-Erdélyben is a romániai magyar közösség egészének a politikai és társadalmi reprezentánsaként lépett fel. Ennek nyomait a korábbi erdélyi politikai mozgalmakban is megtaláljuk, de az MNSZ esetében a bolsevik pártokra jellemző intézményépítési gyakorlat, a „demokratikus centralizmus” elve valósult meg. Az MNSZ nem új intézményeket hozott létre, hanem a már meglévők közül vont

³⁷⁹ Simó Gyula a MADOSZ kolozsvári szervezetének október 22-i alakuló közgyűlésén a következő kijelentést tette: „Kívánjuk, hogy Erdély egyszer végre valóban az erdélyieké legyen s mi magunk dolgozhassunk Erdély népeinek boldogabb jövője és együttműködés érdekében.” *Világosság*, 1944. október 23.

³⁸⁰ Az Országos Demokrata Arcvonal Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága egy memorandumot intézett a román kormányhoz, amelyben kérték, hogy Kolozsvár székhellyel állítsanak fel egy, a miniszterelnökség mellé rendelt államtitkárságot, amelynek a személyzetét az észak-erdélyi ODA Végrehajtó Bizottsága biztosítaná. A memorandumot Vescan Teofil nyújtotta át és mutatta be a román Minisztertanács március 13-i kolozsvári ülésén. A memorandumot közli Nastasă: *Minorităţii etnocolturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* 72–74.

³⁸¹ PIL, az MKP Külügyi Bizottsága, fond 274/10. 103. iratsomó 17. f.

fokozatosan néhányat az ellenőrzése alá. A politikai védelemre a magyar intézményeknek is szükségük volt, mivel vezető testületi tagjaiknak egy része 1944 őszén elmenekült, mások az NKVD fogságába estek,³⁸² a helyben maradtak nem exponálták magukat, vagy – az esetek többségében – *persona non grata* számítottak a hatalom új képviselői számára. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a tényezőt sem, hogy a román baloldali pártok a szeparatizmus vádjával támadást intéztek egyes magyar intézmények ellen. „Tervszerű rohamok indultak egymás után a magyar intézmények ellen. [...] támadták az EMGE-t, hogy miért nem válik a románság szervezetévé is...” – olvashatjuk egy korabeli szemtanú feljegyzésében.³⁸³ (A háttérben valójában gazdasági érdekek húzódtak meg: így akartak hozzájutni a magyar intézmények vagyonához.) A vezetőcserék az illető intézmények rendkívüli közgyűlésének³⁸⁴ döntése nyomán kaptak törvényes színezetet. Többek között így nyert felhatalmazást az EMGE vezetésére egy öttagú direktórium a gazdaszervezet 1944. december 17-ére összehívott rendkívüli közgyűlésétől. A jelölőbizottság előterjesztésére a rendkívüli közgyűlés például az ötös direktórium elnökének Kós Károlyt, direktóriumi tagnak Fodor Pataky Ádámot, a választmányba pedig Mezei Lajos vasutast választotta be. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 1945. február 2-i választmányi ülésén Balogh Edgárt elnökké, Kiss Jenőt pedig főtitkárrá választották. Az itt felsorolt személyek mindegyike vezető pozíciót töltött be az MNSZ kolozsvári vagy Kolozs megyei szervezetében, de a későbbiek folyamán ott találjuk őket az MNSZ országos vezetőségében is.

Ezzel megvalósulni látszott az az elképzelés, hogy „Erdély magyarságának egységes társadalmi és politikai képviselete legyen”,³⁸⁵ de ennek működését már a kortársak is bírálták. Ugyanis olyan személyeket jutattak be az intézmények vezetőségeibe, akiket többirányú elfoglaltságuk és a különböző „igazgatósági tagsággal” járó kötelezettségeik megakadályozták abban, hogy az adott

³⁸² Teleki Bélát, az EMGE elnökét az NKVD tisztjei letartóztatták és elhurcolták Kolozsvárról. Azért tartóztatták le, mert ő volt az Erdélyi Párt elnöke.

³⁸³ Vincze: *Illúziók és csalódások* 61.

³⁸⁴ Ez a legtöbb esetben az illető intézmény Kolozs megyei tagságának összehívását jelentette. Lásd például az EMGE 1944. december 17-i rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvi kivonatát. A jegyzőkönyvet közli *Erdélyi Gazda*, 1944. december 25. 73. évf. 10. sz. 375.

³⁸⁵ A kijelentés Balogh Edgártól származik. *Világosság*, 1944. november 30.

intézményekben eredményes munkát fejtsenek ki.³⁸⁶ Ugyanakkor a munkások és parasztszármazásúak esetében hiányzott a szaktudás és a kellő szakmai gyakorlat.³⁸⁷ A felügyelet kiterjesztése együtt járt volna az intézmények eredeti rendeltetésének a megváltoztatásával. A valóságban ez az intézményi integráció a demokratikus centralizmus elve alapján végrehajtott közvetett központosítást jelentett. Ezt támasztja alá az MNSZ észak-erdélyi politikai bizottságának³⁸⁸ határozata, amelynek értelmében az EMGE „átengedi a Mezőgazdasági Kamarának minden volt kamarai ügykörét és vagyonát”, s a továbbiakban „mint magyar mezőgazdasági kultúrintézet” mezőgazdasági tanfolyamokat szervezz és „segítséget nyújt a Mezőgazdasági Kamara irányítómunkájához.”³⁸⁹

Politikai védelmet remélt az MNSZ-től a falvak magyar lakossága is. A panaszosok rendszeresen felkeresték az MNSZ irodáit, ahol minden esetben hivatalos jegyzőkönyvet vettek fel a sérelmekről.³⁹⁰ Az MNSZ iránti bizalom nem volt alaptalan. Ugyanis az észak-erdélyi MADOSZ/MNSZ újjászervező bizottságai részéről kibocsátott kiáltványok és a sajtóban megjelent nyilatkozatok – a dél-erdélyiektől, de főképpen a brassói vonaltól eltérően – kivétel nélkül nagy hangsúlyt fektettek a magyar „nemzeti” érdekek védelmére. A MADOSZ kolozsvári szervezete kiáltványában ígéretet tett, hogy megvédi „az itt élő magyarság [az erdélyi magyarság – N.M.Z.] minden *nemzeti* jogát”³⁹¹ A Szatmár megyei MNSZ kiáltványában még konkrétan fogalmazott: „Célunk: *Egy demokratikus országban* [vagyis nem

³⁸⁶ Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 307. Talán Balogh Edgár személye érzékelteti legjobban ezt a problémát: a *Világosság* főszerkesztője, az MNSZ kolozsvári és Kolozs megyei szervezetének ügyvezető elnöke, az ODA KTT tagja volt.

³⁸⁷ Fodor Pataky Ádám és Mezei Lajos esete a legkirívóbb.

³⁸⁸ A jegyzőkönyvekben nem tüntették fel az észak-erdélyi megjelölést, de a testület funkciója egyértelmű volt, az országhatárok rendezéséig a kolozsvári MNSZ szervezetnek kellett átvennie az észak-erdélyi MNSZ tagozatok irányítását és meghatározni a követendő politikai irányvonalat. Ezt támasztja alá a már korábban ismertetett irat, amely szerint az MNSZ észak-erdélyi tagozatának központi székhelye Kolozsváron található. Lásd a rajzot: ANIC, F. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 49/1945. 4. f.

³⁸⁹ JEAKGY, Méliusz József hagyatéka. Az iraton nincs feltüntetve az ülés napja, ellenben a határozat szövegéből arra lehet következtetni, hogy 1944 decemberének végén vagy 1945. január elején kerülhetett sor az összejövételre.

³⁹⁰ A kolozsvári irodában felvett jegyzőkönyvek egy részének hitelesített másolatai megtalálhatóak: PIL, Simó Gyula hagyatéka, 937. f., 11. ő. e.

³⁹¹ A kétoldalas *Magyarok!* című kiáltványt több ezer példányban nyomtatták ki, és egész Észak-Erdélyben, illetve Magyarországon is terjesztették. Soó Tamás közlése. A kiáltványt a *Világosság*, 1944. november 22-i számában is közölték.

mondja ki, hogy Románián belül – N.M.Z.] *a magyarság jogainak minden vonatkozásban való feltétlen biztosítása.*³⁹²

Az MNSZ észak-erdélyi politikusai új alapokra akarták helyezni a romániai magyar közösség és a román állam közötti viszonyrendszert, illetve a kisebbségek jogainak a szavatolását. Úgy vélekedtek, hogy a magyar lakosságnak részt kell vennie a társadalmi változások előkészítésében, amelyet a baloldali pártok hirdettek meg, ám ennek fejében teljes jogegyenlőséget követeltek, valamint azt, hogy a magyarság számarányának megfelelően képviselést kapjon a kormányban. Az MNSZ észak-erdélyi politikai bizottságának 1945. február 5-én elfogadott határozata értelmében az MNSZ továbbra is együttműködik a demokratikus pártokkal, de ezt feltételekhez kötötték. Egyrészt kijelentették, hogy az MNSZ „nyílt állásfoglalást kíván a nemzetiség teljes egyenjogúsítása terén”. Másrészt leszögezték, hogy „az MNSZ részt kíván venni az ODA nemzetiségi tervezetének elvi és gyakorlati kidolgozásában”.³⁹³ A határozat ez utóbbi pontjának megvalósítása érdekében az MNSZ észak-erdélyi politikai és végrehajtó bizottságának március 7-i ülésén olyan előterjesztést fogadtak el, amelynek értelmében az ODA Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottsága³⁹⁴ Jogügyi és Nemzetiségi Ügyosztálya március 10-i értekezletének fő feladata „a nemzetiségi törvényre vonatkozó irányelvek megállapítása és [az] erre vonatkozó javaslatok kidolgozása” kell legyen.³⁹⁵ Ez valójában a már egy hónapja érvénybe lépett Nemzetiségi Statútum elutasítását jelentette, hiszen a jogkiterjesztés tekintetében a Statútum csak a dél-erdélyi viszonyok közepette jelentett fejlődést, Észak-Erdélyben – a szovjet katonai közigazgatás időszakában – sokkal szélesebb körben biztosították a nemzetiségi jogokat. Az észak-erdélyiek határozott álláspontja az adott belpolitikai változások közepette még nagyobb jelentőséggel bírt. Ők valójában nem a március 6-án hatalomra jutott baloldali Groza-kormánytól várták a magyarság kérdéseinek a megoldását, hanem feltételeket szabtak, és követeléseik elérése érdekében tárgyalni

³⁹² REL., I. 1. c. 465. *Magyar testvér! c* kiáltvány. Ezúton köszönjük Vincze Gábornak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta az iratot.

³⁹³ PIL, Simó Gyula hagyatéka, 937. f. 11. ö. e. 1. f.

³⁹⁴ Az észak-erdélyi megyék 1945. február 12–15. között Kolozsváron üléselő kiküldöttei kezdeményezték az ODA VB létrehozását, amely a felmerülő kérdések szabályozása végett Észak-Erdély területén közigazgatási és jogalkotási feladatokat látott volna el. Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 78–91.

³⁹⁵ ANDJ CJ, f. 26. Uniunea Populară Maghiară, Organizația județeană Cluj 1945–1950, (a továbbiakban – UPM, Org. jud. Cluj). d. 1/1945. 381. f.

akartak a kormánnyal.

Az MNSZ észak-erdélyi végrehajtó bizottsága a Minisztertanács március 13-i – Kolozsvárra kihelyezett – ülésén memorandumot nyújtott át a kormánynak, amelyben többek között mint a Groza-kormány „*munkatársa*” a magyar lakosság számarányának megfelelő kormányzati pozíciókat, Észak-Erdély számára adminisztratív önkormányzatot, széles körű kulturális jogokat, teljes jogegyenlőséget és új nemzetiségi törvényt igényeltek, valamint követelték a közigazgatásban a proporcionális elvének az érvényesítését és Erdélyben a magyar nyelv hivatalos nyelvként való elismerését.³⁹⁶ A memorandumban az MNSZ-nek az érdekvédelmi funkcióját emelték ki, tömegszervezeti szerepéről nem ejtettek szót: „Az MNSZ céljainál és szervezeti jellegénél fogva elsősorban arra hivatott, hogy a magyar nép egyenjogúságáért és sajátos kultúrérékeinek biztosításáért küzdjön.”³⁹⁷ Ez eltért az RKP központi vezetésének, illetve az MNSZ dél-erdélyi szervezetének az álláspontjától. Ezt igazolja Bányai Lászlónak a *Népi Egység* 1945. március 27-i számában megjelent észak-erdélyi úti beszámolója, amelyben a beadvány egyes pontjait úgy ítélte meg, hogy „nem a nemzeti jogegyenlőség haladózsellemű megvalósítását szolgálja”.

Az MNSZ észak-erdélyi szervezete a román közigazgatás március 6-i visszatérése után is bírálta a Nemzetiségi Statútumot. Ugyanis az országon belüli jogegység megteremtése érdekében 1945. április 4-én kiadott közigazgatási törvény³⁹⁸ – a Nemzetiségi Statútum rendelkezéseivel szöges ellentétben – a közigazgatásban kizárólag a román nyelvhasználatot ismerte el. Az MNSZ Kolozs megyei szervezete ezért 1945. április 22-én azzal a kéréssel fordult az igazságügyi tárca vezetőjéhez, Lucrețiu Pătrășcanuhoz, hogy Kolozs megye prefektusának 847/1945. évi nyelvrendeletét emeljék törvényerőre.³⁹⁹ A kérést azzal indokolták, hogy a Nemzetiségi Statútum nem szabályozta kellőképpen a közigazgatási hatóságok és igazságszolgáltató szervek belső nyelvhasználatát. A jogszabály legfőbb hiányosságát

³⁹⁶ Közli Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 336–341.

³⁹⁷ Uo. 336.

³⁹⁸ Vincze Gábor: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1953*. Budapest–Szeged, 1994. 28.

³⁹⁹ A jogszabály 3. szakasza kimondta: „Kolozsvár és Kolozs megye területén a hivatalos nyelv mind a román, mind a magyar nyelv.” A rendeletet közli *Joó Rudolf beszélgetése...* 1983. 119–129.

abban látták, hogy az „nem ír elő semmilyen szankciót azokkal szemben, akik nem tartják be rendelkezéseit”.⁴⁰⁰

A különállás időszaka alatt Észak-Erdély, illetve Erdély hovatartozásának a kérdése váltotta ki a legnagyobb ellentétet az MNSZ észak-erdélyi szervezetén belül. A MADOSZ kolozsvári és vidéki újjászervező bizottságának november 23-i ülésén⁴⁰¹ felszólaló Kós Károly szerint „a legígéretesebb megoldást” egész Erdély önállósága jelentené. Az ott jelen lévő dél-erdélyi MNSZ kiküldött, Bányai László a régió különállását csak ideiglenesnek tekintette, amely az ODA vezette kormány hatalomra kerülése után megszűnik.⁴⁰² Néhány nap múlva megjelent cikkében Bányai Erdély önállóságát azért sem tartotta reálisnak, mert véleménye szerint a jövő „a gazdaságban is egymásra utalt dunai és balkáni népek demokratikus államszövetsége” felé mutat.⁴⁰³ A későbbiek folyamán Balogh Edgár lesz a „Duna-menti együttműködés”, a „dunai államszövetség” egyik legfőbb propagálója. Ez az eszme – csakúgy, mint korábban Kossuth vagy Jászi esetében – egyfajta védekezési mechanizmusként működött, amelytől azt remélték, hogy megvalósulása esetén majd meggátolja a térség államai közötti konfliktusokat, és biztosítja a nemzetiségek teljes jogegyenlőségét.⁴⁰⁴

Nemcsak az MNSZ, hanem az észak-erdélyi magyar baloldal tagjainak körében is nagy felháborodást váltott ki Balogh Edgárnak a *Világosság* 1945. január 25-i számában napvilágot látott *A szovjet–magyar fegyverszünet megkötése után* című írása. Az ominózus vezércikkben Balogh „leleplezi” a tényekkel számolni nem tudó vagy nem akaró magyar „sovinsztákat”, és a fegyverszüneti feltételeket úgy ítéli meg, mintha Észak-Erdély végleg Romániához került volna. Ráadásul az MNSZ kolozsvári kerületi szervezetei ülésein „*Éljen a demokratikus Erdély, a demokratikus Romániában*” jelszót hirdette, olvashatjuk egy korabeli szemtanú tájékoztatójában.⁴⁰⁵ Ezt a magatartást az észak-erdélyi magyar baloldal egyes tagjai nem fogadták el. Az álláspontok tisztázása érdekében február 5-én zárkörű megbeszélésre gyűltek össze az

⁴⁰⁰ Nastasă: *Minorităţii etnocolturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* 85.

⁴⁰¹ Ezen alkalommal vették fel az MNSZ megnevezést, ellenben kihagyták a „Romániai” megjelölést.

⁴⁰² Nagy–Vincze: *Autonomisták és centralisták* 68.

⁴⁰³ *Világosság*, 1944. november 28.

⁴⁰⁴ Balogh Edgár „túlfűtött” optimizmusáról tanúskodik a *Világosság* 1945. május 27-i számában megjelent *Kelet-európai körkép* című írása is. Miután megállapítja, hogy a Kelet-Európában kibontakozó „testvéri” együttműködést immáron a Szovjetunió jelenléte biztosítja, értelmetlen előhozakodni a nemzetiségi sérelmekkel: „Ne is ragadjunk bele az erdélyi kis gondok-bajok sorába.”

⁴⁰⁵ Vincze: *Illúziók és csalódások* 65.

észak-erdélyi magyar baloldal egyes képviselői. Az ülésen a kommunista párt részéről Simó Gyula és Jordáky Lajos, a szakszervezetek részéről Veress Pál, az MNSZ részéről pedig Demeter János, Csögör Lajos, Nagy István, Sály István, Balogh Edgár és Mezei Lajos vett részt. A felek végül határozatilag kimondták, hogy „a magyarság *Észak-Erdély kérdésében* a román–oroszcímű fegyverszüneti feltételek alapján áll”.⁴⁰⁶ [Kiemelés tőlem – N.M.Z.] Ilyen értelmű határozatot fogadott el az MNSZ észak-erdélyi politikai bizottsága is még aznap megtartott ülésén: „1. Észak-Erdély jogi helyzetét jelenleg a szovjet–román fegyverszüneti egyezmény határozza meg. [...] Az MNSZ semmilyen állásfoglalást nem vállalhat, amely a fegyverszüneti egyezmény pontjai, akár a Vörös Hadsereg részéről lehetővé tett észak-erdélyi demokratikus önkormányzaton túlmenően kötelezné.”⁴⁰⁷ Erdély hovatarozásának kérdésében felszínre került ellentétek is jelezték, hogy Észak-Erdélyben az MNSZ nem formálhat magának kizárólagos jogot a magyarság politikai megszervezésére. Az MNSZ-nek Észak-Erdélyben el kellett fogadnia, hogy az RKP, az SZDP és a szakszervezetek helyi magyar vezetői maguk is részt akartak venni a magyarság politikai célkitűzéseinek meghatározásában. Éppen ezért az RKP Kolozs Tartományi Bizottságának május 4-i értekezletén Balogh Edgár kérte annak tisztázását, hogy magyar ügyekben az SZDP vagy az MNSZ járhat-e el.⁴⁰⁸ Erre azonban már csak az új belpolitikai helyzetben került sor.

A szovjet külügyi népbiztos-helyettes, Visinszkij február végi romániai látogatása, Petru Groza miniszterelnöki kinevezése és a március 8–9-i Groza–Sztálin táviratváltás után Észak-Erdélybe visszatérhetett a román közigazgatás. A Groza-kormány és a román társadalom egységesen úgy értelmezte a helyzetet, hogy az észak-erdélyi román közigazgatás ügyének rendezése egyúttal a határkérdés lezárását is jelentette. Az RKP Észak-Erdély „visszatérését” politikai tőkéjének erősítésére használta fel, hiszen az, ami a „reakciós kormányok” és Manui-gárdák atrocitásai miatt nem valósulhatott meg, az most a „demokratikus” erők hatalomra jutása után azonnal bekövetkezett. Észak-Erdély „reintegrálódása” és a belpolitikai változások immáron szükségessé tették az MNSZ újjászervezését és a politikai célok újbóli

⁴⁰⁶ Uo.

⁴⁰⁷ PIL, Simó Gyula-hagyatéka, 937. f. 11. ő. e. 1. f.

⁴⁰⁸ ANDJ CJ, f. 1. Comitetul Regional PCR Cluj, d. 1/1945. 37. f.

meghatározását. Erre az 1945. május 6. és 13. között Kolozsváron megtartott kongresszuson került sor.

8. 4. A kolozsvári kongresszus: a politikai közösség megteremtése és a politikai célok meghatározása

Az MNSZ kolozsvári kongresszusának (1945. május 6–13.) résztvevőire hárult az a feladat, hogy a kongresszusi határozat pontjai és az új szervezeti szabályzat megfeleljenek a szövetség kétirányú elkötelezettségének, vagyis kielégítsék a tömegszervezeti és az érdekvédelmi funkcióból fakadó elvárásokat.

A kongresszus alkalmával elfogadott szervezeti szabályzat hű foglalatja volt az MNSZ politikai célkitűzésének. Az első szakaszban lefektették, hogy a „Romániai Magyar Népi Szövetség a *romániai magyar nép demokratikus politikai szervezete*.”⁴⁰⁹ [Kiemelés tőlem – N.M.Z.] Vagyis a romániai magyarság egyetlen politikai-érdekképviseleti szervezete, és ebből adódóan csak egyedül ő közvetíthet a magyarság és romániai politikai pártok, illetve a román államhatalom között, valamint nemzetközi szinten is az MNSZ a magyarság egyedüli képviselője. Így a szervezeti szabályzat értelmében az országos nagygyűlés (kongresszus) volt hivatott „*a romániai magyarságot érintő minden vonatkozásban az irányelveket megállapítani*”. [Kiemelés tőlem – N.M.Z.] Tehát az országos nagygyűlés határozatai nemcsak a párttagok számára voltak kötelező jellegűek, hanem az egész romániai magyarságra vonatkoztak. Azonban az MNSZ nem rendelkezett közhatalmi jogosítványokkal, ebből kifolyólag nem hozhatott a magyar társadalom egészére vonatkozó, kötelező jellegű döntéseket, határozatokat sem. Ilyen, kényszerítő erővel bíró döntéseket csak a köztestületek (a kormány, a parlament és a regionális vagy helyi hatóságok) hozhattak. A pártok döntései, határozatai hasonlóképpen csak a tagságra vonatkoztak, azzal a lényeges különbséggel, hogy e szervezetek döntéseik érvényesítése érdekében legfeljebb az állam által megengedett módon alkalmazhattak kényszerítő eszközöket. Amennyiben valamely párt a társadalom egészére vonatkozó határozatot szeretett hozni, párt döntését a kormányzati intézmények, valamint a törvényhozó hatalom

⁴⁰⁹ A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata. Kolozsvár, 1945, Minerva Nyomda, 3. Lásd a 14. 1. számú mellékletet.

biztosította csatornák igénybe vételével állami döntéssé kellett alakítania. Az MNSZ befolyásolni vagy legalábbis alakítani szeretne volna a hatalmat birtokló párt (RKP) és a kormányzat magyarságpolitikáját. Ennek egyik módja az volt, hogy megpróbálta ellenőrzése alá vonni az államigazgatásba bekerülő magyar tisztviselői réteg kiválasztását. Így kapott vezértitkári kinevezést a Groza-kormány megalakulása utáni első napokban a Nemzetiségi államtitkárságra Czikó Nándor magyar származású bukaresti vasmunkás.

8. 4. 1. A magyar–zsidó viszony

Az MNSZ első kongresszusára meghívta a baloldali Zsidó Demokrata Népközösség vezetőit. A kongresszus elfogadott határozatában elítélte a második világháború alatt a zsidóság ellen elkövetett cselekedeteket, és az MNSZ táborába hívta a magyar identitású zsidókat.⁴¹⁰ Azonban a vagyoni jogi viták rossz hatással voltak a magyar–zsidó viszonyra. Ezt tovább fokozta az a tény is, hogy a deportálásból visszatért zsidók egy része a magyarságot „egészében” tette felelőssé az ellenük elkövetett szörnyű meghurcoltatás miatt.⁴¹¹ Egyes vidéken előfordult, hogy tettlegességre is sor került a magyar lakossággal szemben.⁴¹² Az erdélyi nagyvárosokban élő magyar nyelvű és kultúrájú zsidóság egy része azonban továbbra is vállalta a közösséget a magyarsággal.⁴¹³ Ez megmutatkozott abban is, hogy az 1946-os választások alkalmával Szatmárnémetiben és Nagyváradon a zsidó származású választók az MNSZ-re voksoltak.⁴¹⁴

⁴¹⁰ *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai a Kolozsvárt 1945. május 6–13. között megtartott országos nagygyűlésen.* Kiadja a Központi Intézőbizottság, Kolozsvár, [1945.] 10. Lásd a 14. 2. számú mellékletet.

⁴¹¹ A Magyar Misszió jelentése, Bukarest, 1946. március 17. A jelentést közli Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 222.

⁴¹² A Máramaros megyei borsabányai csendőrség jelentése a Borsabányán elkövetett magyarellenes kilengésekről. A jelentést közli Nastasă: *Minorităţii etnoculturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* 241.

⁴¹³ Gyöngyössi István bukaresti követségi tanácsos jelentése a zsidó–magyar viszonyról. Bukarest, 1947. január 13. MOL, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, 1945–1965., XIX-J-1-k, 16/b., 18. dob. sz. Az iratot közli Nastasă: *Minorităţii etnoculturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* 295–297.

⁴¹⁴ Gyöngyössi István követségi tanácsos jelentése a romániai parlamenti választásokról. Bukarest, 1946. november 26. MOL, a bukaresti román követség TÜK-iratai, XIX-J-33-b, 3. dob., 5/c., 141–151. f. Az iratot közli Vincze: *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák* 85–91.

8. 4. 2. A csángók integrálása

A csángókérdés 1946-ban a székelyudvarhelyi kongresszuson merült fel, majd a választások alkalmával még jobban felértékelődött.⁴¹⁵ A csángókérdés az első időszakban nemzeti-kulturális kérdésként jelentkezett, és ennek érdekében az MNSZ kiszállásokat szervezett, könyvszállítmányokat juttatott el a csángók lakta moldvai megyékbe.⁴¹⁶ Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának 1947. május 30. – június 2. között megtartott ülésén merült fel, hogy a csángók lakta területeken is létre kell hozni MNSZ szervezetek.⁴¹⁷ A kezdeményezés Czikó Nándortól származott, aki már a választások alkalmával propagandát fejtett ki Moldvában. Az osztályharc fokozódásával párhuzamosan a csángóügy már nemcsak magyar nemzetiségi kérdésként merült fel, hanem mint nyomásgyakorló eszköz a moldvai római katolikus papsággal szemben. Ennek megfelelően a temesvári kongresszus határozatában leszögezték, hogy az MNSZ feladata „a csángó vidéken [...] az egyházi életben a magyar nyelv fokozottabb érvényesítés” kell, hogy legyen.⁴¹⁸ A római katolikus egyház elleni harc fokozása érdekében 1950-ben nem számolták fel a bákói káderképző iskolát, holott az összes vidéki káderiskola működését beszüntették. Az MNSZ vezetése alatt elindított moldvai magyar anyanyelvi oktatás – funkciója az egyházi befolyás megtörése volt – kevés eredménnyel járt, s azokat az RMP pártvezetése rövid időn belül, az 1954/55-ös tanév elején fel is számolta. (1956 szeptemberében azonban – a nemzetiségi feszültséget érzékelvén – a pártvezetés ismét engedélyezte, hogy néhány csángómagyar faluban ismét magyar osztályok nyílhassanak. Végül az 1958/59-es tanév végén számolták fel végleg a magyar oktatást.⁴¹⁹) Ezt előrevetítette Miron Constantinescunak 1951-ben tett kijelentése: „Mi

⁴¹⁵ Lásd az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága ülésének jegyzőkönyvét. Bukarest, 1946. augusztus. 2. ANIC, f. 27. UPM, d. 143/1946. 35. f.

⁴¹⁶ Bővebben lásd Antal Árpád: Kései számvetés csángóügyben. *Székelyföld*, 2002. november. 93–121.

⁴¹⁷ ANIC, f. 27. UPM, d. 152/1947. 120. f.

⁴¹⁸ *A Romániai magyarság a békéért és a népi demokráciáért. A temesvári országos nagygyűlés beszámolója*. Kolozsvár, 1947, Kiadja a Magyar Népi Szövetség Központi Intézőbizottsága, 64.

⁴¹⁹ Vincze Gábor (a válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta): *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*. Budapest, 2004, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Teleki László Alapítvány.

úgy gondoljuk, hogy Bákóban nem szükséges egy ilyen bizottság [tudniillik MNSZ-bizottság – N.M.Z.] létrehozása, mert a csángók tulajdonképpen nem magyarok.”⁴²⁰

8. 4. 3. A tömegszervezeti funkció

Az MNSZ új értékeket és eszméket akart közvetíteni. Ennek érdekében a magyar társadalom átnevelésére törekedett. „Addig, amíg nem neveltük ki népünket, addig, amíg az nem demokrata ízig-vérig – figyelmeztetett Kurkó Gyárfás a kolozsvári kongresszuson –, addig nem engedjük visszasüllyedni a fasiszta gazemberek közé.”⁴²¹ A politikai átnevelés ideológiai alapját nem máshonnan kellett importálni, hiszen azok ott voltak a magyar nép történelmében, csupán „ápolni és terjeszteni” kellett „a magyar nemzeti demokratikus hagyományokat”.⁴²² A nemzeti demokratikus hagyományokat leginkább Petőfi Sándor alakja testesítette meg, de ugyanilyen kiemelt szerepe volt a március 15-i ünnepeknek is. Az országos szinten évente megrendezett Petőfi-émlékünnepélyek⁴²³ és a március 15-i ünnepek a fasiszmus, a külső és belső reakció elleni harc, valamint a román–magyar „testvéri” összefogás, a Duna-völgyi együttműködés szimbólumaivá váltak.⁴²⁴

A politikai szocializáció és átnevelés szinterei voltak a különböző szakbizottságok is. A közművelődési bizottságoknak a tömegkultúrát⁴²⁵ és a magyar nép-nemzeti műveltséget kellett ápolniuk a „demokrácia szellemében”.⁴²⁶

⁴²⁰ Az RMP KV Titkársága ülésének jegyzőkönyve. Bukarest, 1951. április 19. ANIC, f. 2348. CC al PCR, Cancelarie, d. 10/1951. 17. ikt. sz. 5. f.

⁴²¹ ANIC, f. 27. UPM, d. 137/1945. 126. f. Ezt a gondolatot Kurkó az augusztus 9-én megjelent *Harcos üzenet minden olvasóhoz* című cikkében is kifejtette: „Az itt élő magyarságnak végre tudnia kell, hogy csak egyetlen útja van a nemzetiségi jogainak biztosítására, és ez a Magyar Népi Szövetséghez való szoros felzárkózás. Ez a szervezet egyetlen nemzetiségpolitikai képviselőnk, amelyhez a fasiszta világnézetet kivéve minden politikai árnyalatunknak tartoznia kell.” *Világosság*, 1945. augusztus. 9.

⁴²² *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata* 3. Az RKP szervezeti szabályzatában megnevezi azokat a személyeket is, akik megtestesítik a román demokratikus hagyományokat. Ezek a következők: Dózsa György (mint „román” történelmi személyiség), Horea, Cloșca, Crișan, Tudor Vladimirescu és Nicolae Bălcescu. *A Román Kommunista Párt...* 1945. 5.

⁴²³ Az 1945. júliusában Tordán megrendezett Petőfi-émlékünnepély alkalmával arra hívták fel a tordai ifjúság figyelmét, hogy a „Márciusi Ifjúságtól” kell példát meríteni, mert „forradalmat indított a reakció és elnyomás ellen”. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 106. f.

⁴²⁴ Az MNSZ Központi Intézőbizottságának körlevele a március 15-i ünnepek rendezése tárgyában. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 3. f.

⁴²⁵ Balogh Edgár beszéde a kolozsvári kongresszuson a közművelődési bizottságok feladatáról. ANIC, f. 27. UPM, d. 137/1945. 124. f.

⁴²⁶ *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata* 8.

Hasonlóképpen az ifjúsági és a női bizottságok feladata elsősorban a fiatalok és a nők „politikai nevelése” volt.

Az irodalom sem mentesülhetett az új ideológia befolyása alól. A kongresszusi határozatok előírták, hogy az MNSZ „Elvárja [...] a Romániában élő minden demokrata magyar írótól, hogy felismerve hivatását, minden kérdésben vegye figyelembe az MNSZ célkitűzéseit a magyar szellemi élet irányvonalának megszabása tekintetében. A Magyar Népi Szövetség elvárja, hogy a romániai magyar írók mindent elkövessenek az itt élő népek tervszerű együttműködésének előmozdítására.” Ugyanakkor „a Romániában élő magyar írók működésének még inkább bele kell illeszkednie abba az általános törekvésbe, amellyel az MNSZ, illetve a vele szövetséges szervezetek az ország és a társadalmi berendezés demokratizálását kívánják elérni.”⁴²⁷ Ezt a célt szolgálta többek között a Méliusz József szerkesztette Az MNSZ Kiskönyvtára sorozat is: „A Kiskönyvtár *szellemi* fegyver a demokratikus nevelést oly sokáig nélkülöző s most öntudatra ébredő nép kezében.”⁴²⁸

A tagság tekintetében a szervezeti szabályzat – a baloldali pártokra jellemzően – először a tagok kötelességét rögzítette, s majd csak azt követően intézkedett a jogaikról.⁴²⁹ A tagfelvételt összekötötték az illető személy politikai múltjának a vizsgálatával. A tagoknak „fegyelmezetten” alá kellett vetniük magukat „a szervezet politikai irányvonalának, a szervezeti szabályzat rendelkezéseinek, a többségi határozatainak és a vezetőség utasításainak”.⁴³⁰ Ezek a kitételek jól mutatják, hogy a központi utasításokat „vakon” kellett követni, a demokratikus akaratnyilvánítás nem érvényesült a szervezeten belül. „Olyan demokrácia itt nem lesz – figyelmeztetett a kongresszuson Kurkó –, ahol mindenki azt csinál, amit akar. (Nagy taps.) A demokrácia néphatalom, és nem jelent anarchiát.”⁴³¹ A „minden hatalmat a népnek” jelszó alkalmazása csak hatalomnövekedéshez vezethetett, a hatalomgyakorlás

⁴²⁷ *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai* 29–30.

⁴²⁸ Méliusz József: *Tanú: a nép*. Az RMNSZ Kiskönyvtára. 4. utolsó számozatlan oldal. A sorozatban megjelent néhány szerző és mű címe: Vasile Luca: *Harc a demokráciáért*; Tito Marsall: *A leigázott Jugoszlávia népeinek harca*; Méliusz József: *Ének 1347-ből; Sztálin a kortársak szemében*.

⁴²⁹ *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata* 1945. 5–6. V.ö. az RKP szervezeti szabályzatával. *A Román Kommunista Párt szervezeti szabályzata*. A Román Munkáspárt kiadása, 1945. 13.

⁴³⁰ Uo. 3.

⁴³¹ ANIC, f. 27. UPM, d. 137/1945. 126. f.

területén pedig a „nép hatalma nem jelentett egyet a hatalmon lévők ellenőrzésével és leváltásával.”⁴³²

Az MNSZ 1945-ben irányító hatáskörét a romániai magyar társadalom egészére ki akarta terjeszteni. A helyi közösségek ellenőrzését a különböző szakbizottságok (közművelődési, gazdasági, szervező, női, ifjúsági)⁴³³ felállítása révén akarta megvalósítani. A tervek szerint ezek a szakbizottságok helyi és országos szinten az MNSZ pártapparátusának a részét képezték volna. Azonban az első időszakban helyi szinten a szakbizottságok a káderhiány miatt elsősorban érdekképviselői szervként működtek.⁴³⁴ Ez a „totális” ellenőrzés teljesen eltért a két világháború közötti magyar pártok gyakorlatától. Az OMP szakbizottságai csak figyelemmel kísérték és előterjesztést tettek a különböző magyar vonatkozású ügyekben,⁴³⁵ még a Magyar Népközösség sem folytatott kulturális és gazdasági tevékenységet, ezt átengedték a helyben működő magyar kulturális és gazdasági alakulatoknak.⁴³⁶ (Ez nem zárta ki azt, hogy az OMP, az MNK vagy az Erdélyi Párt szakbizottságai informális hatalomként működjenek.) A vezető testületek megnevezései mégis egyfajta „folytonosságra” utaltak. Az MNSZ az OMP-től átvette a központi intézőbizottság és az országos nagygyűlés megnevezést, ellenben mind személyi összetételükben, mind funkciójukat tekintve nagy eltérés volt a két testület között.⁴³⁷

Az MNSZ párttevékenységének sikeressége részben attól függött, hogy az MNSZ milyen viszonyt fog kialakítani a magyar intézményrendszerrel. De egyúttal a magyar intézményrendszer feletti ellenőrzés megszerzésétől függött annak a reformnak a kimenetele is, amelyet az MNSZ dolgozott ki a magyar társadalom átalakítása érdekében. Ezért az MNSZ a szabad társuláson alapuló magyar intézmények, egyesületek közül egyeseket megpróbált saját intézményévé (EMGE) átalakítani,⁴³⁸ míg másokat intézményi háttérének részévé akarta tenni

⁴³² Sartori, 48–49.

⁴³³ *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata* 8.

⁴³⁴ Ezt nyomon lehet követni az MNSZ megyei szervezeteinek irataiban.

⁴³⁵ *Az Országos Magyar Párt szervezeti szabályzata*. Kolozsvár, 1928. Minerva Nyomda, 4.

⁴³⁶ *Kivonat a Romániai Magyar Népközösség bántási tagozatának ideiglenes szervezeti szabályzatából*. Lugos, é. n. (1939?) 26–27.

⁴³⁷ *A Romániai Országos Magyar Párt szervezeti szabályzata, ügyviteli szabályzata és programja*. Kolozsvár, é. n. (1924) Minerva Nyomda. 23.

⁴³⁸ „Az EMGE mozgalmi alakulatai a kolozsvári nagygyűlés határozatainak megfelelően beolvadt[ak] a Magyar Népi Szövetség országos központjába és itt a gazdasági ügyosztály keretében mint

(szövetkezetek).⁴³⁹ Azonban ez a folyamat az intézmények vezetésének „demokratizálását”, vagyis leváltásukat jelentette volna, a politikai döntéshozásba nem vonták volna be az intézmények tisztviselőit. Ugyanakkor ezek az intézmények véleményformáló erőt képviseltek, mivel különböző társadalmi csoportok érdekeit jelenítették meg. Ezért fel lehetett használni őket, és az MNSZ fel is használta a politikai mozgósításra. Ennek jelentőségére mutatott rá a Bihar megyei MNSZ az 1945. augusztusi összefoglaló jelentésében. A vidéki nagygyűlésekre magukkal vitték az EMGE tisztviselőit, akik tanácsokkal látták el a földműveseket.⁴⁴⁰

A tömegszervezeti funkcióból következett, hogy a megyei MNSZ-szervezetek havonta beszámolókat küldtek az RKP megyei szervezetei számára. Az RKP befolyását az MNSZ-en belül egyrészt a kettős pártagság révén érvényesítette, másrészt az ún. aktivistákon keresztül. Az MNSZ szervezeti szabályzata nem rendelkezett erről, ellenben az MNSZ iratai között jegyzőkönyveket találunk az ún. MNSZ-aktivisták üléséről.⁴⁴¹

8. 4. 4. Az érdekvédelmi szerepkör

Az ODA-t alkotó pártok 1945. márciusi hatalomra kerülése után – az előzetes ígéretek ellenére – számos olyan törvény jelent meg, amelyeknek a rendelkezései veszélyeztették a magyar nemzetiségű lakosság lét- és vagyonbiztonságát. A Groza-kormány jogalkotási gyakorlata nem tért el a korábbi kormányokétól, az új kabinet sem vette figyelembe a törvényeknek a magyarságra gyakorolt negatív hatásait, sőt egyes jogszabályok kifejezetten a magyarság ellen irányultak.

Az 1945 májusában megrendezett kolozsvári kongresszus résztvevőire hárult egyrészt az a feladat, hogy felhívják a kormány figyelmét a magyarság sérelmeire,

mezőgazdasági osztály működnek. Az EMGE vármegyei kirendeltségei hasonlóképpen beleolvadnak megyei szervezeteinkbe és a megyei intézőbizottság keretében létesítendő gazdasági bizottságok vezetése alá kerülnek.” ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 1/1945. 335/1945. sz. körlevél. 148–149. f.

⁴³⁹ „A jelenleg fennálló magyar szövetkezeti központi szervezetek egy egységes központi szervvé olvadjanak össze, amely a Magyar Népi Szövetség székhelyén állíttassék fel az MNSZ gazdasági bizottságának közvetlen ellenőrzése alatt.” *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai* 8.

⁴⁴⁰ ANDJ Bihar (továbbiakban BH), f. UPM, Org. jud. Bihar, d. 1/1945. 107. f. Nagyszalontán az MNSZ 1946. január 2-án mezőgazdasági szakelőadást szervezett, s ennek köszönhetően sokan csatlakoztak az MNSZ-hez. Uo. d. 5/1946. 9. f.

⁴⁴¹ Lásd például a kolozsvári MNSZ-szervezet aktivistáinak március 22-i üléséről készült jegyzőkönyvet. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 1/1945. 384. f.

másrészt annak a meghatározása, hogy az MNSZ mit ért a nemzetiségi jogegyenlőségen, és ennek megvalósítása érdekében milyen eszközöket vesz igénybe.

A kongresszusi határozatok között egyetlen olyan szakaszt sem találunk, amelyben a nemzetiségi jogegyenlőség fogalmát kifejtették volna. Ellenben a kongresszuson elfogadott határozat értelmében az MNSZ a nemzetiségi jogegyenlőség megvalósulását alárendelte a „demokratikus fejlődésnek”, vagyis annak az államreformnak, amelyet az RKP dolgozott ki, s amelynek a gyakorlatba való ültetése – a népi demokrácia viszonyai közepette – a Groza-kormányra hárult. „...a nemzetiségi kérdés maradéktalan megoldása, a teljes nemzetiségi jogegyenlőség megvalósítása szorosan összefügg az ország demokratikus fejlődésének kérdésével”⁴⁴² – áll a kongresszus határozatában. Ez a felfogás megfelelt a lenini–sztálini nemzetiségpolitikai doktrínának. Ebből az következett, hogy az MNSZ nem kérdőjelezte meg a kormánynak és a baloldali pártoknak, de legfőbbképpen az RKP-nak a magyarsággal szembeni politikáját, a sérelmekért az elmúlt rendszereket és a „reakciót” okolták. A „szájkosár” politizálással Kós Károlynak, az MNSZ Kolozs megyei elnökének is szembesülnie kellett: „ma, amikor a kivívott szabadságunkkal dicsekszünk a múltak elnyomásával szemben, a jogos kritikának megnyilvánulása tilosabb és veszedelmesebb, mint valaha. Aki kritizálni merészel, az fasisztagyanús, akit félre kell állítani vagy éppen a bíróság elé utalni.”⁴⁴³

A kritikákat azonban nem lehetett visszaszorítani. A vidéki MNSZ-szervezetek nyíltan feltárták sérelmeiket: „Igenmélyen tisztelt Igazgatóság! Én csak azon gondolkozok hogy a kommunista gyűlésen hadat üzentünk a reakziósoknak mega suvenisztáknak hát történt valami lépés ugye hogynem. Lám csak szegény kommunista elvtársak pusztultak edigis pusztulnak mostis és pusztulni fognak mindig amig gyáván eltűrünk mindent. Testvérek anépet törvény nélkül nem lehet féken tartani. Mégis csak aziletékes álamokis beláthatnák hogy eza szerecsétlen erdeji magyarság igensokat szenved.”⁴⁴⁴ [Szöveghű közlés – N.M.Z.]

⁴⁴² *A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai* 6.

⁴⁴³ Kós Károly 1945. szeptember 16-i levele Lakatos Istvánhoz. A levél megtalálható: *Kós Károly levelezése*. Összegyűjt., rendez., szerk., bev. és jegyzet. írta Sas Péter. Budapest, 2003, Mundus Könyvkiadó, 386.

⁴⁴⁴ PIL, 847. f., 7. ő. e. 227. f. Az MNSZ szászfenesi „igazgatósági tag”-jának, Nagy Józsefnek levele a Kolozs megyei MNSZ-hez. A levél keltezése 1945. augusztus 11. A helyesírási és a fogalmazási hibákat nem javítottam ki.

Az MNSZ a magyar sérelmek megszüntetése érdekében memorandumokat intézett a kormányhoz,⁴⁴⁵ vagy az egyes szakminisztériumokhoz. Az MNSZ-nek is a klasszikus érdekvédelem formájához kellett folyamodnia, formális és informális pártkapcsolatai révén akarta felszámolni a magyarság sérelmeit. A szövetség pártvezetése ezt szerepkört úgy tüntette fel a magyar tömegek előtt, mintha az MNSZ közjogi funkcióval rendelkezett volna, holott a szövetség közhatalmi jogosítványokkal nem rendelkezett. Ez utóbbi jogkört csak az állami elismerés esetében gyakorolhatta volna. Ebből az önmagának vindikált közjogi funkcióból következett, hogy az MNSZ tárgyalásokat kezdeményezett a kormány és az ODA képviselőivel. Azonban a tárgyalásokon részt vevő küldöttségeknek azzal kellett szembesülniük, hogy az MNSZ jogi érveivel szemben a kormány és az ODA számos alkalommal politikai jellegű ellenvetéseket és kifogásokat fogalmazott meg. Például az MNSZ azon javaslatát, amely az újonnan létesített Bolyai Egyetemen felmerülő tanerőhiányt – a helyben maradt vagy az 1945-ben visszatért – magyar állampolgárságú oktatókkal kívánta megoldani, Luka László politikai szempontból nem tartotta helyesnek. Ugyanis Luka – állítása szerint – Magyarországról olyan információkat kapott, hogy ezek a tanárok politikailag nem felelnek meg a „demokratikus” követelményeknek.⁴⁴⁶ Ugyanakkor az MNSZ-nek azt is látnia kellett, hogy az RKP a magyarság konkrét gazdasági, szociális, kulturális sérelmeit nem etnikai-közösségi sérelemként kezelte, hanem ideológiai kérdésként és az osztályok között fennálló ellentétek problémájaként értelmezte, megoldásukat összekapcsolta az osztályadalmi problémák rendezésével.⁴⁴⁷

A MNSZ pártstruktúrája elvben megfelelt az érdekvédelmi funkcióból fakadó feladatok ellátásának. A szervezet érdekvédelmi intézményrendszerének alapjait az 1945-ben elfogadott szervezeti szabályzatban fektették le. A kongresszus alkalmával elfogadott szervezeti szabályzat értelmében az MNSZ célja: „...e) a romániai magyarság gazdasági, közművelődési, jogi és közigazgatási érdekeinek demokratikus

⁴⁴⁵ Az MNSZ Központi Intézőbizottságának határozata a magyar kisebbséget ért sérelmek rendezése tárgyában. Marosvásárhely, 1945. november 18. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 260–263. f.

⁴⁴⁶ Jegyzőkönyv az MNSZ és az ODA vezetőinek közös tárgyalásáról. Bukarest, 1945. augusztus–szeptember. ANIC, f. 2348. CC al PCR, Cancelarie, d. 125/1945. ikt. sz. 136/1945. 5. f.

⁴⁴⁷ Lásd például Luka László beszédét az MNSZ Központi Intézőbizottsága marosvásárhelyi ülésén. ANIC, f. 27. UPM, d. 138/1945. 4. f.

szellemben való intézményes védelme és a nemzeti jogegyenlőség megvalósítása.”⁴⁴⁸ Szervezeti szinten elsősorban a jogi- és közigazgatási bizottságokra⁴⁴⁹ hárult e feladatok ellátása, de a napi gyakorlatban a gazdasági és a közművelődési bizottságok is hasonló tevékenységet végeztek.⁴⁵⁰

Az országos, a megyei, illetve szükség esetén járási szinten felállított jogi és közigazgatási bizottságok munkálatait – az eredeti elképzelés szerint – ügyvédek vagy jogi és közigazgatási ügyekben járatos MNSZ-tagok vezették volna. A felmerülő sérelmes ügyek orvoslása érdekében első lépésben a helyi hatóságokhoz fordultak, majd visszautasítás esetén a Központi Intézőbizottsághoz terjesztették fel az ügyet, természetesen a bírói eljárásban előírt formai követelményeknek megfelelően.⁴⁵¹

A beérkezett panaszokat jegyzőkönyvbe vették, az általános jellegű jogsérelmek esetében (CASBI, földreform, a tisztviselők besorolása stb.) pedig adatgyűjtést végeztek.⁴⁵² Az így elkészült bizonyító iratanyag jó tárgyalási alapként szolgált a helyi közigazgatási szervekkel, illetve a kormánnyal és az RKP-val folytatott tárgyalások során. A panaszáradat miatt az MNSZ Központi Intézőbizottsága 1946 februárjában kiadott körlevelében arra utasította a jogi és közigazgatási bizottságokat, hogy az egyéni sérelmekkel ne forduljanak a bukaresti, vagy a központi irodához, hanem azokat lehetőleg helyben intézzék el.⁴⁵³ Hatékony jogvédelemről még így sem beszélhetünk, mert 1946-ban a 23 erdélyi megyei szervezet közül csak 12 megyében működött állandó jellegű jogi és közigazgatási

⁴⁴⁸ *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata.*

⁴⁴⁹ A szervezeti szabályzat 26. szakasza értelmében a jogi és közigazgatási bizottságok „feladata a megye magyarságát érintő jogi és közigazgatási kérdések feldolgozása és a megyei vezetőségen keresztül az illetékes megyei hatósági szervek vagy pedig a szervezeti központ elé terjesztése”. Uo. 12.

⁴⁵⁰ A szervezeti szabályzat 17. szakaszának rendelkezései: „A gazdasági bizottság a romániai magyarság gazdasági kérdéseivel foglalkozik. Feladata a magyar gazdasági intézményeknek a Magyar Népi Szövetség kereteibe való bekapcsolása és működésüknek a hasonló jellegű állami és más intézmények működésével való egybehangolása.” Uo. 9.

⁴⁵¹ Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának körlevele a jogi- és közigazgatási bizottságok működésének szabályozása tárgyában. Kolozsvár, 1945. június. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 1/1945. 335. sz. körlevél. 149. f.

⁴⁵² Lásd a Torda megyei agrársérelmekről elkészült községenkénti kimutatást. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 82–164. f., 239. f., valamint a Maros-Torda megyei eseteket: ANDJ MŞ, f. 13. UPM, Org. jud. Mureş, d. 2/1945. A Központi Intézőbizottság jogi és közigazgatási ügyosztálya az 1946. február 4-én kibocsátott körlevelében arra kérte a vármegyei jogi és közigazgatási bizottságokat, hogy az adatokat ne hiányosan küldjék fel. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 2. f. Az MNSZ jogügyi osztálya az érintett személy által megfelelően kiállított ügyvédi meghatalmazás birtokában a bíróságokon is eljárhatott. Uo. 16. f.

⁴⁵³ ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, 1/1946. dos. 7. f.

iroda vagy legalábbis jogi tanácsadás.⁴⁵⁴ A konkrét adatok (írásbeli bizonyítékok, jegyzőkönyvek stb.) birtokában a jogügyi iroda előadója csak akkor járt sikerrel, ha az ügyet az MNSZ elismert politikusai is felkarolták,⁴⁵⁵ vagy megszerezték a megyei politikai bizottság támogatását.⁴⁵⁶

A központi utasítások szerint helyi szinten a városi, illetve a községi gazdasági bizottságok az adott város vagy község területén működő magyar közösségi tulajdonnak számító gazdakörök, szövetkezetek irányítását kellett volna átvegyék, de a valóságban a magyar gazdasági sérelmek feldolgozására törekedtek.⁴⁵⁷ Néhány esetben az Ekésfront vagy az RKP delegátusaival közösen elvégzett kiszállás során orvosolták a helyi vagy megyei szakigazgatási szervek által elkövetett szabálytalanságokat.⁴⁵⁸

Az egyéni panaszokat tartalmazó jegyzőkönyvek, az általános jellegű sérelmekről készült kimutatások, az ügyek rendezése érdekében végzett eljárások mind-mind azt sugallták, hogy az MNSZ védelmébe veszi a magyar lakosságot, képviseli a „magyar ügyeket” a román állami hatóságok visszaéléseivel szemben. Az MNSZ számára az érdekképviselési funkció önlegitimációs eszközként működött, leginkább ezen keresztül mobilizálta a magyarságot. Kurkó Gyárfás a *Világosságban* megjelent cikkében erre mutatott rá: „Az itt élő magyarságnak végre tudnia kell, hogy csak egyetlen útja van nemzetiségi jogainak biztosítására, és ez az MNSZ-hez való szoros felzárkózás.”⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ A Központi Iroda beszámolója a székelyudvarhelyi kongresszuson. Lásd: *Nemzetiségi Anyaszervezetünk. Kurkó Gyárfás két beszéde, Intézőbizottsági jelentés, közgyűlési záróhatározat az MNSZ Székelyudvarhely 1946. június 27–30. között megtartott országos nagygyűlésén.* Kiadja az MNSZ Intézőbizottsága, Kolozsvár, 1946. 26. A Központi Iroda vezetője, Csákány Béla jelentésében kihangsúlyozta, hogy a jól működő jogi irodák egyes megyei szervezeteknél „panaszirodákká” váltak. Uo. 16. Csákány Béla a jól működő megyei jogi irodák közé sorolta a Torda megyei jogi és közigazgatási bizottságot, holott éppen a bizottság október havi jelentéséből fény derül arra, hogy nem volt állandó jellegű megyei jogügyi iroda. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 180. f.

⁴⁵⁵ A Kolozs megyei MNSZ végrehajtó bizottságának október 18-i ülésén a jogügyi iroda politikai támogatást kért, mert az előadó szerint „szükség van 2–3 politikusra, aki ott, ahol a jogvédelem hatásköre megszűnik és politikai súlyra van szükség, harcos kiállásával eredményt biztosít.” ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 2/1946. 252. f.

⁴⁵⁶ A Kolozs megyei MNSZ végrehajtó bizottságának december 3-i ülésén a megyei jogügyi iroda vezetője javasolta, hogy az üzlethelyiségek kiürítésének kérdését terjesszék fel a megyei politikai bizottsághoz, mert ebben az ügyben csak ott lehet eredményt elérni. Uo. 285. f.

⁴⁵⁷ ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 10., 13., 14. f. Például a gazdasági bizottságokon keresztül ismertették az újabb és újabb CASBI törvényekkel kapcsolatos tennivalókat. Uo. 21, 30–31. f.

⁴⁵⁸ A Kolozs megyei szabálytalan birtokbahelyezések felülvizsgálása. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 5/1947. 135. f.

⁴⁵⁹ *Világosság*, 1945. augusztus 9.

A magyar népesség számára a szervezet érdekképviselői funkciója hozzájárult az MNSZ-szel való azonosulás, a pártidentitás, valamint a párttámogatás kialakulásához. Ugyanakkor egyfajta tiltakozási csatornaként is működött. A Torda megyei kövendi szervezet elnökének jelentése is ezt bizonyítja:

„Bátran odakiáltjuk a nagyvilágnak, hogy élni akarunk, és nem engedjük magunkat kifosztani [utalás a CASBI-törvényre – N.M.Z.]. Mi nem kívánjuk a másét, *de ami a mienk, ahhoz se nyúljon senki, akinek az élete kedves!*

Jelentésemet azzal zárom, hogy *mindenben hűséges segítőtársai leszünk a MNSZ Országos Elnökségének mindaddig, amíg az erdélyi magyarság érdekeinek védelmét maradéktalanul ellátja.*”⁴⁶⁰ [Kiemelések tőlem – N.M.Z.].

⁴⁶⁰ ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 3/1946. 83–84. f.

9. Viták a romániai magyar egységről és az MNSZ reprezentativitásáról

Az MNSZ Központi Intézőbizottsága az 1945. november 15–18-i marosvásárhelyi tanácskozásán egy olyan kiáltványt fogadott el, amelyben az MNSZ implicit módon lemondott a határok megváltoztatásáról. A nyilatkozatban kifejezett kisebbségi lojalitás egyrészt jelzés értékű volt a külvilág számára, mert politikai értelemben ezzel az MNSZ az egész magyar társadalom nevében egy olyan kormány mellett tett hűségnyilatkozatot, amelyet 1945. augusztus 20. után sem az angolszász nagyhatalmak, sem I. Mihály király nem ismertek el. Másrészt az MNSZ a romániai magyar közösség nevében lemondott az önrendelkezési jogról.⁴⁶¹ Nem utolsósorban a határok sérthetlenségének implicit deklarációjával a Groza-kormánynak nyújtottak segítséget, annak „nemzeti elkötelezettségét” támasztották alá.

A kiáltvány óriási felháborodást váltott ki, hiszen az erdélyi magyarság jelentős része (elsősorban a székelyföldiek és a partiumiak nagy része) a Magyarországhoz való (vissza)csatolásban vagy Erdély autonómiájában reménykedett. A szöveg nyilvánosságra kerülése utáni hónapokban tömeges méreteket öltött a helyi szervezetekből való kilépés,⁴⁶² sőt komolyabb atrocitásokra is sor került. Egyre többen követelték az országos vezetőség leváltását és új vezetőség választását. A Szilágy megyei MNSZ Végrehajtó- és Intézőbizottsága az 1946. január 2-i ülésén a következő tartalmú határozatot hozta: „A Magyar Népi Szövetség bomlása megakadályozása végett, valamint az orvosolatlan sérelmek és a követendő irányvonal és politikai taktika leszögezése végett javasolja, hogy az Országos Végrehajtó

⁴⁶¹ A két világháború közötti kommunista propagandában az önrendelkezési jogot összekapcsolták a területi elszakadás lehetőségével (bár csak Besszarábia vonatkozásában). A harmincas években az erdélyi magyarság esetében már csak a teljes jogegyenlőség igényét fogalmazták meg.

⁴⁶² A Bihar, Szatmár, Szilágy és Máramaros megyei MNSZ körzeti felelőse, Borsi József 1946. február 13-i jelentésében arról számolt be, hogy az MNSZ-ellenes hangulat megszüntetése érdekében január 29-én Kurkó Gyárfásnak Nagyváradra, majd február 3-án Zilahra kellett leutaznia. Helyszíni szemléi során Borsi arról győződött meg, hogy Szilágy és Szatmár megyékben nem volt szervezeti élet. (ANDJ BH, f. UPM, Org. jud. Bihor, d. 5/1946. 48–49. f.) A Torda megyei MNSZ szervezetén belül is hasonló állapotok uralkodhattak, mert 1945. december 2-án Kurkó Gyárfás, Mezei Lajos és Bányai László közösen leutaztak Tordára, és részt vettek a Torda megyei MNSZ intézőbizottsági ülésén. (ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 56. f.) A Torda megyei MNSZ szervezet december 12-i körleveléből pedig kiderül, hogy a járási intézőbizottsági üléseken nem jelentek meg a vezetőség tagjai. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 171. f.

Bizottság azonnal hívja össze a szervezeti szabályzat 28. §-a szerinti országos nagygyűlést rendkívüli ülésre. Utasítja a vármegyei elnökséget, hogy a határozat értelmében keressék meg a többi megyék Magyar Népi Szövetségi vezetőségét, hogy csatlakozhassanak a határozatban foglaltakhoz.”⁴⁶³

A Központi Intézőbizottság marosvásárhelyi ülészakán elfogadott döntés felszínre hozta az MNSZ-en belüli ellentéteket is. A vitában ideiglenesen győzedelmeskedők (Bányai László, Czíkó Nándor) ezzel nem a magyarságon belül általuk szorgalmazott demokratikus egység megerősödését érték el, hanem éppen ellenkezőleg, az RKP iránti pártlojalitásukról tettek tanúbizonyságot. Ez váltott ki azt a folyamatot, amelynek során – mind a vezetőség, mind a tagság körében – egyre többen kétségbe vonták a Groza-kormány magyarbarát politikáját. Ugyanakkor a demokratikus magyar baloldal és a korábbi hagyományos erdélyi politikai vezetőréteg képviselői nyíltan vagy burkoltan kétségbe vonták az MNSZ kisebbségpolitikai irányvonalának helyességét.

9. 1. Az RSZDP OMB kritikái

Az RSZDP 1945. december 1–3. között Bukarestben megtartott kongresszusán hivatalosan is megalakított Országos Magyar Bizottsága⁴⁶⁴ és az MNSZ közötti ellentéteknek három fő oka volt: 1. az MNSZ kisebbségpolitikai elképzelései; 2. az MNSZ-nek a magyarság fölötti érdekképviseleti monopóliuma; 3. az MNSZ szoros partneri, jobban mondva alárendeltségi viszonya az RKP-val szemben.

A magyar szociáldemokraták támogatói köre elég heterogén volt. A hagyományos szavazóbázis az erdélyi nagyipari munkásság (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Nagybánya, Temesvár, Resica gyáraiból) és a bányászok egy része (főleg a Zsil-völgye) volt. Ezenkívül a Székelyföldön, Háromszéken (a kisiparosok, ún. „kiszegisztenciák” között) volt még jelentősebb tömegbázisuk. A munkásságon

⁴⁶³ A határozat szövegét a Torda-Aranyos megyei MNSZ szervezet iratai között találhattuk meg, ami jelezi, hogy azt más megyéknek is megküldték. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 96. f.

⁴⁶⁴ Az RSZDP OMB létrehozását azzal indokolták, hogy „a párt magyar anyanyelvű tagjainak összefogása, a pártpropaganda és szervezés hatásosabb kiterjesztése és egységes irányítása, valamint a még mindig számos nemzetiségi sérelem érdekében szükséges egy ilyen központi összefogó szerv létesítése”. *Erdély*, 1945. december 12.

kívül a középosztály egy része (ügyvédek, egyetemi tanárok, közgazdászok) is a szociáldemokratákat támogatta.

A Szociáldemokrata Párton belül az OMB létrehozása valószínűleg összefügg az MNSZ vásárhelyi kiáltványával. Már az OMB megalakulása előtt az RSZDP kolozsvári napilapjában, az *Erdélyben* hevesen bírálni kezdték az MNSZ kommunista vezetősége által addig folytatott politikát, valamint – visszatérve a magyar szociáldemokraták által már a két világháború közötti hirdetett tételhez⁴⁶⁵ – elutasította a magyar kisebbség egységes politikai képviselőjét: „*Semmiféle faji vagy nemzeti alapon történő csoportosulás, mely nem osztályalapon, hanem az osztályellentétek elsimulásán s az osztályérdek elhallgatásán keresztül próbálkozik a kérdések megoldásával* – vallotta Wolf Sándor –, *nem lehet életképes. [...] Egyetlen szervezet sem beszélhet tehát az összes nevében...*” Ez utóbbi álláspontját a cikk végén Wolf határozottabban kifejtette: „...semmi szín alatt sem engedve meg azt, hogy ez bárki részére, bármilyen címen monopólium, *kizárólagos* joga lehessen.” [Kiemelések az eredetiben.]⁴⁶⁶

A szociáldemokraták „provokációjára” először Balogh Edgár válaszolt a *Világosság* november 26-i számában megjelent *Munkásság és magyarság* címet viselő cikkében, majd az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága közleményben foglalt állást a „magyarság demokratikus egységének megóvása érdekében”.⁴⁶⁷

A sajtóban elhangzott vádak mindkét fél részéről csak féligazsággal bírtak. Való igaz, hogy az MNSZ a magyarság feletti érdekképviseleti monopólium megszerzésére törekedett, és azt csak az RKP-val való szoros szövetségben és a Groza-kormány támogatásával érthette el. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy az RSZDP OMB sem pártszervezeti, sem pedig kisebbségpolitikai értelemben nem jelentett reális alternatívát a romániai magyarság számára. Ugyanis az Országos Magyar Bizottság szervezeti szempontból az RSZDP része volt és önállóan nem hozhatott politikai döntéseket.⁴⁶⁸ Ez utóbbi ténymegállapításból egyértelműen

⁴⁶⁵ Horváth Sz.: *Elutasítás és alkalmazkodás között* 105.

⁴⁶⁶ *Erdély*, 1945. november 16. A szociáldemokraták „provokációjára” Balogh Edgár válaszolt a *Világosság* november 26-án megjelent számában, *Munkásság és magyarság* címet viselő cikkével.

⁴⁶⁷ *Világosság*, 1945. december 1.

⁴⁶⁸ A korábbi feldolgozásokban az RSZDP OMB-nak ezen korlátaira nem hívták fel a figyelmet. (Vincze Gábor: Az RSZDP Országos Magyar Bizottsága és az MNSZ vezetőségének vitája 1946-ban a magyar választási blokk létrehozásáról. *Múltunk*, 1997. 4. sz., valamint Román Ildikó: A Romániai Szociáldemokrata Párt és a kisebbségi kérdés. *Múltunk*, 1993. 4. sz.) Lakatos István

következik, hogy a magyar tagozat által kidolgozott kisebbségpolitikai elképzeléseket (Erdély közigazgatási autonómiájára vagy a decentralizációra vonatkozó tervezeteket) el kellett fogadtatni az RSZDP országos vezetőségével – ami nem sikerült.

A viták ellenére a magyar szociáldemokraták több kérdésben is jól együtt tudtak működni az MNSZ vezetőivel: a magyar oktatási autonómia megteremtéséért/megőrzéséért vívott küzdelemben vagy a magyar szövetkezetek önállóságáért folytatott harcban a más kérdésekben szemben álló ellenfelek együttesen léptek fel. Nagy Géza, aki egyaránt tagja volt az MNSZ-nek és az RSZDP-nek is, elévülhetetlen érdemeket szerzett a Bolyai Tudományegyetem megszervezésében. Lakatos István pedig, aki a Szövetség Szövetkezeti Központnak is elnöke volt, minden pártkapcsolatát latba vetette, hogy a magyar szövetkezeti hálózatot megmentse a felszámolástól. Az már más kérdés, hogy az elért eredményeket, sikereket az MNSZ-irányította sajtó rendre „kisajátította” a Népi Szövetség javára.

9. 2. A magyar „jobboldal” aktivizálódása

Az erdélyi magyarság kizárólagos politikai képviselőjét magának vindikáló Magyar Népi Szövetség sikertelen kisebbségvédelmi politikájával szemben már 1945-ben felmerült Márton Áron politikai szerepvállalásának szorgalmazása. A nyílt politikai szerepvállalást a püspök visszautasította, mert egyházi hivatalával nem tartotta összeegyeztethetőnek. Körleveleiben, szószerűen elhangzott beszédeiben már 1945 elejétől elítélte a vélemény szabadság korlátozását, a kieroszakolt tekintélyt, a utcai tömegek és nem a népre alapozott „demokratikus rendszert”.

A kolozsvári kongresszus előtt Márton Áron öt pontból álló kérdőívet kapott az MNSZ-től. A kérdésekre adott válaszok jól körvonalazzák a korábbi magyar politikai elit, de kiváltképpen az egyházak magatartását az MNSZ-szel szemben. Arra a kérdésre, hogy „Milyen részt vállal az Egyház az MNSZ fasisztaellenes

visszaemlékezésében azonban elismeri ezt a tényt, anélkül hogy levonná az ebből fakadó konzekvenciákat, vagyis rámutatna az OMB szűk mozgásterére. Az SZDP „magyar tagozatai *nem voltak önálló pártszervezetek* – emlékezett vissza Lakatos –, vagyis nem hozhattak a helyi pártszervezetektől független határozatokat. A pártszervezetek minden városban vagy községben *egységesen működtek*, és románok, magyarok vagy németek *közösen hozták a politikai vagy gazdasági kérdésekben a határozatokat.*” [Kiemelések tőlem – N.M.Z.] Lakatos István: *Emlékeim. II. (Börtönéveim)* Marosvásárhely, 2007, Appendix, 33.

békeprogramjában?”, Márton Áron válaszában rámutatott a baloldali pártok által hirdetett új jelszavak mögött meghúzódó nyilvános vagy titkolt szándékokra: „Ha azonban a jelszavakkal nem bánunk óvatosan, az elvi síkon és a szellemi és erkölcsi fegyverekkel vívott harc könnyen emberek elleni hajszává fajulhat, s mi ilyenben nem vehetünk és nem veszünk részt. A jelszó eszmei és erkölcsi tartalmától megfosztva egyesek kezében a személyes bosszú vagy a meg nem engedett haszonszerzés eszköze lehet.” Válasza ugyanakkor foglalata annak is, hogy miként látja az MNSZ és a magyarság viszonyát, s egyben megfogalmazta, hogy az MNSZ-t csak bizonyos feltételek teljesülése esetén hajlandó támogatni: „Népünk sorsa és sorsának alakulása legégetőbb szívügyünk, éppen ezért készek vagyunk minden rendelkezésünkre álló eszközzel támogatni azokat, akikről azt látjuk, hogy a helyzet és a feladat világos felismerésével és komoly felelősségtudattal veszik magukra népünk sorsának alakulását. Hinni akarjuk, hogy népi szövetségünk megindulásánál ez az eset.”⁴⁶⁹

A marosvásárhelyi gyűlésen elfogadott politikai nyilatkozat után a politikai életből kiszorított magyar középosztály képviselői és a hagyományos magyar intézmények vezetői elérkezettnek látták az időt a cselekvésre. A szervezkedés élére Márton Áron került, amit több tényező is alátámasztott: püspöki székhelyén fogadhatta a magyar diplomáciai testület képviselőit, a közéletben került a nyílt politikai konfrontáció, a zsidók észak-erdélyi deportálása ellen – a magyar egyházfők közül egyedül – kifejezett tiltakozása miatt múltja feddhetetlen, vagyis személye támadhatatlan volt. Márton Áron és köre április 29-én memorandummal fordult a magyar kormányhoz,⁴⁷⁰ amelyben a „magyarság nevében” kijelentették, hogy az erdélyi magyarság „saját államban, saját fajtestvéreivel együtt, saját életfelfogása szerint kíván élni”. Egyúttal felkérték Teleki Gézát, Teleki Pál volt miniszterelnök fiát, hogy a béketárgyalásokon képviselje az erdélyi magyarságot. A memorandum – nem tudni mi okból – soha nem került a párizsi béketárgyalások asztalára. Márton Áron 1949-ben tett tanúvallomásokor a következő érvekkel indokolta a határkérdésben tanúsított magtartásukat: „Ismertettem az erdélyi magyarság felfogását, úgy, ahogyan én láttam. Az erdélyi magyarság lélekben sohasem tudott a magyar nép egészétől, a magyar nemzeti testtől elszakadni, az 1918–1940, illetve ’45

⁴⁶⁹ Gyulafehérvári Érseki és Káptalani Levéltár, a Helytartóság iratai, 2055. doboz. 37. csoport, 2990/1945. ikt. sz. 157. f.

⁴⁷⁰ A nyilatkozatot közli Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 192–196.

közötti időben pedig az ellene alkalmazott politika hatása alatt arról győződött meg, hogy a számára Trianonban kijelölt helyzetben nem tud fennmaradni, mert egyedei számára a szabad emberhez méltó életfeltételeket nem tudja biztosítani. Mivel nemzetközi viszonylatban Erdély kérdése tárgyalás anyagává lett, az erdélyi magyarság, támaszkodva a nagyhatalmak reprezentánsai által a háború idején tett nyilatkozatokra, a közeledő béketárgyalásoktól Erdély olyan rendezését várja, mely a magyarság sorsát is az igazság szellemében biztosítja. A magyarság előtt erre vonatkozólag általában három megoldási formának a képe lebegett: 1. az 1918-as határok visszaállítása a románság széles körű önkormányzatával; 2. független Erdély, tiszta és vegyes önkormányzati körzetekkel az együtt lakó népek területi megoszlásának megfelelően; 3. megosztott Erdély kelet–nyugati irányban a Maros-vonal mentén.⁴⁷¹

10. Kísérlet a politikai egység helyreállítására

10. 1. A „kiszélesítési” politika

Az OMB „kihívására” és a „jobboldal” aktivizálódására reagálni kellett. Ennek volt az egyik első jele, hogy az MNSZ vezetősége meghirdette a helyi vezetőségek „kiszélesítésének” politikáját. (Vagyis a szövetség megpróbálta megnyerni azokat a jelentős személyiségeket, akik megőrizték politikai és erkölcsi hitelüket.⁴⁷²) Az értekezlet összehívását több tényező is indokolta. Gyallay-Pap Domokos magyar sajtó-attasé szerint az ülés összehívására azért került sor, mert „a Népi Szövetség az utóbbi hónapokban igen súlyos válságba került egyes központi vezetők népszerűtlensége és a megyei vezetők tehetetlensége folytán. A Népi Szövetség a szó szoros értelmében csőd előtt állott, mert erkölcsi súlyának csökkenésén kívül a magyarság gazdasági vezetése is kezdett kicsúszni a kezéből.”⁴⁷³ A Népi Szövetség

⁴⁷¹ Arhiva CNSAS, f. Penal 254., v. 1. 200. f.

⁴⁷² Lásd az MNSZ „kiszélesítéséről” az elnökség és egyes magyar intézmények vezetői között folytatott megbeszéléséről készült jegyzőkönyvet. Kolozsvár, 1946. január 6. ANIC, f. 27. UPM, d. 143/1946. 1–22. f.

⁴⁷³ MOL, a Miniszterek és miniszterhelyettesek iratai, Gyöngyösi János – 1946., XIX-J-1-n, 24. doboz. Gyallay-Pap Domokos feljegyzése, Bukarest, 1946. január 8. (Az értekezletről a *Világosság*, 1946. január 9-én számolt be.)

országos vezetőségének 1946. január 6-i kolozsvári értekezletére meghívott Márton Áron katolikus és Vásárhelyi János református püspök, az EMGE és a Kaláka szövetkezeti központ vezetői, Szász Pál és Korparich Ede, valamint az 1940 előtti politikai elit néhány tagja – arra hivatkozva, hogy az MNSZ vezetőit nem tartják alkalmasnak arra, hogy az erdélyi magyarság egészét képviselje – távol maradtak a gyűléstől.⁴⁷⁴ Szabó Béni (brassói szücsmester, volt magyarpárti parlamenti képviselő) megjelent ugyan, de kijelentette: neki is az a véleménye, hogy a jelenlegi vezetőség nem képviseli az erdélyi magyarságot, ezért visszautasította azt a felkérést, hogy rész vegyen a szervezet politikai vezetésében.⁴⁷⁵ A megyei szervezetek vezetőségeinek „kiszélesítése” kudarccal zárult.⁴⁷⁶

10. 2. Az „önvédelmi” politizálás (1946. március – 1946. november)

A Központi Intézőbizottság Brassóban lezajlott tanácskozásán (1946. március 18–20.)⁴⁷⁷ az MNSZ áttért az „önvédelmi” politizálásra.⁴⁷⁸ Ez abból a felismerésből fakadt, hogy a sérelmek felszámolása érdekében folytatott politikai egyeztetések kevés eredménnyel jártak, ezért az MNSZ áttért az intézményes jogvédelemre, valamint az önkormányzati jellegű intézményépítésre. Ez állandó jellegű jogkövetelő magtartás felvételét jelentette, amely mind az MNSZ-en belül, mind az RKP-hoz fűződő viszonyában komoly nézeteltérésekhez vezetett. Ebből következett majd az a vád, hogy az MNSZ – a két világháború közötti kisebbségpolitikai irányvonalat követve –

⁴⁷⁴ A bukaresti magyar misszió sajtó-attaséja, Gyallay-Pap Domokos január 8-i jelentése szerint a hivatalos értekezleten kívül sor került az MNSZ, az egyházak és Szász Pál közös találkozására is, és megegyezés született arról, hogy Szász átveszi az EMGE vezetését. Uo.

⁴⁷⁵ MOL, Külügyminisztérium, békeelőkészítés iratai, XIX-J-1-a, 60. doboz, IV-131, 1038/Bé.-1946. A jelentést író Nékám Sándor is úgy értékelte a vásárhelyi kiáltvány után kialakult válságot, hogy a magyarság jelentős tömegei *bizalmatlanok* az MNSZ vezetői iránt, ezért „az MNSZ nem rendelkezik azzal az erővel, amely a magyar kisebbség demokratikus jogainak kiharcolásához szükséges lenne”. Közli Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 247–251.

⁴⁷⁶ Lásd az MNSZ „kiszélesítéséről” az elnökség és egyes magyar intézmények vezetői között folytatott megbeszéléséről készült jegyzőkönyvet, valamint az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának körlevelét (Kolozsvár, 1946. feb. 20.). ANIC, f. 27. UPM, d. 143/1946. 1–22. f.; ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946., 856/1946. sz. körlevél. 4–5. f. Megjelent: *Világosság*, 1946. január 30.

⁴⁷⁷ Az MNSZ Központi Intézőbizottsága brassói ülésének jegyzőkönyvei megtalálhatók: MOL, Bányai László hagyatéka, XIX-J-1-1, 1. doboz, 1/g., sz. n., valamint ANIC, f. 27. UPM, d. 141/1946. 21–83. f.

⁴⁷⁸ A brassói értekezlet alakalmával elfogadott határozatokat a megyei szervezetek úgy értékelték, hogy „az MNSZ bizonyos taktikára tért át: saját önvédelmére és jogainak a megállapítására”. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 2/1946.133. f. Kós Károly felszólalása a Kolozs megyei intézőbizottság 1946. április 14-i ülésén.

rátért a sérelmi politizálásra. A kommunista párt vezetőségének „öszönzésére” az MNSZ-ben hozzáálltak egy új kisebbségi státúumtervezet kidolgozásához. Ezzel elérték, hogy a közvéleményt az MNSZ „tematizálta”, a magyar intézmények vezetői emiatt bizonyos mértékben háttérbe szorultak.

Az önvédelmi politizálás másik pillére az önépítkezés, az MNSZ felügyelete alá vont magyar (önkormányzati) intézményrendszer kiépítése volt. A szűkös anyagi keretek, a társadalom bizalmatlansága, a szakértelem hiánya, az átpolitizáltság előrevetítette a terv bukását.

10. 2. 1. A Groza-kormány magyarságpolitikájának bírálata

A marxista dialektikára alapozott új tétel értelmében⁴⁷⁹ a demokratikus államhatalomnak a jogegyenlőség kivívása érdekében felül kellett volna vizsgálnia szerveinek működését, amely önkritika – természetesen – a demokrácia további megerősödését szolgálta volna. Vagyis az MNSZ vezetőinek politikai stratégiáról vallott elképzelései nem változtak. Továbbra is együttműködtek a „demokratikus” pártokkal, de a kisebbségi politizálás terén új taktikára tértek át. A realitás is ezt követelte, hiszen miközben a kiszélesítés sikertelenül zárult,⁴⁸⁰ a magyarság gazdasági sérelmeinek orvoslása terén (földreform, szövetkezetek, CASBI stb.) sem az ODA-val folytatott december eleji tárgyalások, sem a kormánnyal megkezdett újabb egyeztetések nem hoztak áttörést, annak ellenére, hogy a kormányt 1946 januárjában az angolszász hatalmak is elismerték, és a belpolitikai élet is stabilizálódott.

Az új taktika nyilvános meghirdetésére az MNSZ Központi Intézőbizottságának 1946. márciusi brassói értekezletén került sor. A vidéki szervezetektől érkezett jelentések is ezt sürgették, mert úgy látták: „népi sérelmeink

⁴⁷⁹ Az MNSZ Torda megyei szervezetének 1946. február havi működéséről szóló jelentésében olvashatjuk: „A demokráciának adni és nem elvenni kell. [...] Egy szabadságáért küzdő nép nem választhatja el önon szabadságát más, vele együtt élő népek szabadságától. [A román nép szabadságát a romániai magyarságtól. – N.M.Z.] A történelmi dialektika szemüvegén azt látjuk, hogy ahol a történelem folyamán ezen hibák megtörténtek, ott a proletariátus saját szabadságának saját sírját ásta meg.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 56. f.

⁴⁸⁰ Lásd az MNSZ „kiszélesítéséről” az elnökség és egyes magyar intézmények vezetői között folytatott megbeszéléséről készült jegyzőkönyvet, valamint az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának körlevelét (Kolozsvár, 1946. feb. 20.). ANIC, f. 27. UPM, d. 143/1946. 1–22. f.; ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946., 856/1946. sz. körlevél. 4–5. f. Megjelent: *Világosság*, 1946. január 30.

orvoslása szoros összefüggésben van szervező- és felvilágosító munkánk sikerével, mert ha [a] sérelmek tekintetében nem tudunk sürgősen eredményeket felmutatni, úgy szervezetünk bizalma megrendül vezetőségünkben, demokratikus propagandánkat lemosolyogják éppen most, egy készülő választási hadjáratban...⁴⁸¹ Valószínűleg figyelemfelkeltő célja volt Kurkó Gyárfás megnyitóbeszédének, amelyben az értekezleten megkérdőjelezte a fennálló demokratikus rendszer nemzetiségi politikáját. Mint mondotta: „*A demokrácia nevében nem lehet megfosztani nemzetiségeket és becsületes állampolgárokat jogaiktól.*”⁴⁸² Kurkó helyesnek tartja a magyarságnak a kormány irányába tanúsított „demokrata” szellemű, „egészséges és bíráló magatartását”, mivel ezzel a „*haladó demokráciát*” támogatja. Ha nem ezt tesszük – véli az elnök: „*büntársaivá szegődünk azon reakciónak, amely hátba akarja döfni a kormányt. [...] mi megvédjük a demokráciát, ha kell, életünk árán is, de mert egészségesebbé akarjuk tenni, kritikát is mondunk róla.*”⁴⁸³

Ezek a kijelentések a határozottabb jogvédelmet szorgalmazók⁴⁸⁴ és az MNSZ addigi jogvédelmi munkáját bírálók és számonkérők táborát erősítették. A gazdasági bizottság munkálatait bíráló egyik felszólaló helyeselte Nagy Géza szókimondását (az anyanyelvű oktatásról tartott beszámolót), mert úgy értékelte, hogy „mindig jobban tette, hogy elmondta, mint például gazdasági felelősünk, aki itt van ugyan, de nem mond semmit”. Ezzel összhangban jelentette ki egy másik küldött: „Ha a gazdasági kérdésekben is borúlátóbbak lennénk, talán jobb eredményt értünk volna el.”⁴⁸⁵ A nyílt fellépést követelők táborának erősödése nem jelentette az ellenkező taktikát valló csoport visszavonulását. Éppen a jogügyi bizottság munkálatait vezető Takáts Lajos vette védelmébe a „demokrácia” elsőbbségét hirdető csoport álláspontját, mert meglátása szerint „Vannak kérdések, amelyeket jogosnak ítélünk, mégis az ODA előtt sem sikerül elfogadtatnunk. *A demokrata rendszerben, ha a többségnek más a véleménye, akkor egyelőre nem lehet ítélni.*”⁴⁸⁶ [kiemelés tőlem – N.M.Z.]

⁴⁸¹ Az MNSZ Torda megyei szervezetének 1946. február havi működéséről szóló jelentése. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 56. f.

⁴⁸² *Brassói gyűlésünk és határozatai. Beszámoló az MNSZ százas intézőbizottságának 1946. március 18–20. napján tartott értekezletről.* Kiadja az MNSZ Intézőbizottsága, Kolozsvár, 1946, 11.

⁴⁸³ Ua.

⁴⁸⁴ Enyedi Ferenc zilahi kiküldött a földsérelemek orvoslásának elmaradásában látta a falu visszahúzódását az MNSZ-től, mert megítélése szerint a falu lakossága nem azért nem lépett be a szervezetbe, mert „nem akar, hanem azért, mert súlyos a helyzete”. ANIC, f. 27. UPM, d. f. 27. 31. f.

⁴⁸⁵ Uo. 36. f.

⁴⁸⁶ ANIC, f. 27. UPM, d. 141/1946. 50. f.

Ennél jóval nagyobb vihart okozott Kurkónak azon cikke, amelyet az MNSZ két központi napilapjában, a *Világosságban* és a *Népi Egységben* is leközöltek.⁴⁸⁷

Az írás már a címével is felhívta magára a figyelmet: *Megalkuvással nem győzhet a demokrácia.*⁴⁸⁸ Kurkó írásában a szövetségesnek tekintett kormány, illetve az RKP szavahihetőségét és partneri készségét kérdőjelezte meg, valamint magáról a demokratikus rendszerről mondott újra kemény bírálatot: „Demokráciánk alszik. Ébresztőt kell fújni neki... [...] Az egyoldalú[an] és kizárólagosság alapján létrejött törvények és azok fenntartása megalkuvás, márpedig megalkuvással a demokráciát nem lehet soha győzelemre vinni.”⁴⁸⁹ A rendszer természetének ilyen fokú kritikájával Kurkó szembekerült az RKP hivatalos álláspontjával. Az RKP reagálása jól jelezte, hogy az MNSZ még a kisebbségpolitikai elképzelései téren sem ragadhatta magához a politikai kezdeményezést.

Az RKP központi kiküldöttjére, Miron Constantinescúra hárult a feladat, hogy a kolozsvári pártközpontban tartott értekezleten bírálja Kurkó cikkét, amellyel „a reakció malmára hajtotta a vizet”, és „az angol reakciónak” nyújtott segítséget.⁴⁹⁰ Az ügynek politikai következményei is voltak, mert Kurkónak mint az RKP tagjának önkritikát kellett gyakorolnia, amelyben „hibás nyilatkozatát” a magyarságot érintő jogsérelmek megoldásának elmaradásával indokolta.⁴⁹¹

Ennek ellenére a Székelyudvarhelyen lezajlott második kongresszuson (1946. június 28–30.) Kurkó még nyíltabban bírálta a kormányt, de egyúttal utalt arra is, hogy az új taktika nemcsak az MNSZ és szövetségesei között okozott konfliktust, hanem a szervezeten belül is súrlódásokhoz vezetett. „A demokrácia nincs meg, csak a lehetőség van megteremtve, hogy megcsináljuk (Úgy van!), és ha ebben a demokratikus kiépítésben elhajlások történtek egyik vagy másik részről, azért

⁴⁸⁷ *Világosság*, 1946. április 1.; *Népi Egység*, 1946. április 4.

⁴⁸⁸ A különbség csak akkor észlelhető, ha a tartalmát összevetjük Bánai Lászlónak a *Világosság* 1945. november 5. számában megjelent, *A nemzetiségi kérdés – a demokrácia kérdése* című cikkével, vagy az MNSZ Központi Végrehajtó Bizottságának ugyancsak a *Világosságban* megjelent *Közleményével. Világosság*, 1946. február 11.

⁴⁸⁹ *Világosság*, 1946. április 1.

⁴⁹⁰ EME Kézirattára, Demeter János hagyatéka, Ismeretlen személy nyilatkozata 1946. június 3-án. Azért volt szükség az RKP beavatkozására, mert a magyar tömegek, de főképpen az értelmiség azt feltételezte, hogy Kurkó a „párt tudtával és felhatalmazásával írta meg a cikket”. Ua. A kolozsvári pártközpontban megtartott értekezlet résztvevői: Kurkó Gyárfás, Balogh Edgár, Bánai László, Szákai (?), Goldberger Miklós, Miron Constantinescu, Al. Drăghici, Vaida Vasile, Pop (?), Adorian (?), Simó Gyula és Jakab Sándor. Közli Nastasă: *Minorităţi etnocolturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* 351.

⁴⁹¹ ANIC, f. 2348. CC al PCR, Cancelarie, d. 259/1945. ikt. sz. 240/1945. 2–3. f.

vagyunk – állította Kurkó –, hogy rámutassunk és ellensúlyozzuk, hogy az az út meghamisítatlanul egyenes legyen. Ezenkívül pedig, habár csak magunk között, ha kell, ököltre megyünk az igazságért, ugyanazt tesszük saját szövetségeseinkkel szemben is, ezt nem vesszük sem mi rossznéven, sem ők nem vehetik rossznéven.”⁴⁹²

10. 2. 2. A kisebbségvédelmi rendszer kidolgozása

Az előbbieken láthattuk, hogy az államhatalom és az ODA képviselőivel folytatott tárgyalások során a kisebbségi jogkiterjesztés és a jogsérelmek orvoslása politikai alku tárgyává vált.⁴⁹³ A jogsérelmek esetében a politikai megfontolások kerültek előtérbe, mellőzve a jogi szakszerűséget. Ezt a helyzetet jól jellemezte a kiűritéskor elmenekült erdélyi magyarok, illetve a második bécsi döntés után Erdélybe költözött, de a magyar közigazgatás kivonulása után is helyben maradt magyar állampolgárok jogállásának megítélése: „Pătrășcanu igazságügyi miniszter megkijelentette [utalás Pătrășcanunak az 1945 júniusában Kolozsváron elhangzott beszédére – N.M.Z.] azt, hogy azok, akik a bécsi döntés után kerültek Erdély területére és még most is itt vannak, fasiszták. Ezek szerint az az erdélyi magyar, aki a kiűritéskor elmenekült, azért fasiszta, mert elmenekült. Az az anyaországi magyar, aki a kiűritéskor nem menekült el és itt maradt, azért fasiszta, mert itt maradt. Fából vaskarika.”⁴⁹⁴ Helyi szinten az MNSZ képviselőinek ugyanezt kellett tapasztalniuk,⁴⁹⁵

⁴⁹² A beszéd megtalálható: ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946. 150. f. A kolozsvári tanárok és tanítók 1946 augusztusában megrendezett értekezletén Kurkó kijelentette: „nekünk jó demokratáknak és jó magyaroknak kell lennünk! Nem kívánhatja senki tőlem, hogy saját fajtámat megtagadjam...” *Világosság*, 1946. szeptember 5.

⁴⁹³ Lásd az MNSZ és az ODA vezetőinek tárgyalásairól készült jegyzőkönyveket. Bukarest, 1945. augusztus–szeptember és 1945. december 5. ANIC, f. 2348. CC al PCR Cancelarie, d. 125/1945. ikt. sz. 136/1945. 2–9. f.; Uo. d. 119/1945. ikt. sz. 118/1945. 2–16. f.

⁴⁹⁴ Az Erdélyben maradt magyar állampolgárságú postai alkalmazottak beadványa a magyar Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumhoz 1945. augusztus 29-én. MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d., 16/a. ikt. sz. 32155/pol/1945. sz. n.

⁴⁹⁵ A Torda megyei gazdasági bizottság 1945. december 17-i ülésén a bizottság elnöke nemtetszését fejezte ki amiatt, hogy a megyei agrárbizottság magyar megbízottja a magyar agrártársadalom gerincét képező középparasztság sérelmei, illetve a magyar történelmi családok jogtalan földkisajátítása ellen is szót emelt: „Mit akar maga, azért jött ide, hogy a birtokosok szószólója legyen?” A Torda megyei gazdasági bizottság 1945. december 18-i jelentése. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org, jud. Turda, d. 2/1946. 33–34. f. A Torda megyei szervezet 1946. március havi jelentésében megjegyezték: „A vármegyei politikai- és agrárreform bizottságban megfenyegették az MNSZ elnökét és ügyészségi eljárást helyeztek kilátásba.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org, jud. Turda, d. 1/1946. 73. f. A Torda megyei szervezet 1946. szeptember havi jelentéséből arról is értesülhetünk, hogy az RKP és az Ekésfront azzal

ami egyrészt elkeseredéshez vezetett, másrészt újabb jogszabályok kidolgozásának követelésével álltak elő. A marosludasi MNSZ-szervezet elnöke, Vásárhelyi János már 1945 júliusában a következő kérdéssel fordult a szervezet megyei elnökéhez, Benda Béla unitárius lelkészhez: „van-e egyáltalán az MNSZ további működésének és fenntartásának létjogosultsága, amennyiben a helyzet az, hogy a panaszokat garmadával terjesztik be, de a sérelmek orvoslást nem nyernek, s tovább már hajlandó párthívei előtt magát nevetségessé tenni.”⁴⁹⁶ Az MNSZ vezető politikusainak azt is érzékelniük kellett, hogy a szervezet tagjai, a román kormányzat és saját baloldali szövetségeseik is eltérő módon értelmezik a jogegyenlőség fogalmát. Kurkónak a brassói intézőbizottsági ülésen aratott győzelmével került előtérbe az a felfogás, hogy a jogegyenlőség jól kidolgozott kisebbségvédelmi rendszert feltételez, ami majd szerves részévé válik az állam jogrendszerének.

10. 2. 2. 1. A kisebbségi jogok nemzetközi szavatolása

Az MNSZ hivatalos álláspontja egyértelmű volt ebben a kérdésben. Elutasították az első világháború után elfogadott kisebbségvédelmi szerződésekhez hasonló újabb nemzetközi garanciákat, a nemzetiségi jogegyenlőség egyedüli nagyhatalmi szavatolását csak a Szovjetuniótól várták. Kommunista meggyőződéssel vallották, hogy miközben az „imperialista nagyhatalmak” Erdély hovatarozását, következésképpen a nemzetiségi kérdés rendezését önző érdekeiknek rendelték alá, az „elnyomott erdélyi magyarság” számára a Vörös Hadsereg hozta el a szabadságot. A Szovjetunió példát mutatott arra, hogy „a nemzetiségi kérdés egyszer s mindenkorra való megoldása egyedül a szocialista társadalomban lehetséges”.⁴⁹⁷ Ebben az összefüggésben értelmezhető a Groza–Sztálin táviratváltásra⁴⁹⁸ való utalás. A táviratváltás az első időszakban az MNSZ észak-erdélyi politikusai számára hasonló

a kérelemmel fordult az MNSZ-hez, hogy csak 10 holdig kérjék vissza a földeket. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 170. f. A Kolozs és Torda megyei MNSZ szervezet vidéki tagozatának működésére lásd Sárándi Tamás szakdolgozatát: *Az MNSZ és helyi szervezetei, Kolozs és Torda megye*. Kézirat, BBTE Történelmi Intézet.

⁴⁹⁶ ANDJ MŞ, UMP, Org. jud. Mureş, d. 7/1945. 9. f. Vásárhelyi János beszámolója a marosludasi MNSZ 1945. július 23-án megtartott intézőbizottsági ülésén.

⁴⁹⁷ Demeter János nyilatkozata a nemzetiségi kérdéstről szóló könyvének megjelenése kapcsán. *Világosság*, 1945. március 25.

⁴⁹⁸ *Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény* 10–11.

hivatkozási pontként működött, mint – a két világháború közötti magyar politikai elit esetében – a gyulafehérvári határozatok vagy a kisebbségi szerződés klauzulái. Tegyük hozzá, hogy épp olyan eredménytelenül hivatkoztak rá, mint a két világháború között.

Természetesen a táviratváltás nem tekinthető jogforrásnak. Legfeljebb nyomásgyakorló eszközként lehetett volna felhasználni a kormánnyal folytatott tárgyalások alkalmával. Az MNSZ egyesített legfelsőbb vezetésének álláspontját jól tükrözte Kurkó Gyárfásnak az MNSZ első kongresszusa nyitó napján elhangzott felszólalása. A tisztségében megerősített elnök a táviratváltásra nem mint tárgyalási alapra, hanem mint a román demokrácia és a Szovjetunió jóindulatának biztosítékára tekintett: „mi azt hisszük, hogy erősebb kezesség, erősebb szerződés nekünk nem kell.”⁴⁹⁹

Miközben a táviratváltás lassan a feledésbe merült, az egyre reménytelenebb párizsi béketárgyalások hírére egyes magas rangú MNSZ-es politikusok is úgy vélekedtek, hogy mozgástér hiányában az MNSZ helyett a magyar kormánynak kell követelnie a kisebbségi jogok nemzetközi kodifikálását. Az „MNSZ központi vezetőségének egyik legsúlyosabb, szélsőbaloldali beállítottságú”⁵⁰⁰ képviselője, a bukaresti magyar politikai misszió tagjával – 1946. április legelején – magánbeszélgetést folytatott. Ennek során a magyar kormánynak a béketárgyalásokon tanúsítandó magatartását többek között abban jelölte meg, hogy „a nemzetiségi egyenjogúsításra megfelelő biztosítékokat kér, és azoknak a megvalósítására Romániát a nemzetközi fórum által megfelelő formában kötelezteti”.⁵⁰¹

A kisebbségi jogok garanciáját illetően az MNSZ vezetése megosztott volt. Kacsó Sándor a Simó Gyulához intézett levelében (1946. április 8.) a következő megoldást vetette fel: „Én igenis szükségét érzem annak, hogy ez a kérdés a világ demokratikus erőinek az ellenőrzése alatt álljon. Ez nemcsak biztosíték, hanem erkölcsi jogalap is a további küzdelemre. Ha a taktika tévesnek bizonyulna, sokkal többet veszítenénk vele, mint amennyit kockáztatni szabad.”⁵⁰² Az MNSZ bukaresti kommunista pártvezetéshez közelebb álló irányzata az RKP által ellenőrzött

⁴⁹⁹ Kurkó beszéde a MNSZ kolozsvári kongresszusán. ANIC, f. 27. UPM, d. 137/1945. 20. f.

⁵⁰⁰ MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d., 16/b. ikt. sz. 898/pol/1946. sz. n. Az illetőt nem sikerült azonosítani.

⁵⁰¹ Ua.

⁵⁰² PIL, 937. f. Simó Gyula hagyatéka. 35. ö. e. 1. f.

kisebbségi sajtóban ismertette álláspontját a kisebbségi jogok nemzetközi garانتálásával kapcsolatban. Miután a Külügyminiszterek Tanácsának 1946. május 7-i párizsi ülészakán visszaállították az 1940-es magyar–román határt, Bányai László, az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának tagja – a *Világosság* hasábjain – kijelentette, hogy a nemzetközi kisebbségvédelmi garanciák sikertelenségét a történelmi példák igazolták, mivel azok – elsősorban – a „belső politikai erőviszonyok szilárdságának függvénye”-i”.⁵⁰³ A bukaresti magyar külképviselet tagjaival folytatott május eleji beszélgetés alkalmával Bányai a nemzetiségi jogok „legfőbb biztosítékeként a román demokrácia megerősödését jelölte meg”, valamint a nagyhatalmi vetélkedések elkerülése érdekében „helyesebbnek látná – tolmácsolta a magyar diplomata –, és vele együtt az MNSZ vezetősége is, ha a magyar nemzetiség jogainak biztosítása valamilyen formában a Szovjetunióra volna bízható”.⁵⁰⁴

A székelyudvarhelyi intézőbizottsági ülésen és a kongresszuson⁵⁰⁵ azonban olyan vélemény is elhangzott a nemzetiségi törvénytervezet vitája során, hogy a magyarság jövőjét nem lenne szabad a belső erőviszonyok bizonytalan és váltakozó szeszélyének kitenni. Ezért az egyik küldött azt látta volna helyes megoldásnak „ha az állammal kötendő egyezséget a nagyhatalmak garanciájához kötnék”.⁵⁰⁶ Valószínűleg a jelenlévők egy része – legalábbis a jegyzőkönyv tanúsága szerint – hasonlóképpen vélekedett erről a kérdéstről, és ebbéli meggyőződésüknek a „Megszavazzuk!” közbekiáltásokkal adtak hangot.

A kongresszuson ennek ellenére egyetlen olyan határozatot sem fogadtak el, amelyben a nemzetiségi jogok védelmében nemzetközi garanciákat követeltek volna. A nemzetközi hivatkozási alap követeléséről való lemondást, a kongresszus egyes résztvevői azzal igazolták, hogy a nemzetiségi törvénytervezet elfogadásával elébe vágnának a békekonferencia kisebbségi jogokat szabályozó határozatainak.⁵⁰⁷ (Azt feltételezték, hogy a lehetséges romániai szabályozás majd úgylégs meghaladja a nemzetközi elvárásokat.) A kongresszuson végleg lezárult a vita, amelyben a

⁵⁰³ *Világosság*, 1946. május 13.

⁵⁰⁴ Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 200.

⁵⁰⁵ Lásd a nemzetiségi törvénytervezet kongresszusi vitáját. ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946., 138–169. f.

⁵⁰⁶ Uo. 153. f.

⁵⁰⁷ Lásd Nagy Géza felszólalását. Uo. 58. f.

nemzetiségi jogokat szabályozó törvénytervezet elfogadásával semlegesítették a nemzetközi garanciákat követelők szűk csoportját.

10. 2. 2. 2. A nemzetiségi törvénytervezet

A kollektív jogok értelmezése (határának kijelölése) kapcsán kirobbant viták tovább mélyítették a szervezeten belüli törésvonalakat.

Bányai László és köre az adott politikai helyzetben a székelyföldi tömbmagyarság számára területi autonómiát, míg a szórvány magyarságnak az „individuális jogok” biztosítását vetette fel mint célkitűzést.⁵⁰⁸ Demeter János, Kurkó Gyárfás és még sokan mások a szervezet közjogi funkciójának megerősítését (önkormányzati jellegét), újabb közhatalmi jogosítványok kivívását tartották célszerűnek, amelynek törvényes keretét és biztosítékát az új nemzetiségi törvény kidolgozása és elfogadása jelentette volna.

A Központi Intézőbizottság brassói értekezletén (1946. március 18–20.) bebizonyosodott, hogy sem a nemzetiségi jogokat rögzítő Nemzetiségi Statútum rendelkezései, sem annak felügyeletére és ellenőrzésére, valamint a nemzetiségi jogok tanulmányozására létrehozott Nemzetiségi Minisztérium (1945. március végétől lefokozták államtitkársági szintre, és közvetlenül a Miniszterelnökségnek rendelték alá) tevékenysége nem jelentett nagy előretörést a kisebbségi jogalkotás és érvényesítés terén.

Nagy Géza felszólalásában elismerte, hogy eredményeket értek el a romániai magyar tanügy jogi helyzetének rendezése területén, ellenben rámutatott arra is, hogy a magyarság számára kedvező jogi intézkedések alacsonyabb szintű jogforrások voltak. Bizakodva tekintett a két magyar tankerületi főigazgatóság munkájára, de utalt arra is, hogy létrehozása csak miniszteri rendeleten alapult, „sehol nincs törvénybe iktatva. Ha alkalmazzák a törvény szellemét – véli Nagy Géza –, meg kell szüntetni.”⁵⁰⁹ Állításának jogosságát az egyik minisztérium válaszával támasztotta alá, amelyben a következő állt: „Egy miniszteri rendelet vagy intézkedés által teremtett helyzet, amely nem egyezik a törvényes alappal, nem nyújt semmiféle biztosítékot a

⁵⁰⁸ *Világosság*, 1946. május 13.

⁵⁰⁹ ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946. 59. f.

szerzett jogra nézve.”⁵¹⁰ A Nemzetiségi Minisztérium kirakatjellegére azzal mutatott rá, hogy az MNSZ szakértői hiába dolgozták ki a nemzetiségi oktatás kérdését rendezni célzó törvénytervezetet, mert a beadványnak egyszerűen nyoma veszett a Nemzetiségi Minisztérium törvényelőkészítő ügyosztályán.

A felsorolt jogséremlmek mellett a magyarság kedvezőtlen jogi helyzetét tovább fokozta a román jogrendszert jellemző nagyfokú bizonytalanság. Például a Torda megyei földreform során a magyar károsultak is elsősorban ezzel szembesültek: „A legnagyobb hiány az eljárás bizonytalansága, mely annak tudható be, hogy sem a törvény, sem a végrehajtási utasítások eljárási szabályokat nem tartalmaznak, s így a bizottságok, sőt az elnöklő bíró, valamint a felek sem tudják, hogy az ügyeket milyen szabályok szerint kell elindítani. Különösen bizonytalan a helyzet a bizonyítékok és a bizonyítás során, mert sem a tanúvallomásokot vagy tanúnyilatkozatokat, sem a szakértőket nem fogadják el, az okiratokat szintén kifogásolják, még ha azokat hatóság állította volna is ki.”⁵¹¹

Fontos kihangsúlyoznunk, hogy az MNSZ vezetősége a kisebbségi jogok szabályozása terén némi eredményeket is elért, de látnunk kell azt is, hogy az esetek többségében a magyarság hátrányos megkülönböztetésének tilalmát előíró jogszabályokról van szó. Az igazi nagy áttörést egy újabb nemzetiségi törvénytervezet jelentette volna, amellyel az MNSZ csak akkor állt elő, amikor az RKP részéről erre „engedélyt” kapott.

Az RKP meghívására 1946. május 17-én Bukarestbe érkezett MNSZ küldöttség tájékoztatta szövetségesét a magyarság sérelmeiről. A beszámoló elhangzása után az RKP főtitkára, Gheorghe Gheorghiu-Dej egy új „nemzetiségi statútum”-tervezet kidolgozását vetette fel, „amely – szerinte – különleges figyelmet szentelne a magyarságnak [...], a kormány számára pedig alkotmányt, az összes demokratikus erőknek pedig kötelezettséget jelentene”.⁵¹² Azt is közölte, hogy a javaslatot az MNSZ dolgozná ki és terjesztené be a Nemzetiségi Minisztériumnak. Nem titkolta azt sem, hogy ezzel segítséget szeretnének nyújtani az MNSZ-nek a

⁵¹⁰ Uo. 60. f.

⁵¹¹ ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 49. f.

⁵¹² Nastasă: *Minorităţi etnoculturale – mărturiu documentare: Maghiarii din România (1945–1955)* 282. Gheorghiu-Dej javaslatát a választási küzdelem fényében kell értékelni, hiszen egy újabb, és természetesen az MNSZ-szel közösen kidolgozott nemzetiségi törvény, az MNSZ támogatottságát növelte volna.

választási küzdelemben: „A magyar népesség lássa, hogy ki törődik az életükkel, a jogaikkal, ki áll az élükön. Lássák, hogy ki az MNSZ. Ez növelni fogja az MNSZ tekintélyét.”⁵¹³ A tárgyaló felek abban állapodtak meg, hogy az MNSZ jelöljön ki egy személyt, aki az igazságügyi minisztérium és a nemzetiségi minisztérium egy-egy delegált szakértőjével közösen egy új státútumtervezetet dolgozna ki. Az MNSZ képviselőjére az RKP Kolozs Tartományi titkára, Vaida Vasile tett javaslatot Takáts Lajos személyében. Tehát az RKP határozta meg az MNSZ jelöltjét.

Arra a kérdésre, hogy az RKP-t mi készítethette erre a lépésre, két magyarázatot is adhatunk. Egyrészt már az MNSZ küldöttsége előtt is felfedték azt a szándékukat, hogy ezzel az MNSZ támogatottságát szeretnék növelni. Tehát a törvénytervezetet egy olyan propagandaeszköznek szánták, amellyel az MNSZ magához ragadná a magyar közvélemény tematizálását. Erre az MNSZ-nek nagy szüksége volt, mert a Külügyminiszterek Tanácsának május 7-i határozata után az erdélyi magyarság még inkább eltávolodott a szervezettől. Másrészt az újabb nemzetiségi státútumtervezet ötletének felvetésével semlegesíteni akarták a budapesti diplomácia azon törekvéseit, amelyek a kisebbségi jogok nemzetközi kodifikálására és garantálására irányultak.

A bukaresti utasítások ellenére Kurkó Kolozsvárra visszatérve Demeter Jánost és az MNSZ Kolozs megyei jogügyi irodájának vezetőjét, Berivoy Jánost bízta meg a nemzetiségi törvény kidolgozásával.⁵¹⁴ E két személy vezetésével elindított szakértői munkálatokba bevonták a kolozsvári jogászokat is, és ugyancsak a nemzetiségi törvénytervezet vitája kellett volna képezze a május végén, Kolozsváron megrendezett jogi- és közigazgatási értekezlet legfőbb napirendi pontját.⁵¹⁵ Az így elkészített törvényjavaslatot az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága, a „bukaresti központi politikai és kormánysszervek”, illetőleg a Központi Intézőbizottság véleményezése

⁵¹³ Uo.

⁵¹⁴ *Joó Rudolf beszélgetése...* 76. Demeter János és a többi kolozsvári jogász azzal a tudattal látott hozzá a törvénytervezet előkészítéséhez, hogy az „a legfelsőbb szervek [RKP, ODA, MNSZ VB – N.M.Z.], a nemzetiségi politikában legilletékesebb személyek [elsősorban Luka László – N.M.Z.] egyetértésén” alapult. Uo. 77–78.

⁵¹⁵ Nagy Géának a Központi Intézőbizottság székelyudvarhelyi értekezletén elhangzott felszólalásából megtudhatjuk, hogy a várakozásokkal ellentétben csak a tanácskozás harmadik, utolsó napján ismertette Demeter János a nemzetiségi törvénytervezetet, amelyről érdemi vitát nem folytattak. MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k., 18. doboz, 16/b, ikt. sz. 1890/pol/1946. sz. n.

után jóváhagyás végett az MNSZ második, ezúttal Székelyudvarhelyen megrendezett kongresszusa elé terjesztették.⁵¹⁶

A kongresszuson kiderült, hogy jogi szempontból egy félkész törvénytervezetet bocsátottak szavazásra.⁵¹⁷ A tervezetet betervező Demeter János hiába utalt arra, hogy „tartalma teljes egészében azt a politikai programot foglalja magába, melyet az adott körülmények között a demokrácia mai fejlődési fokán fel lehet vetni és követelni lehet”, a későbbi események mégis az ellenkezőjét bizonyították. A kongresszuson – és amint azt látni fogjuk, a kormány és az RKP részéről is – a tervezetet elsősorban a székely autonómia és a Magyar Közművelődési Tanács létrehozása miatt bírálták.

A kongresszuson felszólaló Szabédi László a székelyföldi megyék szövetsége jogkörének pontosítását, a kormányhoz és a különböző hatóságokhoz való viszonyának konkretizálást kérte.⁵¹⁸ A magyar diplomácia bukaresti vezetője is hasonlóan vélekedett a székelyföldi autonómiáról: „Ez a terv – bármilyen tetszetősen hangozzék is – végeredményben az erdélyi élet kettészakítását jelentené, és az autonómia által [le – N.M.Z.] nem fedett területek gyors elsorvasztásával járna. [...] A románság az autonómiában nem a Székelyföldnek adott jogokat látná, hanem abból azt érezné ki, hogy a Székelyföldön kívül maradt magyarság milyen jogokkal nem rendelkezik és teljes erővel ennek felszámolására vetné magát.”⁵¹⁹ Nagy Géza is attól tartott, hogy ebben a megfogalmazásban csak „látszatautonómia” lesz, de továbbra is rendezetlen marad a határmenti magyarság helyzete.⁵²⁰ A másik ilyen önkormányzati jellegű terv a Magyar Közművelődési Tanács létrehozásának felvetése volt. Az MNSZ tanügyi kérdéseiről felelős Erdélyi Gyula és a már említett Nagy Géza azért emelt kifogást ez ellen, mert az MNSZ-t, anélkül hogy ezt a tervezetben kifejtették volna, közhatalmi jogosítványokkal ruházta volna fel.⁵²¹ Valójában attól tartottak, hogy az

⁵¹⁶ Joó Rudolf beszélgetése... 80.

⁵¹⁷ Ezt támasztja alá törvénytervezet betervező Demeter János felszólalása is: „Ennek ellenére [az előkészületek ellenére – N. M. Z.] ez a dolog sem tekinthető olyannak, amelyben vagy a szakember, vagy a politikus ne tudna kiböngészni valami hiányt.” ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946. 145. f. Nékám Sándornak, a bukaresti magyar politikai misszió vezetőjének véleményét a törvénytervezetről lásd Fülöp – Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 235–239.

⁵¹⁸ ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946. 54. f.

⁵¹⁹ Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 239.

⁵²⁰ ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946. 60. f.

⁵²¹ A nemzetiségi státútumtervezet szövegét közli Vincze: *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák* 74–80.

MNSZ lesz az állam által is elismert egyetlen hivatalos szerv, amelynek jogköre kiterjedne a magyar kulturális és oktatási ügyek irányítására és ellenőrzésére, csatlakozásra kényszerítve, sőt függőségi viszonyba rendelve ezáltal a magyar kulturális intézményeket, sőt a felekezeti iskolákat is.

A kormány – felmérve a román társadalmon belüli közhangulatot – még csak válasza sem méltatta a törvénytervezetet, mivel a közeledő párizsi értekezlet újabb ülészakára való tekintettel nem akart elébe menni egy olyan jogállapot elfogadásának, amelyre az országot nemzetközileg amúgy sem köteleznék. (Ez azonban nem zárta ki a probléma lebegtetésének taktikáját.)

Az RKP-n belüli fogadtatás ennél sokkal rosszabb volt. Luka László az MNSZ által elkészített tervezetet az igencsak rossz emlékezetű Volksgruppe, népcsoport jogokhoz hasonló szervezkedése irányába tett lépésnek minősítette.⁵²² Az elutasítást okát abban kereshetjük, hogy még az RKP legfelsőbb vezetésén belül sem volt teljes egység a párt által követendő magyarságpolitika irányvonalának tekintetében. Az 1946. június 22-re összehívott központi aktívaülésére hárult az a feladat, hogy egységes álláspontot alakítsanak ki a nemzetiségi, nemzeti kérdésben. Az értekezlet összehívását Pătrășcanu 1946. június 8-i kolozsvári beszéde tette indokolttá, mert az mind az RKP-ban, mind a magyarság körében azt a látszatot keltette, vagy éppen azt a meggyőződést erősítette, hogy az RKP magyarságpolitikája semmiben sem különbözik a román történelmi pártok hagyományos nemzetiségellenes felfogásától. Dej a megbeszélések végén felhívta a figyelmet, hogy a Külügyminiszterek Tanácsa május 7-i határozata Romániának kedvezett, de a helyzetet „konszolidálni” kell, vagyis „megfelelő taktikát” kell kidolgozni annak érdekében, hogy pozícióikat megtartsák. A taktika pedig azt jelentette, hogy el kell ítélni az erdélyi magyar revizionizmust, de nem lehet szemet hunyni a román nacionalizmus megnyilvánulásai fölött sem.⁵²³ Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a tervezet elfogadása egyet jelentett volna a székelyföldi autonómia támogatásával, amely az RKP részéről a választási küzdelmekben a legrosszabb taktikai lépésnek bizonyult volna.

⁵²² Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 255. Kurkó az MNSZ VB-nak májusban megtartott egyeztető ülésén úgy vélte, hogy a Magyar Közművelődési Tanács „az osztrák szociáldemokrata kultúraautonómia gyanúját keltheti”. Bányai attól tartott, hogy „a nemzeti képviselőlet közjogi formulája alkalmat teremthet a Volksbund újraéledésére”. *Joó Rudolf beszélgetése...* 82–83.

⁵²³ Constantiniu: *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania* 208–210. A gyűlés jegyzőkönyve: Uo. 157–211.

Kurkó Gyárfás – a MNSZ választási sikerére alapozva, illetve a képviselőházba bejutott 29 MNSZ-es képviselőre támaszkodva – felirati beszédében ismételtén kérte a nemzetiségi törvénytervezet elfogadását.⁵²⁴ Az MNSZ-re leadott szavazatokat úgy értékelte, hogy azzal a magyarság a választások során teljesítette kötelességét, élen járt a demokrácia megszilárdításában, és most a demokrácián a sor.⁵²⁵ Az új nemzetiségi törvény létjogosultságát három tényezővel indokolta: 1. a Nemzetiségi Statútum „a régi szellemet idézi”, 2. „Az új nemzetiségi törvénnyel részben jogi alapokra kívánjuk fektetni az eddigi egyes rendeletekben szabályozott nemzetiségi jogokat”, 3. „teljes szigorral járjon el a kormány részéről kiadott törvények és nemzetiségi jogok megsértői ellen”.⁵²⁶ Kérte Székelyföld iparosításának támogatását is.

A képviselőháznak a trón üzenetére kiadott választervezete már jól jelezte a nemzetiségi törvénytervezet sorsát. A december 10-én elkészült választervezetben teljes mértékben megoldottnak nyilvánították a nemzetiségi kérdést: „Politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális téren az együtt lakó nemzetiségek számára biztosítva van a jogegyenlőség és a szabad fejlődés.”⁵²⁷ A törvénytervezet még csak a parlament jogi bizottságában sem került megvitatásra. Aktualitását végül is az 1947. február 10-én aláírt román békeszerződés ratifikálásával veszítette el.⁵²⁸ A magyar diplomácia törekvéseinek ellenére a békeszerződések nem tartalmaztak kisebbségjogi garanciákat, a kisebbséghez tartozók „egyéni védelmét [...] egyszerűen az emberi jogok nemzetközi tételével szándékoztak biztosítani”.⁵²⁹ A moszkvai segítséggel hatalomra jutott román kormányzat és az RKP vezetői ezek után okafogyottnak látták a törvény elfogadását, már csak azért is, mivel a békekonferencián az angolszász nagyhatalmakkal egyetemben a Szovjetunió is a kisebbségek megkülönböztetésének eltörlése mellett szállt síkra.⁵³⁰

⁵²⁴ A felirati beszéd szövege: *Népi Egység*, 1946. december 16.

⁵²⁵ A *Világosság* 1947. január 1-jei számában bizakodva hozták le teljes terjedelmében a *Pravdában* megjelent cikket, amelyben az MNSZ-nek a demokrácia érdekében kifejtett tevékenységét méltatták.

⁵²⁶ Ua.

⁵²⁷ Scurtu: *România. Viața politică în documente 1946* 527.

⁵²⁸ Scurtu: *România. Viața politică în documente 1945* 91–108.

⁵²⁹ Fábrián–Ötvös: *Kisebbségi jog* 53. A szerzők a második világháború után kialakult kisebbségekre vonatkozó nemzetközi jogalkotást elemezve kifejtik, hogy ekkor a kisebbségi kérdést „átolják a nemzetközi közjogi területről az államok közötti bilaterális kapcsolatok területére”. Ua.

⁵³⁰ Uo. 35–36.

10. 2. 2. 3. Az MNSZ érdekképviselési intézményrendszere

Az 1946. évi választási előkészületek egyik kiemelt témája volt az MNSZ érdekképviselési jellegének megerősítése. Az MNSZ érdekképviselési politikájának új ideológiai alapját a Központi Intézőbizottság brassói ülésén, illetve a székelyudvarhelyi kongresszuson rakták le.⁵³¹ A brassói értekezlet alakalmával elfogadott határozatokat a megyei szervezetek úgy értékelték, hogy „az MNSZ bizonyos taktikára tért át: saját önvédelmére és jogainak a megállapítására”.⁵³² A székelyudvarhelyi kongresszuson Kurkó egyértelműen fogalmazott a tekintetben is, hogy a magyar érdekképviselés kizárólagos jogát az MNSZ a saját maga számára tartja fenn:

„Mi bármilyen komoly demokratikus szervezet is legyünk, és bármilyen szoros szövetségben is álljunk a demokratikus más ajkú szervezetekkel, mégis azt világosan kell lássá minden magyar demokrata, *hogy a jogegyenlőség kivívásában, kultúránk fejlesztésében, népünk szolgálatában egyetlen szervezet lehet, amely minket képvisel ebből a szempontból. Ez pedig a saját magyar szervezetünk, az MNSZ. (Úgy van!)*”⁵³³
[Kiemelés tőlem – N.M.Z.]

Kurkó beszédében elsősorban a kisebbségi politizálás területén keletkezett zavarokra utalt. Az MNSZ vezetése elutasította az RSZDP OMB-nak azon törekvését, hogy közös választási blokkot hozzanak létre. De többek között a székelyföldi megyékben a baloldali pártszervezkedések miatt merültek fel nézeteltérések, hiszen ezek itt csak a magyar lakosság soraiból rekrutálhatták tagságukat. Ugyanakkor jelzés volt az Ekésfront irányába is, mert a szervezet elnöke egyértelművé akarta tenni, hogy a falusi magyar népesség az MNSZ legitimációs bázisa, szavazótábora.

A jogvédelmi tevékenység fokozása érdekében az Országos Végrehajtó Bizottság 1946 áprilisban választói és jogvédelmi alapot hozott létre,⁵³⁴ majd az év szeptemberében a bukaresti Jogügyi Iroda mellett Jogügyi Bizottságot állítottak fel.⁵³⁵

⁵³¹ Ezt már korábban bemutattuk, itt csupán az új taktikának a jogvédelemre vonatkozó érvrendszerét ismertetjük.

⁵³² Kós Károly felszólalása a Kolozs megyei intézőbizottság 1946. április 14-i ülésén. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 2/1946.133. f.

⁵³³ ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946., 140. f.

⁵³⁴ „A felszabadult reakció egyre merészebben támadja nemzetiségi jogainkat, s emiatt a Népi Szövetségünk harca is súlyosabbá válik.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 83. f.

⁵³⁵ Uo. 26. f.

Ezzel párhuzamosan a megyei jogi és közigazgatási bizottságok több száz esetről vettek fel jegyzőkönyvet, vagy számtalan alkalommal nyújtottak jogsegélyt.⁵³⁶ Tevékenységüket az tette indokolttá, hogy egyes megyék magyarsága a megoldatlan sérelmek miatt „demoralizált” állapotba jutott.⁵³⁷ „Községi tagozatunk nevében tisztelettel kérem jelen közgyűlésen keresztül az MNSZ Országos Elnökségét – áll a marosludasi MNSZ-szervezet levelében –, hogy földig sújtott magyarságunk létkérdésének az érdekében sürgősen eszközöljön ki a kormánytól törvényrendeleteket, amelyek véglegesen közmegnyugvásra tisztázzák az abszentizmus fogalmát, s teljesen megszüntetik Erdély magyarságával szemben a CASBI és a földreform égbekiáltó igazságtalanságait.”⁵³⁸

Az általános jellegű magyar gazdasági sérelmek orvoslása terén sem a jogvédő irodák, sem az MNSZ Országos Gazdasági Ügyosztálya nem bizonyultak hatékonyak. Az MNSZ vezető politikusainak szembesülniük kellett azzal a ténnyel, hogy megfelelő szakértelem hiányában az ügyosztályok munkája eredménytelen, szükség volt az apparátus professzionalizására. Kós Károly, a Kolozs megyei MNSZ szervezet elnöke a *Világosság* hasábjain 1946 januárjában megjelent cikkében maga is emellett érvelt. Az MNSZ megalakulásának első időszakában felszínre került „erők megfeleltek, elegendők voltak és a maguk helyén jó munkát is tudtak végezni a megalapozás és az újjáépítő munka első szakaszában, azokat az építés második, egészen más természetű szakaszában – vélte Kós Károly – ki kell egészíteni, ki kell bővíteni olyan erőkkel, amelyek ezt a munkát el tudják végezni, illetve irányítani és vezetni”.⁵³⁹ A székelyudavarhelyi kongresszuson maga Kurkó is bevallotta, hogy a szervezet vezető garnitúrájába juttatott „becsületes, proletár harcosok”, „politikai harcosok [...] nem minden esetben feleltek meg a valóságnak”.⁵⁴⁰

⁵³⁶ A Kolozs megyei MNSZ végrehajtó bizottságának adatai szerint a megyei jogügyi-és közigazgatási bizottság 1946. július 11-től egészen 1946. szeptember 10-ig 711 esettel foglalkozott. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Turda, d. 2/1946. 246. f.

⁵³⁷ Beszámoló a Torda megyei szervezet június havi tevékenységéről. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 120. f.

⁵³⁸ A marosludasi MNSZ-szervezet levele a megyei központhoz 1946-ban. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, 3/1946. d. 204. f.

⁵³⁹ *Világosság*, 1946. január 7.

⁵⁴⁰ ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946., 142. f. Kurkó valószínűleg arra utalt, hogy ezek a személyek az adott körülmények között nem tudtak eleget tenni a tisztségükből fakadó kötelezettségeknek.

Az MNSZ politikusainak azt is be kellett látniuk, hogy nemcsak a gazdasági jogvédelemhez szükséges szakértelem hiányzott a szervezetből, hanem az ehhez kapcsolódó intézményrendszer is az MNSZ struktúráján kívül volt.

Bár az MNSZ első kongresszusa után számos kísérletet tettek, hogy az EMGE-t beolvasszák az MNSZ Országos Gazdasági Bizottságába,⁵⁴¹ valamint a két szövetkezeti központot egyesítsék és az MNSZ irányítása alá vonják,⁵⁴² ám ezek a törekvések sorra kudarcot vallottak. Ezért az MNSZ 1946 januárjában új taktikához folyamodott. Egyrészt lehetőséget biztosított az EMGE és a szövetkezetek számára, hogy követeléseiket megfogalmazhassák, de ezzel egy időben az MNSZ párhuzamos gazdasági érdekvédelmi szervezeteket hozott létre.

Az EMGE másfél év után, 1946 februárjában Marosvásárhelyen megtarthatta tisztújító közgyűlését,⁵⁴³ majd az év áprilisában a Szövetség és Kaláka szövetkezeti központok – Kurkó Gyárfás és az Országos Jogi és Közigazgatási Osztály vezetője, Demeter János javaslatára⁵⁴⁴ – közös kongresszuson vitatták meg a szövetkezetek sújtó állami diszkriminációs intézkedéseket. Azonban rövid időn belül kiderült, hogy az MNSZ nem mond le a gazdasági érdekvédelem tematizálásáról és intézményi reprezentációjáról sem.

Az MNSZ gazdasági bizottságának 1946. április 10-i marosvásárhelyi értekezletén – nem véletlenül – két fő problémát vitattak meg: az erdélyi magyar bankok és a székelyföldi ipar és kereskedelem helyzetét. Az erdélyi magyar bankok ügyének felkarolása a magyar nagypolgárság anyagi és erkölcsi támogatásának megnyerését szolgálta – és ezzel a közösség is erősödött –, míg a Székelyföld gazdasági felzárkóztatásának tervével a székelyföldi magyar szavazatok elnyerését célozták meg. Az értekezleten elhatározták, hogy május 10-re Brassóba, az MNSZ székházába országos gazdasági konferenciát hívnak össze, amelyre meghívást kapnak a vármegyei gazdasági bizottságok MNSZ-es kiküldöttein kívül a „romániai

⁵⁴¹ Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának körlevele az EMGE gazdakörei „beolvasztásának” szabályozása tárgyában. Kolozsvár, 1945. június. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 1/1945. 335. sz. körlevél. 148–149. f.

⁵⁴² Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságának körlevele a helyi szövetkezetek működése tárgyában. Kolozsvár, 1945. június. ANDJ, Cluj, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 1/1945. 335/1945. sz. körlevél. 149. f.

⁵⁴³ A szervezéssel kapcsolatos információkat lásd MOL, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, Románia, XIX-J-1-j (1945–1968. I.), 17. d., 16/b. sz. n. 281/pol/1946. sz. irat.

⁵⁴⁴ ANDJ CJ, f. 790. Alianța Cooperativelor Economice și de Credit, d. 3/1945–48. 76. f.

magyarság kisipari, nagyipari, kereskedelmi, mezőgazdasági, műszaki, vegyészeti, pénzügyi, faipari és szövetkezeti” szakemberei is. Leszögezték, hogy a brassói konferenciára „lehetőség szerint részletes tervet dolgoznak ki Székelyföld iparosítására vonatkozólag”, valamint „javaslatot készítenek egy román–magyar és magyar–román gazdasági kamara felállítására Bukarestben, illetve Budapesten”.⁵⁴⁵ Elképzeléseik szerint a gazdasági kamara Erdély különböző városaiban fiókokat létesített volna.

Az MNSZ gazdasági bizottságának május 10–11-i brassói gazdasági értekezletén a magyar gazdasági érdekképviselői intézmények szakelőadói és más felkért szakértők tájékoztatást adtak a magyarság mezőgazdasági és ipari termelésének helyzetéről. A megbeszélések végén határozati javaslatot fogadtak el, melynek első pontjában kimondták: „Erdélyi társadalmunk csak úgy tudja helyét megállni, ha megmaradt gazdasági és pénzügyi intézményeit egységes irányítás mellett újjászervezi. A cél elérése érdekében megalakítja az MNSZ gazdasági bizottsága mellett működő *Romániai Magyar Gazdasági Tanácsot*”.⁵⁴⁶ A tervek szerint a Romániai Magyar Gazdasági Tanácsot [a továbbiakban – ROMAGÁT] központi irodáját Kolozsváron állították volna fel, míg Bukarestben egy képviselői iroda megnyitását tervezték. A 25 tagú tanácsba behívás alapján helyet kaptak a különböző magyar gazdasági érdekképviselői csoportok, amely grémium összeállítására viszont az MNSZ elnökségét kérték fel.⁵⁴⁷

Az MNSZ-nek ez az új taktikája részben sikert aratott, mert úgy tűnt, vagy legalábbis azt a látszatot keltette, hogy képes együttműködni a különböző társadalmi rétegekkel, mi több, az érdekcsoportokat bevonják a politikai döntéshozatalba. Valójában a romániai magyarságon belül létező és szabad társuláson alapuló érdekcsoportokat megpróbálta a saját intézményi csoportjává alakítani, vagy másképpen fogalmazva, saját hivatalnok rétegévé, bürokráciájává akarta tenni. Az MNSZ önerőből nem volt képes felülkerekedni a problémákon, a többletlegitimációs

⁵⁴⁵ MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d. 16/b. ikt. sz. 1057/1946. sz. n.

⁵⁴⁶ *Világosság*, 1946. május 16. A 11 pontból álló határozati javaslatban kitértek a mezőgazdasági problémákra (gyümölcsstermesztés, méhészet, állattenyésztés, magyar állatorvosok besorolása), a mezőgazdasági szakoktatásra, a magyar pénzügyintézetek helyzetére, valamint a CASBI és a szövetkezetek ügyére.

kényszerből fakadóan növelnie kellett intézményi kapacitását. A – nem csak – magyar gazdasági intézményrendszerrel és érdekcsoportokkal való kapcsolatot ekkor még egyfajta koordinációs viszonyrendszerként értelmezték, ami a valóságban munkamegosztást feltételezett: a politikai védelem ellenében a magyar érdekcsoportok együttműködnek az MNSZ-szel. Ezt a tételt Kurkó Gyárfás az 1946 márciusi brassói intézőbizottsági ülés után megtartott népgyűlésen így fejtette ki: „Azonban, hogy még egészségesebben működjön szervezetünk, szükség volt a munka egészséges megoszlás[ár]a. Különböző nemzetiségi szervezeteink voltak a múltban: mezőgazdasági, szövetkezeti és egyházi egyesületek, szociális intézmények.”⁵⁴⁸ Az MNSZ kereteinek „kiszélesítése”, a kooperáció azért szükséges, hogy „ezt a munkát – véli az MNSZ elnöke – ne politikai embereink végezzék”.⁵⁴⁹ A székelyudvarhelyi kongresszuson az MNSZ elnöke még pontosabban fogalmazott: „ezen szervezetek, intézményeink nagygyűléseink, határozatait programunkká tettük, a kongresszussal ismertetni fogjuk azokat a határozatokat, amelyeket az illetékes szakegyesületeink vagy tanácsadó szervezeteink hoztak, mi politikai szempontból felülvizsgálva magunkévá fogjuk tenni, és politikai erőink teljes latba vetésével igyekezni fogunk azoknak a megvalósítására.”⁵⁵⁰

De nem feledkeztek meg a székelyföldi szavazatokról sem, vagyis a marosvásárhelyi gazdasági értekezleten felvetett székelyföldi gazdasági felzárkóztatást célzó tervről. Ennek érdekében a brassói gazdasági értekezleten bejelentették a Horizont RT megalakítását. Az eredeti elképzelések szerint a Horizont RT a székelyföldi „természeti kincsek kihasználására, faipari, szövőipari vállalatok alapítására, a székely borvizek értékesítésére, mezőgazdasági termények értékesítésére, árubehozatalra, gyárak és irodák létesítésére alakult”.⁵⁵¹

A későbbi események azt bizonyították, hogy az MNSZ képtelen volt növelni

⁵⁴⁷ Az előkészítési munkálatok elvégzésére kinevezett háromtagú bizottsághoz az a Böszörményi Sándor is csatlakozott, aki a két világháború között a Romániai Nagyiparosok Országos Egyesületének rdélyi-bánáti ügyvezető igazgatójaként tevékenykedett.

⁵⁴⁸ MOL, Bányai László hagyatéka, XIX-J-1-1 (1945–1958), 1. d. 1/g. sz. n. sz. n. A brassói intézőbizottsági ülésen felszólaló EMGE-kiküldött ezt a viszonyt a következőképpen határozta meg: „Mi, akik az MNSZ politikai védelmét élvezzük és élveztük a múltban, mi nem lehetünk és nem leszünk hálátlanok. Éppen ezért kívánunk megegyezést, békés egyetértést.” Uo.

⁵⁴⁹ Uo.

⁵⁵⁰ ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946., 143. f.

⁵⁵¹ MOL, a Külügyminisztérium iratai, Románia admin. 1945–1965., XIX-J-1-k, 18. d. 16/b. ikt. sz. 40.971/1946. sz. n.

intézményi kapacitását. Egyrészt azért, mert a létrehozott párhuzamos gazdasági intézmények nem építették ki saját szervezeti rendszerüket, de nem tudtak sikeresen integrálódni a román gazdasági életbe sem. (1947-től már maga az RKP vélte úgy, hogy az MNSZ-nek nem kell rendelkeznie gazdasági vállalatokkal⁵⁵²). A ROMAGÁT központi irodája csak kirakat jellegű volt,⁵⁵³ a Horizont RT megalakulása annyira elhúzódott, hogy az új gazdasági viszonyok közepette elveszítette aktualitását,⁵⁵⁴ és az újjászervezett megyei gazdasági bizottságok sem töltötték be hivatásukat. „Véleményem szerint, addig, amíg a CASBI fennáll, illetve a magyar vagyonokat nem mentesítik a CASBI zár alól – állította Polonyi István a Kolozs megyei MNSZ megyei gazdasági bizottság 1947. október 1-jei ülésén –, a magyarság gazdasági életének emelése nem lehetséges olyan mértékben, hogy az komolyan érezhető is legyen, és így a magyar gazdasági bizottság működése is csak szószaporítás.”⁵⁵⁵ Ugyanakkor az 1946-os novemberi választások után hatalmi pozícióját tovább növelő RKP magyarságpolitikájában taktikai elmozdulások történtek.

⁵⁵² Lásd Luka László kijelentését az MNSZ központi aktívájának ülésén. ANIC, f. 27. UPM, d. 4/1947. 47. f.

⁵⁵³ A kolozsvári központi irodája részére a Szövetség szövetkezet épületében különítettek el egy szobát, az irodában csak Böszörményi és a Szövetség szövetkezeti központtól „kölcsonvett” titkárnő dolgozott. Az információért köszönettel tartozok Kiss Andrásnak, a kolozsvári állami levéltár nyugalmazott főlevéltárosának.

⁵⁵⁴ Sajtóhírek szerint a Horizont RT megalakítása 1946. december közepéig elhúzódott (lásd *Népi Egység*, 1946. december 14.), míg a levéltári források arról tanúskodnak, hogy a miniszteri engedély megszerzésére és cég bejegyzésére csak valamikor 1947 elején került sor. Lásd a Horizont RT 1947. április 22-i átiratát az MNSZ gazdasági bizottságaihoz a Horizont RT fiókok létesítése tárgyában, valamint a részvénytársaság alapszabályzatát. ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj 1945–1950., d. 5/1947. 276–273. f.

⁵⁵⁵ Uo. 83. f.

11. Politikai irányváltás: a tömegszervezeti jelleg előtérbe kerülése

11. 1. Vita a magyarság választási taktikájának kidolgozásáról

Az MNSZ monopolhelyzete igazából akkor került veszélybe, amikor az RSZDP Országos Magyar Bizottsága 1946. február 17–18-i első konferenciáján felvetődött egy magyar választási koalíció létrehozásának terve.⁵⁵⁶ A magyar szociáldemokraták elképzelése – amelyet az első időszakban pártjuk országos vezetősége is támogatott – az volt, hogy a megalakítandó magyar választási blokkban egyaránt részt vennének a magyar kommunisták, szociáldemokraták és az MNSZ, valamint a magyar társadalom különböző rétegeit „átfogó” intézmények (az EMGE, a magyar szövetkezeti központok, az egyházak stb.) elismert vezetői.⁵⁵⁷ Ezt az MNSZ vezetői elutasították, és ezzel a választási szövetség terve megbukott.⁵⁵⁸ Ugyanakkor az RKP-nak sem állt érdekében, hogy megtörje az MNSZ politikai monopóliumát, hiszen akkor valószínűleg a szövetség vezetőségén keresztül a magyar társadalomra gyakorolt eddigi befolyásuk is csökkent volna.

A választási eredmények tükrében az MNSZ politikusai úgy érezték, hogy a megszerzett parlamenti mandátumok⁵⁵⁹ legitimé tették a szervezet azon törekvését, hogy a romániai (össz)magyarság politikai képviselőjének tekintse magát. Ugyanakkor attól, hogy a magyarság egységes választási magatartásával és az MNSZ-nek a választásokat megnyerő Demokratikus Pártok Blokkja (a továbbiakban – DPB) irányába tanúsított lojális együttműködésével hozzájárult a romániai politikai helyzet

⁵⁵⁶ Lásd Nékám Sándor, a bukaresti magyar misszió vezetőjének jelentését Gyöngyösi János külügyminiszterhez az RSZDP OMB választási javaslatáról. Bukarest, 1946. március 6. Fülöp–Vincze: *Autonómia vagy revízió?* 157–163. Bruder Ferenc, az OMB egyik vezetőségi tagja a közös lista gondolatát vetette fel *Választások előtt c.* cikkében. Lásd *Erdély*, 1946. február 17.

⁵⁵⁷ Egy ilyen megoldást még 1945. december közepén az a Kacsó Sándor is jónak látott volna, aki az 1946. nyári tárgyalásokon már elutasította a magyar választási koalíció tervét. MOL, a Békeelőkészítés iratai, XIX–J–1–a, 61. doboz, IV–135, 27/Bé.–1945.

⁵⁵⁸ Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága 1946. augusztus 27-ei ülésén megvitatták a szociáldemokratákkal közös választási lista lehetőségét. ANIC, f. 27. UPM. d. 143/1946. 36–37. f.

⁵⁵⁹ Az MNSZ 29 parlamenti képviselői mandátumot szerzett meg, habár egyes vélemények szerint 40 képviselői helyett is szerezhettek volna. Az MNSZ választási eredményéről és a választások lefolyásáról lásd Gyöngyössy István követségi tanácsos jelentését Gyöngyösi János külügyminiszternek a romániai parlamenti választásokról. Bukarest, 1946. november 25. Az iratot közli Vincze: *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák* 85–91.

konzolidálásához, jogosan azt remélték, hogy most már semmi sem állhat a nemzetiségi egyenjogúsítás útjába. A sikeresebb érdekvédelmi politizálás érdekében az MNSZ VB 1947. február 11-i ülésén a DPB-hez való csatlakozás mellett döntött.⁵⁶⁰

11. 2. A magyar intézményrendszer felszámolása és a szervezeti önállóság megszüntetése

Az MNSZ megyei szervezeti elnökök és titkárok 1947. március 25–26-i ülésén Kurkó Gyárfás kiállt a magyar gazdasági intézmények önállósága mellett, sőt azok megvédése érdekében vállalta a konfrontációt az RKP-val: „A Kommunista Pártban vannak olyan elemek, akik a magyar vagyonok elkobzására törekednek.”⁵⁶¹ Kurkó a magyar és román kormányfők budapesti találkozájától⁵⁶² azt várta, hogy létrejön a vámunió és gazdasági szövetkezés Magyarországgal.⁵⁶³ Azonban a kül- és belpolitikai életben bekövetkezett egyensúly-eltolódások átrendezték az MNSZ-nek a román politikai palettán elfoglalt helyét.

A hatalomra törő RKP állampolitikai felfogása nem tolerálta azokat az elképzeléseket, amelyek különböző erőforrásokat szándékoztak kivonni az állami ellenőrzés alól. De nemcsak az állami tulajdonban lévő erőforrásokat vonta felügyelet alá, hanem ezzel párhuzamosan a szabad társuláson alapuló szervezetek, intézmények felszámolása vagy beolvasztása érdekében is különféle intézkedéseket hozott. Ebből kifolyólag az önálló magyar gazdasági – és egyéb – intézményrendszer további fennmaradását az RKP nem támogatta. Luka Lászlónak az *Igazság* május 22-i számában megjelent politikai vádbeszédnek tekinthető cikke tulajdonképpen erre hívta fel a figyelmet. Az „elvtelen »magyar egység«” vádja kijózanítóan hatott. Luka helytelenítette az MNSZ azon szándékát, hogy a magyarsághoz való tartozást – és ezzel a magyarság érdekeit – az MNSZ felügyelete alá vont, illetve általa léthozott intézmények, valamint a vele munkamegosztásban álló magyar intézményrendszer együttesen határozzák meg. Az RKP nem vertikális társadalmi modellben

⁵⁶⁰ ANIC, f. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 4/1947. 6. f.

⁵⁶¹ ANIC, f. 27. UPM, d. 151/1947. 45. f.

⁵⁶² A Petru Groza vezette román kormánydelegáció 1947. május 3. és 5. között tárgyalt Budapesten. A tárgyalás előzményeiről és lefolyásáról lásd Olti Ágoston: Osztálytalálkozó jeles meghívottakkal. Petru Groza 1947-es budapesti látogatása. *Magyar Kisebbség*, 2007. 1–2. sz.

⁵⁶³ ANIC, f. 27. UPM, d. 151/1947. 48. f.

gondolkozott, hanem horizontális modellben, osztálytársadalomban, ahol az állami felügyelet és az állami elosztás a vezérelv. Az MNSZ társadalmi reformját felváltotta az RKP államreformja. Az MNSZ központi aktivájának 1947. május 29-i ülésén már vádként jelent meg az MNSZ és magyarországi baloldal, illetve a budapesti kormányzat közötti kapcsolat. Balogh Edgár Luka szavait a következőképpen értelmezte: „Nem lehet közvetlen kapcsolat a Magyarországi Kommunista Párt és az MNSZ között.”⁵⁶⁴ A követendő új politikai irányvonal tekintetében Luka egyértelműen fogalmazott: „Vagy megyünk a pártvonal útján, vagy harcolunk az MNSZ ellen, ha az MNSZ szembehelyezkedik a nemzetiségi vonalon.” Az RKP nyílt beavatkozásának jeleként Luka kilátásba helyezte Kurkó leváltását is: „Ha Kurkó itt lesz [mármint Bukarestben – N.M.Z.], és nem csinál diktatórikus politikát, reméljük ezt be fogja látni, ha pedig nem, kénytelenek leszünk mást javasolni.”⁵⁶⁵

Ilyen előzmények után az MNSZ-en belül felszínre kerültek a már korábban kikristályosodott csoportok közti ellentétek. Az MNSZ Bukarestben tartott május 30-tól június 2-ig tartó maratoni VB ülésén – az alapszabályzatnak ellentmondva – felállított héttagú politikai titkárságra hárult az a feladat, hogy a szervezetet visszaállítsa a „helyes útra”.⁵⁶⁶ Az MNSZ hozzájárult ahhoz, hogy a magyar szövetkezetek csatlakozzanak a román szövetkezeti központhoz, az INCOOP-hoz, amely egyet jelentett a szövetkezeti vagyon államosításával.⁵⁶⁷

Az újabb, július 17-én és 18-án megtartott VB-üléstről megjelent sajtóhírek is azt sugallták, hogy taktikai változás állt be. A *Világosság* július 20-i számának első oldalán ezt a főcímet olvashatjuk: *Nem sérelmi politizálás, hanem a népi demokrácia előbbrevitelével biztosíthatjuk jogainkat.* A jogi végzettséggel rendelkező Takács Lajos a következő kijelentést tette: „A nemzetiségi kérdés [...] elsősorban nem jogi kérdés. A nemzetiségi kérdés a demokrácia kérdése, de csak egyik kérdése. Mert a demokratikus rendszernek még rengeteg megoldásra váró kérdése van.”⁵⁶⁸ Kurkó

⁵⁶⁴ ANIC, 27. UPM, d. 4/1947. 53. f. Balogh Edgár kijelentette, Kurkó oda jutott, hogy „a magyarság bizonyos elemeivel szemben a Szovjettel és Magyarországgal védje magát, és nem a KP-ra támaszkodik.” Bányai még ennél is továbbment. Megítélése szerint Kurkó engedett a magyarországi „reakciónak”, sőt „a magyarországi reakció minden támogatást megad annak, aki távolodik a Párttól”. Uo. 54. f.

⁵⁶⁵ Uo. 47. f.

⁵⁶⁶ ANIC, f. 27. UPM; d. 152/1947. 56. f.

⁵⁶⁷ Az egész kérdéskörre bővebben lásd Vincze: *Az erdélyi magyar szövetkezetek sorsa a második világháború után.*

⁵⁶⁸ ANIC, f. 27. UPM, d. 120/1947. 17. f.

távollétében az értekezletet vezető Kacsó Sándor arra is rámutatott, hogy „a Kommunista Párt az az élgárda, amely lendületet ad a demokrácia fejlődésének”.⁵⁶⁹ A kongresszus küldöttei Kacsó Sándor személyében új elnököt választottak, azonban Kurkó Gyárfás továbbra is tagja maradt a politikai titkárságnak. Az MNSZ 1947. szeptember 21–22-én lezajlott temesvári kongresszusán elfogadott határozatban már nemcsak az RKP elsőbbségét fogadták el, hanem azt is leszögezték, hogy a sérelmeket nem önerőből orvosolták, hanem „a haladó demokratikus erőkkel együtt”.⁵⁷⁰ A határozatban lefektették az MNSZ és a romániai magyarság új politikai irányvonalát. Ezek a következők voltak: 1. a romániai magyarság jövője csak Románia határain belül lehetséges; 2. a magyarság és az MNSZ legfőbb támogatója az RKP; 3. a Duna-völgyi együttműködés tervének elvetése; 4. a „demokratikus központosítás”, vagyis a magyar intézmények önállóságának felszámolása.

Az 1948. március 28-án lezajlott román parlamenti választások után tovább szűkült az MNSZ mozgásteret. Az 1948. július 23–24-én megtartott csíkszeredai VB ülésen elfogadott határozatban – többek között – két fő elvet mondtak ki: 1. az MNSZ áttér az osztályharcra; 2. újra leszögezték, hogy a nemzetiségi jogegyenlőséget csak a Román Munkáspárttal közösen vívhatják ki.⁵⁷¹ Az MNSZ-re a következő feladatok hárultak: 1. a magyar tömegek politikai nevelése; 2. harc a reakció ellen;⁵⁷² részvétel az államhatalomban. Ez utóbbi azt jelentette, hogy az MNSZ-nek fel kellett adnia közvetítő szerepét az államhatalom és a magyar lakosok között: „Teljesen felesleges, hogy a mindennapi ügyek intézésével az MNSZ *közvetítő hivatal szerepét töltse be* dolgozóink és Népköztársaságunk hivatalai között.”⁵⁷³ Az ülésen felszólaló Bányai László új megvilágításba helyezte a nemzetiségi kérdést is. A nemzetiségi kérdés „lényegében osztálykérdés, és csak hazánk demokratikus, illetve szocialista fejlődésével nyerhet teljes megoldást.”⁵⁷⁴

Az MNSZ december 10. és 12-e között Kolozsváron megtartott kongresszusa

⁵⁶⁹ ANIC, f. 27. UPM, d. 120/1947. 35. f.

⁵⁷⁰ *Románia magyarsága a békéért és népi demokráciáért. A temesvári országos nagygyűlés beszámolója.* Kiadja a Magyar Népi Szövetség Központi Intézőbizottsága, Kolozsvár, 1947. 60–64.

⁵⁷¹ ANIC, f. 27. UPM, d. 159/1948. 130. f.

⁵⁷² A reakció elleni harcra a következőket értették: küzdelem a sovinszta és revizionista megnyilvánulások, az „elvtelen »magyar egység« propagálása”, a „szellemi és gazdasági elzárkózás hirdetése” és az „egyházi reakció” ellen.

⁵⁷³ Lásd Kacsó Sándor záróbeszédét a központi intézőbizottság csíkszeredai ülésén. Uo. 34. f.

⁵⁷⁴ Uo. 54. f.

előtt összehívták a központi intézőbizottságot is. Az ülésen Kacsó Sándor egyértelműen fogalmazott az MNSZ funkciója tekintetében: „az MNSZ mint tömegszervezet azt a feladatot kell szem előtt tartsa, hogy minél szélesebb tömegeket kell mozgósítson arra a küzdelemre, amelyet a munkásosztály élcsapata, a Román Munkáspárt irányít.”⁵⁷⁵ A Román Munkáspárt 1948. december 12-én elfogadott határozata újrafogalmazta a párt kisebbségpolitikai koncepcióját.⁵⁷⁶ A kongresszuson elfogadott határozat a kisebbségi kérdést megoldottnak nyilvánította, de arra is figyelmeztetett, hogy a nemzetiségek körében ennek ellenére továbbra is jelen van a „polgári nacionalizmus” és sovinizmus szelleme.⁵⁷⁷

A kongresszus határozatában egyetlen utalást sem találunk, amely a szervezet érdekképviseleti funkciójára vonatkozna. Helyette az osztályharc, a magyarság soraiban megbúvó „polgári nacionalizmus”, a „szocializmus alapjainak építésében” való részvétel hangsúlyozása kapott teret. 1949-ben a jogi és közigazgatási, illetve a gazdasági bizottságok felszámolásával megszüntették azokat az intézményeket, amelyek az MNSZ érdekképviseleti feladatait elláthatták.⁵⁷⁸ Az 1949-es évre kibocsátott *Falvak Népe Naptára* címszavai a falvakban épülő szocializmusról, az RMP vezetésével együtt folytatott küzdelemről, a kollektív gazdaságok hasznosságáról és a békéért folytatott harcról tudósítanak, illetve ezeket a témákat helyezték a középpontba.⁵⁷⁹ A proletárdiktatúra építése közepette félre kellett állítani az MNSZ azon vezetőit, akik az integratív kisebbségpolitika megtestesítői és egykori szószólói voltak.⁵⁸⁰ Így került börtönbe 1949 őszétől Kurkó Gyárfás, Balogh Edgár, Csögör Lajos, Demeter János, Méliusz József, Jordáky Lajos és még sokan mások. Ez egyben jelezte azt is, hogy a román pártállami vezetés az integratív magyarságpolitikáról áttért egy represszív magyarságpolitikára.⁵⁸¹

⁵⁷⁵ ANIC, f. 27. UPM, d. 160/1948. 6. f.

⁵⁷⁶ *Igazság*, 1948. december 15.

⁵⁷⁷ *A Romániai Magyar Népi Szövetség IV. országos kongresszusa (Kolozsvár, 1948. december 10–12)*. Kolozsvár, 1949, Kiadja a Romániai Magyar Népi Szövetség Központi Közművelődési Ügyosztálya, 61.

⁵⁷⁸ ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 3/1949. sz. körlevél. 1–2. f.

⁵⁷⁹ *Falvak Népe Naptára*. H. n. Az RMNSZ Központi Közművelődési Ügyosztálya. 1950.

⁵⁸⁰ Széll Jenő követ jelentése Kállai Gyula külügyminiszternek a kolozsvári letartóztatásokról. Bukarest, 1949. november 12. Az iratot közli Vincze: *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák* 131–133.

⁵⁸¹ Igaz ez annak ellenére is, hogy 1952-ben létrehozták Magyar Autonóm Tartományt, vagy hogy a két világháború közötti időszaktól eltérően a magyar közösség egyes tagjai magas tisztségeket tölthettek be a pártban és az államigazgatásban. A magyar közösség egészét vizsgálva a nemzeti identitás megőrzése

Az MNSZ 1949-től tömegszervezeti funkciókat látott el. Az MNSZ utcafelelősi rendszerét⁵⁸² és a népművelődési bizottságokat⁵⁸³ a politikai átnevelés legfőbb eszközeivé alakították át. A közművelődési bizottságok az „ideológiai harc” egyik fegyverévé váltak. 1949-ben a közművelődési bizottság keretében a következő alosztályok működtek: politikai és nevelési, népművelési, sajtó- és dokumentációs alosztály.⁵⁸⁴ Azonban az „ideológiai harc” képzett kádereket igényelt. Ennek érdekében az MNSZ már 1948-tól nagy hangsúlyt fektetett a káderképzésre. A megyei káderiskolái működéséről készült jelentés szerint a középfokú, vagyis a megyei káderiskolái 1949. január 26-án nyíltak meg és április 7-én fejeződtek be. A tanfolyamokra a korábbi évhez viszonyítva nagyobb volt a jelentkezés, mert egy évvel korábban csak 18–19 hallgató vett részt megyénként, 1949-ben már 34–35 személy. Megyei káderiskolák Nagyváradon, Kolozsváron, Temesváron, Aradon, Brassóban, Medgyesen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Bákóban és Marosvásárhelyen működtek. Az MNSZ középfokú káderiskolájában 1949-ben összesen 307 hallgató végzett, közülük 250 főt alkalmaztak mint „függetlenítettet vagy nem függetlenítettet”.⁵⁸⁵ Az MNSZ Központi Intézőbizottságának a politikai nevelésről szóló 1949. október 14-i 6210/1949. számú körleveléből kiderül, hogy a megyei káderiskolákat 1949 őszén felszámolták, a falusi és járási aktivisták, instruktorok kiképzését az RMP vette át, de a központi káderképző iskola, a bákói iskolával egyetemben tovább folytatta tevékenységét, és nem szüntették meg a megyei esti tanfolyamokat sem.⁵⁸⁶ Az MNSZ közművelődési ügyosztályának 1949 februárjában készült jelentése értelmében: „Káderiskoláink feladata, hogy az alapos kiválasztás után bekerült hallgatókat a szocializmus építésének önzetlen harcos katonáivá nevelje.”⁵⁸⁷ Ennek a kiválasztási rendszernek köszönhetően került be 1951-ben az MNSZ Végrehajtó Irodájába Ottrok Ferenc és Ady László. Az 1950 decemberében megtartott néptanácsi választások után az MNSZ felszámolása, illetve átalakítása

érdekében már nem támaszkodhatott a nemzetiségi intézményrendszerre, ebből kifolyólag az állammal szembeni kiszolgáltatottság is nagyobb volt.

⁵⁸² ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 18. sz. körlevél. 25–28. f.

⁵⁸³ ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 33–34. f.

⁵⁸⁴ A közművelődési bizottságok feladataira lásd a Közművelődési Bizottság 1949. évi októberi és decemberi munkatervét. ANIC, f. 27. UPM, d. 174/1949. 107–117. f.

⁵⁸⁵ ANIC, f. 27. UPM, d. 174/1949. 17–20. f.

⁵⁸⁶ ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 83. f.

⁵⁸⁷ ANIC, f. 27. UPM, 174/1949. 5. f.

került napirendre. Az RMP KV 1951. április 19-i ülésén végül az MNSZ fenntartásáról született döntés.⁵⁸⁸ Az RMP útmutatásának megfelelően Kacsó Sándor a Végrehajtó Iroda június 8-i ülésén behatárolta az MNSZ helyét a politikai rendszerben: „Csak formailag vagyunk tömegszervezet, lényegében mint bizottság kell működjünk.”⁵⁸⁹ A vidéki szervezetek mozgósítása ezek után csak a néptanácsokon keresztül történhetett (1952 őszétől az MNSZ alkalmazottait a Népi Demokrácia Frontja vette át), csak a rajoni és a tartományi aktíváknak lehettek külön munkatervei.⁵⁹⁰ Az „osztályharc” fokozódása és az RMP-n belüli „jobboldali” elhajlók kizárása után a Végrehajtó Iroda 1952. szeptember 1-jei ülésén – az alapszabályzat előírásait figyelmen kívül hagyva – leváltották a szervezet elnökét, Kacsó Sándort, helyét Juhász Lajos vette át. A MAT létrehozása után a párt főtitkára, Gh. Gheorghiu-Dej 1953. január végén kijelentette, hogy Romániában a nemzetiségi kérdés megoldódott.⁵⁹¹ Ez előrevetítette az MNSZ megszüntetését, amelyre 1953 elején került sor.⁵⁹²

⁵⁸⁸ ANIC, f. 2348. CC al PCR, Cancelarie, d. 10/1951. 17/1951. ikt. sz. 5–9. f.

⁵⁸⁹ ANIC, f. 27. UPM, 183/1951. 88. f.

⁵⁹⁰ Uo.

⁵⁹¹ *Igazság*, 1953. január 29.

⁵⁹² Az MNSZ vezető aktivistáinak és az RMP képviselőinek közös ülésén készült jegyzőkönyv megtalálható: ANIC, f. 27. UPM, d. 197/1953. 1–8. f. Az MNSZ Központi Intézőbizottságának határozata a szervezet önfeloszlatásáról megtalálható: ANIC, f. 27. UPM, d. 197/1953. 43–45. f.

12. A „működtetők” és a szervezeti struktúra

12. 1. Az elnökök

Kurkó Gyárfás – az érdekvédő népfrontos politikus. A csíkszentdomokosi származású Kurkó Gyárfás politikai karrierje a MADOSZ megalakulásával (1934) vette kezdetét. Személyének kiválasztása – talán – tudatos is lehetett, mert mint brassói lakatos tagja volt az RKP egyik legerősebb romániai szervezetének. (Brassó és környékéről a két világháború idején két magyar származású személy is nagy politikai karriert futott be az illegális kommunista mozgalomban. Luka László Szentkatolnán született, míg Fóris István, az RKP főtitkára hétfalusi csángó származású – tatrangi – volt.) Kurkónak az elnöki tisztségben való 1944 őszi megújítása természetesnek tekinthető, hiszen mint illegalistát internálótáborba zárták, meghurcolták, vagyis a mozgalomért majdnem feláldozta az életét is.⁵⁹³ Egyike volt az új politikai diskurzus megteremtőjének, sőt az új típusú politikus modelljének: az egyszerű nép fia, a politikai hatalom ezáltal valóban a „nép” kezébe került. Esetében 1944 őszén nyomát sem kell keresnünk a politikai kényszeraktivizmusnak. Politikai identitását a népfrontos ideológiából merítette, amely mindvégig erős maradt. Éppen ezért kiállt a magyar intézményrendszer önállósága mellett. Ez annyira eltért az RKP véleményétől, hogy Kurkónak önkritikát kellett gyakorolnia az RKP legfelső vezetése előtt.⁵⁹⁴ A magyarázat egyértelmű volt: az RKP-tagságból következett, hogy a pártfegyelmet még az MNSZ elnöke sem sérthette meg. Ez is jelezte, hogy Kurkó nem rendelkezett kellő politikai tudással és mozgástérrel, csak a rendszer szabta szűk keretek között mozoghatott. A kisebbségi jogok érvényesítését és védelmét a román politikai rendszeren belül kereste, ellenben a legfőbb garanciát a Szovjetunióban látta. Részt vett az 1945-ben megrendezett magyarországi parlamenti választásokat megelőző kampányban, ahol az MKP-t támogatta. Nem számolt azzal, hogy a kommunista ideológia könnyen újraértelmezhető, és minden erejével a rendszer javításán dolgozott. Úgy vélte, hogy önálló politikai aktor, és a nemzetiségi kérdésben önállóan

⁵⁹³ A meghurcoltatásáról szóló beszámolóját lásd *Népi Egység*, 1944. október 22.

⁵⁹⁴ ANIC, f. 2348. CC al PCR, Cancelarie, d. 295/1945. ikt. sz. 240/1945. 2–3. f.

dönthet. Az ellene indított támadások⁵⁹⁵ egészségét is felemésztették, 1947 nyarán gyomorfekélye újra kiújult, és kórházi kezelésre szorult. A temesvári kongresszus (1947. november 21–23.) alkalmával elnöki tisztségéből leváltották, de még helyet kapott a politikai titkárságban. Az „osztályharc” kiéleződésében személye leértékelődött, ezért 1949 novemberében letartóztatták, majd 1951-ben a Márton Áron ellen elindított csoportos perben elítélték. A kihallgatások alatt elszenvedett vallatások miatt pszichés problémái keletkeztek (paranoia).⁵⁹⁶

*Kacsó Sándor – a réalpolitikus.*⁵⁹⁷ Kurkó politikai karrierjétől és egyéniségtől teljesen eltérő volt Kacsó Sándor politikai karrierje és politikai identitása. A két világháború között több magyar napilapnak volt a munkatársa (*Keleti Újság, Brassói Lapok* stb.) A szocialista eszmékhez való kötődése közismert volt, de ez nem zárta ki, hogy együttműködjék az OMP-vel vagy az MNK-val. Az 1937-ben megrendezett Vásárhelyi Találkozón a román–magyar viszonyról tartott előadást. A román átállás utáni napokban Nagyenyedről a Tîrgu Jiu-i táborba internálták, ahonnan csak 1945 júniusában szabadult. Ezt követően a *Falvak Népe* főszerkesztője, majd 1946 februárjában tagja lett a *Világosság* szerkesztését ellátó hármass direktóriumnak, és a „kiszélesítési” politika jegyében 1946 elején bekerült az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságába, majd a székelyudvarhelyi kongresszus (1946. június 28–29.) alkalmával megválasztották az MNSZ alelnökének. Kacsó nem értett egyet az MNSZ-t jellemző ultraradikalizmussal,⁵⁹⁸ ellenben híve volt a demokrácia szocialista értelmezésének. Éppen ezért tőle az sem állt távol, hogy a kisebbségi jogok biztosítása érdekében igénybe vegye a nemzetközi szintű szabályozást.⁵⁹⁹ Politikai nézetei azonban 1947-től gyökeresen megváltoztak. Szemléletmódját és valóságérzékét az a – vélt vagy valós – felismerés határozta meg, hogy a kisebbségeknek el kell fogadniuk a mindenkori kereteket (még ha azok diktatórikusak is), mert a kisebbségi magyarság érdekeinek hatékony képviselője csak így lehetséges. Ez együttműködést feltételezett a

⁵⁹⁵ Lásd az MNSZ központi aktívája ülésének jegyzőkönyvét. Bukarest, 1947. május. 29. ANIC, f. 27. UPM, d. 4/1947. 40–75. f.

⁵⁹⁶ Arhiva CNSAS, f. 254. Documentar, vol. I. 287–288. f. Kurkóról készült orvosi szakvélemény.

⁵⁹⁷ *A réalpolitikust az érdek vezéreli, a realista politikust a tények; a realista politikus a közösség igényeit nézi, és ehhez keres megfelelő eszközöket.*

⁵⁹⁸ Lásd felszólalását az MNSZ „kiszélesítése” érdekében összehívott 1946. január 6-ai ülésen. ANIC, f. 27. UPM, d. 143/1946. 10. f. 10. f.

⁵⁹⁹ Kacsó Sándor levele Simó Gyulához. Kolozsvár, 1946. április. 8. PIL, 937. f. Simó Gyula hagyatéka. 35. ő. e. 1. f.

(mindenkori) hatalommal. (Ez a felfogás később hatással volt mindazokra a politikusokra, akik a kommunista rendszerben a magyarság érdekeinek képviselőjére vállalkoztak.) Az elnöki tisztség megszerzése után (1947) személyével alátámasztotta az MNSZ új politikai irányvonalát, ellenben 1952-től az RMP őt is félreállította,⁶⁰⁰ habár politikai lefokozása nem járt egzisztenciális nehézségekkel, kinevezték a Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztősége munkatársának. Az Irodalmi Könyvkiadó kolozsvári magyar fiókját vezette (1952–1968) egészen nyugalomba vonulásáig.

Juhász Lajos – a párthű illegalista. Temesvári munkásként 1939-ben belépett az illegális MADOSZ-ba. A román átállás után elsőként szervezte újjá a MADOSZ helyi szervezetét, de politikai nézeteit és cselekedeteit mindvégig a kommunista párt iránymutatásaihoz szabta, politikai karrierjét is ennek köszönhetette. Számára a társadalmi érdekeket, így a magyarság érdekeit is az RKP jelenítette meg és képviselte. Az 1946-os választások alatt az RKP utasítására részt vett az MNSZ kampányában.⁶⁰¹ Személye csak 1947-től értékelődött fel: beválasztották a politikai titkárságba, amely annak volt köszönhető, hogy az MNSZ központi aktívája ülésén Kurkó ellen foglalt állást.⁶⁰² A temesvári kongresszuson már a szervezet alelnöke lett, majd az ötvenes években az MNSZ vezetésében teljesen a kommunista párt vonalát követte. Az RMP 1952 szeptemberében kinevezte az MNSZ elnökének, a feladatott „örömmel” fogadta el.⁶⁰³ Egyetértett az MNSZ feloszlásával, mivel úgy értékelte: „Az MNSZ teljesítette azt a történelmi feladatot, amit a Párt irányozott elő számára.”⁶⁰⁴

12. 2. Az országos szintű vezetés, a „fenti világ”

Az MNSZ legfelsőbb vezetésében (Országos Végrehajtó Bizottság) az RKP-hű személyek voltak többségben. A Czikó fivérek, Bányai László, Takáts Lajos, Csákány

⁶⁰⁰ ANIC, f. 27. UPM, d. 193/1952. 129. f.

⁶⁰¹ Juhász Lajos beszámolója az RKP központi vezetőségének az MNSZ választási propagandájában kifejtett tevékenységéről. ANIC, f. CC al PCR, Secția Organizatorică, d. 4/1947. 3–5. f.

⁶⁰² ANIC, f. 27. UPM, d. 4/1947. 64. f.

⁶⁰³ „Pártunk bizalmát köszönettel fogadom, és igyekszem mindent elkövetni, hogy pártunk bizalmának és ezen határozatnak eleget tehessek.” Juhász Lajos szavai a kinevezése után. ANIC, f. 27. UPM, d. 193/1952. 129. f.

Béla a marxi–lenini nemzetiségpolitika alapján politizáltak, elfogadták, hogy a „demokratikus” rendszer kiépítése elsőbbséget élvez a nemzetiségi jogok kivívásával szemben. Ez a szárny csak 1946-ban szorult háttérbe, amikor Kurkó vállalta az RKP-val szembeni konfrontációt. Az ellenpólust Kurkó Gyárfás, Kacsó Sándor, Demeter János, Csörgör Lajos és Balogh Edgár képezte. A csoport tagjai úgy vélték, hogy az MNSZ által képviselt társadalmi reform összeegyeztethető az RKP államreformjával, sőt egyesek reformelképzelései hasonlóságot mutattak az 1920 után elindított romániai magyar kisebbségpolitikai tervekkel. Talán ennek hatására vagy éppen ideológia kényszerből számos, korábban magas tisztséget betöltő vagy a magyar közéletben közismert személy vállalta az együttműködést az MNSZ-szel. Ezek a személyek elsősorban a „kiszélesítési” politika elindítása után jutottak vezető pozícióhoz. Antal Dániel, aki 1940–1944 között az Erdélyi Párt színeiben a felsőháznak volt tagja, illetve az EMGE Szolnok-Doboka megyei felügyelője, 1946-ban elvállalta az országos gazdasági bizottság vezetését. Böszörményi Sándor, aki a két világháború között a Romániai Nagyiparosok Országos Egyesületének Erdélyi-Bánáti ügyvezető igazgatójaként tevékenykedett, 1946-ban elvállalta a Romániai Magyar Gazdasági Tanács (ROMAGÁT)⁶⁰⁵ vezetését. Az MNSZ Központi Intézőbizottságban 1945-ben a Párt vonala érvénysült, amelyet jól alátámaszt a marosvásárhelyi kiáltvány elfogadása kapcsán kirobbant vita is. Ez 1946-ban megváltozott, mert a Központi Intézőbizottságába olyan személyek kerültek be, mint például Sass Kálmán református lelkész, akinek 1939-ben államellenes szervezkedés miatt kellett elhagynia az ország területét, és Budapesten a Népies Irodalmi Társaságnál statisztikai elemzőként dolgozott. A kisebbségi társadalmi reform képviselőit azonban 1947-től kizárták a Központi Intézőbizottságból. Kurkó leváltása után az MNSZ legfelsőbb vezetésében már csak a kommunista párthoz hű elemek maradtak, és azok a személyek törtek előre, akik káderiskolákban már megfelelő politikai nevelésben részesültek, mint például Ady László vagy Ottrok Ferenc.

⁶⁰⁴ ANIC, f. 27. UPM, d. 197/1953. 1. f.

⁶⁰⁵ A ROMAGÁT létrehozásának körülményeire a 10. 2. 2. 3. fejezetben mutattam rá

12. 3. A középső szint: az aktivisták világa

Az MNSZ az első időszakban nem rendelkezett megfelelően képzett aktivistákkal, éppen ezért számos kifogás érte őket. A válságra az MNSZ elnökségének 1946. január 6-i ülésén többen is felhívták a figyelmet. Szepesi Sándor a gazdatársadalom távolodását azzal magyarázta, hogy az MNSZ-elnökség nem megfelelő személyeket küldött ki vidékre: „Maros-Torda megyében a Népi Szövetség nevében az iparos emberek mentek ki szervezni, és ott a gazdaköröket s ezen keresztül a nemzeti hagyományokat őrző gazdaréteget támadták. A fölműveseket ez a támadás érzékenyen érintette, és nem voltak hajlandók elfogadni azt a vádat, hogy a gazdakör fasiszta menedékvár, hanem állították, hogy ez a mezőgazdáknak olyan szervezte, amelynek most is hasznát veszik. [...] Mert a hozzá nem értő és a fölműves testvérek szellemétől távol álló kiküldöttek, az osztályharc alapján álló vezetők így kezelték. Sajnos nem lehetett meggyőzni a vezető embereket erről, hogy a Népi Szövetségben nem lehet osztályharcot csinálni. [...] Tehát politikával ne foglalkozzék az, aki nem ismeri a falut.”⁶⁰⁶ Maga Kurkó Gyárfás is érzékelte a radikalizmus veszélyét: „a múltban a földalatti munkához voltunk hozzászokva, ahol szűk keretek között kellett mozogni, és ez kísérte az embert a falszabadulás után is. Ebből fokozatosan kellett kineveljünk magunkat, de még a mai napig is kötnek ezek a múltból maradt gyengeségeink.”⁶⁰⁷ Többek között erre vezethető vissza a értelmiség távolmaradása a szervezettől. Vásárhelyi István szerint: „Az értelmiségiek azért húzódoznak, mert a szakosztályok élén nincsenek megfelelő rátermett emberek, kik felébresszék a bizalmat, tehát nem eredményes a munkájuk. Kifogásolja erélyesen az eddigi szervezőket.”⁶⁰⁸

Ezen a szinten helyezkedtek el az utcafelelősök, akik 1946-ban a magyar társadalom megszervezésébe játszottak fontos szerepet.⁶⁰⁹ Ez a funkció 1949-től

⁶⁰⁶ ANIC, f. 27. UPM, d. 143/1946. 10. f.

⁶⁰⁷ Uo. 9. f.

⁶⁰⁸ Vásárhelyi István felszólalása az MNSZ Torda megyei közgyűlésén, 1946. szeptember 7. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d 1/1946. 145. f. Valamint kérte, hogy: „a kiszállások alkalmával kevesebb ostorozást kéne alkalmazni és több szeretetet vinni. Azt vette észre, ha véleményt nyilvánítanak, ostorozást kapnak.” Uo. 146. f.

⁶⁰⁹ Az utcafelelősök munkájára lásd a központi intézőbizottság brassói ülése után kiadott körlevelet. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d 1/1946. 17. f.

teljesen megváltozott, a politikai „átnevelés” legfőbb eszközeivé váltak.⁶¹⁰ A tömegek beszerzésében fontos szerepe volt a káderiskoláknak, amelyek 1948-tól az új elit kiválasztásában játszottak fontos szerepet.

12. 4. A helyi szintű vezetés, a lenti világ

Az MNSZ helyi szinten képes volt integrálni a papokat, EMGE tisztviselőket vagy éppen tanárokat. A marosludasi MNSZ-szervezet elnöke Vásárhelyi István EMGE tisztviselő volt, s az MNSZ szerepét a magyar közösség érdekvédelmében jelölte meg. Már 1945 júliusában megkérdőjelezte „az MNSZ további fenntartását és létjogosultságát”, mivel a sérelmek nem nyertek orvoslást.”⁶¹¹ Jogtalanak tartotta a földreform végrehajtását, emiatt az Ekésfront megyei kiküldötte Vásárhelyi Istvánt 1946. március 25-én azzal vádolta meg, hogy: „nem hagyta az abszontisták horthystáknak való nyilvánítását”.⁶¹² Azonban nem fogadta el, hogy az MNSZ ellenőrzése alá akarta vonni a magyar intézményeket: „a magyar gazdasági szervezetek beolvadását az MNSZ-be aggályosnak tartotta, hogy hátha az MNSZ-t el fogják tiltani, s akkor a magyar gazdasági intézmények lennének a politikáért veszélyeztetve”.⁶¹³ Számára a demokrácia egyenlő volt a magyarság jogainak elismerésével: „A demokrácia szelleme azonban megköveteli, hogy a román–magyar testvériség megteremtésében nemcsak a magyar nép, hanem a román nép is meghozza a maga köteles áldozatát.”⁶¹⁴ Elutasította a szervezetben feltörő radikalizmust és a baloldali propagandát. Az MNSZ vármegyei vezetéséhez intézet levelében azt kérte „hogy a vármegyei vezetés tartózkodjék mindenféle kiszállástól, a kiszállások alkalmával pedig olyan egyéneket küldjön ki, akik a felmerülő komoly kérdésekben kellő felvilágosítással tudnak szolgálni”.⁶¹⁵ 1946 nyarán azért mondott le elnöki

⁶¹⁰ ANDJ CJ, f. 26. UPM, Org. jud. Cluj, d. 3/1949. 25–27. f.

⁶¹¹ ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 9. f.

⁶¹² ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 3/1946. 268. f.

⁶¹³ Vásárhelyi István felszólalása az MNSZ Torda megyei nagygyűlésén, 1945. szeptember 1–2. ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1945. 71. f.

⁶¹⁴ ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 19. f. A demokráciáról így vélekedett: „Mi kigazdák nem tudjuk, mi a teljes demokrácia vagy annak kiteljesülése [...], mi nem értjük ezt. Itt valami nincs rendben. Kurkó Gyárfás sem világította meg, csak hallunk demokráciáról, osztályharcról. [...] A kigazda érdekét nem védi meg a munkás, azért húzódik a Magyar Népi Szövetségtől és ezért nem is jöttek be a vidékiek, mert ha a városiak nem volnának, néptelen lenne a közgyűlés és egyre néptelenebbé válik.” ANDJ CJ, f. 28. UPM, Org. jud. Turda, d. 1/1946. 145. f.

⁶¹⁵ A marosludasi MNSZ intézőbizottságának levele, 1945. október 21. ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 17. f.

tisztségéről, mert nem tudta elviselni az EF és az RKP támadásait, valamint a helyi román lakosság „életveszélyesen” megfenyegette a magyar gazdák érdekében kifejtett jogvédő tevékenysége miatt. Ennek ellenére a magyar lakosságot az egység fontosságára figyelmeztette, amelyet csak az MNSZ keretében képzelt el. Kérte a közgyűlést, hogy: „az *egység* fenntartását tartsa a szervezet legbensőbb feladatának. [...], hogy az *egész magyarság* törhetetlenül egy táborba álljon, ne történjen széthúzás és megosztás. [...], hogy a *pártegységet* feltétlenül őrizték meg. A választásnál az *MNSZ által felállított listára* szavazzon. [...], hogy egyetlen magyar tagja se járjon külön, hanem mint egy ember az egész magyarság érdekeit szolgálja.”⁶¹⁶ [Kiemelés tőlem – N. M. Z.]

12. 5. A tagság

Az MNSZ vezetői (és nagyon sok tag) párhuzamosan két pártnak voltak a tagjai, de mivel az MNSZ és az RKP a politikai hierarchia nem ugyanazon lépcsőfokán állt, a függőség, az alárendeltség sokkal erősebb volt az utóbbi javára, amit a hosszú távú egyéni érdekek is alátámasztottak. De ugyanez következett a pártfegyelemből is, mivel a szabályzatszegőket kizárták, ezért ennek egzisztenciális következményei is voltak. A kilépés szinte lehetetlen volt, főleg a magasabb pozíciókban levőknek, mert ez egyből maga után vonta az „osztályáruló” megbélyegzést, vagyis máról hónapra ellenséggé vált. De ha mindvégig kitartottak a „párt” mellett, utasításait hűen teljesítették, akkor tagjai lehettek a „*hivatásos forradalmároknak*”, hogy új irányt szabjanak a „történelem haladásának”.

A kolozsvári kongresszus idején a bemutatott központi beszámoló szerint az MNSZ-nek 387 753 tagja volt, és ezzel a legnagyobb tagságot magáénak tudható nemzetiségi tömegszervezetnek számított.⁶¹⁷ Egy évvel később a székelyudvarhelyi kongresszuson 61358 új tag csatlakozását jelentették be, a létszám így elérte 449 111 főt.⁶¹⁸ Az 1948-ban elindított kizárások után az MNSZ-ből több mint 192 000 „kizsákmányoló elemet” zártak ki 1950 nyaráig.⁶¹⁹

⁶¹⁶ ANDJ MŞ, f. 1082, UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945–1946. 39. f.

⁶¹⁷ A tagság megyénkénti számarányára lásd a megyei küldöttek beszámolóját a kolozsvári kongresszuson. ANIC, f. 27. UPM, d. 137/1945, 1–70. f.

⁶¹⁸ ANIC, f. 28. UPM, d. 140/1946. 88–89. f.

⁶¹⁹ *Romániai Magyar Szó*, 1950. július 22.

Az MNSZ szerkezetén belül a legfelsőbb vezetés túlsúlya érvényesült. A párt csúcsa és a helyi szervezetek között a központi bürokrácia és a megyei szint akarata érvényesült. A helyi szervezeteket a megyei vezetés és a párt képviselői ellenőrizték.

Az MNSZ az RKP irányába mint tömegszervezet versus szatellitszervezet viselkedett. Az MNSZ alapfunkciója ebben a struktúrában a szocializáció, a propaganda, a pénzügyi háttér biztosítása volt, valamint a párt képviselete a pártrendszeren kívüli szférában, a nyílt pártpolitizálástól húzódozók ellenőrzése és mobilizálása. Mobilizálnia és integrálnia kellett a saját és magyar intézményrendszeren keresztül a magyarságot. Ellenben a magyar lakosság legnagyobb hányada nem ezzel a funkcióval, hanem a szervezet érdekvédelmi szerepkörével azonosult.

A magyarság csatlakozását csak ezen viszonyrendszeren belül értelmezhetjük, vagyis ez nem politikai, hanem nemzeti opció volt a magyarság részéről.

13. Tömegszervezet versus etnikai párt

Az MNSZ kettős funkciójának az értelmezése már a korszakban is heves vitákat váltott ki. Miközben a szovjet katonai közigazgatás viszonyai között (1944. november – 1945. március) Észak-Erdélyben az MNSZ úgy jött létre mint a politikai és az állami hatalmat képviselő szovjet katonai parancsnokság által *elismert* és *támogatott* magyar hivatalos képviselő, addig Dél-Erdélyben az MNSZ úgy jelent meg mint a politikai hatalom megszerzésére törekvő RKP tömegszervezete, vagyis mint a jövő politikai hatalmat magának kisajátító politikai erő *teremtette* hivatalos magyarság. A hasonlóság abban mutatkozott meg, hogy mindkét esetben az MNSZ képviselői a magyarság *kizárólagos* politikai képviselőinek tekintették magukat.

Az MNSZ érdekvédelmi/érdekképviseleti funkciójának elemzése az egyik legjobb példa annak bemutatására, hogy az MNSZ-t – az adott politikai rendszeren belül – nem lehet egyszerűen tömegszervezetnek vagy szatellit szervezetnek tekinteni. Igaz, hogy eredete okán politikai szövetségese volt az RKP-nak, de az MNSZ képes volt olyan magyar érdekeket is megjeleníteni, amelyek szemben álltak az RKP elképzeléseivel. Az MNSZ által képviselt kisebbségi társadalmi modellt nem lehetett beépíteni az RKP osztálytársadalmi modelljébe. A nemzetközi és belpolitikai életben bekövetkezett változások feleslegessé tették az etnikai érdekek intézményes artikulálását, és az MNSZ-t idővel egy szatellit szervvé fokozták le. Szerepe 1947–1948 fordulójától az RKP-n kívüli szférában meghúzódók ellenőrzésére és mobilizálására, a politikai szocializációra és propagandára szorítkozott.

13. 1. A „hatalmon belül került kisebbségi okosság”

Az MNSZ a romániai magyarság „sajátos nemzeti kérdéseinek” megoldására egyetlen cselekvési tervet ajánlott: a jogegyenlőség elvének gyakorlatba való átültetését. Ezt stratégiai célkitűzésként kezelte, s ebben a kérdésben az MNSZ teljes vezető garnitúrája egységes álláspontra helyezkedett. Abban azonban már különböztek az álláspontok, hogy a szervezet milyen taktikát válasszon a cél elérése érdekében. Egyesek (Czikó fivérek, Bányai László, Takáts Lajos, Csákány Béla) úgy

vélekedtek, hogy a demokráciával⁶²⁰ való minél szorosabb együttműködés vagy éppen ennek az elvnek előtérbe helyezése vezet el a jogegyenlőséghez. Mások (Kurkó Gyárfás, Demeter János, Csögör Lajos, Kacsó Sándor, Balogh Edgár) nem kérdőjelezték meg a „demokratikus rendszer” kiépítésében való tevékeny részvételt, azonban a „demokratikus pártokkal” (értsd ezen az RKP-t és az ODA-hoz tartozó pártokat) való partneri viszony kialakítását feltételekhez kötötték, és a sérelmek mielőbbi rendezését követelték. A nemzeti és társadalmi kérdések összekapcsolása, a két kérdés közötti prioritás felállítása végigkíséri az MNSZ történetét. Csak ebben a kontextusban értelmezhetjük mélyebben a szervezet legfelsőbb szintjén – külső hatásra – kieroszakolt vezetőcseréket és a belső csoportok dinamikáját. Kurkó leváltása az elnöki tisztségből egyértelműen erre vezethető vissza. Luka László nem fogadta el, hogy Kurkó Gyárfás kiállt a magyar intézmények önállósága mellett: „Szétforgácsolja erejét [tudniillik az MNSZ – N.M.Z.] a sokféle intézményben, fel kell rúgnia őket, a jogi és tanügyi emberek egy rohadt banda, amely akadályozza az MNSZ igazi komoly munkáját.”⁶²¹

Az érdekvédelmi politika másik sarkalatos kérdése annak eldöntése volt, hogy a magyarság jogainak védelmét (jogsérelmeinek orvoslását) és biztosítását (a jogkiterjesztést) egyrészt milyen jogi alapra helyezték, másrészt ezek szavatolása érdekében fellépjenek-e a nemzetközi kisebbségvédelmi garanciák követelésével. Többen úgy vélekedtek, hogy a nemzeti kérdés rendezése elválaszthatatlan egy újabb nemzetiségi törvény megalkotásától (Kurkó Gyárfás, Demeter János, Csögör Lajos, Balogh Edgár). Ezzel a lépésükkel semlegesítették a nemzetközi garanciákat követelők szűk csoportját (pl. Kacsó Sándort⁶²²). Az ellenzők tábora (Czikó fivérek, Bányai László, Takáts Lajos, Csákány Béla) viszont a jogkiterjesztést és a jogsérelmek orvoslását a politikai alku tárgyává tette, illetve azt a későbbiekben teljesen elvetette.

⁶²⁰ Az MNSZ politikusainak a demokráciáról vallott elképzelései nem tekinthetők egységesnek, de nem is egyeztethetők össze a klasszikus demokrácia fogalmával. Azt is látnunk kell, hogy az államkeretből teljesen hiányzott a klasszikus értelemben vett parlamentarizmus. A vidéki MNSZ-szervezetek azonban nem értették meg, hogy mit kell érteni a demokrácián. Benda Béla, az MNSZ Torda megyei szervezetének elnöke a marosludasi MNSZ-szervezet intézőbizottságának 1946. szeptember 1-jei ülésén a következőképpen értelmezte a demokráciát „Fokozatos, rendszeres munkán keresztül kell kiépíteni a népuralmat.” ANDJ MŞ, f. 1082. UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945. 43. f.

⁶²¹ ANIC, f. 27. UPM, d. 4/1947. 45. f.

⁶²² Lásd Kacsó Sándor levelét Simó Gyulához. Kolozsvár, 1946. április 8. PIL, 937. f. Simó Gyula hagyatéka. 35. ő. e. 1. f.

Természetesen a fent vázolt két kérdés tisztázása nem kerül(het)te el a romániai magyar társadalom figyelmét. A társadalom szintjén nem az MNSZ politikai nyilatkozatai voltak a mérvadók, hanem a politikai csatározásokon túlmenően – elsősorban – az emberek arra figyeltek, hogy az MNSZ saját szervezeti keretén belül mennyire intézményesítette a jogvédelmet, milyen szervhez fordulhattak panaszaikkal, és azok eljártak-e a jogsérelmek rendezése tárgyában. Ennek politikai formaváltozata az „Annyi jogunk van, amennyit kiharcolunk!” elvben jutott kifejezésre. Ez ugyancsak nézeteltérésekhez vezetett, mivel figyelmen kívül hagyta, vagy – legalábbis – nem hangoztatta kellőképpen a „demokratikus Groza-kormány” és a „Párt” támogatását, szerepét a „jogegyenlőségért vívott küzdelemben”.

Az önmeghatározása szerint az egész romániai magyar közösség „demokratikus politikai szervezete”-ként⁶²³ létrejött MNSZ ebből kifolyólag kettős „identitással” rendelkezett. Egyrészt a hatalom kisajátítására törekvő Román Kommunista Párt és az MNSZ között alárendeltségi viszony alakult ki. Az MNSZ ebben a viszonyrendszerben szavazatokat biztosító és politikai „átnevelést” folytató *tömegszervezeti* funkciót látott el. Másrészt, ettől eltérően, a romániai magyar kisebbség irányába mint magyar érdekeket felkaroló *érdekvédelmi szervezet*, tehát mint *magyar párt* jelent meg. Ez magába rejtette a későbbi konfliktusok gyökerét. Ugyanis az RKP és az MNSZ *társadalom- és pártpolitikai stratégiái* nem mindig fedték egymást, vagy éppenséggel eltértek egymástól. A zavaros társadalmi és politikai események közepette Kurkó Gyárfás, Demeter János azt vélték, hogy létrejöhet egyfajta „*kiegyezés*” a magyar és román politikai elit között, a szocialista rend, a proletárdiktatúra megeremti a népek közötti jogegyenlőséget. 1944–1947 között a magyar baloldal részéről a *kiegyezés vélelmezése*, a román baloldal részéről a *kiegyezés lebegtetése* határozta meg a MNSZ és az RKP viszonyát.

A „kiegyezést” a magyar baloldal részéről arra az elvi megfontolásra alapozták, hogy a *jogegyenlőség*, a „demokratikus jogok” biztosítása *fejében* az MNSZ és a magyar közösség *támogatni fogja* a román „*népi demokrácia*” kiépülését. Azonban az RKP a jogegyenlőség elvének alkalmazása terén az *egyén integrációját* támogatta, majd a kommunista hatalom megerősödésével az *osztályalapú integrációt*. Ez a konstrukció csak abban az esetben működött volna [mármint a

⁶²³ *A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata.*

kiegyezés – N.M.Z.], ha az MNSZ és az RKP politikai *célrendszere* mindvégig fedték volna egymást. Mihelyt a MNSZ vezetősége társadalom- és pártpolitikájában az egyik vagy a másik cél irányába mozdult el (tömegszervezeti versus érdekvédelmi), azonnal *kétoldalú támadásnak* volt kitéve: egyrészt a magyarság, másrészt az RKP részéről: a magyarság a jogvédelmet, az RKP a társadalmi átalakulásban betöltött szerepet kérte számon az MNSZ vezetőitől.

Az MNSZ az első időszakban (1944–1945) került a sérelmek aktuálpolitikai kontextusának tényszerű megvilágítását. Helyette a múltat tette bűnössé, holott az akadályokat éppen a fennálló kormányok teremtették meg.⁶²⁴ Egyrészt a múltban elkövetett sérelmek egyoldalú, mindig csak az egyik fél (a román) követeléseit előnyben részesítő orvoslásával, másrészt a jogalkotás során a magyar közösség igényeit mellőző törvényhozási gyakorlatával. S ha netalán bírálat érte az MNSZ kisebbségpolitikáját, akkor maga sem a tények tisztázását vetette fel, hanem az ellenvélemény mögött egy mögöttes „hátsó” szándékot vélt felfedezni. Bírálni csak a rendszerben megbújó reakciót lehetett, a sérelmek nem „egészséges felvetése” nyomban magával hozta a reakciós megbélyegzést, mert a hivatalos magyarázat szerint a nem „egészséges” bírálat a reakció munkáját segítette. A reakciós megbélyegzést maga a szervezet elnöke, Kurkó Gyárfás is megkapta. Luka László 1947 májusában azzal vádolta meg Kurkót, hogy együttműködött a magyarországi reakcióval: „Nem azt mondom, hogy ő a reakció elnöke, de az MNSZ-t jórészt a reakció szolgálatába állítja.”⁶²⁵

Az MNSZ 1945-ben ki akarta iktatni az etnikai diskurzust, ehhez a baloldali eszmébe burkolt ún. jogegyenlőségi politika jelentette volna a kiutat. Ezért a sérelmeket nem artikulálta, hanem tárgyalásokat kezdeményezett. 1946-ban ellenben felvállalta a sérelmek nyílt artikulálását,⁶²⁶ de itt már nemcsak nemzetiségi jogegyenlőségről beszélt, hanem az ország adminisztratív felosztását akarta megreformálni.⁶²⁷ Ehhez a váltáshoz egy, az MNSZ megerősítését szolgáló

⁶²⁴ Erre a tényre világított rá Vásárhelyi János, az MNSZ marosludasi szervezetének elnöke az MNSZ Marosludas járási népgyűlésén. Értetlenségét fejezte ki amiatt, hogy „Groza Petre” és „Luca Vasile” az államapparátust hibáztatja a hibákért, holott éppen „ezek az új emberek és éppen a kormány emberei követik el azokat”. ANDJ MŞ, f. 1082. UPM, Org. jud. Mureş, d. 7/1945. 18–19. f.

⁶²⁵ ANIC, f. 27. UPM, d. 4/1947. 45. f.

⁶²⁶ Lásd Kurkó Gyárfásnak *Megalkuvással nem győzhet a demokrácia* című cikkét. *Világosság*, 1946. április 1.

⁶²⁷ Lásd a székelyudvarhelyi kongresszus jegyzőkönyvét. ANIC, f. 27. UPM, d. 140/1946. 120–175. f.

ideológiailag képzett garnitúrára, valamint egy gazdasági és jogi szakismeretekkel rendelkező belső adminisztrációra lett volna szükség. Míg a politikai képzés nem működhetett az RKP támogatása és segítsége nélkül, addig a kidolgozott gazdasági és egyéb tervek sem valósulhattak meg az állam támogatása nélkül (pl. a szövetkezetek csak tengődtek az állami hitel- és áruellátás hiányában). Az MNSZ mindenhol a Párttal és az állammal találta szembe magát, de 1947-ben a kettő már kezdett eggyé válni, és az állampárt nem volt számonkérhető. Az MNSZ vezetőinek mozgásterét korlátozta az a tény is, hogy párhuzamosan két pártnak voltak a tagjai, a függőség és az alárendeltség az RKP irányába erősebb volt. (Ez leginkább 1947-től vált egyre nyilvánvalóbbá.⁶²⁸) De ugyanez következett a pártfegyelemből is, mivel a szabályszegők szankciókban részesültek, és ennek egzisztenciális következményei voltak.

A magyarság 1948-tól kezdődően mint önálló politikai közösség nem léphetett fel a hatalomban való részesedés igényével, mivel ezt követően a hatalmat nem a többség, illetve a kisebbségi nemzet képviselői, hanem – a hivatalos ideológia szerint – a *munkásosztály* birtokolta. Ebből az következett, hogy egy nemzetiségi tömegszervezetre az új hatalmi realitás közepette már nincs szükség.

Az MNSZ kizárta a politikai döntéshozatalból a magyarságon belül létező különböző érdekcsoportokat, a követeléseket csak az MNSZ-en keresztül lehetett megfogalmazni. Annak ellenére, hogy nem rendelkezett közhatalmi jogosítványokkal, párthatározatait és nyilatkozatait megpróbálta elfogadtatni a magyar társadalommal. Az MNSZ minél inkább bevonult a politikába, annál inkább kényszerült „idegen” érdekek mellett állást foglalni. Az 1947-ben megváltozott nemzetközi és belpolitikai helyzet az MNSZ vezetésében azon személyeknek kedvezett, akik össze tudták egyeztetni az *elvi* és a *politikai hajlékonyságot*, mint ahogyan azt Bányai László már korábban megfogalmazta a Központi Intézőbizottság brassói ülésén: „Össze kell hangolnunk az elvi hajlékonyságot a politikai hajlékonysággal.”⁶²⁹

Az magyar nemzeti kisebbség szemszögéből vizsgálva az 1944–1953 közötti időszakot megállapíthatjuk, hogy nemcsak a nemzeti identitás megvallásának formái változtak meg, illetve annak megőrzése került veszélybe, hanem a *nemzeti értékrend*

⁶²⁸ Lásd Luca megjegyzéseit Kurkóról és az MNSZ működéséről. ANIC, f. 27. UPM, d. 4/1947. 46. f.

⁶²⁹ ANIC, f. 27. UPM, d. 141/1946. 65. f.

és a közösségi intézményrendszer is súlyos válsághelyzetbe került. A nem állami jellegű nemzetiségi intézményrendszer és jellegénél fogva önálló magyar gazdasági és kulturális intézmények létét a kommunista ideológiába burkolózott etatista államrendszer igen rövid idő alatt felszámolta, a pártállami struktúrákon kívüli szervezetek tevékenységét beszüntette. A független anyagi háttérrel rendelkező középosztály megsemmisítésével, annak polgári értékrendjének eltűnésével és nem utolsósorban a politikai pluralizmus kiiktatásával a nemzetiségi kultúra és identitás minden eddiginél jobban a kommunista pártot kiszolgáló új magyar elit, valamint az állam, illetve az államalkotó nemzet kiszolgáltatottjává vált.

14. Melléklet

14. 1. A Magyar Népi Szövetség Szervezeti Szabályzata, 1945

I. FEJEZET

A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezetének elvi meghatározása, hivatalos elnevezése, székhelye, tagjainak összetétele

1. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség a romániai magyar nép demokratikus politikai szervezete.

2. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség célja:

- a) demokratikus alapon megszervezi a Romániában élő magyarságot,
- b) biztosítani a testvéri román néppel, valamint az itt élő többi nemzetiségekkel a békés együttélést és együttműködést,
- c) a többi demokratikus testvérszervezettel való szoros baráti szövetségben küzdeni a fasizmus ellen, az ország demokratikus alapokon való újjáépítése érdekében,
- d) ápolni és terjeszteni a magyar demokratikus nemzeti hagyományokat,
- e) a romániai magyarság gazdasági, közművelődési, jogi és közigazgatási érdekeinek demokratikus szellemben való intézményes védelme és a nemzeti jogegyenlőség megvalósítása,
- f) baráti szellem ápolása a környező népek, elsősorban a bennünket felszabadító Szovjetszövetség népei iránt, valamint a magyar és román nemzet közötti baráti kapcsolatok teremtése.

3. SZAKASZ

A szervezet elnevezése: „Romániai Magyar Népi Szövetség”, román nyelven: „Uniunea Populară Maghiară din România”. Székhelye: Kolozsvár.

4. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség tagja lehet minden magát magyarnak valló román állampolgár, nemre való tekintet nélkül, aki a 18-ik életévét betöltötte.

Fasiszták és olyanok, akik néPELLenes vagy sovíniszta tevékenységet fejtenek ki, nem lehetnek a szervezet tagjai.

Nem lehet tagja a szervezetnek továbbá az, aki a közérdeket sértő súlyos erkölcsi vétséget követett el.

5. SZAKASZ

A szervezetbe való felvétel belépési kéreSSel történik két tag ajánlása alapján, akik felelősen bizonyítják, hogy a felvételt kérő megfelel a 4. szakaszban előírt feltételeknek.

A felvételi kéreSt a kérelmező állandó lakhelyének helyi szervezetéhez kell intézni.

Senki sem lehet tagja más helyi szervezetnek, mint amelyik a lakhelye szerint illetékes.

A felvételi kérelem felett a helyi szervezet végrehajtó bizottsága határoz. A felvételi kéreS elutasító határozatát a bizottság nem köteles indokolni és az ellen az érdekelt fellebbezéSSel élhet a helyi szervezet intézőbizottságához, majd ennek határozata ellen a megyei intézőbizottsághoz. A fellebbezést a határozat közlésétől számított 15 napon belül kell benyújtani.

6. SZAKASZ

Ha a felvétel után a felvett tag terhére olyan körülmények válnak ismeretessé, melyek tudatában a felvételi kérelmet elutasították volna, a felvételi kérelmet elfogadó végrehajtó bizottság vagy intézőbizottság köteles határozatát felülvizsgálni és a jelentkező felvételi kérelmét elutasítani.

Az előbbi bekezdés rendelkezéseitől eltekintve a jogerős határozattal felvett tagot csak fegyelmi eljáráSSal lehet a szervezetből kizárni.

7. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja:

a) választó és választható és ennek a jogának a gyakorlásától csak a fegyelmi határozat tilthatja el,

b) a szervezeti élet minden terén hangot adhat a maga véleményének és mind szervezeti, mind általános kérdésekben elgondolásait az illető kérdéscsoport szerint illetékes szakbizottság elé terjesztheti.

8. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja köteles:

- a) magán- és közéleti tevékenységével a demokratikus törekvéseket szolgálni, küzdeni a fasizmus és a nemzeti türelmetlenség ellen,
- b) fegyelmezetten alávetni magát a szervezet politikai irányvonalának, a szervezeti szabályzat rendelkezéseinek, a többség határozatainak és a vezetőség utasításainak,
- c) a szervezet fenntartási költségeihez anyagi képességeinek arányában hozzájárulni,
- d) a szervezeti vezetőség által reá kiszabott munkát lelkiismeretesen elvégezni,
- e) a romániai magyar nép érdekeit a demokrácia szellemében szolgálni.

II. FEJEZET

A szervezet felépítése

9. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség az alulról felfelé való szervezés elve szerint, a következő szervezeteken épül fel:

- a) helyi szervezet,
- b) megyei szervezet,
- c) központi szervezet

Helyi szervezet

10. SZAKASZ

Minden községben vagy városban helyi szervezetet kell alakítani.

A szórványok magyarsága a legközelebbi helyi szervezethez csatlakozik a megyei intézőbizottság jóváhagyásával.

11. SZAKASZ

A helyi szervezet szervei:

- a) a közgyűlés,
- b) az intézőbizottság,
- c) a végrehajtó bizottság.

12. SZAKASZ

A helyi szervezet közgyűlését a helyi szervezet igazolt tagjai alkotják.

A közgyűlés minden évben legalább egyszer gyűl össze.

Összehívásáról a helyi szervezet intézőbizottságának határozata alapján az elnök gondoskodik. A közgyűlés helyét és idejét a helyi szokásoknak megfelelően dobszóval, falragaszokkal vagy napilapok útján legalább 10 nappal előbb közzé kell tenni.

Sürgős és halasztást nem tűrő esetekben az intézőbizottság rendkívüli közgyűlést hívhat össze.

A közgyűlés:

- a) megválasztja a helyi szervezet intézőbizottságának tagjait,
- b) az intézőbizottság jelentését meghallgatja, s felette véleményt nyilvánít,
- c) megszavazza a helyi szervezet költségvetését és zárszámadását.

13. SZAKASZ

A helyi intézőbizottság tagjait a közgyűlés választja. Az intézőbizottság tagjainak száma 11–21.

Az intézőbizottság tagjainak megbízatása egy évre szól. Az időközben, bármely okból, megüresedett helyeket az intézőbizottság behívással tölti be.

Az intézőbizottság feladata a helyi szervezet vezetésével és képviselével együtt járó teendők ellátása. Munkájáért felelőséggel tartozik a közgyűlésnek és a Magyar Népi Szövetség felettes szerveinek.

Az intézőbizottság legalább kéthetenként tart ülést.

14. SZAKASZ

Az intézőbizottság a maga kebeléből elnököt, 1–2 alelnököt, titkárt, valamint az öt szakbizottság élére egy-egy felelős vezetőt választ. Ezek együttesen alkotják a helyi szervezet végrehajtó bizottságát. Megbízatásuk egy évre szól.

Az elnök képviseli a helyi szervezetet és személy szerint felelős a szervezet működésének irányvonaláért.

Az elnököt távollétében vagy akadályoztatása esetén az alelnökök helyettesítik.

A titkár vezeti a helyi szervezet irodáját, gondoskodik az intézőbizottság és végrehajtó bizottság tevékenységével kapcsolatos írásbeli teendők elvégzéséről.

A végrehajtó bizottság hetenként legalább egyszer ülést tart.

15. SZAKASZ

A Magyar Népi Szövetség szervezeti tevékenységét a szakbizottságokban bonyolítja le. Minden helyi szervezetben a következő szakbizottságok alakítandók:

- a) közművelődési bizottság,
- b) gazdasági bizottság,
- c) szervezőbizottság,
- d) női bizottság,
- e) ifjúsági bizottság.

E szakbizottságok élén az intézőbizottság egy-egy tagja áll, aki felelős a szakbizottságok munkájáért.

A szakbizottságok keretein belül különböző albizottságok alakíthatók, amelyek tagjait a szakbizottságok vezetője jelöli ki az intézőbizottság jóváhagyásával.

16. SZAKASZ

A közművelődési bizottság feladata a romániai magyar nép nemzeti műveltségének a demokrácia szellemében való ápolása és fejlesztése, az ezt szolgáló intézményeknek a Magyar Népi Szövetség kereteibe való bekapcsolása.

A bizottság tevékenységét a következő albizottságokon keresztül fejt ki:

- a) iskolai bizottság, amelynek feladata a szervezet körzetében levő iskolák ellenőrzése abból a szempontból, hogy azokban az ifjúság nevelése a demokrácia szellemében történjék. Gondoskodik arról, hogy az anyanyelvű oktatás a törvényeknek megfelelő módon megvalósuljon,
- b) népművelési bizottság, melynek feladata az iskolán kívüli nevelés megszervezése,
- c) sajtóbizottság a demokratikus sajtótermékek terjesztésére és támogatására.

17. SZAKASZ

A gazdasági bizottság a romániai magyarság gazdasági kérdéseivel foglalkozik. Feladata a magyar gazdasági intézményeknek a Magyar Népi Szövetség kereteibe való bekapcsolása és működésüknek a hasonló jellegű állami és más intézmények működésével való egybehangolása.

Különös gondot fordít a bizottság a szövetkezeti gondolatnak a gazdasági életben való megvalósítására.

18. SZAKASZ

A szervezőbizottság feladata a szervezet kiépítése és működésének ellenőrzése.

A következő albizottságokkal működik:

- a) nagyobb városokban a kerületi bizottság, melynek feladata a tagok beszerzése és nyilvántartása a megfelelő kerületben,
- b) pénzügyi bizottság, mely gondoskodik a szervezet anyagi ügyeinek intézéséről, elsősorban a tagjárulékok és más hozzájárulások beszedéséről, kezeléséről és nyilvántartásáról,
- c) ellenőrző bizottság, mely a helyi szervezet pénz- és ügykezelését ellenőrzi és a pénzügyi helyzetről a szakbizottság vezetőinek jelentést tesz.

19. SZAKASZ

A női bizottság feladata a magyar nők politikai nevelése, érdekeiknek érvényesítése, a különleges női kérdések feldolgozása, valamint más nemzetiségű nőkkel való demokratikus együttműködésük elősegítése.

20. SZAKASZ

Az ifjúsági bizottság feladata az ifjúsági csoport felállítása, amelyben az ifjúság 14–25 évig vehet részt, és ezen keresztül a magyar ifjak politikai és kulturális nevelése, érdekeinek érvényesítése, valamint a más nemzetiségű ifjakkal való demokratikus együttműködésük elősegítése.

Megyei szervezet

21. SZAKASZ

A megyei szervezet szervei:

- a) a közgyűlés,
- b) intézőbizottság,
- c) végrehajtó bizottság.

22. SZAKASZ

A megyei szervezet közgyűlésének tagjai:

- a) a megyei intézőbizottság tagjai,
- b) a megye területén működő minden helyi szervezet elnöke,
- c) minden megkezdett 200 tag után egy kiküldött, akiket a helyi szervezetek intézőbizottsága jelöl ki.

23. SZAKASZ

A megyei szervezet közgyűlése legalább évenként egyszer ülést tart.

Hatáskörébe tartozik:

- a) a megyei intézőbizottság megválasztása és taglétszámának meghatározása,
- b) a megyei intézőbizottság jelentésének meghallgatása és munkája felett vélemény nyilvánítása,
- c) a megyei szervezet költségvetésének és zárszámadásainak megszavazása.

24. SZAKASZ

A megyei intézőbizottság tagjainak számát a közgyűlés állapítja meg a helyi szempontok figyelembevételével. A megyei intézőbizottság tagjainak megbízatása egy évre szól. Az intézőbizottság saját kebeléből elnököt, két alelnököt, egy megyei titkárt választ, és kijelöli az egyes szakbizottságok vezetőit, akik együttesen alkotják a megyei szervezet végrehajtó bizottságát.

A megyei intézőbizottság legalább kéthavonként tart ülést.

25. SZAKASZ

A megyei szervezet a megye székhelyén megyei irodát tart fenn a titkár vezetése mellett.

26. SZAKASZ

A megyei szervezet szakbizottságai a 15–20. szakaszokban foglalt alapelvek szerint alakulnak meg, és feladatuk a helyi szervezetek jelentései alapján a kérdések feldolgozása és szükség esetén a megyei vezetőségen keresztül a központ elé való terjesztése. Az említett szakbizottságokon kívül a megye székhelyén egy jogügyi és közigazgatási bizottság is létesül, amelynek a feladata a megye magyarságát érintő jogi és közigazgatási kérdések feldolgozása és a megyei vezetőségen keresztül az illetékes megyei hatósági szervek vagy pedig a szervezeti központ elé terjesztése. Ifjúsági csoport megyei viszonylatban nem létesíthető.

27. SZAKASZ

Ahol a magyar lakosság száma megkívánja, járási székhelyeken járási bizottság is létesíthető, amelynek összetételét a megyei intézőbizottság állapítja meg. Indokolt esetben a járási székhelyen jogügyi és közigazgatási bizottság is alakítható.

Országos nagygyűlés

28. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség legfőbb képviseleti szerve az országos nagygyűlés, mely hivatott a romániai magyarságot érintő minden vonatkozásban az irányelveket megállapítani és az országos központi intézőbizottságot megválasztani.

Évenként tart gyűlést, melynek összehívásáról a központi intézőbizottság gondoskodik.

Az országos nagygyűlés tagjai:

- a) a központi intézőbizottság tagjai,
- b) a megyei szervezetek elnökei,
- c) a megyei szervezetek kiküldöttei. Minden megkezdett 2000 tag után egy kiküldöttet választ az e célból összehívott megyei közgyűlés.

29. SZAKASZ

A központi intézőbizottságot az országos nagygyűlés választja, megbízatása egy évre szól.

A központi intézőbizottság száz tagból áll.

A központi intézőbizottság irányítja a Romániai Magyar Népi Szövetség politikai, kulturális, gazdasági és társadalmi ügyeit, összehívja az országos nagygyűlést, szükség esetén a rendkívüli nagygyűlést.

Legalább negyedévenként ülést tart.

30. SZAKASZ

A központi intézőbizottság saját kebeléből egy országos elnököt, három alelnököt, valamint hét végrehajtó bizottsági tagot választ, akik együttesen alkotják a központi végrehajtó bizottságot. A központi szervezeti iroda élére egy-egy vezetőt jelöl ki. A

központi szakbizottságok összetételéről a központi végrehajtó bizottság határoz. A központi végrehajtó bizottság legalább hetenként egyszer ülést tart.

31. SZAKASZ

Az országos elnök, két alelnök és a szakbizottságok vezetői Kolozsváron székelnek. A központi végrehajtó bizottság ülései között a vezetést az elnökség biztosítja a helyi központi végrehajtó bizottsági tagok segítségével. A többi központi végrehajtó bizottsági tagok távolléte vagy akadályoztatása esetén az elnök egyedül is dönthet.

32. SZAKASZ

A központi intézőbizottság az ország fővárosában egy jogügyi irodát tart fenn.

Az országos központi iroda mellett egy ellenőrző ügyosztály létesítendő, mely a központi pénzkezelést és megbízottai útján a megyei és helyi szervezetek ügyvitelét és pénzkezelését ellenőrzi.

III. FEJEZET

A szervezet anyagi megalapozása

33. SZAKASZ

A Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja köteles a szervezet fenntartási költségeihez és célkitűzéseinek megvalósítására anyagi képességeinek arányában hozzájárulni.

A hozzájárulás mértékét a központi intézőbizottság állapítja meg.

Minden helyi szervezet köteles a hozzá tagjárulék vagy más címen befolyt összegek 50%-át a megyei szervezet pénztárába befizetni, mely az így befolyt összegek 50%-át köteles havonként a központhoz juttatni.

IV. FEJEZET

A szervezet működése

34. SZAKASZ

Minden helyi szervezet titkára a hónap végén összefoglaló jelentést készít a helyi szervezet működéséről, melyet a szervezet elnökének jóváhagyása és aláírása után, legkésőbb a következő hónap 5-ig a megyei szervezet központi irodájának titkárságához eljuttat.

A megyei szervezet titkára a helyi szervezetek jelentése és a megyei szervezet működése alapján havi helyzet- és munkajelentést készít, melyet a megyei szervezet elnökének jóváhagyása és ellenjegyzése után legkésőbb a hónap 15-ig a központi szervezeti irodához eljuttat.

A fent előírt jelentések és tájékoztatók idejében való elkészítésének és közlésének indoktalan elmulasztása fegyelmi vétséget képez.

35. SZAKASZ

Minden helyi szervezet a saját körzetében felmerülő és helyi jelentőségű kérdésekben a helyi hatóságoknál jár el.

Általános jelentőségű kérdésekben, vagy ha az ügy központi hatósági intézkedést követel, valamint minden olyan esetben, amikor a helyi hatóságok előtt az ügy elintézését nem nyerhetett, a helyi szervezetek a megyei szervezetekhez folyamodnak. Ugyanígy járnak el a megyei szervezetek, melyek szükség esetén a központi végrehajtó bizottsághoz vagy indokolt esetben egyenesen a bukaresti jogirodához fordulnak.

36. SZAKASZ

A demokratikus testvérszervezetekkel a lehető legszívélyesebb viszony építendő ki és tartandó fenn. Az esetleges ellentétek vagy súrlódások haladéktalanul a megyei, illetve a központi végrehajtó bizottság tudomására hozandók, hogy azok a testvérszervezetek megyei vagy központi szerveivel való baráti érintkezés során kiküszöböltessenek.

V. FEJEZET

Fegyelmi szabályok

37. SZAKASZ

Az országos központi végrehajtó bizottság a megyei és helyi intéző- és végrehajtó bizottságai, valamint más szervei felett legfelsőbb ellenőrzési jogot

gyakorol. Ha az alsófokú szervek vagy azoknak egyes tagjai a Romániai Magyar Népi Szövetség érdekeivel és céljaival ellentétes tevékenységet fejtenek ki, ezeket tisztségüktől felfüggesztheti, vagy a testületet feloszlathatja, és a legközelebbi közgyűlés összehívásáig az illető munkakör ellátására megbízottakat jelöl ki.

38. SZAKASZ

Az előbbi szakasz rendelkezésein kívül fegyelmi eljárás alá vonható a Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja, aki:

- a) a Romániai Magyar Népi Szövetség célkitűzéseivel ellentétes magatartást tanúsít vagy tevékenységet fejt ki;
- b) áthágja jelen szervezeti szabályzat rendelkezéseit.

39. SZAKASZ

Fegyelmi eljárást indokolt és aláírt írásbeli feljelentés alapján vagy hivatalból annak a helyi szervezetnek az intézőbizottsága rendel el, amelynek a panaszlott tagja.

Az intézőbizottság az ügy kivizsgálására a saját kebeléből, esetről esetre, egy háromtagú fegyelmi bizottságot küld ki, amely a panaszlott meghallgatása és a bizonyítékok beszerzése után jelentést tesz az intézőbizottságnak, amely határoz.

40. SZAKASZ

Az intézőbizottság a következő büntetéseket róhatja ki:

- a) dorgálás;
- b) a szervezeti tisztségek időleges vagy végleges megvonása;
- c) a tagsággal járó jogok gyakorlásának időleges felfüggesztése;
- d) kizárás.

41. SZAKASZ

A helyi intézőbizottság határozatát írásban indokolni köteles és azt a panaszlottnak kikézbésíti. A határozat ellen annak írásban való kézbevétele után mindkét fél 15 napon belül fellebbezhet. A fellebbezés a megyei szervezet intézőbizottságához intézendő. A megyei intézőbizottság mint másodfokú fegyelmi tanács dönt. A másodfokú határozat ellen további fellebbezésnek helye nincsen. Úgy az első, mint a

másodfokú fegyelmi tanács határozatait bármikor felülvizsgálhatja, amennyiben olyan körülmények merülnek fel, melyek a határozat meghozatalánál nem voltak ismeretesek, és amelyek a határozat meghozatalánál figyelembe vett tényállást módosítják. A helyi szervezet intézőbizottsági tagjainak fegyelmi ügyében első fokon a megyei szervezet intézőbizottsága, másodfokon pedig a központi végrehajtó bizottság dönt. A megyei szervezet intézőbizottsági tagjainak fegyelmi ügyében, valamint a központi intézőbizottság tagjainak fegyelmi ügyében a központi intézőbizottság dönt.

VI. FEJEZET

Általános rendelkezések

42. SZAKASZ

A helyi és megyei szervezetek közgyűlésének összehívása esetén a közgyűlés helye, ideje és tárgysorozata annak időpontja előtt legalább tíz nappal nyilvánosan meghirdetendő. Az országos nagygyűlés helye, ideje és tárgysorozata 30 nappal előbb hirdetendő meg.

Jelen szervezeti szabályzatban foglalt szervek határozatai szótöbbséggel hozandók tekintet nélkül a megjelent tagok számára.

A szavazás nyilvánosan történik. A megjelent tagok 25%-ának kérésére titkos szavazás rendelhető el.

43. SZAKASZ

A szervezeti szabályzat alapján a központi végrehajtó bizottság belső ügyrendeket, utasításokat adhat ki. Ezeket minden helyi szervezet alkalmazni köteles.

A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata. Kolozsvár, Minerva Nyomda, 1945.

14. 2. A Magyar Népi Szövetség 1945. évi kongresszusának határozata. Kolozsvár, 1945. május

FEJLESSZÜK TOVÁBB SZÖVETKEZETEINKET!

1. Végső cél: olyan szövetkezeti központ létesítése, amely az ország gazdasági életének valamennyi kérdését felölelve nemzetiségre és osztályra való tekintet nélkül jól működő közösségi szervezetet biztosít, és megszervezi a gazdasági forgalmat.

2. A végső cél eléréséhez közel eső célkitűzései:

a) A munkásság a városokban szervezze meg nemzetiségre való tekintet nélkül a maga fogyasztási, termelő- és értékesítő szövetkezeteit a Szakszervezeti Tanácsok irányítása alatt.

b) A magyarlakta területeken a falusi szövetkezetek a Magyar Népi Szövetség, illetve a vidéki szervezeteinek ellenőrzése alatt működjenek, kiterjesztve működésüket a hitel, a termelés, értékesítés és fogyasztás egész területére egyaránt és a városi munkásszövetkezetekkel szoros kapcsolatot tartva fenn, a falvak nyers vagy feldolgozott termékeinek közvetítésével biztosítsák a városok dolgozóinak is az ellátását. Vegyes lakosságú falvakban közös szövetkezetek alakítandók az ODA tanácsának ellenőrzése alatt.

c) A falusi magyar szövetkezetek fenntartandók, illetve továbbfejlesztendők. Különösen fontos az ipari és mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakítása és kiépítése. A jelenleg fennálló magyar szövetkezeti központi szervezetek egy egységes központi szervezetté olvadjanak össze, amely a Magyar Népi Szövetség székhelyén állíttassék fel az MNSZ központi gazdasági bizottságának közvetlen ellenőrzése alatt. Valamennyi megyeszékhelyen megszervezendő a Szövetkezeti Tanács, amely a megyében működő különböző típusú szövetkezetek legteljesebb együttműködésének előmozdítására lesz hivatva, az ODA ellenőrzése alatt.

d) A magyar szövetkezetek számára képviselőt létesíttessék a Szövetkezeti Minisztériumnál és a Nemzeti Szövetkezeti Intézetnél. Biztosíttassék a magyar szövetkezeti szervezkedés (alakulás) legteljesebb szabadsága, és minden vonatkozásban (közellátási akciók, közszállítások, behozatal-kivitel stb.) a magyar szövetkezetek és egyéb szövetkezetekkel teljesen egyenlő jogokban részesüljenek, és

mindezen jogok törvényileg is biztosíttassanak. A szövetkezeti törvényből azok a részek, melyek következtében a magyar szövetkezeteket háttérbe szorítják, töröltsenek. A magyar szövetkezetekhez indokolatlanul kinevezett ellenőrző biztosok vonassanak vissza.

e) A Magyar Népi Szövetség szervezete útján országszerte sorakoztassa fel tagjait a szövetkezetek mellett teljes anyagi és erkölcsi erejükkel, de ugyanakkor, mivel a szövetkezetek széles népi tömegek gazdasági érdekeit szolgálják, bocsátassék mielőbb megfelelő anyagi tőke az állam részéről a fenti nagyszabású szövetkezeti tervet megvalósítására, hogy különösen a Székelyföld iparosítása, a mezőgazdasági termelés és értékesítés, valamint a fogyasztás szövetkezeti úton a lehető legtökéletesebben megszerveztessék.

f) Népünk gazdasági életének szövetkezeti alapokra való fektetése szükségessé teszi, hogy a szövetkezeti munkának sarkalatos pontját képezze a szövetkezeti nevelés is. Szövetkezeti mozgalmunk nagyarányú kiszélesedése és ennek jövője csak akkor biztosítható, ha szövetkezeteink élén megfelelő szakemberek állanak, s mellettük a közösségi lelkületű tagok nagy tábora áll.

A szövetkezeti szakemberek, szövetkezeti vezetők nevelése végett a Székelyföldön középiskolai jellegű, magyar tannyelvű szövetkezeti szakiskolák létesítése szükséges.

A szövetkezeti ismereteknek népünk széles rétegei között való terjesztése végett a szövetkezés rendes tantárgyként bevezetendő az elemi iskolától az egyetemig minden fokú iskolánkban. Ezzel egyidejűleg a szövetkezés gyakorlati oktatása végett minden fokú iskolánkban központi irányítás mellett iskolaszövetkezet is létesítendő.

g) A szövetkezeti eszme népszerűsítésének nélkülözhetetlen eszköze a szövetkezeti sajtó.

Ennek keretében szükséges szövetkezeti lapok, folyóiratok, szövetkezeti tárgyú füzetek, könyvek, szövetkezeti naptár kiadása. Népi lapjaink is közleményeikkel, cikkeikkel mindenkor támogassák a szövetkezeti összefogást, gazdasági életüknek szövetkezeti alapokra való fektetését.

MIT KÍVÁN A KISIPAROSSÁG?

A Magyar Népi Szövetség kolozsvári kongresszusa az iparosság gazdasági ügyeinek rendezése tárgyában a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

Az iparosságot érintő adótörvények olyan sokoldalú beállítottságúak, hogy annak megértése és gyakorlatban való használata különböző adókihágásokra és ebből kifolyólag súlyos büntetésekre ad alkalmat, amelynek az iparos, ha akarná sem tudna eleget tenni. Ezért az összes adók egységesítését tartjuk szükségesnek, mely adómegállapításokat a szakszervezetek kiküldötteivel együtt megállapított adó kivető bizottságok végeznek el úgy, hogy ezen egy adón kívül az iparosságnak csak a számla és nyugtáilletékezéseket kellene rendeznie.

Kézműiparosok mindaddig, amíg kisiparjelleggel rendelkeznek, mentesíttessenek mindennemű könyvvezetés alól.

A betegsegélyező ügyében, tekintettel arra, hogy ennek jogviszonya Észak-Erdélyben és Dél-Erdélyben is más, szükségesnek tartjuk egy országos betegsegélyező konferencia összehívását, mely konferencia a Romániában érvényben levő jogszabályok alapján rendezze az illetékek fizetését. Ezenkívül úgy a munkásokra, mint iparosokra és földművesekre vonatkozó olyan javaslatot hozzon, mely biztosítja az 55 éves korhatár után minden betegsegélyezői tagnak az államnyugdíjakhoz hasonló nyugdíjellátását.

A családi pótlékok kiterjesztése ügyében alakuljon egy állami szerv, amely vegye kézbe a családos emberek családi pótlékkal való ellátásának ügyét.

A kongresszus szükségesnek tartja, hogy minden olyan helyen, ahol legalább 30 vidéki tanuló van, állami tanoncotthont állíttassanak fel. A felügyelői jogkört az illetékes oktató, valamint a munkás és iparos szaktanácsok képviselői lássák el.

Az önálló vállalkozók, kerekedők, kiknek cégét törölték, iparosok, kiknek iparendélyét megvonták vagy ki sem adták, mert magyarok voltak, visszahelyezendők jogaikba. Magyar tanoncoknak, kiknek szerződését nem iktatták be, betudandó a teljes igazolt gyakorlási idő, mely az inas-szerződés beiktatásáig eltelt.

A fasiszta kormányzat Dél-Erdélyben a szabadfoglalkozásúakat, kerekedőket és iparosokat többszörös adóval sújtotta. Szükségesnek tartja a kongresszus mindezen

adómegállapítások közigazgatási úton történő felülvizsgálását és a sérelmek orvoslását.

Kéri a kongresszus, hogy a magyar nemzetiségű román állampolgárok kereskedelmi és iparvállalatai, valamint kisipari üzemei mellé kirendelt felügyelők visszahívassanak.

ÜZEN A FALVAK NÉPE

A Magyar Népi Szövetség kongresszusa köszönti a Groza-kormányt azon alkalommal, hogy az ország népe és az itt élő magyarság nagy többségét kitevő földművességnek megadta azt, amiért századok óta harcol: a földet. Megszüntette ezáltal azt a nagybirtokos réteget, amelynek hatalmi vágya annyi átkot hozott a román és magyar népre egyaránt, és megnyitotta a gazdasági és kulturális fejlődés útját a falvak népe számára. Ugyanakkor lehetővé tette ezáltal, hogy a földműves tömegek minden erejükkel bekapcsolódjanak a termelés fokozásának nagy munkájába, és hathatósan elősegítsék az ország újjáépítését.

Mindezen közös célok zavartalan elérésére kérjük:

1. a földosztás ellenőrzését a nemzeti jogegyenlőség szempontjából;
2. az áttelepülni óhajtó, földhöz nem jutott nélkülöző magyar földművesrétegek kérdésének megnyugtató megoldását;
3. a földkisajátítással kapcsolatban szükségesnek látjuk oly magyarázó rendelkezés kiadását, amely elrendeli, hogy a „távollevők” alatt nem érthetők azok, akik a korábbi fasiszta elnyomó uralmak hatása alatt voltak kénytelenek eltávozni az országból, 1944 augusztus 23-a után visszatértek vagy visszatérni szándékoznak. Úgyszintén figyelembe kell venni azokat is, akik akaratukon kívül távoztak a fasiszta csoportokkal, és akiket akaratukon kívül álló körülmény akadályozott meg a visszatérésben.
4. Mind a hivatalos, mind pedig az egyéb mezőgazdasági szervezetekben az itt élő magyarság képviselőinek biztosítását kívánjuk, különös tekintettel a mezőgazdasági minisztériumra és a magyarlakta területek mezőgazdasági kamaráira.
5. Kívánjuk úgy az iskolán kívüli, mint alsófokú oktatásban a gazdasági oktatás bevezetését, a magyar nyelvű mezőgazdasági szakoktatás biztosítását közép- és

felsőfokon. A kolozsvári magyar mezőgazdasági főiskola működését a Marosvásárhelyt felállítandó műegyetem keretében tartjuk biztosítandónak.

6. Kívánjuk a mezőgazdaság iparosítását, ami különösen a székelyföldi népfelleg megélhetését is biztosítaná. így kérjük a Székelyföldön len- és kenderfeldolgozó telepek, gyapjú és gyümölcsfeldolgozó üzemek szövetkezeti beállítását, valamint tejértékesítő és tejfeldolgozó központokat.

7. Igen fontos az erdőgazdaság szövetkezeti alapon való üzemesítése és az elmúlt évtizedek rablógazdálkodásának jóvátétele, ami különösen a székely lakosság sorsán könnyítene.

ISKOLAÜGYÜNK RENDEZÉSE

I. Alapelvek

a) A demokrácia elve alapján minden állampolgárnak szabad iskolaválasztási joga van. Ennek értelmében nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül minden Romániában élő egyénnek szabad választani azt a nyelvű, jellegű és fajú iskolát, ahol tanulni akar egész tanulmányi ideje alatt, beleértve az egy iskolából a másikba való átlépés jogát is.

b) A fentiek alapján az állam köteles biztosítani magyar anyanyelvű polgárai számára a szükséges és megfelelő minden fokú és fajú anyanyelvű iskoláztatást. Az iskolák államiak vagy felekezeti. Az összes magyar iskolák tanszemélyzete legyen magyar. A Magyar Népi Szövetség állapítja meg, hogy hol és milyen fokú és fajú állami magyar iskolára van szükség. Ahol már működik magyar felekezeti iskola, ott a Magyar Népi Szövetségen kívül még az illető felekezet képviselője is vegyen részt az állami magyar iskola szükségességének megállapításánál. A magyar felekezeteknek bármilyen fokú és fajú iskola és internátus alapítási joga továbbra is biztosított.

c) Az állami és felekezeti magyar iskolákkal szemben „a magániskola”, „kisebbségi iskola” megjelölés szűnjék meg, ehelyett a hivatalos megnevezés „állami magyar iskola” vagy „róm. kat., ref., unitár., evang. felekezeti iskola” legyen.

II. TANÜGYI IGAZGATÁS

a) A magyar iskolákat a közoktatási minisztérium alá rendelt magyar tanügyi szervek igazgassák és ellenőrizték, éspedig négy önálló magyar tankerületi főigazgatóság: Kolozsvár, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Arad székhellyel és megyei tanfelügyelőséggel. Mindezek a tanügyi szervek a román tanügyi szervekkel megegyező összetételűek legyenek. A közoktatásügyi minisztériumban olyan magyar személyzetből álló tanügyi szerv létesítendő, amely közvetlen kapcsolatot biztosít a közoktatásügyi minisztérium és a magyar tanügy között. A más minisztériumok hatósága alá tartozó magyar iskolák ügyeit az illetékes minisztériumokhoz kinevezendő magyar szakelőadó képviseli.

b) A Magyar Népi Szövetség járjon közbe a kormánynál, hogy a magyar tanügyi igazgatás a legsürgősebben terjesszessék ki az összes romániai magyar iskolákra, hogy a dél-erdélyi és az ókirállyági magyar iskolákat is minél előbb megszervezhessük és tanerőkkel elláthassuk.

III. AZ ISKOLÁK SZERVEZÉSE ÉS MŰKÖDÉSE

a) Az állam biztosítja az állami magyar iskolák összes személyi és dologi kiadásait, valamint fizeti a magyar felekezeti iskolák személyi kiadásait is. Az állami iskolák magyar tanulóit ugyanolyan mértékű ösztöndíjban részesíti, mint a hasonló román iskolák tanulóit.

b) A most működő és régebb nyugdíjazott állami magyar és felekezeti magyar tanszemélyzet teljes joggal, szolgálati éveinek beszámításával felveendő az Országos Állami Nyugdíjintézetbe és számára biztosítandó a vasúti kedvezmény és a pénzkölcsönzés joga az erre a célra szolgáló állami alapokból.

c) Hogyha egy községben húsz magyar iskolaköteles gyermek van, az állam létesítsen magyar szekciót. Ha a húsz magyar iskolaköteles több, egymáshoz közel fekvő községből adódnék össze, abban az esetben is külön szekció létesítendő.

d) Ha ugyanabban az épületben román és magyar iskola működik, mindkettőnek külön saját anyanyelvű igazgatója legyen, azonos javadalmazással. A természetbeni lakás azé az igazgatóé, akinek rendes tanulói többségben vannak. Az iskolák tanügyi felügyelete, didaktikai anyaggal való ellátása, gondozása, külön-külön az iskola

igazgatójának kötelessége. A magyar iskola irányítása és ellenőrzése közvetlenül a magyar tanügyi ellenőrző szervek alá tartozzék.

e) A Magyar Népi Szövetség hason oda, hogy az egész oktatási rendszerünk és iskolahálózatunk a demokratikus elveknek megfelelő változásokon menjen át. A szakirányú oktatás előmozdítása érdekében minél nagyobb számú magyar ipari, mezőgazdasági, szövetkezeti, kereskedelmi szakiskola és tanonciskola állítandó fel. Azonnal történjék gondoskodás a szaktanárok kiképzéséről. A gazdasági érzék erősítését szolgálják iskoláinkban az iskolaszövetkezetek is.

f) Az összes vizsgálatok (főleg az érettségi tanítóképesítői vizsgálat) a demokrácia szellemében folyjanak le. A vizsgálatok ne legyenek akadályai, hanem elősegítői a tanulásnak. Ennek az elvnek megfelelően az összes vizsgálatok (az érettségi és tanítóképesítői vizsga is) magyar nyelven, saját iskolában, az iskola tanáraiból alakított bizottság és magyar kiküldött előtt történjenek.

g) Az iskolaépületek elosztása a magyar és a román iskolák között a legsürgősebben megoldandó. Ez az illetékes magyar tanügyi szervek bevonásával történjék.

h) Azon iskolák nyilvánossági joga, amelyeket az elmúlt fasiszta rendszer ettől megfosztott, azonnal visszaadandó.

i) A magyar nyelvű állami és felekezeti iskoláknak ugyanolyan vizsgáztatási jogai legyenek, mint a román nyelvű állami és felekezeti iskoláknak (pl. magánvizsgáztatási joga).

IV. TANTERV ÉS TANKÖNYVEK

a) A magyar tanügyi hatóságok minden fokú és fajú iskola részére a legsürgősebben dolgozzák ki a tantervi javaslatokat, melyek teljes összhangban legyenek a román állami tantervekkel, figyelembe véve a magyarság különleges műveltségi, gazdasági és társadalmi sajátosságait.

b) Ezeknek a tanterveknek az alapján különös gonddal a demokratikus követelményekre a magyar tanügyi hatóságok vizsgálják felül az összes tankönyveket, illetőleg gondoskodjanak arról, hogy a szakemberek új megfelelő tankönyveket írjanak. Ezeknek a tankönyveknek kiadását anyagilag éppen úgy támogassa az állam, mint a hasonló román nyelvű tankönyveket.

V. TANSZEMÉLYZET

- a) Mindazok a tanárok és tanítók, akik eddig rendes és végleges kinevezést nyertek, szolgálatuk folytán szerzett jogaik értelmében ismertessenek el rendes és végleges tanerőknek, minden újabb vizsga nélkül. A dél-erdélyi magyar felekezeti iskolák tanárai és tanítói is, akiket az egyházi hatóságok rendes, végleges tanerőknek neveztek ki, vagy előléptettek, ismertessenek el rendes, végleges, illetve előléptetett tanerőknek, minden újabb vizsgakötelezettség nélkül.
- b) A magyar felekezeti iskolák tanszemélyzetét az illető felekezet alkalmazza autonómiájának megfelelően.
- c) A tanárok capacitate vizsgája, a tanítói véglegesítői vizsga és az előléptetési vizsgák eltörölnövel. Az egyetemen szerzett tanári képesítő vizsgálaton szerzett oklevél alapján a tanerők véglegesíthetők és szolgálati éveiknek megfelelően előléptethetők legyenek.
- d) A háború okozta súlyos magyar tanítói és tanári hiány következtében a nem román honos demokratikus magyar tanerők részére biztosítandó a román állampolgárság elnyerése. Biztosítani kell az erdélyi román származású demokrata tanerők visszatérését és alkalmazását. Ugyancsak a fenti okból kifolyólag szükség esetén lehessen alkalmazni a korhatárt meghaladott és oklevél nélküli tanerőket is. Ez utóbbiak részére állami költségen nyári tanfolyamokat kell rendezni a szabályszerű tanítói képesítés elnyerése céljából. Ezekben a tanfolyamokon csak azok vehetnek részt, akiknek arra a központi tanfelügyelőség engedélyt ad.
- e) Azokat a tanerőket, akiket az elmúlt évtizedek fasiszta rendszere politikai okokból a román nyelvtudás hiánya miatt nyugdíjazott vagy állásából elmozdított, elveszett szolgálati éveiknek beszámításával lehessen ismét alkalmazni.

VI. ISKOLAÜGYI BIZOTTSÁG

A Magyar Népi Szövetség Kolozsvár székhellyel alakítson állandó közművelődési bizottságot, amely tartsa számon az iskolaügyi kérdéseket, javaslataival, tanácsaival támogassa tanügyi szerveinket, alapítson egy tanügyi szaklapot, amelyben a tanszemélyzet időszerű pedagógiai és didaktikai irányítást kapjon.

Átmeneti intézkedés: Észak-Erdély területén a folyó iskolai év végén az 1945. március 6. előtt érvényben volt tanterv és rendtartás szerint folyjanak le az érettségi és tanítóképesítői vizsgálatok és az ezeket követő pótvizsgálatok.

Megjegyzés: Minden fokú és fajú iskola alatt értendő: kisdudóvodák, népiskolák, közép-, középfokú, szak-, gyógyítva nevelő és tanonciskolák.

EGYETEMEINK, FŐISKOLÁINK, MÚZEUMAINK

I. A Nagyszeben-Kolozsvári egyetem Kolozsvárra történő visszatéréssel egyidejűleg törvényrendelettel biztosítandó Kolozsváron a magyar nyelvű tudományegyetem működése. A német kiűritési parancs ellenére Kolozsváron maradt, a szovjet katonai parancsnokság felhatalmazásával tovább működő és a demokratikus követelmények szerint átalakult magyar egyetem román állami egyetemenként ismerendő el. Mindazok, akik az 1945. április 16-i állapot szerint ennek az egyetemennek a kötelékébe tartoznak, megfelelő román állami álláson alkalmazandók, tehát azok a demokrata egyetemi alkalmazottak is, akik 1940 után nyertek kinevezést a kolozsvári magyar tudományegyetemre. A tanári és tansegédszemélyzeti állások betöltése a Magyar Népi Szövetség központi vezetőségének javaslata alapján történjék. A most záródó tanév folyamán az egyetemi tanács által meghívott demokrata tanárok is nyerjenek kinevezést. Az idegen állampolgárságú demokrata tanszemélyzet és segédszemélyzet részére sürgősen biztosítandó a román állampolgárság elnyerése.

A kolozsvári magyar tudományegyetem zavartalan működésének tényleges biztosítása érdekében a Magyar Népi Szövetség szükségesnek tartja az április 16–18-án hozott határozatok és az azokat kiegészítő tárgyalások alapján az egyetem épületkérdéseinek a tudományos és nevelőmunka szempontjából kielégítő megoldását.

Biztosítsák a kolozsvári magyar egyetem részére, hogy a folyó tanévet a rendes keretek közt fejezhesse be, s hogy a beiratkozott magyar hallgatók tanulmányaikban semminemű hátrányt ne szenvedjenek.

II. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület igazgatóválasztmányának legutóbb hozott határozata értelmében az Erdélyi Múzeum-Egyesület, tulajdonjogának teljes fenntartásával, egy az állammal kötendő szerződés alapján tárait a Kolozsvárra

visszatérő I. Ferdinánd Király Tudományegyetemnek és a kolozsvári magyar tudományegyetemnek közös használatába és kezelésébe bocsátja, megfelelő évi bérösszeg és méltányos feltételek ellenében. A Magyar Népi Szövetség az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek ezt a határozatát helyesli, magáévá teszi, és megállapítja, hogy e határozattal az Erdélyi Múzeum-Egyesület egyformán szolgálja a kolozsvári román és magyar egyetemi oktatás ügyét, szoros kapcsolatot teremtve a két kolozsvári tudományegyetem számos tanszéke és intézete között. A Magyar Népi Szövetség Országos kongresszusa javasolja a kormánynak, hogy a Nemzetnevelésügyi Minisztérium útján haladéktalanul tegye meg a szükséges lépéseket a szerződés megkötése ügyében.

III. A Székelyföld elhanyagolt gazdasági életének fellendítése és egyben a magyar nyelvű műegyetemi oktatás megoldása végett szerveztessék a Székelyföldön, Marosvásárhely központtal, állami magyar műegyetem. A marosvásárhelyi központú állami magyar műegyetem kolozsvári mezőgazdasági fakultásaként biztosítandó a kolozsvári magyar mezőgazdasági főiskola további zavartalan működése a temesvári műegyetemnek Kolozsvárra visszatérő mezőgazdasági fakultása mellett.

IV. A Magyar Népi Szövetség Erdély magyar népe számára a legteljesebb mértékben biztosítani kívánja a zenei művelődésben való részesedést. Ezért szükségesnek tartja, hogy Kolozsváron állami magyar zenei és színművészeti főiskola létesüljön. A Magyar Népi Szövetség új szellemű magyar zenei főiskolát kíván, melyben a nép tehetséges gyermekei sorából kerülnek ki a nép nevelésére hivatott zenei nevelők, népi kórusvezetők és művészek. E főiskola keretében szükség van magyar nyelvű dalos színjátszást biztosító tanszakra is.

A megfelelő épülettel, kellő felszereléssel és személyzettel rendelkező állami magyar zenekonzervatórium a demokratikus követelményeknek megfelelő új tanszékkel bővítessék ki, mint amilyen a népzene-tudomány (zenei folklóre), zenei történet, zeneszociológia stb. A Magyar Népi Szövetség szükségesnek tartja a jelenlegi tanszemélyzet sürgős besorolását (inkadrálását) és megfelelő kiegészítését.

V. A magyar papság kiképzését jelenleg katolikus, református és unitárius teológiák szolgálják. Miként a múltban, úgy ezentúl is szükséges, hogy az állam támogassa ezeket az intézményeket. Szükséges azonban az is, hogy a fiatal papság szellemi kiképzése mellett gyakorlati kiképzést is nyerjen, és a demokratikus idők szellemének megfelelő nevelésben részesüljön.

VI. A magyar főiskolai ifjúság kérdései közösen oldandók meg a román főiskolai ifjúság kérdéseivel. A demokrácia zavartalan fejlődése szempontjából szükséges, hogy a román és magyar főiskolai ifjúság gazdasági, politikai és szellemi megszervezése együttesen történjék a demokrácia és a közösségi életre való nevelés szellemében.

VII. A demokrácia szellemének diadalra jutása céljából szükséges a román és magyar egyetemi és főiskolai tanárok legszorosabb együttműködése, mert csak így tölthetik be a felsőoktatást szolgáló intézményeink a nagy tömegek szociális és kulturális felemelését célzó hivatásukat és azon át a Romániában élő népek végleges kibékülését.

NÉPÜNK EGÉSZSÉGE

I. Az erdélyi magyar nép egészségügyét szolgáló orvosi kar az erdélyi magyar dolgozó tömegek és haladó értelmiség szerves részét kell hogy alkossa.

II. Létesüljön a Magyar Népi Szövetség központi művelődési bizottságában egy egészségügyi albizottság, mely a Kolozsvári Magyar Egyetem orvosi karával karöltve a magyar népi területek egészségügyi feladatait tanulmányozza és azok gyakorlati megvalósítását biztosítsa a megfelelő kormány szerveken keresztül.

III. A Magyar Népi Szövetség megfelelő bizottsága és a Kolozsvári Magyar Egyetem orvoskarának közreműködésével olyan munkatervet dolgoz ki, mely hivatva lesz a székelyföldi és más magyar lakta területek szakorvosi hiányát a legrövidebb időn belül pótolni.

IV. A magyar lakosságú területeken megfelelő magyar orvosi és egészségügyi személyzet alkalmaztassék, hogy a néppel való közvetlen kapcsolat ezúton se okozzon nehézségeket. Ezen a téren a Magyar Népi Szövetség egészségügyi bizottságának véleményét is vegyék tekintetbe.

V. A Magyar Népi Szövetség elsőrendű feladatának tekinti a demokratikus szellemű tudományos orvostudományok fenntartását a megújított Kolozsvári Magyar Egyetemen. Szükségesnek tartja megemlíteni, hogy a magyar dolgozó néprétegek az utolsó évtizedek alatt részben magyarságuk, részben szociális helyzetük miatt kiszorultak a kolozsvári egyetemről. A dolgozó magyar néprétegek számára szükséges orvostudomány alig volt számottevő, tudományos szakképzésre való lehetőség pedig gyakorlatilag nem volt. A négyéves fasiszta világháború orvosainkat és orvostanhallgatóinkat elsodorta, úgy hogy az erdélyi magyarság orvosainak jó részétől megfosztva és segítség nélkül kénytelen sorsát viselni.

Ezért is a nemzeti jogegyenlőség alapján történjék gondoskodás megfelelő állami ösztöndíjakról.

VI. Szükséges egy olyan közép- és felsőfokú iskolapolitika bevezetése, melynek segítségével a széles néprétegek gyermekei előtt is megnyíljék a tanulás lehetősége. Az orvosi pályát az állam és a társadalom segítségével, ingyenes oktatás bevezetésével elérhetővé kell tenni a földműves, munkás és haladó értelmiségi osztályok minden érdemes gyermeke számára. Vonatkozik ez tágabb értelemben mindazon hivatásbeli ágazatokra, melyek a nép egészségügyét szolgálják (gyógyszerészek, szülésznők, betegápolók, egészségügyi védőnők stb.). A dolog sürgősségére való tekintettel minél előbb szükséges magyar bábaképző intézetek felállítása, egészségügyi magyar védőnői kiképző tanfolyamok megindítása és a csecsemő- s napközi otthonok állami anyagi támogatása. Ezenkívül hasson a kormány oda, hogy az országos gyógyszerelosztó központ a falu igényeinek szem előtt tartásával, továbbá a gyógyszerespekuláció kikapcsolásával járuljon hozzá a gyógyszerellátás hathatós megoldásához.

VII. A két nép testvériségének és egyenlő szabad boldogulásának biztosítása érdekében javasolja a Magyar Népi Szövetség, hogy Erdélybe visszatérhessenek mindazon erdélyi származású magyar orvosok és gyógyszerészek, akik ellen múltbeli vagy jelen politikai magatartásuk miatt kifogás nem eshetik. Visszatérésük nemcsak a magyarság szükségletét elégíti ki, hanem az összes itt élő népek közös egészségügyét hivatott szolgálni.

SZABAD ÁLLAMBAN SZABAD EGYHÁZ

A Magyar Népi Szövetség és a romániai magyar egyházak feladatkörének kölcsönös elismerése és bizalma alapján kimondja az országos kongresszus az alábbiakat:

1. A magyar egyházak szabadon működhessenek.
2. Teljes egyenjogúság biztosítása a romániai magyar egyházak részére, hogy a „kisebbségi egyház” fogalma és akként való kezeltetése megszűnjék.
3. A magyar egyházak papsága egyenlő hivatal és munkateljesítés után kapjon egyenlő állami segélyt a román egyházakhoz hasonlóan.
4. Az egyházak intézményei: kolostorok, felekezeti iskolák egyenlő állami támogatást kapjanak a román egyházak hasonló intézményeivel.
5. Nagyszámú iskolaköteles gyermekeinkre és tanerőink hiányára való tekintettel kérjük átmenetileg lehetővé tenni, hogy a papság is taníthasson és tanítói oklevelet szerezhessen.
6. A kultuszminisztériumban a négy magyar egyház érdekképviselőjére egyházaink papjai közül is nevezzenek ki szakreferenseket.
7. A magyar egyházak papjainak, szerzetes papjainak az egyenlőség alapján adassék meg az 50 százalékos vasúti kedvezmény.
8. Az augusztus 23. után internált papok ügye minél előbb vizsgáltassék ki és az ártatlanok helyezettessenek szabadlára.
9. A kongresszus felhívja az egyházak figyelmét arra, hogy a saját keretein belül a tisztogatást minél előbb megejtsék és az esetleges fasiszta-soviniszta elemeket kiküszöböljék.
10. A kongresszus óhajtja a demokrata egyházi sajtó mielőbbi életrehívását.
11. A román demokratikus papsággal, valamint a Szovjetszövetség egyházaival a kapcsolatot felvenni a kongresszus mind a maga, mind a magyar egyházak kötelességének tartja.

DOLGOZÓ NŐK, ELŐRE!

1. A Groza-kormányt, a mi kormányunkat minden erőnkkel támogatjuk munkájában, mely a fasizmus kiirtására, a spekuláció letörésére és az ország újjáépítésére irányul.

2. Javasoljuk a megjelent kiküldötteknek, propagandával hassanak oda, hogy a nők kivétel nélkül lépjenek be az Antifasiszta Nők Országos Szövetségébe.

3. A falusi nők kérik:

a) napközi otthon felállítását minden faluba még a kapálás megkezdése előtt. Az összes nőegyletek bekapcsolása ebbe a munkába,

b) szakképzett, államilag fizetett, tehát függetlenített szülésznőket,

c) minden faluba fürdőt,

d) minden közösségi tanácsba nő beválasztását.

4. Az értelmiségi nők bölcsőde és napközi otthon felállítását kérik a belső kerületekben is. A dolgozó nők háztartási munkájának megkönnyítése végett a panzió-rendszerű otthonok létesítését kívánják.

5. A szülők ellenőrizhessék az iskolai nevelést, hogy a gyermekek demokratikus oktatást nyerjenek. Kérjük a tanítók és tanárok átnevelését és ezután magatartásuk alapján való tisztogatásukat, mert lehetnek kitűnő pedagógusok, de ennek ellenére sem tudják a gyermeket kellően előkészíteni a jövő társadalmára. Analfabéta-tanfolyamok létesítését, azok népszerűsítését az MNSZ ellenőrzése mellett.

6. Az egyenlő jog alapján mind a vármegyei, városi és közösségi tanácsokba, mind a közigazgatás minden ágába nőket is válasszanak be megfelelő számban.

7. Iskolán kívüli népnevelés és növelés kérdésében javasoljuk az MNSZ keretein belül orvosnők, tanárnők, óvónők számára szemináriumok tartását egészségügyi, kulturális, politikai, kertgazdasági és háztartási oktatók kiképzése céljából olyan nők részére, akik a tanfolyam elvégzése után vállalják falvainkban ilyen irányú előadások szervezését.

8. Anyák felvilágosítását a korszerű iskolán kívüli gyermeknevelésről a családban.

9. Szociális munkában mind a falusi napközi otthonok felállításában, mind azoknak ellenőrzésben együttműködünk a Népvédelmi Egyesülettel, azonkívül a helyi

magyar árvagondozó működésének ellenőrzésében is segítségére akarunk lenni. Ezekre nézve összműködési javaslatot dolgozunk ki a Népvédelmi Egyesület számára. Egyben két nőmegbízottat küldünk megbeszéléseinkre, akik állandóan tájékoztatnak egymás szociális munkájáról.

10. Javasoljuk minden járásba legalább egy nőt függetleníteni mint politikai oktatót.

11. Kérjük férfi testvéreinket, hogy munkánkban ne akadályozzanak, mert az nem ellenük irányul, hanem közös politikai és társadalmi céljaink elérésére történik.

MAGYAR IFJÚSÁG – HALADÓ IFJÚSÁG

A Magyar Népi Szövetség ifjúsági csoportja az MNSZ 1945 május havában tartott országos kongresszusa alkalmával a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

Szükségessnek látjuk, míg az ifjúság demokratikus nevelése teljesen egységessé válhatik, hogy a magyar ifjúság az MNSZ keretén belül szervezkedjék és dolgozzék.

Az MNSZ ifjúsági csoportja csatlakozik az országos Haladó Ifjúság mozgalomához, hogy ezáltal is elősegítse és kimélyítse a barátságot a két nép ifjúsága között.

Minden magyar ifjúnak kötelessége az MNSZ ifjúsági munkájába tehetsége szerint részt venni, hogy ezzel hozzájáruljon a fasiszta maradványok és a sovinizmus teljes és végleges kiirtásához.

SAJTÓ, RÁDIÓ, SZÍNHÁZ, KÉPZŐMŰVÉSÉZET

A sajtó kérdésében az MNSZ országos kongresszusa a következő határozatot hozta:

a) Központi sajtóügyosztályt létesít. Ez a kormány illetékes szerveivel egyetértésben rendezi a romániai magyar sajtóélet összes szellemi és szervezeti kérdéseit.

b) Újságíróink vegyenek részt népünk kultúréletében. Nyújtsanak segítséget és szervezzék meg a falijúságokat szervezetekben, üzemekben, falvakon.

c) A közlekedési nehézségekre való tekintettel a falusi szervezetek maguk vegyék kezükbe az MNSZ sajtójának terjesztését, teremtsenek erre a lapok kiadóhivatalával egyetértésben megfelelő szervezetet.

A rádió kérdésében:

a) Mivel a kormány célja a rádión keresztül is szolgálni az itt lakó népek barátságának kialakulását, valamint segíteni őket demokratikus átnevelődésükben, az MNSZ kultúrmunkatársai a maguk részéről is mindent megtesznek, hogy a kormányt ebben a szándékban támogatva megsegítsék a rádiót. Szervezetileg ezzel a kérdéssel az MNSZ propaganda- és közművelődési osztálya foglalkozik. Hogy azonban minél hamarabb gyakorlati értékkel bírjon a rádióadás, kérjük az illetékes kormánytényezőket, foglalkozzanak sürgősen egységes és olcsó rádiókészülékek gyártásával, hogy a nép ezek birtokában hasznát vehesse a demokratikus szellemű rádióadásnak. Másrészt kérjük a magyar tulajdonosoktól bevont rádiókészülékek kiadását az MNSZ által leigazolt demokrata magyaroknak.

A színház kérdésében:

a) A színház és a nép között el kell tűnjenek a reakció emelte válaszfalak. Érdekünk, hogy a színházakban a szakemberek a legjobb munkát fejték ki, de követeljük, hogy a színház kösse össze tevékenységét az általános művelődés fejlődésével.

b) A demokratikus kultúréletünkben jelentkező népi játszókévd külön feladatot ró a színházi emberekre. Mindenütt be kell kapcsolódniuk a műkedvelők nevelésébe, hogy szaktudásukkal segítsék népi kultúránk kibontakozását.

c) Az MNSZ létesítsen a színház kérdéseivel foglalkozó szakbizottságot, amely befelé segédkezet nyújt magyar színházkévd megoldásában, kifelé pedig a kormány szerveivel kapcsolatot teremtve, megszerzi a színházaknak a román színházakkal egyenlő támogatást.

d) A kolozsvári városi színház kérdését: a román és magyar színjátszást, az ODA észak-erdélyi végrehajtó bizottsága által hozott határozatoknak megfelelően az épületek és a személyzet tekintetében azonos feltételek között kell megoldani.

A képzőművészet kérdésében:

a) Az MNSZ felhívja a demokrata magyar képzőművészeket, álljanak képességeikkel a demokrata agitáció és propaganda élvonalába. Ezzel a

képzőművészek hozzájárulnak a demokrácia megvalósulásának meggyorsításához és így azoknak a feltételeknek a megteremtéséhez, amelyek között a képzőművészet és művelői megtalálják a társadalomban őket megillető helyet.

b) Kívánatos, hogy képzőművészeink együtt szervezkedjenek a román művészekkel, és közös munkaterületen segítsék elő a román és a magyar nép testvériesülését.

ÍRÓINKRA NAGY SZEREP VÁR

Az irodalom kérdésében kimondja a Magyar Népi Szövetség országos nagygyűlése, hogy kívánatosnak tartja a romániai magyar szellemi életnek a széles néptömegek demokratikus törekvéseivel való azonosulását. Ez azt jelenti, hogy a Romániában élő magyar írók működésének még inkább bele kell illeszkednie abba az általános törekvésbe, amellyel az MNSZ, illetve a vele szövetséges szervezetek az ország és a társadalmi berendezés demokratizálását kívánják elérni.

Az MNSZ kívánatosnak tartja az egyes írók tevékeny részvételét a szervezet munkájában is, hogy ezzel az írók és a tömegek között elmélyülő kapcsolatban ne álljon be törés – annak világos tudatában, hogy a tömegek törekvéseitől elszakadó irodalom csupán légüres térben mozog, és a demokrácia szempontjából gyakran értelmetlen is lehet.

Az MNSZ minden erejével támogatni kívánja a romániai magyar írók tevékenységét. Ebből a célból előmozdítja az írók szervezkedését, folyóiratok és könyvek kiadását és minden egyéb szellemi megnyilvánulást. Elvárja azonban a Romániában élő minden magyar demokrata írótól, hogy felismerve hivatását, minden kérdésben vegye figyelembe az MNSZ célkitűzéseit a magyar szellemi élet irányvonalának megszabása tekintetében.

A Magyar Népi Szövetség elvárja, hogy a romániai magyar írók mindent elkövessenek az itt élő népek tervszerű együttműködésének előmozdítására. Ugyancsak a romániai magyar írókra vár a hídszerep a demokratikus Magyarország és a demokratikus Románia szellemi élete között, s íróinak feladata a Szovjetunió példaadó szellemi életének megismerése és terjesztése is. Íróink így lényegesen előmozdíthatják a magyar és a román nép közös demokratikus törekvéseit, a két

Duna-völgyi ország megbékélését, végül pedig a szomszédos Szovjetunióval való baráti összefogást a világbéke érdekében.

A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai a Kolozsvárt 1945. május 6–13. között megtartott országos nagygyűlésen. Kiadja a Központi Intézőbizottság, Kolozsvár, [1945] 7–30.

14. 3. A Magyar Népi Szövetség 1948-ban elfogadott új szervezeti szabályzata, 1948

I. FEJEZET

A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezetének elvi meghatározása, elnevezése, székhelye, tagjai

1. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség a Román Népköztársaságban élő dolgozó magyar néptömegek demokratikus, nemzetiségi, politikai szervezete.

2. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség célja:

a) a Román Népköztársaságban élő széles magyar néprétegek megszervezése, demokratikus politikai nevelése, harc a kizsákmányolók ellen, szoros szövetségben a munkaosztállyal, annak élcsapata, a Román Munkáspárt vezetése alatt;

b) a testvéri román néppel és az itt élő többi nemzetiségekkel való békés együttélés biztosítása, a dolgozó tömegek harci egysége, népi demokráciánk megszilárdítása, a szocializmus építése, az országok függetlenségének az imperialista mesterkedésekkel szemben való megvédése érdekében;

c) küzdelem, elsősorban az itt élő magyarság soraiban, a reakció, a sovinizmus és a nacionalizmus mindenfajta megnyilvánulása ellen;

d) az itt élő magyarság haladó szellemű művelődésének ápolása és fejlesztése, a román néppel és az együtt élő nemzetiségekkel való közös demokratikus harc szellemében;

e) a jogegyenlőségünk gyakorlati alkalmazásának a testvériség szellemében való elősegítése, az elszigetelődés megnyilvánulásainak felszámolása;

f) baráti szellem ápolása a bennünket felszabadító, támogató, a békéért és népek függetlenségéért vívott harc élén álló nagy Szovjetunió s a szocializmus felé haladó népi demokráciák iránt.

3. szakasz

A szervezet elnevezése:

„Romániai Magyar Népi Szövetség”, román nyelven: „Uniunea Populară Maghiară din România”; székhelye: Bukarest.

4. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség tagja lehet a Román Népköztársaság minden magát magyarnak valló dolgozó állampolgára, nemre való tekintet nélkül, aki 18. életévét betöltötte.

Reakciósok, sovinszták, népellenes és haladásellenes elemek nem lehetnek a szervezet tagjai.

Nem lehet tagja a szervezetnek az, aki a közérdeket sértő súlyos erkölcsi vétséget követett el.

5. szakasz

A szervezetbe való felvétel belépési nyilatkozattal történik két olyan tag ajánlása alapján, aki legalább egy éve tagja a szervezetnek. Ezek felelősen bizonyítják, hogy a felvételt kérő megfelel a 4. szakaszban előírt feltételeknek.

A belépési nyilatkozat a kérelmező állandó lakhelyének helyi szervezetéhez adandó be.

Senki sem lehet a tagja más helyi szervezetnek, mint ahol lakik.

A felvétel felett a helyi szervezet végrehajtó bizottsága határoz.

6. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja:

- a) választó és választható, s e jogának gyakorlásától csak fegyelmi határozat foszthatja meg;
- b) a szervezeti élet minden terén véleményt nyilváníthat, elgondolásait, javaslatait, bírálatait az illetékes szervezetbe kifejtheti vagy annak vezetősége elé terjesztheti.

7. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja köteles:

- a) magán- és közéleti tevékenységével a népi demokratikus törekvéseket szolgálni, küzdeni a reakció, az imperialista háborús uszítás, valamint a népek között viszályt szító nacionalizmus minden fajtája ellen;
- b) a szervezeti életben, a gyűléseken részt venni, fegyelmezetten alávetni magát a szervezet politikai irányvonalának, a szervezeti szabályzat rendelkezéseinek, a többség határozatának és a vezetőség utasításainak;
- c) építő jellegű bírálatot és önbírálatot gyakorolni;
- d) a szervezeti vezetőségtől kiszabott munkát lelkiismeretesen elvégezni;

- e) a közjavakat védelmezni;
- f) a szervezet fenntartási költségeihez anyagi képességeinek arányában pontosan hozzájárulni.

II. FEJEZET

A szervezet felépítése

8. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség az alulról felfelé való megszervezés elvei szerint a következő szervezeteken épül fel:

- a) helyi szervezet;
- b) megyei szervezet;
- c) központi szervezet.

HELYI SZERVEZET

9. szakasz

Minden helységben, a központ által kijelölt megyeszékhelyeken, a kerületekben, helyi szervezetet kell alakítani.

A szórványok magyarsága a legközelebbi helyi szervezethez csatlakozik, a megyei intézőbizottság jóváhagyásával.

10. szakasz

A helyi szervezet szervei:

- a) közgyűlés;
- b) intézőbizottság;
- c) végrehajtó bizottság.

11. szakasz

A helyi szervezet közgyűlését az illető szervezet igazolt tagjai alkotják.

A közgyűlés lehet tisztújító, rendes évi és rendkívüli.

12. szakasz

Az intézőbizottságot a közgyűlés választja. Tagjainak száma: 15-21.

Az intézőbizottság tagjainak megbízatása két évre szól. Az időközben bármely okból megüresedett helyeket az intézőbizottság behívással tölti be.

Az intézőbizottság feladata a helyi szervezet vezetésével és képviselésével együtt járó teendők ellátása, munkájáért a közgyűlésnek és a felettes szerveknek tartozik felelősséggel.

Az intézőbizottság legalább kéthavonként tart ülést.

13. szakasz

Az intézőbizottság a maga kebeléből megválasztja a végrehajtó bizottságot, amelynek tagjai:

az elnök,

két alelnök,

a titkár

és az öt végrehajtó bizottsági tag.

A végrehajtó bizottság megbízatása két évre szól.

Az elnök képviseli a helyi szervezetet, és személy szerint felelős a szervezet működésének irányvonaláért.

Az elnököt távollétében, vagy akadályoztatása esetén alelnök vagy a titkár helyettesíti.

A végrehajtó bizottság hetenként legalább egyszer ülést tart.

Az országos központ utasítása alapján minden helyi szervezetben bizottságok vagy ügyosztályok alakítandók. Ezek élén a végrehajtó bizottság egy-egy tagja áll.

A bizottságon belül albizottságok létesíthetők.

MEGYEI SZERVEZET

14. szakasz

A megyei szervezet szervei:

a) közgyűlés;

b) intézőbizottság;

c) végrehajtó bizottság.

15. szakasz

A megyei szervezet közgyűlésének tagjai:

a) a megyei intézőbizottság tagjai;

b) a megye területén működő minden helyi szervezet elnöke;

c) minden megkezdett 200 tag után egy küldött, akiket a helyi szervezetek intézőbizottsága választ.

A közgyűlés lehet tisztújító, rendes évi és rendkívüli.

16. szakasz

A megyei intézőbizottság tagjainak számát a közgyűlés állapítja meg, a helyi szempontok figyelembevételével.

Az intézőbizottság tagjait a közgyűlés választja. Megbízatusuk két évre szól. Az időközben bármely okból megüresedett helyeket az intézőbizottság behívással tölti be. Az intézőbizottság feladata a megyei szervezet vezetésével és képviseletével együtt járó teendők ellátása. Munkájáért a közgyűlésnek és az országos központnak tartozik felelősséggel.

A megyei intézőbizottság legalább kéthavonként tart ülést.

17. szakasz

A megyei szervezet végrehajtó bizottsága a 13-ik szakaszban foglalt alapelvek szerint alakul meg és fejt ki működését.

Járási székhelyeken az országos központ utasításai alapján járási bizottság létesítendő.

KÖZPONTI SZERVEZET

18. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség legfőbb képviseleti szerve az országos nagygyűlés, amely a Román Népköztársaságban élő dolgozó magyar néptömegeket érintő irányelveket hivatott megállapítani.

Az országos nagygyűlés kétévenként ül össze.

Összehívásáról a központi vezetőség gondoskodik. Indokolt esetben rendkívüli nagygyűlés bármikor összehívható.

Az országos nagygyűlés tagjai:

- a) a központi intézőbizottság tagjai;
- b) a megyei szervezetek elnökei;
- c) minden megkezdett 2000 tag után egy megyei kiküldött.

19. szakasz

A központi intézőbizottságot az országos nagygyűlés választja.

Tagjainak száma 100.

Megbízatusa két évre szól.

Legalább félévenként ülést tart.

20. szakasz

A központi intézőbizottság saját kebeléből megválasztja a központi végrehajtó bizottságot, amelynek tagjai a politikai bizottság hét tagja, köztük az országos elnök, valamint 9-15 végrehajtó bizottsági tag.

A bizottságok, illetve az ügyosztályok felállításáról ugyancsak a központi végrehajtó bizottság határoz.

A központi végrehajtó bizottság legalább kéthavonként egyszer ülést tart. Munkájáról a központi intézőbizottságnak számol be.

21. szakasz

A központi végrehajtó bizottság határozatai értelmében az egyes központi végrehajtó bizottsági ülések között az országos vezetést a politikai bizottság gyakorolja, az országos elnökkel az élen.

III. FEJEZET

A szervezet anyagi megalapozása

22. szakasz

A Romániai Magyar Népi Szövetség minden egyes tagja köteles a szervezet fenntartási költségeihez és célkitűzéseinek a megvalósítására anyagi képességeinek arányában hozzájárulni.

A hozzájárulás mértékét az országos központ állapítja meg.

Minden helyi szervezet köteles a hozzá tagjárulék, vagy más címen befolyt összegek 50 százalékát a megyei szervezet pénztárába befizetni, mely az így befolyt összegek 50 százalékát köteles havonként a központhoz juttatni.

IV. FEJEZET

Fegyelmi szabályok

23. szakasz

A központi végrehajtó bizottság a megyei és helyi szervezetek intéző- és végrehajtó bizottságával, valamint más szervei felett legfelsőbb ellenőrzési jogot gyakorol.

Ha az alsófokú szervek vagy azoknak egyes tagjai a Romániai Magyar Népi Szövetség érdekeivel és céljaival ellentétes tevékenységet fejtenek ki, ezeket tisztségüktől felfüggesztheti, vagy a testületet feloszlatja, és a legközelebbi közgyűlés összehívásáig az illető munkakör ellátására megbízottakat jelöl ki.

24. szakasz

Az előbbi szakasz rendelkezésein kívül fegyelmi eljárás alá vonható a Romániai Magyar Népi Szövetség minden tagja, aki:

a) a Romániai Magyar Népi Szövetség célkitűzéseivel ellentétes magatartást tanúsít vagy tevékenységet fejt ki;

b) áthágja a szervezeti szabályzat rendelkezéseit.

25. szakasz

A tagok felett a fegyelmi eljárás levezetésére a helyi szervezet vezetősége, bármilyen vezetőségi tag felett pedig a felettes szervezet vezetősége, a százaskénti bizottság tagjai felett a központi végrehajtó bizottság illetékes.

A fegyelmi határozatok ellen a felettes szervezet vezetőségéhez lehet fellebbezni.

A fegyelmi határozatok bármikor felülvizsgálhatók, amennyiben olyan körülmények merülnek fel, amelyek a határozat meghozatalánál nem voltak ismeretesek, s amelyek a tényállást módosítják.

26. szakasz

A fegyelmi büntetések a következők:

a) figyelmeztetés;

b) dorgálás vagy írásbeli intés;

c) a szervezeti tisztségek időleges vagy végleges megvonása;

d) a tagsággal járó jogok gyakorlásának időleges felfüggesztése;

e) kizárás.

V. FEJEZET

Általános rendelkezések

27. szakasz

A helyi és megyei szervezetek közgyűlésének helye, ideje és tárgysorozata a közgyűlés időpontja előtt legalább 10 nappal nyilvánosan meghirdetendő.

Az országos nagygyűlés helye, ideje és tárgysorozata a kitűzött időpont előtt 20 nappal hirdetendő meg.

28. szakasz

Bármilyen szerv határozatai, tekintet nélkül a megjelent tagok számára, egyszerű szótöbbséggel hozandók.

A szavazás nyilvánosan történik.

A megjelent tagok 25 százalékának kérésére titkos szavazás rendelhető el.

29. szakasz

A szervezeti szabályzat alapján a központi végrehajtó bizottság belső ügyrendeket, utasításokat adhat ki. Ezeket minden szervezet alkalmazni köteles.

A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata. Kolozsvár, 1949, Kiadja a Romániai Magyar Népi Szövetség Központi Közművelődési Ügyosztálya.

Irodalom

I. Levéltári források

1. Romániai gyűjtőlevéltárak

a) országos levéltárak

Arhivele Naționale Istorice Centrale (Román Országos Központi Történeti Levéltár):

f. 27. Uniunea Populară Maghiară (a Magyar Népi Szövetség iratai);

Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Cancelarie (a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága, Titkárság);

Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Agrară (a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága, Agrárügyosztály);

Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Organizatorică (a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága, Szervezési Osztály);

Inspectoratul General al Jandarmeriei (Országos Csendőrfelügyelőség).

Arhiva Ministerului Externe (Külgügyminisztérium Levéltára), F. 71/1939., E. 9. (1939–1947. Al doilea război mondial – a Második Világháború iratai)

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A Szekuritáte Irattárát Vizsgáló Országos Tanács Levéltára), f. 217 Documentar.

b) megyei levéltárak

Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága), 28. *Uniunea Populară Maghiară, Organizația Județeană Turda* (az MNSZ Torda megyei Szerveztének iratai)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága), Comitetul Regional PCR Cluj (az RKP Kolozs Tartományi Bizottságának iratai)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága), F. 26. Uniunea Populară Maghiară, Organizația Județeană Cluj (az MNSZ Kolozs megyei Szervezetének iratai)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága), f. 790. Alianța Cooperativelor Economice și de Credit (a Szövetség Gazdasági- és Hitelszövetkezeti Központ iratai)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Bihor (Országos Levéltár Bihar megyei Igazgatósága), f. Inspectoratul General Administrativ Oradea, VIII (A VIII. sz. Nagyváradai Közigazgatási Főfelügyelőség iratai)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Bihor (Országos Levéltár Bihar megyei Igazgatósága), f. Uniunea Populară Maghiară, Organizația Județeană Bihor (A Magyar Népi Szövetség Bihar megyei Szervezetének iratai)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (Országos Levéltár Maros megyei Igazgatósága), f. Reforma Agrară (Agrárreform)

Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (Országos Levéltár Maros megyei Igazgatósága), f. 599. Colecția Muzelului Tg. Mureș (a Marosvásárhelyi Múzeum Gyűjteménye)

c) egyházi levéltárak

Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (a Püspöki Hivatal iratai) 1944–1953.

d. egyesületi levéltárak

Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Méliusz József hagyatéka
Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, K. 114. Bözödi György visszaemlékezése

Erdélyi Múzeum-Egyesület Kézirattára, Demeter János hagyatéka

2. Magyarországi levéltárak

Magyar Országos Levéltár

A Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, 1945–1965., XIX-J-1-k.

Bányai László hagyatéka, XIX-J-1-1-1/b. (1944–1958)

A Miniszterek és miniszterhelyettesek iratai, Gyöngyösi János – 1946., XIX-J-1-n, 24. doboz

A bukaresti román követség TŰK-iratai, XIX-J-33-b

A Külügyminisztérium, Békeelőkészítés iratai, XIX-J-1-a

Politikatörténeti Intézet Levéltára

Az MKP Külügyi Bizottságának iratai, fond 274/10

Simó Gyula hagyatéka, 937. f.

II. Könyvészet

A Romániai Magyar Népi Szövetség határozatai a Kolozsvárt 1945. május 6–13. között megtartott országos nagygyűlésen. Kiadja a Központi Intézőbizottság, Kolozsvár, [1945.]

A Romániai Magyar Népi Szövetség IV. országos kongresszusa (Kolozsvár, 1948. december 10–12). Kolozsvár, 1949, Kiadja a Romániai Magyar Népi Szövetség Központi Közművelődési Ügyosztálya.

A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata. Kolozsvár, 1945, Minerva Nyomda.

A Román Kommunista Párt szervezeti szabályzata. A Román Munkáspárt kiadása, 1945.

A Román Munkáspárt Központi Vezetősége II. plenáris ülésének határozatai (1948. június 10–11.). Kiadja a Román Munkáspárt, Bukarest, 1948.

Románia magyarsága a békéért és népi demokráciáért. A temesvári országos nagygyűlés beszámolója. Kiadja a Magyar Népi Szövetség Központi Intézőbizottsága, Kolozsvár, 1947.

Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években. Szerk. Bárdi Nándor. Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó.

Brassói gyűlésünk és határozatai. Beszámoló az MNSZ százas intézőbizottságának 1946. március 18–20. napján tartott értekezletről. Kiadja az MNSZ Intézőbizottsága, Kolozsvár, 1946.

Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940). Közzéteszi Dr. László Ferenc és Cseke Péter. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Cseke Péter. Bukarest, 1986, Kriterion Könyvkiadó.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs előadói beszéde az RKP KB bővített ülésén. In: *A Román Munkáspárt lenini–sztálini nemzeti politikája.* (Gyűjtemény). Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1954. 5–19.

Listă nominală cu arătarea grupării politice, profesiei, stării civile, și domiciliului domnilor deputați, aleși, în alegerile din 19 noiembrie 1946. București, 1946.

Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában. Szerk.: Szarka László – Vizi Balázs – Majtényi Balázs – Kántor Zoltán. Budapest, 2007, Gondolat Kiadó.

Nemzetiségi anyaszervezetünk. Kurkó Gyárfás két beszéde, Intézőbizottsági jelentés, közgyűlési záróhatározat az MNSZ Székelyudvarhelyt 1946. június 27–30. között megtartott országos nagygyűlésén. Kiadja az MNSZ Intézőbizottsága, Kolozsvár, 1946.

Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény/Groza Péter és Sztálin marsall táviratváltása/Orosz–román fegyverszüneti egyezmény. Kiadja a Józsa Béla Athenaeum, Kolozsvár, 1945.

Új feladatok előtt a Magyar Népi Szövetség... 1948 = Új feladatok előtt a Magyar Népi Szövetség. A dolgozó magyar nép kiskönyvtára 1. szám. Kiadja a Magyar Népi Szövetség, [1948?]

Antal Árpád: Kései számvetés csángóügyben. *Székelyföld*, 2002. november. 93–121.

Bakk Miklós: *Politikai közösség és identitás.* Kolozsvár, 2008, Komp-Press Kiadó.

Balog Arthúr: Kisebbségi jogok és azok védelme Romániában. In: *Jogállam és kisebbség.* Kolozsvár, 1997, Kriterion Könyvkiadó.

Balogh Edgár: *Férfimunka. Emlékirat 1945–1955.* Budapest, 1986, Magvető Könyvkiadó.

Balogh Edgár: *Szolgálatban. Egy nemzedék története 1935–1944.* Budapest, 1981, Magvető Könyvkiadó.

- Baráth Magdolna (közéteszi), Ivan M. Majszkij: A jövő világ kívánatos alapelveiről. *Külpolitika*, 1996. 3–4. sz. 154–184.
- Bán D. András (szerkesztette, a bevezetőt írta): *Pax Britannica. Brit külügyi iratok a második világháború utáni Kelet-Közép-Európáról*. Budapest, 1996, Osiris.
- Bárdi Nándor: A múlt mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása 1940–1944 között. *Limes*, 2006. 2. sz. 43–72.
- Bárdi Nándor: A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között. *Regio*, 1997. 2. sz. 32–67.
- Bárdi Nándor: A romániai Országos Magyar Párton belüli irányzatok (1922–1938). Vázlat. In: *Közép-Európa az integráció küszöbén. I. Közép-Európa Konferencia*. Szerk. Kovács Éva – Zsinka László Budapest, 1997, Teleki László Alapítvány. 89–96.
- Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarok kapcsolattörténete*. Pozsony, 2004, Kalligram.
- Békés Csaba: Dokumentumok a magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai tárgyalásairól. *Regio*, 1992. 3. sz. 161–194.
- Benkő Levente: *Fogolykönyv. Sepsiszentgyörgy*, 1999, Trisedes Press.
- Benkő Levente: *Szárzajta. Sepsiszentgyörgy*, 1995, H-Press Kft.
- Benkő Levente: *Székely golgota. (Haláltábor Földváron 1944–1945)*. Sepsiszentgyörgy, 2003, H-Press Kft.
- Benkő Levente – Papp Annamária: *Magyar fogolysors a második világháborúban. I–II. Csíkszereda*, 2007, Pallas-Akadémia.
- Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Csíkszereda, 2002, Pro-Print Könyvkiadó.
- Brubaker, Rogers: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és az anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006. 3. sz. 3–29.
- Kovács András: Marosvásárhely hőse. Mikó Gábor vészőfutása. Az MNSZ érdekvédelmi illetékessége. In: *Szétszabdalt Székelyföld. (Háromszéki helytörténeti írások)*. Marosvásárhely, 2006, Mentor Kiadó, 269–280.
- Boros Ernő: „Mindennap eljött a halál”. *Szatmár megyeiek a földvári fogolytáborban*. Szatmárnémeti, 2002, A Szent-Györgyi Albert Társaság és az EMKE Szatmár Megyei Szervezete kiadása.

- Bottoni, Stefano: Források a Magyar Autonóm Tartomány geneziséről. *Magyar Kisebbség*, 2003. 2–3. sz. 198–240.
- Bottoni, Stefano: A sztálini „kis Magyarország” megalakítása. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években*. (Szerk. Bárdi Nándor.) Csíkszereda, 2005, Pro-Print könyvkiadó, 307–353.
- Bucur, Ion: Naționalizările din România 1944–1953. *Arhivele Totalitarismului*, 1994. 1–2. sz. 313–320.
- Chirițoiu, Mircea: *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța Războiului rece*. Iași, 2005, Casa Editorială Demiurg.
- Ciuceanu, Radu – Lungu, Corneliu Mihail (coord.) – Constantiniu, Florin (responsabil de volum) – Catalan, Sever: *Stenogramele ședințelor conducerii Partidului Comunist din România (23 septembrie 1944–26 martie 1945)*. București, 2003, Institutul Național pentru Studiul Comunismului – Arhivele Naționale ale României.
- Constantiniu, Florin: *Doi ori doi fac șaisprezece. A început războiul rece în România?* București, 1997, Eurosinng&Bokk.
- Constantiniu, Florin: *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania (1945–1946)*. București, 2001, Editura Enciclopedică.
- Constantiniu, Florin – Pop, Adrian: *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav*. București, 2007, Istoria Europei.
- Csatári Dániel: *Forgószeiben (Magyar–román viszony 1940–1945)*. Budapest, 1969, Akadémiai Kiadó.
- Deletant, Denis: *România sub regimul comunist*. București, 1997, Academia Civică.
- Deletant, Dennis: *Teroarea comunistă în România. (Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948–1965.)* București, 2001, Editura Polirom.
- Demeter János: *Századunk sodrában*. Bukarest, 1975, Kriterion Könyvkiadó.
- Dobrincu, Dorin: *Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949–1962)*. București, 2005, Editura Polirom.
- Dobos László: Kisebbségpolitika és kisebbségpolitikai intézményrendszer Magyarországon 1948–1993 között. *Regio*, 2007. 3. sz. 147–172.
- Domokos Gergely [Vincze Gábor]: Szociálpolitika vagy „nemzeti igazságtétel”? Földreformok Romániában. *Hitel–Erdélyi Szemle*, 1994. 3–4. sz. 169–189.

- Dupka György: „Sötét napok jöttek...” *Koncepciós perek magyar eliteltjeinek emlékkönyve 1944–1955*. Budapest–Ungvár, 1993, Intermix Kiadó.
- Egry Gábor: *Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944*. Budapest, 2008, Napvilág Kiadó.
- Fábián Gyula – Ötvös Patricia: *Kisebbségi jog*. I. kötet. Kolozsvár, 2003, KOMPRESS Korunk Baráti Társaság.
- Fătu, Mihai: *Alianțe politice ale PCR, 1944–1947*. Cluj-Napoca, 1979.
- Faur, Antoniu: *Manifestări ale spiritului revizionist în județele din nord-vestul Transilvaniei (1944–1945)*. Studii și documente. Oradea, 2003, Editura Universității din Oradea.
- Fischer-Galați, Stephen: *România în secolul al XX-lea*. Iași, 1998, Institutul European.
- Föglein Gizella: Magyar–jugoszláv népcseresegyezmény-tervezet – 1946. In: *Nemzetiség vagy kisebbség? A magyarországi horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok és szlovének státusáról 1945–1993. Forrásközlések, tanulmányok, cikkek*. Budapest, é.n., Ister, 34–58.
- Furet, François: *Egy illúzió múltja. Esszé a 20. század kommunista ideológiájáról*. Budapest, 2000, Európa Könyvkiadó.
- Fülöp Mihály: A Sebestyén-misszió I–II. *Világtörténet*, 1987. 3. sz. 141–177., *Világtörténet*, 1988. 2. sz. 79–112.
- Fülöp Mihály: A kisebbségi kódex. *Külpolitika*, 1989. 2. sz. 102–145.
- Fülöp Mihály: *A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés (1947)*. Budapest, é. n. [1994], Héttorony Könyvkiadó.
- Fülöp Mihály – Vincze Gábor (a bev. tanulmányt írta és összeállította – sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta): *Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéről (1945–1947)*. Budapest, 1998, Teleki László Alapítvány.
- Fülöp Mihály: Volt-e magyar külpolitika 1945 után? In: *Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*. Jelenkortörténeti Műhely III. Szerk. Püski Levente – Valuch Tibor. Debrecen, 2002, 1956-os Intézet – Debreceni Egyetem, 217–222.
- Fülöp Mihály – Vincze Gábor (válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta): *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román*

kapcsolatok történetéről (1948–1955). Debrecen, 2007, Kossuth Egyetemi Könyvkiadó.

Gál Mária: *D. O. (Kényszerlakhely)*. Az erdélyi földbirtokosság sorsa a második világháború után. Kolozsvár, 1996, Minerva Művelődési Egyesület – Szabadság.

Gál Mária – Gajdos Balogh Attila – Imreh Ferenc [Vincze Gábor]: *Fehér Könyv az 1944 őszi magyarellenes atrocitásokról*. Kolozsvár, 1995, RMDSZ.

Gidó Attila – Olti Ágoston: A legfontosabb termelőeszközök 1948-as államosítása Csík és Udvarhely megyékben. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években*. Tanulmányok. (Szerk. Bárdi Nándor.) Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó, 112–147.

Giurescu, Dinu C.: *Guvernarea Nicolae Rădescu*. București, 1996, Editura ALL.

Giurescu, Dinu C.: *Uzurpatorii. România, 6 martie 1945 – 7 ianuarie 1946*. București, 2004, Editura Vremea.

Gyarmati György: A független Erdély alkotmánykonceptiója. Tervezet 1945-ből. In: *Barta Gábor emlékkönyv*. Pécs, 1996, 459–478.

Gyarmati György: Vámunió, föderáció – új nagyhatalom? In: *Évkönyv XIII. 2005. (A demokrácia reménye Magyarország – 1945.)* (Szerk. Rainer M. János – Standeisky Éva). 1956-os Intézet, Budapest, 2005, 29–53. (Másodközlés: *Korunk*, 2006. 2. sz. 18–32.)

Györfi Dénes: A Negyenyedi Hangya Szövetkezeti Központ kialakulása, fejlődése, gazdasági, társadalmi jelentősége. In: *Szövetkezetek Erdélyben és Európában*. Felelős szerkesztő Somai József. Kolozsvár, 2007, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, 141–184.

György Béla: *Iratok a Romániai Országos Magyar Párt történetéhez. 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei*. Csíkszereda–Kolozsvár, 2003, Pro-Print Könyvkiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Horváth Sándor: A mindennapi szocializmus és a jelenkortörténet. Nézőpontok a szocialista korszak kutatásához. *Századvég*, 2006. 2. sz. 3–30.

Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print Könyvkiadó.

- Hunyadi Attila: A magyar szervezetek Romániában 1918–1948 között. In: *Szövetkezetek Erdélyben és Európában*. Felelős szerkesztő Somai József. Kolozsvár, 2007, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, 67–108.
- Illésfalvi Péter: „Édes Erdély itt vagyunk...” Az erdélyi bevonulás során történt atrocitásokról. *Pro Minoritate*, 2004. 2. sz. 58–77.
- Ionescu-Gură, Nicoleta: *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948–1950: transformări instituționale*. București, 2005, Editura BIC ALL.
- Ion, Dorin Narcis: *Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944–1948*. București, 2003, Editura Tritonic.
- Joó Rudolf beszélgetése Demeter Jánossal. (*A nemzetiségek egyenjogúságának útján*). Budapest, 1983, Kossuth Kiadó.
- Károly József: *Arad magyar megszállás alatt*. Saját kiadás, Arad, é. n. [1945. szeptember]
- Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött*. Budapest, 1985, Magvető Könyvkiadó.
- Katona Szabó István: Az MNSZ marosvásárhelyi kiáltványa (1945. november 17.). *Múltunk*, 1997. 4. sz. 93–97.
- Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000. 3. sz. 219–241.
- Kántor Zoltán: Nemzet és intézményesülés. In: *Nemzet a társadalomban*. (Szerk. Fedinec Csilla.) Budapest, 2004, Teleki László Intézet. 275–290.
- Kelemen [Unghváry] Sándor: *Az erdélyi helyzet*. Budapest, 1946, A Magyar Parasztszövetség kiadása.
- Keszeg Vilmos: A kisebbségi sors narratív megjelenítése. *Kisebbségkutatás*, 2001. 1. sz. 33–52.
- Kiss József: A csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete a cseh–szlovák viszony keretei között (1948–1960). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2003. 3. sz. 3–24.
- Kós Károly levelezése*. Összegyűjt., rendez., szerk., bev. és jegyzet. írta Sas Péter. Budapest, 2003, Mundus Könyvkiadó.
- Kuszálík Péter: *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989*. Budapest, 1996, Teleki László Alapítvány.
- Lakatos István: *Emlékeim II. (Börtönéveim.)* Marosvásárhely, 2007, Appendix.

- László Márton: Kulák névjegyzékek a Maros megyei Marosvásárhely rajonban, 1950–1952. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években*. Tanulmányok. (Szerk. Bárdi Nándor.) Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó, 273–286.
- Lázok Klára: Ideológiával a mindennapokon túl. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években*. (Szerk.: Bárdi Nándor.) Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó, 479–507.
- Lázok János – Vincze Gábor (vál., szerk. – a bev. tanulmányt írta, a jegyzeteket készítette): *Erdély magyar egyeteme 1944–1949*. I. Köt. Marosvásárhely, 1995, Custos.
- Lázok János – Vincze Gábor (vál., szerk. – a bev. tanulmányt írta, a jegyzeteket készítette): *Erdély magyar egyeteme 1944–1949*. II. Köt. Marosvásárhely, 1998, Mentor Kiadó.
- Levy, Robert: *Gloria și decădere a Anei Pauker*. Iași, 2002, Editura Polirom.
- Lipcsey, 1982. = Lipcsey Ildikó: A MADOSZ és az Ekésfront (Frontul Plugarilor) 1935–1944. *Történelmi Szemle*, 1982. 3. sz. 458–482.
- Lipcsey Ildikó: Réczei László feljegyzései 1945. márciusi romániai megbeszéléseiről. *Történelmi Szemle*, 1984. 4. sz. 617–627.
- Lipcsey Ildikó: *A Romániai Magyar Népi Szövetség az önfeladás útján (1944–1953)*. 1998, Possum Lap és Könyvkiadó Kft.
- Lönhárt Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România (1944–1948)*. Cluj-Napoca, 2009, Editura Argonaut.
- Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában. A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje*. Budapest, 1942, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Majtényi Balázs: Az ENSZ és a kisebbségek védelme. *Kisebbségkutatás*, 2003. 1. sz. 167–177.
- Mark, Eduard: Revolution by Degrees. Stalin's National-Front Strategy for Europe, 1941–1945. Woodrow Wilson International Center For Scholars. *Working Paper/2001.*, No. 31.
- Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Forum Könyvkiadó, 1991, Újvidék.

- Máthé János: *Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*. Közreadja, a háttér tanulmányokat és jegyzeteket írta László Márton. Csíkszereda, 2008, Pro-Print Könyvkiadó.
- Max Weber: A politika mint hivatás. In. uő: *A tudomány és a politika mint hivatás*. Budapest, 1995, Kossuth Könyvkiadó.
- Mikó Imre: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Csíkszereda, 1998. (Első kiadása: 1932, Az Erdélyi fiatalok kiadása, Az Erdélyi Fiatalok falufüzetei sorozatban).
- Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, 1941, Studium.
- Mocanu, Marin Radu (coord.): *România, marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente I*. București, 1994, Arhivele Statului Român.
- Mocanu, Marin Radu (coord.): *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente vol. II*. București, 1995, Arhivele Statului Român.
- Molnár Gusztáv: Önrendelkezési törekvések az „észak-erdélyi köztársaság” idején. In: *Autonómia és integráció*. Budapest, 1993, Magyar Szemle, 92–139.
- Molnár Imre – Szarka László (szerk.): *Otthonatlan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák–magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. Komárom, 2007, Kecskés László Társaság – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Molnár János: *A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története. 1944–1989*. Nagyvárad, 2001, Kiadja a Királyhágómelléki Református Egyházkerület.
- Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, 1944, Erdélyi Tudományos Intézet. (Reprint: Székelyudvarhely, 1994.)
- Nagy Mihály Zoltán: Válságos idők. A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság politikai önszerveződésére (1944. szeptember – 1945. szeptember). In: *Rémuralom Délvidéken*. Újvidék, 2004, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantisz Kiadó, 51–74.
- Nagy Mihály Zoltán: Adalékok Wass Albert népbírósági bűnperéhez. *Korunk*, 2005. 7. sz. 102–109.
- Nagy Mihály Zoltán: Érdekvédelem és pártpolitika. Az MNSZ érdekvédelmi funkciója. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila.) Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 343–366.

Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston: *Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953.* Csíkszereda, 2009, Pro-Print Könyvkiadó.

Nagy Mihály Zoltán: *A Romániai Szociáldemokrata Párt Országos Magyar Bizottságának története (1944–1947). Válaszút a romániai magyar kisebbségvédelmi politizálásban.* Kolozsvár, 2006, Gépelt kézirat.

Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (összeáll., szerk., bev.): *Autonomisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március).* Kolozsvár–Csíkszereda, 2004, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-Print Kiadó.

Nastasă, Lucian (coord.): *Minorităţi etnoculturale – mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955).* Cluj, 2002, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală.

Nastasă, Lucian (coord.): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1965).* Cluj, 2003, Centrul de Resurse pentru Diversitatea Etnoculturală.

Nastasă, Lucian (coord.): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945–1965).* Cluj, 2003, Centrul de Resurse pentru Diversitatea Etnoculturală.

Neagoe, Stelian: *Istoria politică a României între anii 1944–1947.* Bucureşti, 1996, Editura Noua Alternativă.

Novák Zoltán: Magyarok az RKP-ban 1944–1948. *Pro Minoritate*, 2006. Tél. 62–77.

Olti Ágoston: A legfontosabb termelőeszközök államosítása Csík megyében. *Székelyföld*, 2003. 5. sz. 58–83.

Olti Ágoston: A magyar szervezetek beolvasztása. *Közgazdász Fórum*, 2003. szeptember. 15–17.

Olti Ágoston: A Csík megyei iskolarendszer a II. világháború után. *Székelyföld*, 2004. 7. sz. 113–119.

Olti Ágoston: A Csíki Magánjavak a második világháború után. In. *Autonóm magyarok? Székelyföld az ötvenes években.* (Szerk. Bárdi Nándor.) Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó, 84–112.

- Olti Ágoston: A román békeelőkészítő bizottság tevékenysége (1944–1946). *Századok*, 2007. 1. sz. 29–55.
- Oti Ágoston: A román kommunisták és Erdély kérdése 1944–1946 között. *Magyar Kisebbség*, 2008. 1–2. sz. 140–167.
- Olti Ágoston: A Romániai Kommunista Párt és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között. *Regio*, 2007. 1. sz. 109–132.
- Olti Ágoston: Osztálytalálkozó jeles meghívottakkal. Petru Groza 1947-es budapesti látogatása. *Magyar Kisebbség*, 2007. 1–2. sz. 258–291.
- Onișoru, Gheorghe: *Alianțe si confruntări între partidele politice din România (1944–1947)*. București, 1996, Fundația Academia Civică.
- Onișoru, Gheorghe: *România în anii 1944–1948. Transformări economice și realități sociale*. București, 1998, Fundația Academică Civică.
- Petric, Aron – Țuțui, Gheorghe: *Unificarea mișcării muncitorești din România*. București, 1968.
- Popély Árpád – Šutaj, Štefan – Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948. Történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Máriabesnyő – Gödöllő, 2007, Attraktor Kiadó.
- Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kérdés „belső rendezésének” eszközei. In: Popély Árpád – Šutaj, Štefan – Szarka László (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948. Történeti háttér, dokumentumok és jogszabályok*. Máriabesnyő–Gödöllő, 2007, Attraktor Kiadó, 49–56.
- Popély Árpád: A Magyar Bizottság szerepvállalása az Új Szó és a Csemadok megalapításában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2006. 4. sz. 83–105.
- Popély Árpád: A Csemadok megalakulása a magyar konzuli jelentések tükrében. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila.) Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 421–434.
- P. Szőke János: *Márton Áron*. Tiroi, 1988, Magánkiadás.
- Rainer M. János: Magyarország a Szovjetunió árnyékában 1944–1990. In: *Mérlegen a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*. Jelenkortörténeti Műhely III. Szerk. Püski Levente –Valuch Tibor. Debrecen, 2002, 1956-os Intézet – Debreceni Egyetem, 203–216.

- Rădulescu-Zoner, Șerban – Bușe, Daniela – Marinescu, Beatrice: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*. București, 1995, Editura Cavallioti.
- Román Ildikó: A Romániai Szociáldemokrata Párt és a kisebbségi kérdés. *Múltunk*, 1993. 4. sz. 92–118.
- Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2007, Osiris Kiadó.
- Rusan, Romulus (ed.): *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*. București, 1998, Fundația Academică Civică.
- Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, 2004, Napvilág Kiadó.
- Sartori, Giovanni: *Demokrácia*. Budapest, 1999, Osiris Kiadó.
- Sárándi Tamás: A kisebbségek és a magyarságpolitika a romániai sajtóban 1944–1945. *Pro Minoritate*, 2005/Ősz. 112–131.
- Sălăgean, Marcela: *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944 – martie 1945)*. Cluj-Napoca, 2002, Centrul de Studii Transilvane – Fundația Culturală Română.
- Scurtu, Ioan (coord.): *România. Viața politică în documente 1945*. București, 1994, Arhivele Statului din România.
- Scurtu, Ioan (coord.): *România. Viața politică în documente 1946*. București, 1996, Arhivele Statului din România.
- Scurtu, Ioan (coord., studiu introductiv): *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Vol. I. 1948*. București, 2002, Arhivele Naționale ale României.
- Sebestyén Kálmán: A Romániai Magyar Népi Szövetség belső ellenzékének felszámolása. A Decsy-ügy. (Tanúk, tények, dokumentumok.) In: *Világtörténet*, 1996. tavasz-nyár. 45–57.
- Stark Tamás: *Magyar foglyok a Szovjetunióban*. Budapest, 2006, Lucidus.
- Szalayné Sándor Erzsébet: Nemzetközi jog a kisebbségvédelem szolgálatában 1919 és 1950 között. *Kisebbségkutatás*, 2003. 1. sz. 130–166.
- Szarka László: Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila.) Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

- Șandru, Dumitru: Politica statului român față de minoritatea germană și maghiară 1944–1946. *Arhivele Totalitarismului*, 1999. 1–2. sz. 80–97.
- Șandru, Dumitru: *Reforma agrară din 1945 în România*. București, 2000, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.
- Tamás Sándor: A Csíki Magánjavak. *Erdélyi Múzeum*, 1995. 3–4. sz. 14–55.
- Tănase, Stelian: *Elite și societatea. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965*. București, 1998, Humanitas.
- Tempfli Imre: *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966*. H. n. [Szeged] 2002, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség kiadása.
- Țurlea, Petre: *Monumente non grata. Falși martiri maghiari pe pământul românesc*. București, 1996, Bravo Press.
- Țărău, Virgil: *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial*. Cluj-Napoca, 2005, Eikon.
- Țărău, Virgiliu – Bucur, Ioan Marius (selecția documentelor, studiu introductiv, argument și note): *Strategii și politici electorale în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946*. Cluj-Napoca, 1998, Centrul de studii Transilvane – Fundația Culturală Română.
- Tismăneanu, Vladimir: *Stalinismul pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. Iași, 2005, Editura Polirom.
- Tófalvi Zoltán: *1956 erdélyi mártírjai II. (Az érmihályfalvi csoport.)* Marosvásárhely, 2007, Mentor Kiadó.
- Tóth-Bartos András: Háromszék vármegye gazdaságának fejlesztésére tett próbálkozások 1940–1944 között. *Limes*, 2006. 2. sz. 107–118.
- Tóth Sándor: *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946–1986*. Budapest, 1997, Balassi Kiadó.
- Töttössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története 1944–1953*. I–II. kötet. Csíkszereda, 2005, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.
- Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. (Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről.)* Pozsony, 2001, Kalligram.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között.* Budapest–Csíkszereda, 1998, Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája IV. Fehér, Beszterce-Naszód és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között.* Budapest–Csíkszereda, 2001, Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó.

Vincze Gábor: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1953.* Budapest–Szeged, 1994.

Vincze Gábor: Gazdaságpolitika, vagy kisebbségpolitika? Az 1945-ös romániai földreform a Groza-kormány kisebbségpolitikájának tükrében. *Magyar Kisebbség*, 1996. 4. sz. 182–208.

Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944 és 1989 között. I. rész. (1944–1948) *Magyar Kisebbség*, 1997. 1–2. sz. 393–414.

Vincze Gábor: A „marosvásárhelyi Rubicon”. A Magyar Népi Szövetség útja a „nemzetiségi anyaszervezettől” a „kommunista fiókszervezetig”. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok.* Bernády György Közművelődési Alapítvány – Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1997, 251–269.

Vincze Gábor: Az RSZDP Országos Magyar Bizottsága és az MNSZ vezetőségének vitája 1946-ban a magyar választási blokk létrehozásáról. *Múltunk*, 1997. 4. sz. 103–119.

Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség politikai intézményrendszere (1944–1953). *Regio*, 1997. 2. sz. 68–84.

Vincze Gábor: Az erdélyi magyar szövetkezetek sorsa a második világháború után. *Valóság*, 1998. 3. sz. 39–55.

Vincze Gábor: Állampolgárság és kisebbségpolitika Romániában a második világháborút követő években. *Magyar Kisebbség*, 1999. 2–3. sz. 191–216.

Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből.* Csíkszereda, 1999, Státus Könyvkiadó.

Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról.* Csíkszereda, 2000, Pro-Print Könyvkiadó.

Vincze Gábor: A bukovinai székelyek hazatelepedése 1940–41-ben. *Székelyföld*, 2001. 9. sz. 50–66.

Vincze Gábor: A kolozsvári magyar konzulátus – mint az 1945 utáni magyar–román kapcsolatok egyik neuralgikus kérdése. In: *Kolozsvár 1000 éve*. (szerk. Dáné Tibor Kálmán et alii). Kolozsvár, EME – EMKE, 2001, 325–334.

Vincze Gábor: Két háromszéki dokumentum a Magyar Népi Szövetség 1946 eleji válságáról. *ACTA – 2001*. (A Csíki Székely Múzeum Évkönyve.) Sepsiszentgyörgy, 2002, T3 Kiadó, 355–389.

Vincze Gábor (a válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta): *Történelmi kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához*. II. kötet: *1944–1989*. Csíkszereda, 2003, Pro-Print Könyvkiadó.

Vincze Gábor (a válogatást összeállította, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta): *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*. Budapest, 2004, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Teleki László Alapítvány.

Vincze Gábor (szerk.): *Források a romániai magyar kisebbség és a magyar–román államközi kapcsolatok történetének tanulmányozásához 1944–1978*. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=272>